

วารสารสังคมศาสตร์
คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีที่ 46 ฉบับที่ 2 (ก.ค.-ธ.ค.2559)

Journal of Social Sciences
Faculty of Political Science
Chulalongkorn University
Vol.46 No.2 (Jul-Dec 2016)

สังคมศาสตร์

วารสารสังคมศาสตร์ (Journal of Social Sciences)

เป็นวารสารราย 6 เดือน ของคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตีพิมพ์เผยแพร่ปีละ 2 ฉบับ (ฉบับที่ 1 ประจำเดือน มกราคม-มิถุนายน และ ฉบับที่ 2 ประจำเดือน กรกฎาคม-ธันวาคม) มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแหล่งตีพิมพ์และเผยแพร่ความรู้ด้านรัฐศาสตร์และสาขาที่เกี่ยวข้อง

กองบรรณาธิการผู้ทรงคุณวุฒิ

ศ.ดร.สุจิต บุญบังการ
ศ.ดร.ผาสุก พงษ์ไพจิตร
ศ.ดร.จรัส สุวรรณมาลา
ศ.ดร.สุภางค์ จันทวานิช
ศ.ดร.ไชยวัฒน์ คำชู
ศ.ดร.อนุสรณ์ ลิ้มมณี
ศ.ดร.ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์
ศ.สุวิชัย หวันแก้ว
Prof. Dr. Chris Baker
Dr. Michael H. Nelson

คณะกรรมการประเมินคุณภาพวารสาร

รศ.ดร.พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต
รศ.ดร.วรวิทย์ มีมาถ
รศ.ดร.สิริพรรณ นกสวน สวัสดี
ผศ.ดร.ปิยากร หวังมหภาพ

ผู้ประสานงาน

นางสาวอัมพร เพ็ชรรัตน์ตานนท์

สำนักงาน

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนอังรีดูนังต์ แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน
กรุงเทพฯ 10330
โทร. 0-2218-7333
E-mail: cusocscij@gmail.com

ที่ปรึกษา

คณบดีคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา

หัวหน้ากองบรรณาธิการ

รศ.สรวิศ ชัยนาม คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณาธิการบริหาร

นางนฤมล กิจไพศาลรัตน์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กองบรรณาธิการ

ศ.ดร.อัมพร อารังลักษณ์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รศ.ดร.อัชกรณ วงศ์ปรีดี คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
รศ.ดร.ชนิตา จิตตฤทธะ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ผศ.ดร.นาเรณู สัจจักษ์ ธีระฐิติ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
อ.ร.ต.อ.ดร.วิเชียร ต้นศิริคองค คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
อ.ดร.ภัทรพรรณ ทาดี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
อ.ดร.กนกรัตน์ เลิศชูสกุล คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
อ.กัลยา เจริญยิ่ง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
อ.จิตติภัทร พูนขำ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ออกแบบปก

นายเทวีญ จารุรัตนภรณ์

ออกแบบและพิมพ์

บริษัท จามจรีโปรดักส์ จำกัด
26 ถนนพระรามที่ 2 ซอย 83 แขวงสามมด้า
เขตบางขุนเทียน กรุงเทพฯ 10150
โทร./โทรสาร 0-2415-8320-1

เจ้าของและผู้จัดพิมพ์

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- ความเห็นและข้อความที่ปรากฏในวารสารฉบับนี้เป็นของผู้เขียนไม่ใช่ของคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- บทความทุกเรื่องที่ดีพิมพ์ในวารสารจะผ่านการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิ (peer review) ในสาขาที่เกี่ยวข้อง จำนวน 2 - 3 คน ตามกระบวนการที่กองบรรณาธิการกำหนด

บทบรรณาธิการ

ผศ.ดร. ไชยศรีรัตน์ ได้ศึกษาเหตุการณ์แผ่นดินไหวและคลื่นสึนามิที่มหาสมุทรอินเดียในปี ค.ศ. 2004 จากมุมมองของปฏิบัติการบรรเทาภัยพิบัติ โดยมุ่งไปที่สัปดาห์แรกของปฏิบัติการในจังหวัดพังงา พื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากสึนามิมากที่สุดในประเทศไทย โดยเป็นการประเมินจุดแข็งและจุดอ่อนของปฏิบัติการบรรเทาภัยพิบัติดังกล่าว

ธีรพัฒน์ อังศุวาลได้อภิปรายแนวความคิดเรื่อง “ประชาสังคม” ของอันโตนิโอ กรัมชี่ โดยนำไปวิเคราะห์เปรียบเทียบกับมุมมองแบบเสรีของแนวความคิดนี้ กล่าวคือ ธีรพัทธ์ได้ชี้ให้เห็นว่า ในงานของกรัมชี่นั้นประชาสังคมไม่ได้ขัดแย้งกับรัฐ แต่มีความสัมพันธ์แบบวิภาษวิธีระหว่างประชาสังคมและรัฐ ซึ่งแสดงออกในแนวความคิดเรื่องความเป็นเจ้า

ในบทความของ รัฐศรัณย์ สิริกัญจน์ ได้ศึกษานิทรรศการต่างๆ ที่ว่าด้วยภูมิภาคนิยมและประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน และเสนอว่านิทรรศการเหล่านี้ อยู่ภายในกรอบคิดความเป็นเจ้าของโลกาภิวัตน์แบบเสรีนิยมใหม่ เขาเสนอความเป็นไปได้ของการผลิตสร้างองค์ความรู้ด้านการจัดแสดงและนำเสนอ นิทรรศการที่จะช่วยให้เราสามารถเข้าใจภูมิภาคนิยมที่ไปพ้นแบบเสรีนิยมใหม่ได้ ดังที่รัฐศรัณย์เหมือนจะสื่อว่า “ภูมิภาคนิยมรูปแบบอื่นนั้นทั้งเป็นไปได้และจำเป็น”

บทความของ สังคีต พิริยะรังสรรค์ วิเคราะห์ว่าการลงโทษโดยสังคมทั้งทางบวกและทางลบสามารถทำงานควบคู่ไปกับมาตรการทางกฎหมายในการต่อสู้กับการคอร์รัปชันได้อย่างไร โดยสังคีตได้ศึกษาผ่านกรณีต่าง ๆ รวมไปถึงประเทศไทย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ ไต้หวัน และอียิปต์

เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา และ วีระ หวังสัจจะโชค ศึกษาการเมืองว่าด้วยการพัฒนาในโครงการพัฒนาสองโครงการ โครงการแรกได้แก่ เส้นทางน่านหลวงพระบาง ที่ถูกสร้างขึ้นภายใต้กรอบของแนวคิดการเชื่อมโยงกันในภูมิภาคเพื่อนำไปสู่การพัฒนาของไทยและลาว ส่วนอีกโครงการคือ โครงการจัดทำแผนการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำลำน้ำประโดงและวิถีชุมชน อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม โดยมุ่งเป้าไปยังการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ภายในบทความได้ศึกษาผลกระทบของโครงการดังกล่าวนี้ในชุมชนท้องถิ่นหลาย ๆ ด้านซึ่งนำไปสู่ข้อสรุปว่าการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้นจำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมและการตัดสินใจในพื้นที่

ดาวราย ลิมส์ายหิ้ว ตั้งคำถามว่าเพราะเหตุใดในช่วง อาหรับสปริง (2010-12) การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเกิดขึ้นได้แคในบางประเทศในตะวันออกกลางและแอฟริกาเหนือเท่านั้น ดาวรายได้เปรียบเทียบกรณีของอียิปต์และอิหร่านโดยเสนอว่าเหตุผลสำคัญที่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเกิดขึ้นในอียิปต์และ

ไม่เกิดขึ้นในอิหร่านนั้นเป็นเพราะผู้ประท้วงและการเคลื่อนไหวในอียิปต์สามารถดึงฝ่ายทหารที่ถูกส่งมาสลายผู้ชุมนุมให้เข้ามาสนับสนุนแทนได้

สืบเนื่องมาจากความเลื่อมความเชื่อมั่นต่อตำรวจไทยของสาธารณชนจนนำไปสู่ข้อเสนอเพื่อการปฏิรูปจากภาคส่วนต่างๆ ในสังคม พรรณชญา ศิริวรรณบุศย์ ได้เข้ามาศึกษาประเด็นนี้ในทางวิชาการ โดยเน้นไปที่การปฏิรูประบบงานสอบสวนของตำรวจซึ่งเป็นเสมือนก้าวแรกของกระบวนการยุติธรรม

เอเชียแปซิฟิกเป็นหนึ่งในไม่กี่ภูมิภาคในโลกที่มีทั้งประเทศมหาอำนาจและประเทศที่กำลังก้าวขึ้นมา มีอำนาจหลายประเทศ กล่าวอีกอย่างก็คือภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกดูจะเป็นภูมิภาคที่การแข่งขันระหว่างมหาอำนาจเพื่อสร้างเขตอิทธิพลสูงงอมมากที่สุด ในศตวรรษที่ 21 ซึ่ง ณ ขณะนี้ประเทศใดจะก้าวขึ้นมาเป็นเจ้าในภูมิภาค ก็ยังเห็นได้ไม่ชัดเจน บทความของ กิตติ ประเสริฐสุข ได้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ด้านความมั่นคงระหว่างญี่ปุ่นและอินเดียภายใต้บริบทภูมิรัฐศาสตร์ที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปในภูมิภาค โดยกิตติเสนอว่า อินเดียและญี่ปุ่นกำลังกระชับความสัมพันธ์ด้านความมั่นคงเพื่อที่จะถ่วงดุลอิทธิพลของจีนในภูมิภาคนี้

สรวิศ ชัยนาม

สารบัญ

Articles / บทความวิชาการ

- Seven days in Phang-nga: The role of military in the 2004 Sumatra-Andaman earthquake in the Indian Ocean disaster relief operation 7
Panita Chaisorn
- Gramsci's civil society in a Nutshell 33
Theerapat Ungsuchaval
- Which “regionalism” for Southeast Asia?—Curating art in time of globalisation and neoliberalism 51
Rathsaran Sireekan
- Social sanctions 63
การลงโทษโดยสังคม
Sungsidh Piriyanangsan / สังคีต พิริยะรังสรรค์
- Road, small canal, local and international development and impacts upon community's way of life 85
ถนน สายน้ำ การพัฒนาท้องถิ่นและระหว่างประเทศ และผลกระทบต่อวิถีชีวิตชุมชน
Ake Tangsupvattana and Weera Wongsatjachok
เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา และวีระ หวังสัจจะโชค
- Political Transition in Arab Countries: A comparative analysis of Egypt and Iran 109
การเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตยในอาหรับ: ศึกษาเปรียบเทียบอียิปต์และอิหร่าน
Daorai Limsaihua / ดาราย ลิ้มสายหัว

- Guidelines for the reform of inquiry police in Thailand 131
แนวทางการปฏิรูประบบงานสอบสวนของตำรวจไทย
Punchada Sirivunnabood / พรรณชญา ศิริวรรณบุศย์
- Japan–India security relations in the changing power configuration 147
ความสัมพันธ์ด้านความมั่นคงระหว่างญี่ปุ่นกับอินเดียในโครงสร้างอำนาจที่เปลี่ยนแปลงไป
Kitti Prasirtsuk / กิตติ ประเสริฐสุข
- Book Reviews / บทวิจารณ์หนังสือ** 173
Arayah Preechametta. Dulyaparp tee leurmlum. [An equilibrium without equality]. Bangkok.
Thammasat University Press, 2016.
อารยะ ปรีชาเมตตา. ดุลยภาพที่เหลื่อมล้ำ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2559.
Reviewed by Panupong Sukkerd / วิจารณ์โดย ภาณุพงษ์ สุขเกิด

Seven Days in Phang-nga: The Role of Military in the 2004 Sumatra-Andaman Earthquake in the Indian Ocean Disaster Relief Operation**

Panita Chaisorn*

Abstract

The 2004 Sumatra-Andaman earthquake in the Indian Ocean was one of the deadliest natural disasters in the world recorded history which caused massive impacts on 14 countries including 6 provinces in the southern part of Thailand. It was Phang-nga province which experienced the highest death toll and sustained the most damage. For the relief operation, military personnel were the key providers of aids. All forces of Thai Armed Forces dispatched their personnel to the affected areas. The article shows military-military and civil-military cooperation in disaster relief operation in Phang-nga during the first-week operation.

The findings show both strengths and limitations of the operation. The former includes (1) speedy and timely arrival of military personnel in the affected areas and air units from Bangkok; (2) personal connection providing the good impact to unity of effort, trust and respect, and happiness of personnel; (3) clear line of command, uncomplicated and flexible chain of commands, the independence of incident commander; (4) mutual trust throughout civil-military coordination; and (5) international supports. The latter includes (1) no pre-strategic planning; (2) poor needs assessment and analysis; (3) inadequate personnel and equipment; (4) the delay arrival of many military units from Bangkok; and (5) poor information gathering.

Keywords: *military operation other than war, disaster relief operation, civil-military cooperation, 2004 Sumatra-Andaman earthquake in the Indian Ocean*

*Ph.D. Candidate, Graduate School of International Relations, Ritsumeikan University, 56-1 Toji-in Kitamachi, Kita-ku, Kyoto 603-8577 Japan. Email:panita41@gmail.com

**Recieved May 27, 2016; Accepted December 19, 2016

7 วันในพังงา: บทบาททหารในปฏิบัติการ บรรเทาภัยพิบัติต่อเหตุการณ์แผ่นดินไหว ในมหาสมุทรอินเดีย พ.ศ. 2547**

ผณิตา ไชยศร*

บทคัดย่อ

เหตุการณ์แผ่นดินไหวและคลื่นสึนามิในมหาสมุทรอินเดีย เมื่อปี พ.ศ. 2547 เป็นภัยพิบัติทางธรรมชาติครั้งใหญ่ที่สุดครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์โลก สร้างความสูญเสียแก่ชีวิตและทรัพย์สินของผู้ประสบภัยใน 14 ประเทศ รวมทั้ง 6 จังหวัดฝั่งทะเลอันดามันของประเทศไทย โดยจังหวัดพังงา คือจังหวัดที่ได้รับผลกระทบหนักที่สุด ในการช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติ กำลังทหารจากทุกเหล่าทัพเป็นกำลังหลักในการให้ความช่วยเหลือ บทความนี้ชี้ให้เห็นถึงการทำงานของทหารไทย รวมถึงความร่วมมือระหว่างทหารไทยกับทหารมิตรประเทศ และหน่วยงานฝ่ายพลเรือนในเขตจังหวัดพังงาในสัปดาห์แรกของปฏิบัติการบรรเทาภัยพิบัติ

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นถึงจุดแข็งและจุดอ่อนของปฏิบัติการบรรเทาภัยพิบัติ โดยจุดแข็งหมายถึง (1) การเข้าถึงพื้นที่อย่างทันการของหน่วยทหารในพื้นที่และหน่วยบินจากกรุงเทพฯ (2) สายสัมพันธ์ส่วนตัวซึ่งส่งผลดีต่อความมุ่งมั่น ความไว้วางใจ และความสุขในการปฏิบัติงาน (3) สายบังคับบัญชาที่ชัดเจนและไม่ซับซ้อน รวมถึงอิสรภาพของผู้บังคับบัญชา (4) ความเชื่อมั่นและไว้วางใจระหว่างภาคทหารและพลเรือน และ (5) ความช่วยเหลือจากต่างชาติ ส่วนจุดอ่อนหมายถึง (1) การขาดแผนยุทธศาสตร์ (2) การประเมินและวิเคราะห์ความต้องการที่อ่อนด้อย (3) ความไม่เพียงพอในด้านบุคลากรและยุทธโศปกรณ์ (4) การเข้าถึงพื้นที่ลำช้าของหลายหน่วยจากกรุงเทพฯ และ (5) การรวบรวมข้อมูลที่ไม่เป็นระบบ

คำสำคัญ: ปฏิบัติการทางทหารนอกเหนือสงคราม, ปฏิบัติการบรรเทาภัยพิบัติ, ความร่วมมือระหว่างทหารและพลเรือน, เหตุการณ์แผ่นดินไหวในมหาสมุทรอินเดีย พ.ศ. 2547

*นักศึกษาระดับปริญญาเอก สำนักวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ, มหาวิทยาลัยศรีเมอริคัง, 56-1 โทจิ-อิน คิตะมะจิ, คิตะ-คุ, เกียวโต 603-8577 ญี่ปุ่น อีเมล panita41@gmail.com

**ได้รับบทความ 27 พฤษภาคม 2559; อนุมัติให้จัดพิมพ์ 19 ธันวาคม 2559

1. Introduction

The emergence of non-traditional threats, including the increasing number of disasters, has affected the military operations in the post-Cold War period. The range of military operations has been widening from the combat operations in both war and conflict environment to those in non-combat one, so-called military operation other than war (MOOTW), in both conflict and peacetime environment. Disaster relief is MOOTW in the peacetime environment which many countries and international organizations have placed an importance on. Military capacities in the Asia-Pacific countries are often the first capabilities offered and make a valuable contribution in responding to regional natural disaster emergencies. The importance of fostering strong civil-military and military-military collaboration is a growing recognition among regional countries (The Joint Chiefs of Staff 1995, viii; Headquarters Department of the Army 1993, 2-1).

However, the role of military in humanitarian assistance—a traditionally civilian domain is still a controversial issue. Some studies pointed out the certain unique capabilities of militaries as the most readily available, well-resourced capable, and large organized units which can directly contribute assistance and reduce the ‘gap of pain’ of the victims (Cotter and Bikin-Kita 2006; Diskett and Randall 2001; Heaslip and Barber 2014) Due to the more regularized military

responses to natural disasters, for some, the armed forces have been seen as the ‘forces for good’ or ‘humanitarian warriors’ and this makes some scholars introduce the concept of disaster militarism, the concept stating that military should be the primary responder to large-scale disasters (Cotter and Bikin-Kita 2006; Fukushima 2014).

Not only the role of foreign militaries in international disaster relief operations, but also the role of national militaries in domestic one has been given priority. National militaries will remain important in natural disaster responses (Cotter and Bikin-Kita 2006). HA/DR has become a common part of military life. Military’s contribution is highly appreciated by experts as well as by the general public and this reflected in high credibility the armed forces have (Bartko 2012). To Thailand, the military has participated in the rescue operation in time of natural disasters and accidents. The Thai military, similarly to the military organizations in many developing countries, has the manpower, equipment, command system and communication equipment to deal with such crisis (Piti Kumpoo-pong).

Even though the humanitarian community is more inclined to accept military actors during a natural disaster and is willing to make use of military expertise when it is available (Diskett and Randall 2001; Heaslip and Barber 2014), many concerns are arisen.

For some, to rely on the military as part of the standard framework of disaster prevention is incompatible with the traditions and objectives of the Red Cross (Anderson 1994). Moreover, several concerns involve in humanitarian principles and related operational issues, namely a last resort principle, civil-military cooperation and the differing priorities and cultures among them, appropriateness of equipment, approaches (listening and responding versus command and control), timeframes (short-term missions versus long-term needs), neutrality, impartiality, independence, accountability and transparency, and cost-effectiveness (Cottey and Bikin-Kita 2006; Diskett and Randall 2001). To many NGOs it appeared that the military contingents engaged in HA were there for political rather than humanitarian reasons (Diskett and Randall 2001). Finally, the question of the leadership of the operation arises (Anderson 1994).

The role of the military in the delivery of humanitarian relief is still relatively under-researched. Some scholars stated that research was required into the establishment of an acceptable and effective relationship between the military and the key civil authorities (Anderson 1994; Diskett and Randall 2001). Thus, this study aims to examine the role of military in The 2004 Sumatra-Andaman Earthquake in the Indian Ocean disaster relief operation in Phang-nga province, Thailand. How did Thai military, the major actor in the operation, together with foreign military and other civilian units cooperate in the operation? The

researcher hopes that the findings of the study will enhance the opportunity to improve the role of military in current disaster relief operation architecture to be more effective one.

1.1 The 2004 Sumatra-Andaman Earthquake in the Indian Ocean: Loss and Damages

The 2004 Sumatra-Andaman Earthquake in the Indian Ocean was one of the deadliest natural disasters in recorded history. It took the lives of 230,000 people in 14 countries. Indonesia, Sri Lanka, India, and Thailand suffered the worst devastation with the death toll of 204,799 persons, 42,022 persons, 23,685 persons, and 11,325 persons, respectively. Undeniably, the disaster caused a big impact on economy (especially tourism, coastal fishing communities), environment, and also on mental and physical health of the victims.

The relief operation was the biggest multilateral disaster relief operation of all time. Approximately, 35 countries provided more than 30,000 military personnel for emergency assistance. The 2004 Tsunami disaster relief operation has marked the importance of military role in humanitarian assistance and disaster relief (HA/DR) since military played very crucial role in the operation.

For Thailand, it was 9:31 a.m. of December 26, 2004 when a tsunami wave first hit 6 provinces along Andaman Coast, namely Krabi,

Phang-nga, Phuket, Ranong, Satun, and Trang. Phang-nga Province experienced the highest death toll and suffered the most damages in Thailand. In Phang-nga Province, the 7-meter high tsunami wave hit Baan Nam Khem village in Takua Pa District at 9:40 a.m. for about 2-3 minutes. Three minutes later, the second wave of 6-7-meter high hit several areas along Andaman Coast. Then, at 10:03 a.m., the highest wave, more than 10 meters high, destroyed Baan Khao Lak Village, Phang-nga. The seawater at Baan Nam Khem and Baan Khao Lak of Takua Pa returned to regular tide range around 11:00 a.m. and 12:00 p.m. respectively (*National Archives of Thailand 2005*).

Loss and damages found recorded are shown in Table 1.

Table 1: Loss and Damages

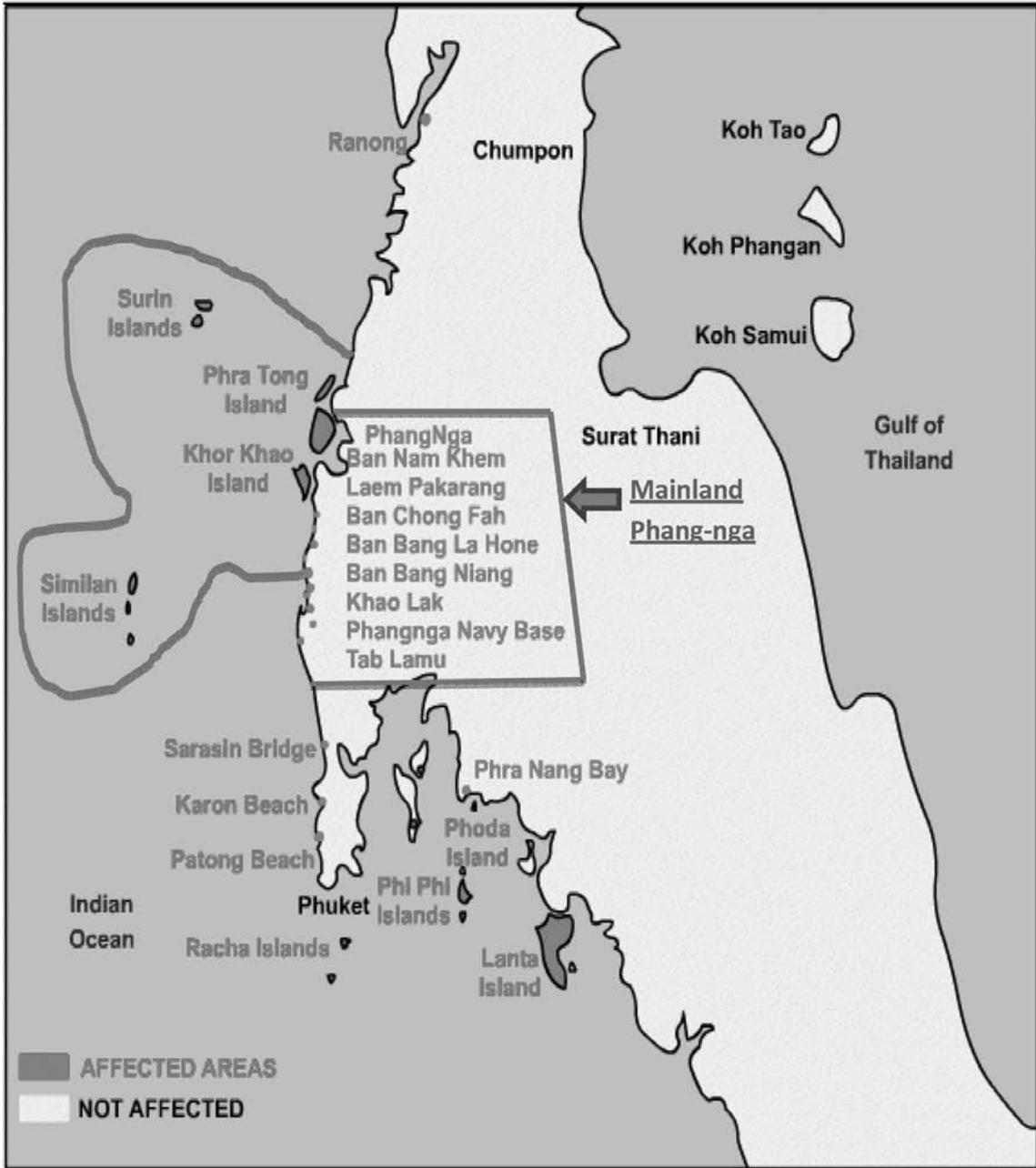
<i>Areas</i>	<i>Loss & Damages</i>
Phang-nga <i>[239,165 people]</i> <i>[74,526 households]</i> <i>[4,170.88 sq.km.]</i>	7,595 dead [Thais 2,751/ For. 2,467/ Unidentified 692/missing 1,685]
	5,597 injured victims
	58,550 displaced people
	747 orphans
	12,480 households
	2,696 damaged houses
	69 villages
	93 hotels

Source: Weber (2005); Department of Provincial Administration, Ministry of Interior

1.2 The Scope of Study

This study covered the military operation in Phang-nga Province, i.e. Thai Mueang District, Takua Pa District, and surrounding islands. Military ground operations, maritime operations, and air

operations were examined. In terms of period of time, this paper examined the military operation in the first week period which was the emergency period. Military-military cooperation together with civil-military cooperation will be analyzed.

Picture 1: Selected Areas of Study

1.3 Research Conceptual Framework

Data were analyzed using the two frameworks related to military operations in disaster relief operations (DRO), namely the Joint

Doctrine for MOOTW (Joint Pub 3-07) and Asia-Pacific Regional Guidelines for the Use of Foreign Military Assets in Natural Disaster Response Operations (APC-MADRO). The two frameworks

set forth the action checklist for three phases: the preparedness phase, the assistance operation phase and the post-operation phase. This study applied the checklist to analyze the strength and limitations of the operations in three perspectives: 1) military operations; 2) civil-military cooperation (interagency); and 3) international assistance.

For each perspective, the following aspects or indicators derived from the frameworks were examined.

1) Military Operations: Aspects or indicators

1.1	Needs assessment	(preparedness phase)
1.2	Strategic planning	(preparedness phase)
1.3	Resource mobilization	(operation phase)
1.4	Professional, skilled, and disciplined military personnel	(operation phase)
1.5	Objective	(operation phase)
1.6	Restraint [apply appropriate military capability prudently]	(operation phase)
1.7	Unity of Effort	(operation phase)
1.8	Unit Integrity	(operation phase)
1.9	Command and Control (C2)	(operation phase)
1.10	Intelligence and Information Gathering	(operation phase)
1.11	Strategic review	(post-operation phase)

2) Civil-Military Cooperation (Interagency): Aspects or indicators

2.1	Effective liaison with the lead agency	(operation phase)
2.2	Establishing clear lines of communication	(operation phase)
2.3	Establishing Civil-Military Operation Center	(operation phase)
2.4	Mutual trust through civil-military coordination	(operation phase)
2.5	Strategic review	(post-operation phase)

3) International Assistance: Aspects or indicators

3.1	Facilitate operations conducted by assisting militaries	(operation phase)

2. Military Contributions

2.1 Domestic Contribution

Military assistance can be divided into domestic and international contributions. For domestic contribution, The Ministry of Defense (MOD) provided inclusively at least 31,122 personnel and 106 aircrafts from all of its military forces i.e. Royal Thai Army (RTA), Royal Thai Navy (RTN), and Royal Thai Air Forces (RTAF). Besides, 12 RTN warships were assigned to be on duty. 28 trips via RTAF buses transported the personnel to the affected areas between December 26, 2004 and January 16, 2005. Considering the air operation in particular, the military aircraft can be categorized into 3 groups. Group 1 consisted of at least 30 RTAF aircraft. Group 2 comprised 69 aircraft from RTN, RTA, RTAF. Group 3 was made up of 7 aircraft from RTAF to be used at its Forward Detachment, Phuket International Airport.

On Day 2, 12,832 military personnel (41.23%) and 76 aircrafts (71.69%) arrived the affected areas. The 10 warships at Phang-nga Naval Base started providing aids right after the disaster struck even though the base itself was

ruined by the tsunami. Some warships had to be urgently repaired before the dispatch for the needed assistance. The two main warships, H.T.M.S. Chakri Naruebet and H.T.M.S. Naresuan from Chonburi, a province on Thailand's east coast, arrived in Phuket on Day 4. After that, both warships became the mobile headquarters in the Andaman Sea. All warships conducted the relief operation until the end of January, which was about 35 days. The Royal Thai Navy was assigned to be the major responsible unit of HA/DR (Matichon 2004) and responsible for the naval operations. The Royal Thai Army was responsible for the ground areas, except Ranong province. The personnel from RTA, especially those in the engineering units, provided the longest assistance to the victims [more than 1 year]. Finally, the Royal Thai Air Force was responsible for the air operations and Ranong province. Due to its rapid and high capacity together with the high operational cost of the force, RTAF provided emergency assistance in a relatively short period of time, from December 26, 2004 to January 16, 2005 [21 days]. The details of Thai military contribution, which conveyed domestic assistance, are illustrated in Table 2 below.

Table 2: Domestic Contribution during the first week

Day / Type	Personnel	Warships	Aircrafts
Total	At least 31,122 personnel	12	At least 106
Day 1	6,133 in the region	10 from Phang-nga Naval base	G1 > 30
Day 2 [Establishment of forward detachments]	1,000 from NAC3	-	G2 > 69 from RTN, RTA, RTAF
	4,000 from engineering units		G3 = 7 @ RTAF
	7,832 personnel from RTA, RTN, RTAF, AFDC Forward Detachments		Forward Detachment
Day 3 [Establishment of MOD rescue center]	3,000 at the rescue center	-	-
	1,000 RTN team from Bangkok		
Day 4	1,000 RTA Team	H.T.M.S. Chakri Naruebet and	-
	600 medical team from RTA Med. Dept. at Yan Yao Temple	H.T.M.S. Naresuan from Chonburi	
Day 5	5,707 more in the areas	H.T.M.S. Chakri Naruebet and	-
	578 at Phi Phi Islands	H.T.M.S. Naresuan at Phi Phi	
	47 more at Phang-nga Naval Base	Islands	
Day 6	25 more from RTN at Baan Nam Khem	-	-
Day 7	200 from RTA Engineering Department at Phang-nga Naval Base	-	-

Source: *Tsunami, December 26, 2004 Archives*. Royal Thai Navy (2004); Matichon (December 27, 2004); Thairath (December 27, 2004); Khao Sod (December 28, 2004); Matichon (December 28, 2004); Dailynews (December 28, 2004); Thairath (December 28, 2004); Thairath (December 29, 2004); Dailynews (December 29, 2004); (Pramote Imwattana, 2016); Amnuay Jayarat, 2016); Thairath (December 30, 2004); Dailynews (December 30, 2004); Khao Sod (December 30, 2004); Thairath (December 31, 2004); Dailynews (December 31, 2004); Khao Sod (January 1, 2005); Thairath (January 1, 2005); Thairath (January 2, 2005); Dailynews (January 2, 2005); Royal Thai Air Forces, Directorate of Civil Affairs (2005); Royal Thai Army, Directorate of Civil Affairs (2005).

2.2 International Contribution

Besides the contributions from the Ministry of Defense, Thailand also received the international military support from five countries: France, Singapore, Malaysia, Japan, and the United States. However, due to the smaller scale of loss and perception of foreign countries that Thailand could achieve self-reliance somehow, the greatest amount of international support could be observed at Aceh, Indonesia, the worst affected area from the disaster. Thus, despite the fact that the United States established the Joint Task Forces as the international cooperation hub at U-Tapao airport in Chonburi province, Thailand, the international assistance was mainly for those in Aceh, Indonesia.

For contribution to Thailand, at least **600 foreign military personnel**, with 590 from Japan's Self Defense Forces (JSDF) joined the relief operation [at least 1.89% of all contributing military personnel in Thailand]. In terms of air

power, **20 aircraft from France, Singapore, Malaysia, Japan, U.S.A.** [at least 15.87% of all contributing aircrafts] joined G2 and G3 aircraft, providing search and rescue (S&R) and delivery operation from Day 2 onward. Six aircrafts from France, Singapore, and Malaysia joined the RTAF Forward Detachment at Phuket International Airport. The S&R mission was assigned to the French aircraft due to their capabilities. Japan dispatched 3 warships [20% of all warships in action], 4 helicopters, and those 590 JSDF personnel mentioned above to Thailand's affected areas on Day 4. Both Japanese warships and helicopters cooperated with RTN. Six American C-130 H airplanes arrived at the U-Tapao Airport, Chonburi, on Day 4, and moved to Donmuang International Airport in Bangkok on Day 5 to start transporting donations to the South. Table 3 shows international support in Thailand in the first week of the disaster.

Table 3: International Contributions (military personnel& civilians who joined the military) during the first week

<i>Day/Type</i>	<i>Personnel</i>	<i>Warships</i>	<i>Aircrafts</i>
Total	N/A	3 from Japan	20 (for Thailand) 6 (based in Thailand, but for Indonesia)
Day 2	Arrival of French team (joined RTA engineering units) >> temporary houses at Baang Muang Arrival of American team (joined RTA engineering units) >> cleared 2 sides of Pechkasem Rd. and Baan Nam Khem		<ul style="list-style-type: none"> ● 2 from French Air Force: 1 ATLANTIC and 1 FENNEC helicopters – 35 flights ● 2 from Singapore Air Force: 2 SUPER PUMA helicopters – 48 flights ● 2 from Malaysia Air Force: 2 DOLPHIN helicopter – 25 flights [joined aircraft G3: RTAF Forward Detachment] [January 1-13, 2005 = 108 flights]
Day 4	JSDF 590 personnel [From Dec. 29, 2004 to Jan. 1 >> found 57 corpses]	JSDF 3 warships (joined RTN)	<ul style="list-style-type: none"> ● 4 JSDF helicopters (joined RTN, aircraft G2) ● 1 JSDF C-130 airplane at U-Tapao (for Aceh) ● 6 C-130 H airplanes from U.S.A. ● 5 Boeing KC-135 Stratotankers from U.S.A. at U-Tapao air base (for Aceh)
Day 5	-	-	<ul style="list-style-type: none"> ● 4 helicopters from Singapore (joined RTN, aircraft G2) ● 6 C-130 H airplanes from U.S.A. moved to BKK for transporting donations (joined RTN, aircraft G2)

Source: *Tsunami, December 26, 2004 Archives Royal Thai Navy; (2004). Matchon (December 27, 2004); Thairath (December 27, 2004); Manager (December 27, 2004); Khao Sod (December 28, 2004); Matchon (December 28, 2004); Dailynews (December 28, 2004); (Khao Sod (December 30, 2004); Thairath (December 31, 2004); Dailynews (December 31, 2004); Khao Sod (January 1, 2005); Thairath (January 1, 2005).*

To sum up, Table 4 conveys the overall military contributions for the disaster relief operation in Thailand

Table 4: Overall Military Contributions

<i>Types</i>	<i>Domestic</i>	<i>International</i>	<i>Total</i>
Military personnel	At least 31,122 personnel + those from 28 trips via TAF buses	At least 600 personnel	At least 31,722 personnel
Aircraft	At least 106 aircraft	At least 20 aircraft	At least 126 aircraft
Warships	12 warships	3 warships	15 warships

3. Operation Tasks

In the first-week period, military assistance can be described as 10 operation tasks, namely photo taking, evacuation, search and rescue, medical aid, corpse management, corpse retrievals,

personnel / tool delivery, landscape, road, hotel and resort clearing, Phang-nga Naval Base rehabilitation and distribution of donations / foodstuff.

Table 5 shows the summary of military operation in the first-week period.

Table 5: Summary of Military Operation

<i>Time Period</i>	<i>Military contributions</i>	<i>Operation outcomes</i>
Disaster Day (Dec. 26, 2004) [Day 1]	<ul style="list-style-type: none"> ■ Total of 6,133 personnel [by 4th Army Area Command] ■ Total of ≥ 30 aircraft [by RTAF, BKK] ■ Total of 10 warships [by NAC3, Phang-nga] 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Evacuation: 30,394 persons [by Thai aircraft]
The first 72 hours (Golden Period) [Day 1- Day 3]	<ul style="list-style-type: none"> ■ Total of 22,965 personnel [by all forces, BKK and NAC3 and 4th Army Area Command] <ul style="list-style-type: none"> ✓ Day 2 ≥ 12,832 personnel (41.23%) [by 4th Army Area Command; RTA engineering units, Rachaburi; NAC3] ✓ Day 3 ≥ 4,000 personnel [by RTA and RTN from Bangkok] ■ Total of ≥ 126 aircraft [106 from all Thai forces + 20 from foreign countries] <ul style="list-style-type: none"> ✓ Day 2 ≥ 82 aircrafts (65.07%) [76 from all Thai forces + 6 from France, Singapore, Malaysia] ■ Total of 10 warships [by NAC3, Phang-nga] 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Photo taking: 19 flights (31.5 hours) [by RTAF] ■ Evacuation: N/A ■ Search and Rescue: very limited ■ Landscape, road, hotel and resort clearing: [by RTA] ■ Corpses retrievals: N/A ■ Personnel delivery: [by aircrafts] ■ Donation/foodstuff contribution: [by aircrafts] ■ Medical aid: ≥ 1,044 injured victims in Phang-nga Province within 3 days (18.65% of injured victims in Phang-nga province or 24.79% of injured victims in Takua Pa district) [by RTA, RTN]

Table 5: Summary of Military Operation (Cont.)

<i>Time Period</i>	<i>Military contributions</i>	<i>Operation outcomes</i>
First week [Day 1 – Day 7]	<ul style="list-style-type: none"> ■ Total of ≥ 31,722 personnel ■ Total of ≥ 126 aircrafts [106 from all Thai forces + 20 from foreign countries] ■ Total of ≥ 15 warships [12 from RTN + 3 from JSDF] 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Evacuation: ≥ 31,924 persons (62.18% of 51,335 evacuated victims in all affected provinces) [by Thai aircraft] ■ Evacuation: ≥ 2,006 persons (3.90%) [by 15 warships] ■ Evacuation: ≥ 1,700 persons (3.31%) [by RTA] ■ Search and Rescue: ≥ 9 persons during Dec. 27, 2004 to Jan. 13, 2005 [at least 159 flights by aircraft, in cooperation with warships] ■ Search and Rescue: 373 persons [by RTN warships] ■ Search and Rescue: very limited [by RTA] ■ Clearing Phetkasem national highway [by RTA] ■ Clearing Hotels and resorts in Takua Pa & Thai Muang, Phang-nga [by RTA] ■ Corpses retrievals: ≥ 6,664 corpses (82.39% of 8,008 corpse retrievals) [by RTA, RTN, JSDF military personnel] ■ Personnel delivery: [by Thai aircrafts] ■ Donation/foodstuff contribution: [by aircrafts] ■ Corpse management: ≥ 80 corpses per dayat Yan Yao Temple [by 600 RTA personnel]

Source : Royal Thai Army, Engineering Unit (2004); Royal Thai Air Force, Directorate of Civil Affairs (2005).

4. Chain of Commands in Military Operations

Military personnel offered a variety of crucial assistances as illustrated above. In terms of military-military cooperation, the involving assistance units can be divided into 2 levels: the national level and operational level. The national level consisted of the Ministry of Defense (MOD),

the Royal Thai Army, the Royal Thai Air Force and the Royal Thai Navy. The others consisted of five forward detachments namely MOD forward detachment, RTA forward detachment, RTAF forward detachment, RTN forward detachment and the Armed Forces Development Command forward detachment. Each of these forward detachments composed of several operation units which had

their own chains of commands and incident commanders who had full authority and freedom in planning strategies, operating, solving problems. The assistance units at the national level were the supporters of the operation-level units.

It can be clearly observed that there was a separation of chain of commands among three armed forces or among the operation units within each forward detachment. Within each operation unit, assignments were given to different teams for different tasks and areas. Similarly, the budget was also separately managed by each armed force. Each forward detachment thus worked quite

individually according to their different tasks and areas as mentioned. The coordination between units from different armed forces occurred sometimes on the basis of case-by-case situations. Only some units had points of contact between each other, mostly through personal connections. Personal connection and formal relations among military personnel could be observed in each operation unit, between operation units under the same forces, and also between operation units under the different forces.

The following diagram shows military-military relations in the operation.

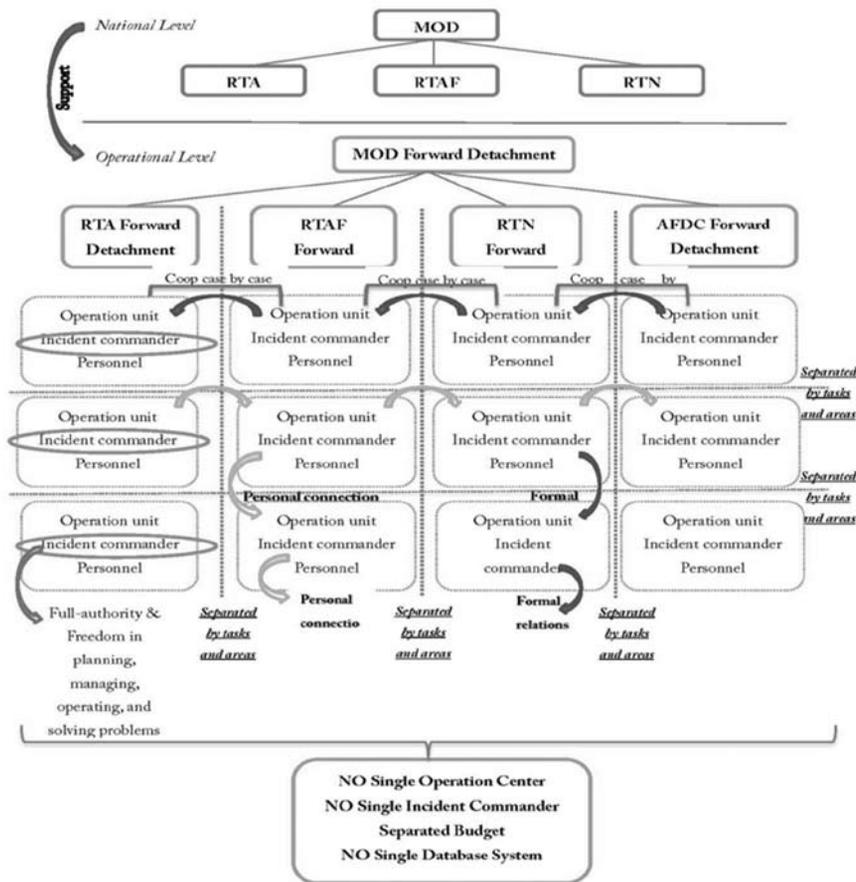

Diagram 1: Military-Military Cooperation

5. Data Analysis

The conceptual framework concluded earlier under Topic 1.3 will be applied to analyze the military disaster relief operation in the three perspectives: military operation perspective, civil-military cooperation (interagency operation) perspective, and international assistance perspective. As mentioned in Topic 1.3, the analysis in military operation perspective will include three phases, i.e. preparedness phase, assistance operation phase, and post-operation phase. The analysis in civil-military cooperation perspective will, however, consist of assistance operation phase and post-operation phase while in international assistance perspective will cover only assistance operation phase.

The analysis will point out limitations and strengths as independent variables as well as outputs and outcomes as dependent variables.

5.1 Analysis of Military Operation Perspective

5.1.1 Preparedness phase

For the preparedness phase, since it was the first-time experience for Thailand, there was no needs assessment and analysis and, therefore, no pre-strategic planning or application of a developed national plan to support the operation. Also due to the lack of knowledge and experience, the local emergency management authority (LEMA) was not established. The unit could have assisted all aspects of the relief operations especially keeping records, providing needed database, and carrying out coordination.

5.1.2 Assistance operation phase

To depict the analysis points, the two diagrams below illustrate limitations, strengths, outputs and outcomes of military operation in Day 1, the first 72-hour, and the first week operations.

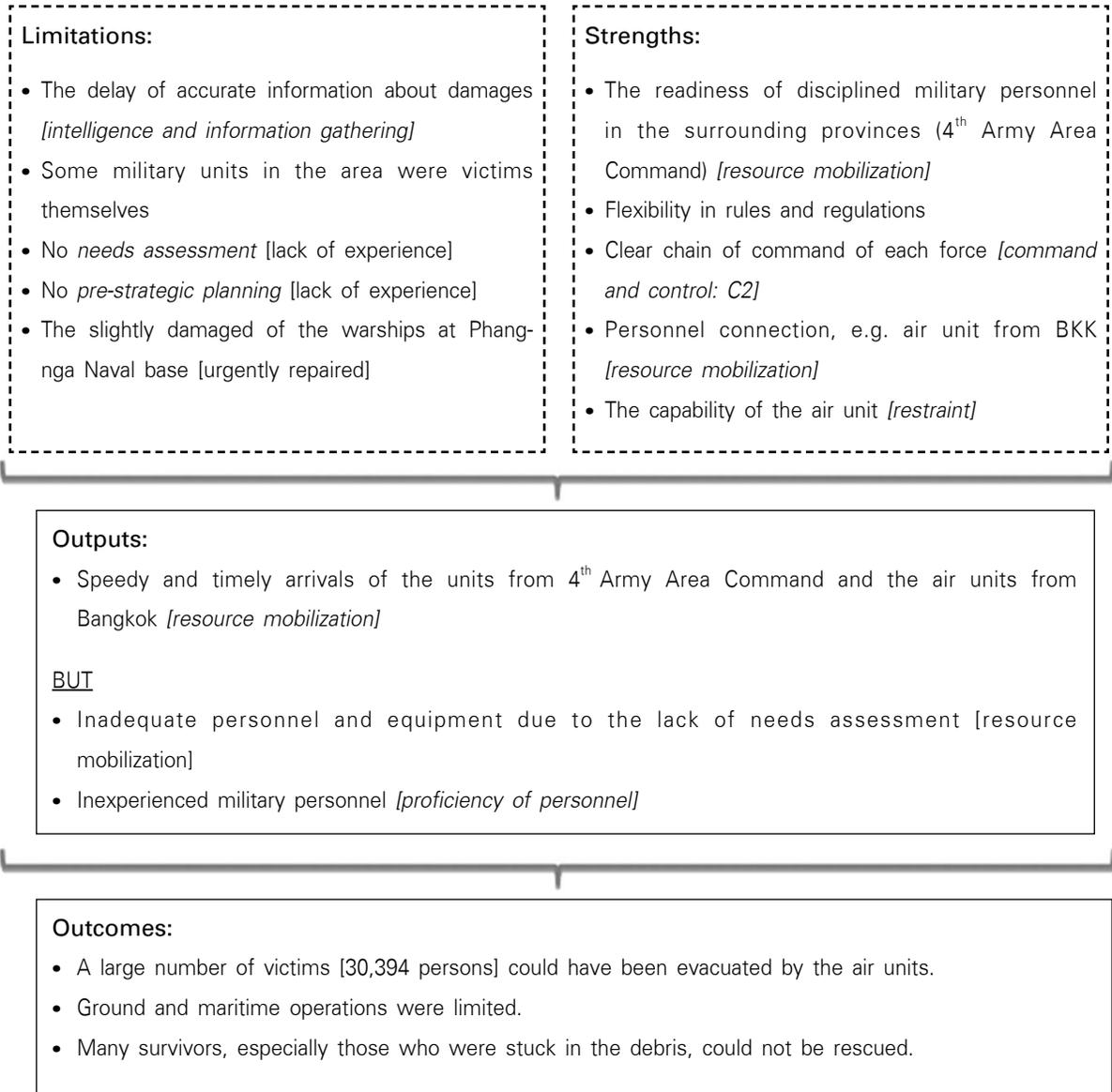

Diagram 2: DAY 1 Operation Analysis

Limitations:Both periods

- The lack of preparation
- No single incident commander (separation of chain of commands among operation units) [*command and control: C2*]
- Different chains of command between civilian and military units [*command and control: C2*]
- No Civil-Military Operation Center (CMOC) [*CIMIC perspective*]
- The lack of clear communication lines, inefficient communication between involved agencies both among military itself and between military and civilian units [*command and control: C2*]
- The distrust and incompatibility among some civilian personnel [*CIMIC perspective*]
- No systematic record of the entire daily operation [*intelligence and information gathering*]
- No single unit for budget management
- The shortage of international assistance in reconstruction and restoration operation [*international assistance perspective*]

Strengths:The first 72-hour period

- The establishment of forward detachments
- The arrivals of a large number of Thai military personnel [*resource mobilization*]
- The arrival of engineering units from Ratchaburi [*resource mobilization*]
- The capability of the air units (appropriate vital equipment at forward detachment, skilled personnel, adequate aircraft) [*restraint*]
- The arrivals of international supports, particularly the air units [appropriate aircraft for S&R] > The sufficiency international assistance in air operation [*resource mobilization*]
- The readiness of 10 warships [*restraint*]

The 1st week period

- The arrival of two main warships from Sattahip, Chonburi province [*resource mobilization*]
- The arrival of 3 warships from Japan [*resource mobilization*]
- The cooperation between warships and air units in providing assistance [*restraint*]

Both periods

- Disciplined military personnel [*proficiency of personnel*]
- The uncomplicated and flexible chain of commands of each force [*command and control: C2*]
- The freedom and independence of each incident commander [*command and control: C2*]
- The support from national-level sectors for the operational-level units
- Clear division of responsibilities of each operational units in terms of areas and missions [*objectives*]
- Unity among military personnel in each operation unit [*unity of effort*]
- Personnel connection among civilian and military personnel [*CIMIC perspective*]
- Mutual trust between military personnel and civilian [*CIMIC perspective*]
- Positive attitude toward military personnel [*CIMIC perspective*]
- Good cooperation between Thai military and foreign assistant military [*international assistance perspective*]

Outputs:

- Speedy and timely arrivals of military units [*resource mobilization*]
- Adequate and appropriate aircraft and warships for evacuation, personnel delivery, photo taking, donation and foodstuff distribution [*resource mobilization*]
- Adequate personnel (quantitatively) [*resource mobilization*]
- *Unity of effort, unit integrity, trust and respect* derived from personnel connection among military personnel and between military personnel and civilians [*military operation and CIMIC perspectives*]
- Very good civil-military cooperation due to mutual trust between them [*CIMIC perspective*]

BUT

- Inexperienced disciplined military personnel [*proficiency of personnel*]
- Inadequate equipment due to the inaccuracy of need assessment and the damages of many equipment in the affected areas (kept waiting the equipment from BKK) [*resource mobilization*]
- Chaos and confusion in providing assistance due to the lack of single incident commander [*command and control: C2*]
- Nonsense, hard and repetitive work because of the distrust and incompatibility among some civilian personnel
- Poor daily evaluation and strategic review due to the lack of daily operation record [*need assessment and strategic planning*]
- Time-consuming operation, especially in clearing and construction operation, due to the lack of appropriate equipment [*military operation perspective*]

Outcomes:

- Limited success of search and rescue operation in both first 72-hour and the first week periods. However, maritime in cooperation with air operation could rescue some survivors.
- Active evacuation operation, personnel delivery, and donations/foodstuff contribution, particularly by the air operation.
- Active and success in corpse retrieval mission by all forces.
- Active, but time-consuming, in landscape, road, hotel and resort clearing operation by the engineering units.
- Providing some medical assistance even though it was not the major responsibility of the military units.

Diagram 3: 72 hours [Golden Period] and the 1st week periods Analysis

On the disaster day, with regard to resource mobilization, as one of the major assistance operations, the military personnel in the affected areas provided a speedy and timely response during the first week of the operation. However, there were inadequate personnel since many of them were victims themselves. A large amount of necessary equipment in the areas was ruined so that the personnel had to wait for the logistic support from Bangkok and other provinces in the central part of Thailand. (*Wichai Tatsanamontien 2016; Bongsoot Singhnarong 2016; Pramote Imwattana 2016; Somsak Sawangsak 2016*). However, the arrivals of some military units from Bangkok, for example the military from RTAF, were quick enough due to the capability of the units and personal connection with the related authorities (*Piseadsak Boonrat, 2016*). In contrast, many military units arrived at the affected areas a little bit late because of the lack of accurate information about the incident and the lack of clear communication lines (*Pramote Imwattana 2016; Bongsoot Singhnarong 2016*)

In the first 72-hour period, the so-called the golden period which most survivors could be rescued, due to the lack of preparation and experience, the equipment was inappropriate for the operation tasks. Thus, many survivors, especially those who were stuck in the debris, could not be rescued (Wichai Tatsanamontien 2016; Bongsoot Singhnarong 2016; Pramote Imwattana 2016; Somsak Sawangsak 2016); Moreover, the intelligence

and information gathering was poor because of the lack of operation and incident database of the whole operation which also affected the daily evaluation and strategic review, including the unity of effort of the entire operation.

Personal connection within the operation unit was important because it provided the good impact to unity of effort, unit integrity, trust and respect, and happiness on duties (Piseadsak Boonrat 2016; Porntip Rojanasunan 2016; Wichai Tatsanamontien 2016). Furthermore, the unity among military personnel in each unit uncomplicated chain of command of each operational unit, and clear division of responsibilities made each unit achieve its goals as expected. (Piseadsak Boonrat 2016; Pramote Imwattana 2016; Somsak Sawangsak 2016; Bongsoot Singhnarong 2016)

For the command and control (C2) aspect which had the direct relation with the objective matter, each of these forward detachments composed of several operation units which had their own chains of commands and incident commanders who had full-authority and freedom in planning strategies, operating, solving problems. The organs at the national level were the supporters of the operational-level units (*Wichai Tatsanamontien 2016*). The clear defined line of command was derived from the uncomplicated and flexible chain of commands, the flexibility in related rules and regulations, and the freedom and independence of each incident commander (*Bongsoot Singhnarong 2016*). However, the different chains of command

between three armies caused the confusion which could affect the effectiveness of the overall operation especially in the first week. Thus, for the military side, the single incident commander was necessary. Moreover, the budget management should be done by one single unit since it affected the quality of outcome and the satisfaction of victims and the morale of military personnel.

Another limitation affected military operation was the distrust and incompatibility among some civilian personnel themselves. This caused the nonsense, hard and repetitive work for military personnel (Wichai Tatsanamontien 2016)

The outcomes of the first-week operation shown in the diagrams were the results of both strengths and limitations stated earlier. The effectiveness was mostly derived from the discipline of military personnel, flexibility in command and control, personnel connection, international support and very good civil-military cooperation. On the other hand, the ineffectiveness of the relief operation resulted from the lack of single incident commander, inappropriate equipment, the conflict among civilian themselves.

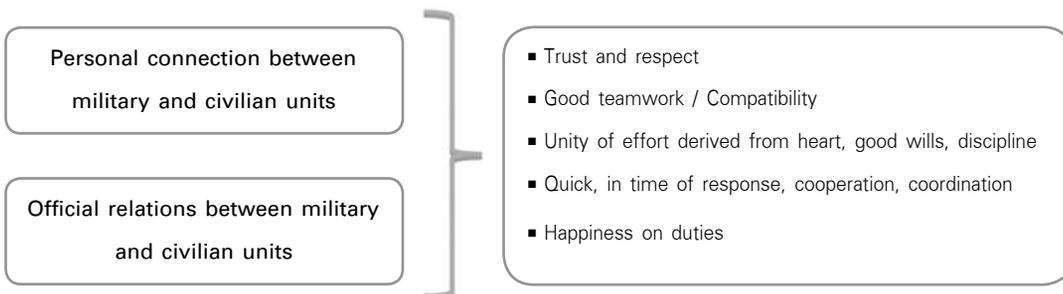
5.1.3 Post-operation phase

In the post-operation phase, strategic review and lesson learning should be done for the better operation in the future. The systematic data records in the operation phase, thus, are the most important things.

5.2 Analysis of Civil-Military Cooperation Perspective

In assistance operation phase, even though there was no Civil-Military Operation Center (CMOC) and no effective liaisons with all lead agencies, the relation between military sector and civilian sector was very good in the crisis time. Mutual trust happened throughout civil-military coordination (Porntip Rojanasunan 2016; Orachorn Attaveelarp 2016; Charoen Pakbara 2016); Different chains of command between civilian and military units were fine if there were good and adequate points of contact. Either personal connection or official relation between civilian actors and military actors provided many positive elements of the operation as shown in the diagram below

Civil-military cooperation

However, in the post-operation phase, the lack of strategic review between military and civilian sectors was another limitation to improve the disaster relief management system in the future.

5.3 Analysis of International Assistance Perspective

The assistance from foreign assisting military is needed when the affected states lack crucial equipment. The shortage of international assistance in clearing and restoration operation by the engineering units of RTA resulted in the time-consuming operation in the emergency period whereas the sufficiency international assistance in air operation by RTAF Forward Detachment at Phuket International Airport brought about the more effective operation in a shorter period of time. Qualified military personnel must be chosen to be an incident commander. Besides the leadership of the personnel, the compromise and acceptable foreign language abilities are the other vital characteristics of the commander.

6. Conclusion

My argument is that military personnel should be the primary responding unit to large-scale disasters due to its unique capabilities. At the operation level, especially in the emergency period, military should be the answer to the question of the leadership of the operation. The

last resort principle should not be applied to the matter. At the very beginning of the emergency phase when the roads couldn't be used, the air operation is the most crucial response to evacuating victims, especially those in the mainland, transferring personnel, and distributing donations including foodstuff. Furthermore, in cooperation with RTN warships, the aircraft yet played an important role in search and rescue operation, survey and evacuation missions for those on the islands. The personnel from the Royal Thai Army, especially the engineering units, devoted to landscape, road, hotel and resort clearing. It was the personnel from all forces who put efforts on corpse retrievals

Both strengths and limitations of the operations can be found in all three perspectives in the first week operation which was the most chaotic week. By prioritizing strengths and limitations, at least four important limitations, i.e. 1) the lack of single incident commander; 2) inadequate necessary equipment; 3) inefficient communication between involved agencies in the emergency period; and 4) no daily operation records, need to be amended in order to provide a better relief operation in the future. More importantly, two strengths, which are 1) mutual trust building; and 2) the flexible and clear chains of command and control (C2), need to be enhanced and maintained.

References

- Amnuay Jayarat. 2016. Interviewed by Panita Chaisorn. Bangkok. February 4, 2016.
- Anderson, E. W. 1994. Military geography: The changing role of the military. *Geo Journal* 34(2): 201-205.
- Bartko, F. 2012. Holistic analysis of the military district units disaster relief efforts. *Science & Military Journal* 7(1): 40-42.
- Bongsoot Singhnarong. 2016. Interviewed by Panita Chaisorn. Bangkok. January 19, 2016.
- Charoen Pakbara. 2016. Interviewed by Panita Chaisorn. Phuket. February 9, 2016.
- Cho muen sop phaga susan rot tainam [Nearly 10,000 bodies, shock under-water cars' graveyard]. 2005. *Khao Sod*, January 1, 1,14-15. (in Thai)
- Cotter, A. and T. Bikin-Kita. 2006. The military and humanitarianism: Emerging patterns of intervention and engagement. In *Resetting the rules of engagement: Trends and issues in military-humanitarian relations*, eds., V. Wheeler and A. Hamer. London: Overseas Development Institute.
- Diskett, P. M., and T. Randall. 2001. Humanitarian assistance: A role for the military? *NATO's Nations and Partners for Peace* 46(3): 170-176.
- Fukushima, Annie I., et al. 2014. *Disaster militarism: Rethinking U.S. relief in the Asia-Pacific*. <https://www.thenation.com/article/disaster-militarism-rethinking-us-relief-asia-pacific> (Accessed on May 5, 2016).
- Headquarters Department of the Army. 1993. FM 100-5 Operations. http://www.fs.fed.us/fire/doctrine/genesis_and_evolution/source_materials/FM-100-5_operations.pdf. (Accessed on May 5, 2016)
- Heaslip, G. and E. Barber. 2014. Using the military in disaster relief: systemizing challenges and opportunities. *The Journal of Humanitarian Logistics and Supply Chain Management* 4(1): 60-81.
- The Joint Chiefs of Staff. 1995. Joint Publication 3-07: Joint Doctrine for Military Operation Other Than War. Department of Defense, ed. http://www.bits.de/NRANEU/others/jp-doctrine/jp3_07.pdf. (Accessed on July10, 2016)

- Khatyuea tsunami phungsaenkhon Takua Pa thueng 4 phan sop. [Tsunami victims arise to 100000 bodies, 4000 at Takua Pa]. 2004. *Thairath*, December 30, 1,12,19. (in Thai)
- Khluen yak thalom 5 changwat le tai chep nap phan. [Tsunami hits 5 provinces. Many died and injured]. 2004. *Thairath*, December 27, 1, 12. (in Thai)
- Khontai klaithueng 5 phan tuean yat rap sop phittua. [Nearly 5000 died, warning relatives get the wrong bodies]. 2005. *Thairath*, January 2, 1,9,19. (in Thai)
- Kluean thuk ko thueng 2 phan sop Khao Lak dang susan. [Found all over every island, more than 2000 bodies, Khao Lak as graveyard]. 2004. *Khao Sod*, December 28, 1, 14-16. (in Thai)
- Kluenyak kra lai roi cheewit. [Tsunami kills numerous people]. 2004. *Manager*, December 27, 1-2. (in Thai)
- Kluen 5 phan sop khluennarokt thalom 5 prathet Asia. [5000 bodies! Tsunami hits 5 Asia countries]. 2004. *Matichon*, December 27, 1, 13-15. (in Thai)
- Ministry of Interior. Department of Provincial Administration. 2016. *Phang-nga Province's Populations and Households*. <http://stat.bora.dopa.go.th/stat/statnew/statTDD/views/showDistrictData.php?rcode=82&statType=1&year=47> (Accessed on May 5, 2016)
- Napphan sop don fang yang kumaidai naofe long maipho. [More than 1,000 buried bodies can't dig out, rotten, not enough coffins]. 2004. *Thairath*, December 29, 1,12,19. (in Thai)
- National Archives of Thailand. 2005. *Hetkan thorani phibat chakk khluen tsunami 26 thanwakhom 2547* [Tsunami 2004]. Bangkok: Ministry of Culture. (in Thai)
- Orachorn Attaveelarp. 2016. Interviewed by Panita Chaisorn. Phuket. February 10, 2016.
- Piseadsak Boonrat. 2005. *Banthuek patibatkan pracham wan khong kongthap akad lae tangchat na Sanambin Nanachat Phuket*. [The operation of Royal Thai Air Force and assisting foreign military at Phuket International Airport]. Phuket: Royal Thai Air Force. (in Thai)
- . 2016. Interviewed by Panita Chaisorn. Bangkok. February 6, 2016.
- Piti Kumppong. New roles of the Thai military: Readjusting for the 21st century. http://www.nids.mod.go.jp/event/other/arf/pdf/thailand_paper.pdf. (Accessed on June15, 2016)
- Porntip Rojanasunan. 2016. Interviewed by Panita Chaisorn. Bangkok. January 20, 2016.

- Pramote Imwattana. 2016. Interviewed by Panita Chaisorn. Bangkok. February 1, 2016
- Royal Thai Air Force. Directorate of Civil Affairs. 2005. *1 pi thoraniphibatphai: thapfa fa tsunami*. [1Year after the disaster: RTAF and Tsunami]. Bangkok: The Directorate. (in Thai)
- Royal Thai Army. Directorate of Civil Affairs. 2005. *Kongthapbok kap kan chuailuea phuprasopphai tsunami*. [RTA and Tsunami victims' assistance]. Bangkok: The Directorate. (in Thai)
- Royal Thai Army. Engineering Units. 2004. *Banthuek patibatkan prachamwan nuaitahanchang kongthapbok* [Daily Operation of Engineering Unit, Royal Thai Army]. Ratchaburi: The Units. (in Thai)
- Royal Thai Navy. Naval Education Department. History Division. 2004. *Chotmai het "Tsunami" 26 thanwakhom 2547*. [Tsunami, December 26, 2004 Archives]. Samutprakan: The Department. (in Thai)
- Ruam phalang suatmonuthit haiyuea ngoenborichak 245 lan. [Pray for the death, donation reach 245 million]. 2004. *Dailynews*, December 31, 1,14,18. (in Thai)
- Salotchai napmuenchiwit phawa khluen yak! Thalom samrop song 6 changwat Andaman. [Grief for 10,000 died and injured, frighten the 2nd round-Tsunami 6 Andaman provinces]. 2004. *Dailynews*, December 28, 1,13-14,18-19. (in Thai)
- Somsak Sawangsak. 2016. Interviewed by Panita Chaisorn. Bangkok. February 4, 2016.
- Sop kepmai mot taipenbuea. [Can't collect all bodies, too many died]. 2004. *Dailynews*, December 29, 1, 18-9. (in Thai)
- Suam roi chuailuea chon tsunami ngatsep – chokphet 3 lan. [Robbers, pry safe, grab diamond, valued 3 million]. 2004. *Khao Sod*, December 30, 1, 14-15. (in Thai)
- Ubpasak fon hasop tsunami puan. [Rain! Obstacle, searching for corpses in turmoil]. 2005. *Dailynews*, January 2, 1,10-11. (in Thai)
- Weber, Karl E. 2005. *Tsunami 2004 nam chai Thai*. Bangkok: The National Identity Board, Royal Thai Government.
- Wichai Tatsanamontien. 2016. Interviewed by Panita Chaisorn. Bangkok. February 18, 2016.

Yot sop thalu phan nayok haithamchai “mi ik” Khao Lak wipayoknak. [more than 1000 died, P.M. said to be more, Khao Lak severe]. 2004. *Matichon*, December 28, 1, 13, 14,15. (in Thai)

Yot tai phung 2,394 tueanphai rawangtham – phukhao thalom. [2,394 died, caution cave-mountain fall down]. 2004. *Thairath*, December 31, 1, 12, 19. (in Thai)

Yuea tsunami khriatying lae knitai kolahon. [Tsunami victim under pressure, bombard, chaos]. 2005. *Thairath*, January 1, 1,12,19. (in Thai)

Gramsci's Civil Society in a Nutshell**

Theerapat Ungsuchaval*

Abstract

In civil society studies, Antonio Gramsci, an Italian Marxist theoretician and politician, is regarded as a major thinker, if not, a hero, who reversely developed Hegel's ideas of the state and society. In particular, it is the notion of civil society which significantly distinguishes Gramsci from Hegel and Marx, not the notion of the state. Gramsci principally differentiated 'civil society' from 'political society'. He seemingly rejected the clear differentiation drawn in mainstream liberal theory between the state and civil society; instead, he said that civil society and state are one and the same. For Gramsci, 'State' is a sum of political society and civil society. State for Gramsci is broader than the state in common use. It denotes the political organization of society, the visible political constitution of civil society, not the government. Control of the state is accomplished through hegemony in civil society which is achieved through consent. Contrasted with the liberal concept of civil society favouring the protective role of civil society toward the individual against the giant power of the state, Gramsci's civil society instead functions as protective filter for the state. Civil society for Gramsci is thus essential; a state without civil society is a transparent one. Arguably, Gramsci's writing portrays an intricate and dialectic interrelationship between civil society, the state, and hegemony. Within this relationship civil society performs a dual and dialectic role, as an agent of government and the hegemonic forces that dominate the state. It might not be wrong to think that Gramsci did remake civil society into something more than a mere fiction and recapture the idea of Hegel about civil society as an essential mechanism for reaching a more energetic form of social unity.

Keywords: *civil society, Gramsci, state-society relations, political thought*

*PhD candidate, School of Social Policy, Sociology, and Social Research, University of Kent, England. Email: t.ungsuchaval@gmail.com

**Received June 12, 2016; Accepted December 29, 2016

ประชาสังคมของกรัมซีโดยสังเขป**

ธีรพัฒน์ อังศุชวาล*

บทคัดย่อ

ในวงการศึกษารื่องประชาสังคม นับได้ว่า อันโตนิโอ กรัมซี นักการเมืองและนักทฤษฎีมาร์กซิสต์ชาวอิตาลี เป็นนักคิดที่สำคัญคนหนึ่ง ประชาสังคมของกรัมซีพัฒนารากฐานทางแนวคิดอย่างกลับหัวกลับหางมาจากเรื่องรัฐและสังคมของเฮเกล อันที่จริง แนวคิดเรื่องประชาสังคมนี้เองที่ทำให้กรัมซีแตกต่างอย่างโดดเด่นจากนักคิดก่อนหน้าอย่างเฮเกลและมาร์กซ์ หาใช่เรื่องรัฐไม่ กรัมซีจำแนก ‘ประชาสังคม’ ออกจาก ‘สังคมการเมือง’ และปฏิเสธเส้นแบ่งระหว่างรัฐและสังคมซึ่งนำเสนอโดยกลุ่มแนวคิดเสรีนิยมกระแสหลัก ในทางกลับกัน กรัมซีเสนอว่าประชาสังคมและรัฐคือสิ่งเดียวกันและเหมือนกัน รัฐในที่นี้คือผลรวมของสังคมการเมืองและประชาสังคม รัฐของกรัมซีจึงมีความหมายครอบคลุมกว้างขวางกว่ารัฐในความหมายทั่วไป ไม่ใช่เพียงแต่รัฐบาล ประชาสังคมของกรัมซียังทำหน้าที่เป็นโล่ป้องกันรัฐอีกด้วย ประชาสังคมจึงเป็นแนวคิดที่สำคัญมากสำหรับกรัมซี รัฐที่ปราศจากประชาสังคมคือรัฐที่มีแต่เปลือกนอก

งานเขียนของกรัมซีแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันซับซ้อนที่มีลักษณะวิภาษวิธีระหว่างประชาสังคม รัฐและอำนาจนำ ภายใต้ความสัมพันธ์นี้ ประชาสังคมมีบทบาทสองประการ กล่าวคือ เป็นตัวแทนของรัฐบาลและเป็นขุมพลังอำนาจนำซึ่งครอบงำรัฐ ในกรณีนี้ จึงเป็นการไม่ผิดนักหากจะกล่าวว่างรามซีสร้างแนวคิดประชาสังคมขึ้นใหม่ที่เป็นมากกว่าการทบทวนหรืออธิบายเพิ่มเติมประชาสังคมของเฮเกลอย่างนักคิดสายมาร์กซ์มักนิยมทำ

คำสำคัญ: ประชาสังคม, กรัมซี, ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและสังคม, ความคิดทางการเมือง

*นักศึกษาระดับปริญญาเอก คณะนโยบายสังคม สังคมวิทยาและการวิจัยทางสังคม มหาวิทยาลัยแห่งแคนันท์ ประเทศอังกฤษ
อีเมล t.ungsuchaval@gmail.com

**ได้รับบทความ 12 มิถุนายน 2559 ; อนุมัติให้จัดพิมพ์ 29 ธันวาคม 2559

Introduction

“For a hundred years or more in practically every part of America, the Church, the media, and the educational system – the three huge organic entities that Gramsci identifies as the fundamental institutions of civil society – have been used to disseminate their own dominant ideology among the social classes, including the popular ranks. ... We are liberating the state, because bourgeois civil society controlled the Venezuelan state as it wished.”

- Hugo Chavez in Caracas on 2 June 2007

It is so interesting to think that there is an idea of person in the past that affects and is widely applied nowadays, especially when considering that one of that kind of person is Antonio Gramsci (1891–1937), a well-known Italian journalist, Marxist theoretician and politician who died in the Fascist prison.¹

All too often, Gramsci’s ideas are importantly used and prioritized on false grounds and for the wrong reasons, whether by both supporters or resisters (Buttigieg 2009, 25); for instance, the contemporary importance of his ideas

is, paradoxically, made visible by the selective use and misuse of the ideas for politically instrumental purposes. The example stated above is partially interesting which happened in the summer of 2007 when the president of Venezuela, Hugo Chávez gave a speech at a mass rally supporting his refusal to renew the broadcasting license of the RCTV television station. For someone who studies Gramsci’s ideas, it seems that it is not easy to disentangle the diverse threads of his thought that Chávez plucked out of context and put into his speech (Buttigieg 2009, 26).

Nowadays, a large number of people apply many thoughts of Gramsci for their own purposes, not only Chávez. Hence, Gramsci’s ideas, to some extent, are still alive in political world and are used as ideological tools for a particular reason as well as becoming extremely influential in the academic civil society discourse (Katz 2010, 408). His view about civil society, differed from Karl Marx’s, as the site of rebellion against the orthodox and the construction of cultural and ideological hegemony, conveyed through families, schools, and the media as well as voluntary associations, since all these institutions are important in shaping the political dispositions of citizens (Edwards 2014, 8), made

¹There are numerous studies employing and applying Gramsci’s ideas across various topics and disciplines. These works are such as Davies (2011) on governance theory, Fontana (1993) and Finocchiao (1999) on political theory, Salamini(1974, 1981) on sociology, Crehen(2002) on anthropology, Finocchiao (2002) on philosophy, Entwistle (1979) on education, Garrett (2008) on social work, and Mann (2009), Newell (2008) and Loftus (2009) on environmental studies. However, it is a certain school that plays more active role in employing his ideas and has made the Gramscian approach so popular around the globe; the school name is ‘Neo-Gramscian in International Relations/International Political Economy’ a.k.a. ‘Neo-Gramscian’ (see Cox 1981, 1983; Gill 1993, 2003; Germain and Kenny 1998; Ayers 2008; Ramos 2006; nay 2010; Keane 1998; Saurin 2008; Griffiths, Roach and Solomon 1999).

him become the person who “*may be single-handedly responsible for the revival of the term civil society in the post-World War Two period*” (Foley and Hodgkinson 2003, xix). In this sense, Gramsci, consequently, is the man that should be carefully studied as one of the major theoreticians of civil society; because of the popularity of his ideas today, it is necessary to look into his conception as Buttigieg (2009) said “*maybe, this is the time to start re-reading Gramsci*” (p.31).

However, this paper will not discuss what is right or wrong in the Chávez’s speech or what is misunderstood in other work, but would like to deliver the main ideas of Gramsci, especially the notion of civil society and related concepts in order to set the main line of argument which is so popular in contemporary social discourse. It essentially aims to briefly and straightforwardly discuss Gramsci’s idea of civil society by incorporating both his own work and, particularly, that of other scholars who are interested in Gramsci’s.

Main Line of Arguments: Gramsci’s Civil Society

No one can deny that ‘hegemony’ is the most widely known concept of Gramsci which is popularly applied and cited in various occasions. However, a lot of his social and political notions were established while he was in jail through over 30 notebooks called the *Prison Notebooks*, which in fact, did not discuss only the concept of

hegemony. There are still many concepts that are related to civil society, the state, and power (Ruccio 2006).

Gramsci’s theories, fairly speaking, were conducted in a specific time and place, Italy, namely the theoretical inquiry of this Italian into the Marxist tradition was the consequence of an effort to make sense of the historical trajectory of his own society (Chandhoke 1995, 147). Nevertheless, his thinking was able to engender reflections which have influenced fellow theorists from other times and places.

Gramsci had rethought the history, sociology, and politics of the positivist socialist tradition and mainly questioned “*why revolution had failed to take place in those countries which had provided the classic preconditions for socialism, and why it had occurred in unexpected places*” (Chandhoke 1995, 148). His process of rethinking led him to scrutinize and contribute the valued concepts of civil and political society, and hegemony (Chandhoke 1995, 148; Femia 2001, 139-140).

The correct idea of civil society of Gramsci, to be honest, cannot be understood by studying only one notion about hegemony, the state, or the civil society itself. Gramsci generally conceptualizes civil society in the framework of hegemony, the institutionalized cultural elements or complex sets of political, social and cultural powers, which are necessary for the functionality of the societal whole (Pyykkönen 2010). The term, therefore, is

highly associated with other concepts. For example, Chandhoke (1995) insists that understanding civil society is a precondition to apprehend the state (p.148). a new focus on ideological and cultural matters that initiated an important superstructural theorization of civil society was derived from the concept of hegemony (Ehrenberg 1999, 208). Additionally, Bobbio (1988) argues that civil society is “*the necessary starting point*” (p.77) to understand key ideas of Gramsci and it is the use of the concept of civil society that significantly distinguishes him from Hegel and Marx, not the notion of the state.²

It is important to note that a main reason why Gramsci’s writings seem a little bit messy is that Gramsci’s notion of civil society, like much of his conceptions, is not concluded in a single place in his writing, but rather develops gradually from early observations in his pre-prison work through fragmentary and apparently unsystematic

formulations in several of his *prison notebooks*.³ Whereas there are a few passages in the *Prison Notebooks* where Gramsci mentions the term of civil society in a more formal and organized way, much of his remarks on the concept are intertwined with his analyses of a vast variety of issues (Katz 2010, 408).

Unlike Marx who believed in ‘base’ and saw civil society as a space for relations of production, civil society, for Gramsci, is located within ‘superstructure’, which is related to institutions, forms of consciousness and political and cultural practices (Katz 2010, 408; Williams 1978), as Bobbio (1988) describes “*civil society in Gramsci does not belong to the structural sphere, but to the superstructural sphere*” (p.82). Thomas (2009, 137) also explains that Gramsci’s civil society is “*the terrain upon which social classes compete for social and political leadership or hegemony over other social classes*”. In this case,

²Bobbio’s portrayal of civil society as the necessary starting point to grasp Gramsci’s conceptions has not gone uncontested (See Coutinho 2012; Texier 1979). Coutinho, for example, asserts that such way of analysis, in spite of its philological merits, can lead to false theoretical conclusions and suggests that for a proper understanding of Gramsci’s concept of civil society, one should read Buttigieg’s work instead (See Coutinho 2012, 77).

³To write while imprisoned, his circumstances must have been extremely hard. He had to be careful when he would like to mention about particular people and concepts which hugely had a chance to be censored by Fascist jail wardens. He also studied theories and contributed works without opportunities to access sufficient sources of information such as libraries. What he did, basically, just reviewed his own knowledge and life experiences. For these reasons, plenty of sentences and chapters in the prison notebooks, on one hand, are too abstract, vague, and discontinuity. On the other hand, that makes his writings attractive and interesting because it allows readers to interpret, discuss, and disagree with in order to grasp and then dynamically develop comprehension about his writings and ideas. Nevertheless, it is hard to deny that Gramsci’s developing and improving the idea of civil society from Hegel and Marx can be accounted as one of original ideas of him.

Gramsci presented a radical innovation to the whole Marxist tradition. He seriously studied Marx⁴ and subsequently added many aspects to Marxist theories. Althusser (2005), one of the great Marxist philosophers, once mentioned Gramsci as the only one “*who has really attempted to follow up the explorations of Marx and Engels*” (p.114).

Essentially, the superstructure is the space of mass cultural and ideological reproduction, and it is composed of two crucially superstructural levels:

“the one that can be called civil society, that is the ensemble of organisms commonly called private, and that of political society, or the State. These two levels correspond on the one hand to the function of hegemony which the dominant group exercises throughout society, and on the other hand to that of direct domination or rule exercised through the State and the juridical government” (Gramsci 1971, 12).

Compared to Marx, civil society for Gramsci

includes “*not all material relationships, but all ideological-cultural relations; not the whole of commercial and industrial life, but the whole of spiritual and intellectual life*” (Bobbio 1988, 83). Although it partly seems that Gramsci is more similar to Marx than to Hegel as what both Gramsci and Marx emphasize is no longer the state like Hegel did, but civil society—thereby reversing Hegel’s idea, the dissimilarity between them is more obvious in that Marx’s reversal insinuated the transition from the superstructural to the structural, whereas in Gramsci the reversal occurs within the superstructure itself (Bobbio 1988, 83)⁵

As a matter of fact, saying that Gramsci, however, developed his concept about civil society from only Marx is not correct and reasonable. Bobbio (1988) notes that, contrary to what is commonly believed, Gramsci, in effect, was openly indebted to Hegel for developing the term. Gramsci (1971, 208) declared what he means by civil society is that “*a distinction must be made between civil society as understood by Hegel, and as often used in these notes (i.e. in the sense of political and cultural hegemony of a social group*

⁴Beem (1999), for instance, points out that as far as civil society is examined, for Gramsci, Marx’s analysis is either simply wrong or historically obsolete because this concept is both more or less than Marx said it is: less than the entire basis for modern society, “*the base upon which the whole edifice of the state rests*”; but more than “*the sum total of economic relationship*” (p.106).

⁵As the detailed discussions of Hegel’s and Marx’s concept of civil society are not this article’s objective, for further discussion on their concept of civil society, please see Femia 2001; Beem 1999, chap. 5; Ehrenberg 1999, chap.5; Bobbio 1987, 1988; Pelczynski 1984; Stillman 1980.

over the entire society, as ethical content of the State” The passage, thus, can be interpreted in the sense that Gramsci claims that his civil society obtained from Hegel’s and this notion is superstructural (Bobbio 1988, 84). It is possible to say that Gramsci did expand and alter the ideas of Hegel dramatically (Beem 1999, 106).

From this point, although both Gramsci and Marx refined their own concept of civil society from Hegel, the result of their interpretations of Hegel’s went into different ways. For Marx, the focus is about all economic relations and his starting point was the Hegelian notion of ‘the system of need’ (See Hegel 1991). For Gramsci, he specifically referred to the ethical content of the state, namely the regulatory institutions, the corporations, along with the family, together creating “*the ethical root of the state, the one planted in civil society* (Gramsci 1971, 255). What Gramsci had in mind regarding to Hegel, in sum, is how the organizations and regulation of the varied interests supply the basis for the transition towards the state, as in Hegel words: “*the transit from the sphere of civil society into the State takes place*” (Gramsci 1971, 256). In other words, as noted by Beem (1999), Marx focused on the first stage of Hegel’s civil society—the system of needs—which might be similar to bourgeois society involving economic relations. Instead, Gramsci’s understanding of the term is most closely associated with the third stage of Hegel’s concept; “*civil society develops and creates within itself the*

seeds of its transformation. Civil society [thus] starts with a crass, egocentric ethic, but by and through its functioning, it creates a higher ethical standard, and finally becomes, in Hegel’s words, “the ethical root of the state” (Beem 1999, 106). As concluded by Chandhoke (1995), “*Gramsci is much more Hegelian than Marxian in the denomination of this sphere*” (p.151) because economics, for Marx, was the determining force whilst for Gramsci it is the economic as well as the ideological factors which are important. It is thus sensible to see Gramsci as the Marxian return to Hegel.

Consequently, it is quite obvious that Gramsci followed the idea of Hegel in differentiating civil society from the state yet, as Laine argues, Gramsci favoured some aspects of the Marxian traditions, believing the historical development of society appeared not in the State but in civil society (Laine 2014, 64). Nevertheless, while Marx thought of civil society as coterminous with the structure or socio-economic base of the state, Gramsci addressed civil society in the superstructure of society and made it “*the locus of the formation of ideological power*” (Laine 2014, 64). In the same way, civil society for Gramsci was a sphere wherein ideological apparatuses functioned and whose duty was to exercise hegemony to obtain consensus (Bobbio 1989, 29). Contradicting the work of Marx about civil society, Gramsci illustrated civil society as “*a sphere of both the individual and organizations with the*

potential for rational self-regulation and freedom” (Laine 2014, 64.), not the terrain of only individual egotism like Marx said.

From the broad picture, another difference between Gramsci, Marx and Hegel is, Fleming analyzed, that it was the former who gave a well-known direction of the twentieth-century civil society studies, beginning the process of adding two critical components to the understanding of the term. First, civil society could be regarded as it did not only inculcate established practices or beliefs, but it was also formed a site of social contestation, in which collective identities, ethical values, action-orienting norms, meanings and alliances were forged. Analyzing civil society from cultural and symbolic dimension, in a way, was more than a mere transmitter of practices. Second, civil society and its dynamic, creative side was underlined in terms of informal networks, initiatives and social movements as distinct from the framework of formal institutions (Fleming 2000, 304).⁶

Unfortunately, the application of Gramsci's ideas of civil society is often done in a simplistic way. In fact, his conceptions stress the complex relations between base and superstructure, civil

society and hegemony, and the position that civil society takes as the sphere that links hegemony to the state; Katz (2010) reasons that *“it cannot be reduced to simple dichotomies or to simple anti-statist sentiments”* (p.412).

Indeed, Gramsci was conscious of the complicated connections between base and superstructure and publicly objected to the economic determinism of Marxism, reflecting in many parts of his *Prison Notebooks* (Boggs 1984, 28). For instance, Gramsci (1971) wrote that *“mechanical historical materialism does not allow for the possibility of error, but assumes that every political act is determined, immediately, by the structure, and therefore as a real and permanent (in the sense of achieved) modification of the structure”* (p.408). He clearly opposed deterministic Marxists and thought of them that they, made mistakes of forming theories to explain social transformation because they were only interested in the base, ignoring other factors (Gramsci 1971, 412).

Seeing the weakness of deterministic Marxism, Gramsci, then, proposed the notion of hegemony, which based on the complexity of social, cultural, political, and economical

⁶Actually, Fleming writes that Gramsci brought three elements to the understanding of contemporary civil society, but the third one is not directly influenced by Gramsci but Jürgen Habermas and his followers, which was later considered as the public sphere. In this way civil society basically is spaces, where equality, critique, problematizing the unquestioned, accessibility and reflexivity happen, detached from the systematizing effects of the state and the economy. Located in civil society, this sphere allows people to come together to discuss the matter of common issues without coercion, and hereby forming the public (See Fleming 2000, 304).

relationship. To put it in his own language, Gramsci (1971) noted that *“it is therefore necessary to combat economism not only in the theory of historiography, but also and especially in the theory and practice of politics. In this field, the struggle can and must be carried on by developing the concept of hegemony”* (p.165).

Hegemony, Leadership, and Civil Society

No one can properly understand the concept of hegemony without considering other concepts Gramsci proposed, including those of state and civil society.⁷ What sets hegemony apart from domination is the symbiosis between civil society and the state, leading to the necessity of meaningful way to study civil society as the term that is not separated from or exclusively opposed to the state (Buttigieg 2005).

Undoubtedly, hegemony is primary to Gramsci’s notion of civil society and he based the term on an idea of false consciousness (See elik 2007, 546-548; Lewy 1982; Lukcs 1972). Gramsci employed the notion of hegemony to address the process of political domination through ideological domination. He exposed how dominant elites exercise the state power as well as the popular culture, mass media, education, and religion to reinforce an ideology which supports their position

in the relations of force (Katz 2010, 408).

Gramsci thus defined hegemony as a form of control exercised by a dominant class, namely the bourgeoisie, the modern capitalists, owners of the means of social production and employers of waged labour, over subaltern groups, especially the proletariat in society (See Gramsci 1971, 12). Gramscian hegemony made reference to a process of moral and intellectual leadership by means of which dominated classes yield to their own domination by ruling classes, as opposed to being simply coerced or forced into accepting second-rate positions. In this sense, civil society is *“the patria of consent and hegemony, while the state is the locus of coercion and domination”* (Thomas 2009, 167-168). Therefore, hegemony refers to a moment, a socio-political situation which the superstructure align with the base (Katz 2010, 409).

To sum up, hegemony is not based primarily on coercion, violence or use of force, but on the consent of the people, although it is protected by the constraint in the end; if the hegemony becomes endangered in earnest, the state can use its force via police, army, prisons and other such apparatuses.

Showstack-Sassoon (1982) mentions that a way of life and thought, in hegemony, is dominant and spread across society to instill norms, values

⁷Actually, Gramsci is not the first person who talk about hegemony, but he is the one that broaden and deepen the notion with cultural and intellectual aspects (See Hoffman 1984, 55).

and tastes, political practices, and social relations. The norms play a crucial role in the hegemony.⁸ Hegemony infuses the society to such an extent that it equates to the reality of social experience. People, consequently, contribute to the reproduced dominance of the ruling class by welcoming the dominant culture's values and assumptions as their own ones. In other words, repression is replaced by inculcation (Moen 1998).

Class dominance conceptualized by Gramsci thus came from a marriage of coercion and consent. The ruling class becomes hegemonic and advocates its ideology as the commonsensical way of thinking using leadership and persuasion in order to acquire the people's consensus. Ideology jumps into the stage in the moment as a powerful tool for the dominant class which is, for Gramsci, something which in everyday language is often and non-reflexively and non-critically referred as the 'common sense', world view (Gramsci 1971, 419; Pyykkönen 2010, 30).

Since the dominant class gets firmly formed by producing and disseminating an ideological common sense, it conducts a system that embodies this common sense and then adapts it into a certain social order, or even "*makes it appear to be orderliness itself*" (Buttigieg 1995, 13).

Notably, coercion, nevertheless, is never completely absent from power arrangement, but it appears less visible; what matters in hegemony is the power of ideas and the politics of consent (Rupert 2005). Hegemony as the result of consent is exercised essentially through the sphere of civil society where consensus is promoted, not through the mechanisms of government.

The advanced tactic for hegemonically control of society of the hegemonic groups lays in the way that they allow for a space where free association and action (or a belief of free association and action) is permitted (Katz 2010, 409). Once the worldviews generated in this made free space meet prevailing socio-politico-economic positioning, they are thought of as doing so willingly and voluntarily. Actions within civil society, governed by hegemonic elites, perform to legitimize existing arrangements and relations of power (Katz 2010, 410). In this way, civil society, fundamentally, is the sophisticated instrument of ruling class, which sustains the class position via flexible means, allowing minor changes and adjustments and giving subaltern groups a feeling that change is possible. Practically, hegemony is mainly accomplished by indoctrination or education using different institutions of civil society, some of which are owned by elites and others are filled with the hegemonic ideology (See Adamson 1980).

⁸Norms in this hegemony constitute the consent of the people because in a certain way, norms of the ruling class have become the accepted norms of the whole society and that the prevailing hierarchical positioning of the classes has become a norm as well (See Pyykkönen 2010, 30).

Apparently, Gramsci agreed with Marx that civil society in the capitalist society is, along with the state, a mechanism of social control. Beems (1999) affirms that the state and civil society function together to attain the aggregate dominance of the propertied classes; to put it more specifically, they serve the needs of the ruling class with completely different methods of control. Civil society is the non-coercive method by which the exploiting class extends and secures its power (Beems 1999, 107) and is conceived as the site of alternative hegemonies (Powell 2013, 49).

State and Civil Society

Gramsci showed slightly disagreement with Marx though they supposed both state and civil society work for the same master. The institutions of civil society have some measure of independence and autonomy which is the key to Gramsci's revolutionary strategy (Beem 1999, 108); civil society is the foundation for the transition to the new, completely realized state.

Since the superstructure is well defined differently from the base, which consists of social relations of production of a predominately economic character, and given Gramsci's critique of economic determinism favoured by Marx, it is frequently claimed that Gramsci developed a three-way distinction between the economy or the market, the state or the government, and civil society (Katz 2010, 408) or as in Gramsci's (1971) own words, "*between the economic structure and*

the state with its legislation and coercion stands civil society" (p.209).

However, some proposed that Gramsci's idea about the distinction between three elements of society, or civil society/state dichotomy in particular, was mainly used in methodological aspect (Laine 2014, 64). In this respect, these divisions are only analytical or theoretical and rather blurred in practice. As Buttigieg (2005) asserts that "*Gramsci's enlarged concept of the modern State is, therefore, triadic; its three elements, political society, civil society, and the economic sphere, are inextricably intertwined—they are separable only for methodological or heuristic purposes*" (p.43).

We can assume that Gramsci rejected the clear differentiation drawn in mainstream liberal theory between the state and civil society; instead "*civil society and state are one and the same*" (Gramsci 1971, 160). The most concise declaration regarding civil society and the state, for Gramsci (1971, 263), appears as "*one might say that State = political society + civil society, in other words hegemony protected by the armour of coercion*" (p.263).

Gramsci (1971) discerned civil society as a part of his notion of the 'integral state' (p.267). The term 'state' categorized into two types: the political organization of society and the government, this state is the visible political constitution of civil society and not equate a government (Chandhoke 1995, 151).

Gramsci's state is the sphere for balancing force and consent (Greaves 2009, 163). Although political society is the most immediately visible feature of the state, civil society is its most resilient constitutive element. The complex relationships between them is what establishes hegemony and they mutually reinforce each other to the benefit of certain groups. Control of the state is accomplished through hegemony in civil society, hegemony that is achieved through consent (Katz 2010, 410).

Although Gramsci admitted that the state plays the significant role in nurturing civil society and moulding public opinion, he realized that the state should not be sustainably adored (Gramsci 1971, 268). In addition, providing a mode of seeing and classifying the state through its civil society, Gramsci concluded that the state is coercive power structure, but the state without civil society is transparent one (See Chandhoke 1995, 150). For instance, we can give an explanation of reasons why a communist revolution in Russia had occurred much more easily than in Italy, as Gramsci (1971) said whereas *"in Russia the State was everything, civil society was primordial and gelatinous; in the West, there was a proper relation between State and civil society, and when the State trembled a sturdy structure of civil*

society was at once revealed. The State was only an outer ditch, behind which there stood a powerful system of fortresses and earthworks" (p.238). That can explain why the situations between Western Europe and the East are so unlike, and the reason is that they have different state and civil society, which was suggested by Gramsci's influential theory of hegemony (Ehrenberg 1999, 209).

With Gramsci's passage mentioned above about the relation between the state and civil society, one can interpret that civil society, for Gramsci, acts as protective filter for the state, namely it safeguards the state. Contrasting with the liberal concept of civil society favouring the protective role of civil society toward the individual against the giant power of the state, Gramsci would considered that, contended Chandhoke (1995), *"it is not the individual but the state which is shielded by civil society"* (p.151).

Interestingly, the completely developed civil society, in Gramsci's thought, could withstand the storming of economic crises and protect the state (Gramsci 1971, 238). The state (or the government in narrow sense) could subsequently be shielded by hegemony organized in civil society, whereas the coercive state mechanism might strengthen the hegemony of the ruling class.⁹

⁹Refining the concept from Hegel, the notion of civil society in Gramsci's work can be regarded as *"the material bearer of the social figure of hegemony, as the sphere of mediation between the economic infrastructure and the state in the narrow sense"* (Coutinho 2012, 77).

Bobbio (1988) also proposed that the superstructure, for Gramsci, is the sphere of catharsis: the space in which necessity is resolved into liberty, understood in a Hegelian way as the consciousness of necessity. Moreover, not only altering the focus on the base of Marxist tradition to superstructure, but Gramsci also emphasizes the ideological factor, within the superstructural itself, over the institutional one. For Gramsci, civil society-state relation is not a simple association, but more complicated: between necessity and freedom, which links to the dichotomy between base and superstructure; and between force and consent, which corresponds to the institutions/ ideologies dichotomy (Bobbio 1988). In respect to this point, Gramsci's civil society then, argued Bobbio (1988), is *“both the active object (as opposed to the passive) of the first dichotomy, and the positive object (as opposed to the negative) of the second”* (p.89).

Accordingly, Gramsci's civil society includes representative institutions of the economic sphere, such as employers' associations and trade unions, together with the more frequently accepted demonstrations of civil society, such as churches, parties, professional associations, educational and cultural bodies (Katz 2010).

Besides, Gramsci (1971) recognized that civil society with the band of voluntary organizations could facilitate the 'withering away of the state' (p.263). This situation is identical to the

progressive absorption of state mechanism (political society) by the voluntary entities of civil society (Femia 2001, 142). The interesting point is this seemingly minimal state might be just a transitional stage in a natural progression towards what Gramsci (1971) called *“the regulated society”* or a society without a state (p.263), resulting from the expanding of civil society and the hegemonic forces, until there is no room occupied by political society (Bobbio 1988, 94). It seems that the notion of civil society, consequently, take a significant part in the end of the state (Bobbio 1988, 94). Gramsci's transformation of society commences in civil society, and ideally ends with the finished enlargement of civil society so that it no longer needs a coercive mechanism to defend it.

Conclusion

Gramsci's writing portrays an intricate and dialectic interrelationship between civil society, the state, and hegemony. Within this relationship civil society performs a dual and dialectic role, as an agent of government and the hegemonic forces that dominate the state, which on one hand is exercised as a means to secure the prevailing power relations in society; and on the other hand, civil society is the sphere of creativity where counter-hegemonic forces progress alternatives to the hegemonic ideologies and practices, and from where, under particular conditions, reformist processes can be established (Katz 2010, 408).

Given the Hegelian tradition concerned with civil society, Beem (1999) esteems (or exaggerates) Gramsci as a hero in civil society studies, as he said “*Hegel gave birth to the modern concept of civil society, Marx killed it, and Gramsci resurrected it*” (p.109). However, it might not be wrong to think that Gramsci did remake civil society into something more than a mere fiction and recapture the idea of Hegel about civil society as an essential mechanism for reaching a more energetic form of social unity.

Gramsci brought the momentary equilibrium to Marxism tradition, prioritizing balanced views on both superstructure and structure of society as well as the value of human as a creator over history. Re-reading Gramsci this time is useful in many ways. His concept about state and civil society, in particular the notion about symbiosis relationship between force and consent, gives readers a holistic approach to understanding complex social and political transformation.

References

- Adamson, W. L. 1980. *Hegemony and revolution: A study of Antonio Gramsci's political and cultural theory*. Berkeley: University of California Press.
- Althusser, L. 2005. *For Marx*. London: Verso.
- Ayers, A. J. 2008. Introduction. In *Gramsci, political economy, and international relations theory: Modern princes and naked emperor*, ed., A. J. Ayers. New York: Palgrave Macmillan.
- Beem, C. 1999. *The necessity of politics: Reclaiming American public life*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Bobbio, N. 1989. *Democracy and dictatorship: The nature and limits of state power*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- . 1988. Gramsci and the concept of civil society. In *Civil society and the state: New European perspectives*, ed. J. Keane, London: Verso.
- . 1987. *Which socialism?: Marxism socialism and democracy*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Boggs, C. 1984. *The two revolutions: Gramsci and the dilemmas of Western Marxism*. Cambridge: South End Press.
- Buttigieg, J. A. 2005. The contemporary discourse on civil society: A Gramsciancritique. *Boundary2* 32(1): 33–52.
- . 1995. Gramsci on civil society. *Boundary2* 22(3): 1–32.
- . 2009. Reading Gramsci now. In *Perspectives on Gramsci: Politics, culture and social theory*, ed., J. Francese. London: Routledge.
- Çelik, S. K. 2007. False consciousness. In *Encyclopedia of activism and social justice*, eds. G.L. Anderson, and K. G. Herr. Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Chandhoke, N. 1995. *State and civil society: Explorations in political theory*. New Delhi: SAGE.
- Cohn, T. H. 2005. *Global political economy: Theory and practice*. 3rded. New York: Pearson Education.

- Coutinho, C. N. 2012. *Gramsci's political thought*. Trans. by P.Sette-Cmara. Leiden: Brill.
- Cox, R. W. 1981. Social forces, states, and world orders: Beyond international relations theory. In *Approaches to world order*, eds. R.W. Cox, and T.J. Sinclair. Cambridge: Cambridge University Press.
- Crehen, K. 2002. *Gramsci, culture and anthropology*. London: Pluto Press.
- Davies, J. S. 2011. *Challenging governance theory: From networks to hegemony*. Bristol: The Policy Press.
- Edwards, M. 2014. *Civil society*. 3rded. Cambridge: Polity Press.
- Ehrenberg, J. 1999. *Civil society: The critical history of an idea*. New York: New York University Press.
- Entwistle, H. 1979. *Antonio Gramsci: Conservative schooling for radical politics*. London: Routledge.
- Femia, J. 2001. Civil society and the Marxist tradition. In *Civil society: History and possibilities*, eds., S. Kaviraj, and S. Khilnani. Cambridge: Cambridge University Press.
- Finocchiao, M. A. 1999. *Beyond right and left democratic elitism in Mosca and Gramsci*. New Haven, CON: Yale University Press.
- . 2002. *Gramsci and the history of dialectical thought*. 2nded. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fleming, T. 2000. Habermas, democracy and civil society: Unearthing the social in transformative learning. In *Challenges of practice: Transformative learning in action*, eds. C. Wiessner, S. Meyer, and D. Fuller. New York: Columbia University.
- Foley, M. W. and V. A. Hodgkinson. 2003. Introduction. In *The civil society reader*, eds. V.A. Hodgkinson, and M. W. Foley. Lebanon, NH: The University Press of New England.
- Fontana, B. 1993. *Hegemony and power on the relation between Gramsci and Machiavelli*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Garrett, P. M. 2008. Thinking with the Sardinian: Antonio Gramsci and social work. *European Journal of Social Work* 11(3): 237-250.

- Germain, R. and Kenny, M. 1998. Engaging Gramsci: International relations theory and the new Gramscians. *Review of International Studies* 24(1): 3-21.
- Gill, Stephen, ed. 1993. *Gramsci, historical materialism and international relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gramsci, A. 1971. *Selections from prison notebooks*. Trans.by Q.Hoare and G. N. Smith. New York: International Publishers.
- Greaves, N. M. 2009. *Gramsci's Marxism reclaiming a philosophical of history and politics*.Leicester: Matador.
- Griffiths, M., S. Roach, and S. Solomon.1999. *Fifty key thinkers in international relations*. 2nd ed. London: Routledge.
- Hegel, G. W. F. 1991. *Elements of the philosophy of right*. Trans. by H.B. Nisbet. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hoffman, J. 2010. Civil society theory: Gramsci. In *International encyclopedia of civil society*, eds. H. K. Anheier, S. Toepler, and R. List. New York: Springer.
- . 1984. *The Gramscian challenge coercion and consent in Marxist political theory*. Oxford: Basil Blackwell.
- Keane, J. 1998. *Civil society: Old images, new visions*. Stanford: Stanford University Press.
- Laine, J. 2014. Debating civil society: Contested conceptualizations and development trajectories. *International Journal of Not-for-Profit Law* 16(1): 59-77.
- Lewy, G. 1982. *False consciousness: An essay on mystification*. New Brunswick, NJ: Transaction Books.
- Loftus, A. 2009. Intervening in the environment of the everyday. *Geoforum* 40(3): 326-334.
- Lukcs, G. 1972. *History and class consciousness*. Cambridge, MASS: MIT Press.
- Mann, G. 2009. Should political ecology be Marxist?: A case for Gramsci's historical materialism. *Geoforum* 40(3): 335-344.
- Moen, D. G. 1998. Analysis of social transformative movements in advanced capitalism: A neo-Gramscian approach. *Journal of Policy and Culture* 3: 117-133.

- Newell, P. 2008. The political economy of global environmental governance. *Review of International Studies* 34(3): 507-529.
- Pelczynski, Z. A. ed. 1984. *The state and civil society: Studies in Hegel's political philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Powell, F. 2013. *The politics of civil society: Big society and small government*. 2nded. Bristol: The Policy Press.
- Pyykkönen, M. 2010. Governmentalisation of the civil society?: Power, governance and civil society in Gramsci's and Foucault's analytics of power. In *A Panacea for all seasons?: Civil society and governance in Europe*, eds. M.Freise, M.Pyykkönen and E. Vaidelytė. Baden-Baden: NomosVerlagsgesellschaft.
- Ramos, L. C. S. 2006. Civil society in an age of globalization: A neo-Gramscian perspective. *Journal of Civil Society* 2(2): 143-163
- Ruccio, D. F. 2006. Unfinished business: Gramsci's prison notebooks. *Rethinking Marxism* 18(1): 1-7.
- Salamini, L. 1974. Gramsci and Marxist sociology of knowledge: An analysis of hegemony-ideology-knowledge. *The Sociological Quarterly* 15(3): 359-380.
- Saurin, J. 2008. The formation of Neo-Gramscians in international relations and international political economy: Neither Gramsci nor Marx. In *Gramsci, political economy, and international relations theory: Modern princes and naked emperors*, ed. A.J. Ayers. New York: Palgrave Macmillan.
- Showstack-Sassoon, A. 1982. *Approaches to Gramsci*. London: Writers and Readers.
- Stillman, P. G. 1980. Hegel's civil society: A locus of freedom. *Polity* 12(4): 622-646.
- Texier, J. 1979. Gramsci, theoretician of the superstructures. In *Gramsci and Marxist theory*, ed. C.Mouffe. London: Routledge & Kegan Paul.
- Thomas, P. D. 2009. *The Gramscian moment: Philosophy, hegemony, and Marxism*. Leiden: Brill.
- nay, S. 2010. Hegemony, aid and power: A neo-Gramscian analysis of the World Bank. *European Journal of Economic and Political Studies* 3(2): 39-52.
- Williams, R. 1978. *Marxism and literature*. Oxford: Oxford University Press.

Which “regionalism” for Southeast Asia?—Curating art in time of globalisation and neoliberalism**

Rathsaran Sireekan*

Abstract

This paper looks into different conceptualisations of “regionalism” in Southeast Asia as put forward by selected art exhibitions on the theme. It explores how these exhibitions engage in knowledge production constructing different versions of “regionalism” for the public. The paper asks if Iola Lenzi’s curation of *Concept Context Contestation*—though politically committed, based on the nation-state paradigm—is the answer for the ASEAN Economic Community (AEC) whose ontology pivots on transnationality. The paper, then, engages the exhibition *Missing Links* by Gridthiya Gaweewong to demonstrate that her taking on ‘regionalism’ drew on transnationality. However, in leftist terms, transnationality is not without a problem. Given that the AEC is primarily an economic integration and was conceived as part of the process of the globalisation of neoliberal capitalism, the paper—in favour of art activism and emancipatory politics—proposes that pressure be put on the exhibition’s advocacy of transnationality. It asks if the migrancy and circulations put forward in *Missing Links* merely responded to the globalisation of neoliberal capitalism as a factor of production or resisted it.

Keywords: *AEC, regionalism, globalisation, neoliberalism, curatorial knowledge production, role of art and culture.*

*MA (History of Art), University College London (UCL) Gower St, Kings Cross, London WC1E 6BT, UK

Email rathsaration@gmail.com

**Received April 17, 2016; Accepted January 9, 2017

“ภูมิภาคนิยม” แบบใดเป็นคำตอบ สำหรับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้?— การสร้างนิทรรศการศิลปะในเวลา แห่งโลกาภิวัตน์และนโยบายเสรีนิยม แนวใหม่**

รัฐศรัณย์ สิริกัญจน์*

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้ศึกษาการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับ “ภูมิภาคนิยม” ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รูปแบบต่างๆ ที่แสดงออกผ่านการออกแบบนิทรรศการศิลปะที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าวบทความตั้งคำถามว่าการออกแบบนิทรรศการ *Concept Context Contestation* ของ Iola Lenzi ที่แม้จะแสดงบทบาททางการเมืองแต่อยู่บนพื้นฐานของความคิดแบบรัฐชาตินั้นเป็นคำตอบสำหรับประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนหรือไม่ โดยเฉพาะเมื่อการรวมกลุ่มดังกล่าวอยู่บนพื้นฐานของการปฏิสัมพันธ์ข้ามชาติ จากนั้นบทความศึกษาการออกแบบนิทรรศการ *Missing Links* โดยกฤติยา กาวีวงศ์เพื่อชี้ให้เห็นว่ากฤติยาใช้การมีปฏิสัมพันธ์ข้ามชาติในการนิยาม “ภูมิภาคนิยม” อย่างไรก็ดี ในมุมมองของฝ่ายซ้าย การมีปฏิสัมพันธ์ข้ามชาติก็มีปัญหาในตัวเองกล่าวคือในเมื่อการมีขึ้นของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนเป็นการรวมกลุ่มประเทศด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจเป็นหลักและเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการแผ่ขยายไปทั่วโลกของลัทธิทุนนิยมแบบเสรีนิยมแนวใหม่ บทความตั้งคำถามว่าเรื่องราวการย้ายถิ่นฐานและการเคลื่อนที่ที่ *Missing Links* เสนอนั้นมีนัยรับใช้กิจกรรมข้ามชาติภายใต้ลัทธิโลกาภิวัตน์ และทุนนิยมแบบเสรีนิยมแนวใหม่ในฐานะปัจจัยการผลิตหรือไม่ หรือว่าการเคลื่อนไหวดังกล่าวเป็นการต่อต้าน

คำสำคัญ: ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ภูมิภาคนิยม โลกาภิวัตน์ ลัทธิเสรีนิยมแนวใหม่ การสร้างองค์ความรู้ผ่านการออกแบบนิทรรศการ บทบาทของศิลปะและวัฒนธรรม

*ปริญญาโทด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ University College London (UCL) Gower St, Kings Cross, London WC1E 6BT, UK อีเมล rathsaration@gmail.com

**ได้รับบทความ 17 เมษายน 2559 ; อนุมัติให้จัดพิมพ์ 9 มกราคม 2560

As another level of integration has recently taken place in Southeast Asia, from ASEAN to AEC, art institutions in the region enthusiastically welcomed this occasion with exhibitions whose objective was to prepare the public for a better understanding of this new “regionalism”. The Bangkok Art and Culture Centre (BACC) and the Jim Thompson Art Center in Bangkok are two such institutions in Thailand which entrusted themselves with such a task. BACC commissioned *Concept Context Contestation (CCC): Art and the Collective in Southeast Asia* as part of the various activities carried out from mid 2013 to early 2014. The aim of these activities was “to break ground for the public to be aware of the socio-cultural movements of the ASEAN Community that already occurred, are on-going, and will exist in the near future” (BACC 2014, 6). Further down the same Rama I road, the Jim Thompson Art Centre put on two exhibitions on the theme: *Transmissions* (2014) and *Missing Links* (2015). The former’s curatorial statement suggested that the exhibition was “timely as Southeast Asia readies itself for greater political, economic and cultural integration” (Teh 2014). The latter proffered that its goal was “to encourage audiences to rethink the background of this area and how it relates to today’s reality” (Gaweewong 2015). The inception of the AEC was, indeed, the rationale behind the mounting of these three exhibitions this paper discusses.

Concept Context Contestation and the nation-state paradigm

However, despite sharing the same purpose, these exhibitions did not necessarily reflect an identical understanding of what “regionalism” was. At least as advocated by Iola Lenzi’s essay which opens the catalogue of the CCC,¹ what unites Southeast Asia is the art practice which mobilizes “conceptual strategies”. According to Lenzi, these strategies have been embraced by a significant body of regional artists [and] emerge as a defining attribute of contemporary regional art” (Lenzi 2014, 10). This new idiom from Southeast Asia, she emphasizes, is independent from Euramerica’s Conceptual art although both share the same critical spirit and the trajectory to “respond to” as their similar point of departure:

If gleaning context determines the successful reading of conceptual approaches wherever the art is birthed, then conceptual strategies in Southeast Asia legitimately have their own history, independent of Euramerica’s Conceptual art, even while sharing the latter’s primary departure point as a “response to,” or “critique of,” a standard reflex in all cultures (Lenzi 2014, 10).

¹This paper limits its scope of understanding of the exhibition only as advocated by Iola Lenzi.

Despite acknowledging that contemporary Southeast Asian artists knew of Marcel Duchamp² and Joseph Beuys, Lenzi argues that it is the socio-political contexts unique to Southeast Asia that set the conceptual strategies in the region apart from the Euramerican Conceptualism. The agency of “reacting to” unique to the conceptual strategies in the region she reasons,

can be traced to the late twentieth century’s great social, cultural and political shifts [in Southeast Asia]. The sea-change in visual expression that begins as early as 1970s in some locales, later termed “contemporary art”, did not appear from nowhere....In Thailand the Vietnam War brought a growing middle class and changed ideologies. In Vietnam reunification in 1975 and *doimoi* in 1986 yielded progressive alteration to social fabric. In Indonesia of the 1990s, even as the Suharto regime hardened politically, its liberating financial policy helped the dynamics of dissent that eventually toppled the dictator. In the Philippines People Power revealed the potency of the collective. (Lenzi 2014, 11)

Despite the shared critical spirit, Lenzi further argues, “the conceptual tactics, intrinsic to contemporary Southeast Asian art, in their varied expression...and ties with art’s political function in the **nation-building** era, serve to apprehend the world in a broader, more fundamental way than [Euramerican] Conceptual art does” (Lenzi 2014, 22).

It is beyond the scope of this paper to investigate whether Lenzi’s claim for the autonomy, or even superiority, of the conceptual strategies in the region is valid or not.³ What is of interest here is the reason the Singapore-based Canadian curator proffers to qualify that independence. That is, the specific socio-political and cultural context of each of the Southeast Asian countries to which these conceptual strategies respond: that the “[c] onceptual strategies in Southeast Asia can’t be dissociated from cultural and socio-political critique, individual-versus-state-tensions...” (Lenzi 2014, 22). Indeed, “nation building” and “individual-versus-state-tension” reveal that underlying Lenzi’s argument is a mobilisation of the nation-state model of governance.

²Lenzi also reasons that as Duchamp was unveiling *Fountain* in New York, Southeast Asians were simultaneously encountering other schools of art and “Duchamp is unlikely to have stood out from the rest” (Lenzi 2014, 23).

³Although one is quickly reminded that Euramerica’s Conceptual art, too, is often imbued with a strong socio-political dimension, reacting wider dissatisfaction with society and government policies. See for example Joseph Beuys’s social sculpture. (<http://www.tate.org.uk/learn/online-resources/glossary/c/conceptual-art#introduction>)

An important contribution to the regional art scene though it is, the curatorial emphasis on the socio-political specificity and cultural independence, however, leads to **the viewer's focus on the insularity of each nation state in the region**—each with its own socio-political problems; each to which national artists respond and critique. It is a curatorial space where one barely sees cross-borders activities. It is a series of stark building blocks the curator was proposing, not an organism which thrives on translation or hybridisation. This insularity might, however, compromise, first, the curator's aspiration for these Southeast Asian conceptual strategies to go beyond local registers, and, second, the nation-state model which the curator mobilized might challenge the project's own mandate to prepare the public for the inception of the AEC, the latest integration of the region.

In her refutation of Tony Godfrey's criticism—that the selected works in the exhibition of Southeast Asian art *Making History* (2010) which Lenzi curated were difficult to read: that '...its weakness is the indirect allusions that they [the artists] use to make their point...' (Lenzi 2014, 10)—Lenzi asks, at the beginning of her essay which offers an overarching structure to the whole CCC exhibition, if "...the Southeast Asian frame referenced by Jaarsma, Reamillo *et al* so local as to be undecipherable? Did these works rooted at home, not also succeed in transcending home to speak universally?" (Lenzi 2014, 10). Indeed, while claiming for the closeness of the

Southeast Asian semiotic system, Lenzi, at the same time, stresses on its open structure. She argues that, regardless of their primary thematic sources, these Southeast Asian "works are not boxed into a single, parochial frame, the most successful pieces offering numerous levels of reading, so speaking to wide audiences at home *and* abroad.' (Lenzi 2014, 12; emphasis mine). An admirable initiative to steer away from parochialism, and make these strategies glocal, the "conceptualism's elliptical grammar having the added advantage of shielding from the censors" of the local authorities which the curator flags as unique to the Southeast Asian conceptual strategies, however, might challenge the very aspiration towards glocality. This unresolved contradiction of claiming for a closed and, at once, open semiotic system culminates when a reference is made to Raden Saleh. Although belonging to the nineteenth century (1811-1880), Saleh is cited in the essay to support the argument that conceptual strategies in the region existed long before Euramerican Conceptualism. Saleh's subversion, the curator writes, "sourcing within vernacular visual tradition," used "enlarged, slightly grotesque heads derived from Javanese mythological representation" to portray "the heads of the Dutch officers [... as] the heads of *raksasas*, monsters..." (Lenzi 2014, 16). Not having gone through sufficient process of translation or hybridisation, this appropriation from the local Javanese visual tradition, however, proves not to be universally understood: The Dutch, in the

curator’s own words, “seemingly failed to decode its encrypted defiance. *Arrest* shows Raden Saleh using an allusive approach to implant contentious information **legible to Javanese audiences but not to Dutch ones**” (Lenzi 2014, 16). As the case proves, a Southeast Asian conceptual strategy drawing on a specifically local tradition is after all not so decipherable for others outside the remit in which the work is produced.

Secondly, and most importantly, Lenzi’s emphasis on the specificity of the Southeast Asian conceptual strategies as a closed semiotic and historical system puts the current project of figuring “regionalism” at risk as it reinstates the nation-state model—which ushers the viewer’s attention back to the insularity of the nation-state confine—rather than transnationality which characterizes theregional integration.

“Regionalism” as transnationality

While *CCC*’s configuration of “regionalism” draws on contestations of socio-political context—specific to each Southeast Asian nation state—via the regional artists’ deployment of semiotically exclusive conceptual strategies, hence the title “*Concept Context Contestation*”, transnationality and translation are central to the Jim Thompson Art Centre’s taking on “regionalism”.

Transmissions (2014), curated by David Teh, explored Thailand’s pre-national unconsciousness to establish links between communities in the region before the epoch of nation-state. This is done via setting the collection of art and artifacts of the Jim Thompson Thai House and Museum to interact with contemporary art practices. The show argued “that ‘tradition’ is not just an inheritance of forms and techniques, but a live process of translation and adaptation that is integral to the experience of modernity” (Teh 2014). Like other important Thai collections, Teh reasoned, the contents of these collections including that of Jim Thompson’s are actually older than Thailand itself—“certainly older than the modern nation state inaugurated in the 1930s”. Teh argued, given these art and artifacts “speaking to us from pre-modern and pre-national times” and “taking in centuries of cultural exchange and an area now spanning many countries, what the museum assembles and displays is also a collection of *regional* art”. (Teh 2014).

While Teh surpassed the nation-state model by regionalizing the “Thai” collection at the Jim Thompson Thai House and Museum, Gridthiya Gaweewong’s⁴ *Missing Links*—also striving to take the audience beyond the divisive forms of nation state—mobilized moving images and time-based works “to encourage audiences to rethink the [transnational] background of this area and how it

⁴ I would like to thank Gridthiya Gaweewong, Director of Jim Thompson Art Centre, and the Centre’s staff for kindly helping me access the materials of *Missing Links* retrospectively.

relates to today’s reality” especial “[w]hen the national borders continued to dominate the conceptualisation of Southeast Asia” (Gaweewong 2015).

Referencing Southeast Asia as “the ‘contact zone’ for Chinese Diaspora, locals and the West since the 17th century and even earlier”, Gaweewong stressed that national borders have created ruptures in the region. And to fill these ruptures in, the curator put on offer the “missing links”—an alternative perspective on the region which explored and revisited the shared consequences of colonial and post-war history and how the locals dealt with these situations—an interconnected strand of transnational historical narratives. A major part of this is “the people’s sensorium during the process of modernisation, industrialisation, urbanisation and migration in this area”.

Modernisation, industrialisation and urbanisation are the interconnected conditions that together bind works in the first part of the exhibition “Modernisation and Urban Conditions”: be they a documentary-style visual narrative of what the routine is like in a local glass recycling factory with minimal production technology and a few bare hands involved in the production process in The Maw Naing’s *Again and Again* (Myanmar); a wild animistic dance of the human body amidst the revolving heavy machinery in a sugar factory in

Jompet Kuswidananto’s *War of Java, Do you Remember?* (Indonesia); an optical seizure of visual dissections of Celestial Motors Jeepney in Maria Taniguchi’s *Untitled (Celestial Motors)* (The Philippines) and a graceful waltz danced by a parade of multi-coloured motorcycles in Uudam Tran Nguyen’s *Waltz of the Machine Equestrians* (Vietnam).

The second part entitled “Diaspora and Identity” focused on the collective experience of migration and trans-national economy in the region. Brian Gothong Tan’s *Imelda Goes To Singapore* (Singapore) spoke at its best of displacement due to economic disparity in Southeast Asia. In his signature static shot of a building of the same name where he used to live, Chris Chong Chan Fui’s *BLOCK B* (Malaysia) presented a game of hide and seek. The video required the viewers to participate in semiotic determination and find out themselves who says or does what and where in the Block-B building where families of Indian expatriates live. Short-term residents on short-term (two-to-three years) employment contracts, these civil engineers and their families not only challenged the Malaysian stereotype of “poor Indians” but also offered a good glimpse of what lives and human relations on a constant move are like.

Studio Revolt’s *Neang Neak* (Serpent Goddess) (Cambodia/USA) pivoted on a regional myth⁵ of the same name to convey a sense of

⁵*Neang Neak* is a regional myth about a female naga who came into the human world and fell in love with a man. She felt alienated from the humanity due to her long tail.

alienation the choreographer of the video Sophiline Cheam Shapiro experienced during her migration to Los Angeles in early 90s due to her long black hair. Despite being put in the second part of the show, Studio Revolt’s video showed the thread of modernisation and urbanisation running through from the first part. The concrete Olympic Stadium in Phnom Penh and the modern-world crowd in their office attires with mobile phones collided with a female body clad in traditional dress and head gear acting out a regional myth through a traditional dance. The contrast between modern and traditional produced many layers of alienation.

Another piece in the second part of *Missing Links* was Nipan Oranniwesna’s documentary-style video entitled “The storm continues to rage outside and the wind sweeps relentlessly across the land from the same direction”⁶ (Thailand). The video charted a visual narrative of a return journey (of the artist himself, however not visible in the film) from Kawthaung Island in Myanmar through an immigration check point in Thailand’s Ranong province where the border crossing of Myanmar migrant workers to Thailand takes place. The material of the video was, according to the artist, anything in the interstice between Thailand and Myanmar which were connected to one another by the voices of

Aan, a Myanmar worker at BACC whom Nipan earlier interviewed for his previous work, and an anonymous Thai soldier guarding the check point in Ranong. The viewers were made disoriented mistaking the Myanmar-style pagoda and the Buddhist celebration as happening in Myanmar while actually it took place in Thailand’s Ranong. The video’s trajectory towards hybridisation culminated at the end when an obsolete Burmese coin constructed by the artist by moulding the Myanmar and Thai coins together appeared in the end credits.

Unlike Lenzi’s configuration of “regionalism” which directed the viewer’s attention to the confine of nation state, curation at Jim Thompson foregrounded transnationality and the common experience shared by the peoples in the region, bridging the gap caused by national borders. Furthermore, while Lenzi denied external influence from Euramerica on the Southeast Asian conceptual strategies, Gaweewong accentuated such external influence was an important experience shared by and tying different countries in the region together. The American influence and presence was outstanding, for instance, in both Taniguchi’s *Untitled (Celestial Motors)* and Studio Revolt’s *Neang Neak*.⁷

⁶The title is after a line in Bela Tarr’s *The Turin Horse*

⁷According to Anida Yoeu Ali, one of the two members of Studio Revolt, “the Cold War created Vietnam war in the Southeast Asia, then, created situation that encroached on the Cambodian border and bombings which destabilized Cambodia, opening it up eventually to Khmer Rouge” to take control.

Gaweewong's emphasis on the United State's influence in the region is telling to the current project. Especially when the curator drew our attention to the fact that the Southeast Asian region as a whole not only "suffered from colonisation, world wars, wars of independence and cold wars" but also that the integration of the region itself as "a collective entity as a result of a **second wave** of regionalism [was] **steered and convened by the United States...**to fight against the communist threats from Russia and China coming through Vietnam" (Gaweewong 2015; emphasis mine).⁸

Unlike the second wave of regionalism where sovereignty in the international realm is still in an embodied form of identifiable nation states, the current regional integration of the AEC—which is informed by globalisation and neoliberal capitalism—witnesses a kind of sovereignty that is **detrterritorialized** and far from disappearing as usually believed (Hardt and Negri 2000, xii-xiii). In contrast with ASEAN which was conceived under the US hegemony primarily to contain the spread of Communism, the ASEAN Economic Community or AEC, I argue, is fundamentally an economic integration where no one particular nation state is held exercising its hegemony. Furthermore, not only does AEC have more members than ASEAN originally did, the fact that nominally Communist

states like Vietnam and Laos joined the economic bloc underlines the region's official (ideological) submission to the hegemony of capital.

Art and culture in time of globalisation and neoliberalism

Given that the mandate of these exhibitions was to prepare the public for the inception of AEC and that the Director of BACC herself directly referenced the current regional integration as primarily an economic one in the foreword to the CCC catalogue, it is rather surprising that the economic dimension of the integration itself was not much touched upon by the exhibition. The focus had been shifted instead to the ASEAN ASCC and the socio-cultural movements of the ASEAN Community: "While this market is crucially large, one might notice that the ASEAN Socio-Cultural Community (ASCC)—one of ASEAN community councils' pillars—is seldom mentioned or registered" (BACC 2014, 6).

Although research shows that—similar to other economic integrations whose main component is economic liberalisation—the integration pertaining to the AEC is expected to experience negative impacts "on child labour, women, environment and [economic] inequality" (Jitsuchon 2012, 3), the BACC Director chose to stress only on

⁸Although it can be argued that such a reading underestimates the region's quest for "autonomy" from superpowers' intervention, it is beyond the scope of this paper to elaborate on the point.

...the **positive** effects relating to capital transfer, the job market, labor and many other issues that could be the consequence of this integration of 10 Southeast Asian countries; countries that constitute 10% of the world’s population (BACC 2014, 6; emphasis mine).

Leftist critics identify globalisation and neoliberalism as the source of today’s growing economic inequality and social injustice. Marc James Léger specifically argues that art and culture in time of globalisation and neoliberal governmentality has been stripped of its antagonism and capacity to politically problematise and engage. This is because “[t]he process of globalisation...channelled culture in such a way as to give it a privileged role in economic development” (Léger 2012, 515-527). According to George Yúdice “culture is today treated as an expedient, construed as a resource for socio-political ameliorism and job creation, a process that coincides with capitalist ideology and biopolitical regulation” (Yúdice 2013; paraphrased in Léger 2012, 516). Furthermore, Léger argues “the truth of globalisation [which also underpins the regional economic integration of the AEC] is not the cultural particularity of the location in which the exchange takes place, it is the social act of exchange itself (Léger 2012, 526). Based on this argument, the role of culture as taken up and promoted by BACC, especially that of ASCC, is that which has lost its antagonism and resistance

to politically problematise and engage with inequality as a result of economic globalisation. And based on this leftist argument, the ‘transnationality’ put forward in *Missing Links* through the theme of migration, diaspora and trans-regional economy, together with *Transmission*, must be put under pressure and examined if it merely responded to the current economic integration *insofar as* it promoted free movements of people, goods, capital and services **as factors of production**. Oranniwesna’s “The storm continues to rage outside and the wind sweeps relentlessly across the land from the same direction”, together with Tan’s *Imelda Goes To Singapore* and Fui’s BLOCK B which partly constituted the second part of *Missing Links*, is, after all, depictions of routines of border crossing which facilitate, rather than disrupt, transnational labour migration. Such engagement with regionalism’s ‘transnationality’ might be in contrast with emancipatory politics as the dissolution of national borders here rather ‘implies the *adoption* of the market model and Western economic standards...’ (Léger 2012, 525), than the *rejection* or resistance to them.

Pitting *CCC* and *Missing Links* against each other begs the question of whether going transnational automatically assigns to loss of political commitment and agency or whether the nation-state paradigm is the only space from where political activism can emerge. But can political activism arise within transnationality too?

Or to turn the axis sideways, does this comparison between *CCC* and *Missing Links* suggest that emancipatory politics demand a return to the (nation-)state form? Or at least that we cannot completely abandon the state and focus only on transnational forces? After all, the state is still

central to solving the problems in the region from poverty and inequality to ecological and financial regulation. Of course it will have to be a “new” kind of state too. In other words, will a new regionalism be possible without a new kind of state?

References

- Bangkok Art and Culture Centre. 2014. *Concept context contestation: Art and the collective in Southeast Asia*. Bangkok: Bangkok Art and Culture Centre.
- Gaweewong, Gridthiya. 2015. *Missing Links*. Jim Thompson Art Centre. Exhibition, <http://www.jimthompsonhouse.com/events/index.asp>. (Accessed on March 2016)
- Hardt, Michael and Antonio Negri. 2000. *Empire*. Harvard University Press.
- Jitsuchon, Somchai. 2012. ASEAN Economic Community: Myths, reality, potentials and challenges. Thailand Development Research Institute (TDRI), http://tdri.or.th/wp-content/uploads/2012/11/paper_4-SJ_Ye20121.pdf. (Accessed on March 2016)
- Léger, Marc James. 2012. Art and art history after globalization. *Third Text*, 26(5): 515-527.
- Lenzi, Iola. 2014. Conceptual strategies in Southeast Asian art—a Local Narrative. *Concept context contestation: Art and the collective in Southeast Asia*. Bangkok: Bangkok Art and Culture Centre. 10-23.
- Teh, David. 2014. *Transmission*. Jim Thompson Art Centre. Exhibition, <http://www.jimthompsonhouse.com/events/Transmission.asp>. (Accessed on March 2016)
- Yúdice, George. 2003. *The Expediency of culture: Uses of culture in the global era*. Durham, NC: Duke University Press.

Social Sanctions**

Sungsidh Piriyaangsan*

Abstract

Major objective of this research is to study the characteristics of the existing measures and mechanism of social sanctions. Various surveys for information and data collection had been conducted to study social sanctions and anti – corruption measures as well as major mass movement in Thailand and in some foreign countries i.e. the Philippines, Indonesia, Egypt and Taiwan. The study revealed that social sanctions have become a part of socialization process which well collaborated with norms, mediators and sub - social units (family, poor group, tertiary group, schooling system, media and globalization paradigm). All these social agents would be functioning one way or another generating both positive and negative impact known as “Carrot and Stick” that expressed gratitude and admiration toward one who exhibited good deeds to the society otherwise enforced penalty to those who broke social norms and values.

Keywords: *social sanctions, new social movements, public sphere, discourse, discursive practice*

*Assoc. Prof. Dr.Sungsidh Piriyaangsan, College of Social Innovation, Rangsit University, 52/347 Muang-Ake Paholyothin Road, Pathumthani, 12000. Email: sungsidh1@hotmail.com

**Received September 20, 2016; Accepted January 18, 2017

การลงโทษโดยสังคม**

สังศิต พิริยะรังสรรค์*

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์หลักของการวิจัยนี้ ต้องการที่จะศึกษาถึงลักษณะของการดำรงอยู่และการทำงานตามกลไกของการลงโทษโดยสังคม (Social sanctions) และความเป็นไปได้ที่จะนำเอากลไกดังกล่าวมาใช้เป็นมาตรการร่วมกับการบังคับใช้ตามกฎหมาย การวิจัยนี้ได้สำรวจข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการลงโทษโดยสังคมและการต่อต้านคอร์รัปชันทั้งในประเทศไทยและการเคลื่อนไหวมวลชนขนาดใหญ่ในต่างประเทศ เช่น ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย อียิปต์ และได้หวั่น จากการศึกษาค้นคว้าว่าการลงโทษโดยสังคมเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างปทัสถานในระดับชุมชนหรือระดับจุลภาคกับปทัสถานในระดับสังคมหรือระดับมหภาคและตัวกลาง (Agent) ซึ่งจะทำหน้าที่กำกับดูแลการบังคับใช้ผ่านการลงโทษโดยสังคม (Social sanctions) ต่อบรรดาสมาชิกของสังคมทั้งที่เป็นมาตรการเชิงบวก (Positive social sanctions) ด้วยการให้รางวัล หรือการแสดงความชื่นชมต่อผู้เป็นตัวอย่งที่ดีของสังคม และที่เป็นการลงโทษ (Negative social sanctions) ต่อผู้ฝ่าฝืนปทัสถาน

คำสำคัญ: การลงโทษโดยสังคม, ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่, พื้นที่สาธารณะ, วาทกรรม, ปฏิบัติการเชิงวาทกรรม

*รองศาสตราจารย์ วิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต 52/347 เมืองเอก ถนนพหลโยธิน ปทุมธานี 12000 อีเมล sungsidh1@hotmail.com

**ได้รับบทความ 20 กันยายน 2559; อนุมัติให้จัดพิมพ์ 18 มกราคม 2560

บทความชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการคือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการลงโทษโดยสังคมเพื่อนำไปสู่การสร้างวิธีวิทยาของการวิจัย (Research methodology) หรือวิธีวิทยาทางทฤษฎี (Theoretical methodology) ที่เหมาะสมเพื่อการประยุกต์ใช้กับสังคมไทย และ 2) เพื่อศึกษาการลงโทษโดยสังคม (Negative social sanctions) ในการต่อต้านคอร์รัปชันในสังคมไทยในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2540-2557

1. บทนำ

ในโลกวรรณกรรมทางวิชาการ การศึกษาเรื่องการลงโทษโดยสังคม (Social sanctions) มีจำนวนค่อนข้างน้อยอย่างน่าประหลาดใจ แต่ที่น่าแปลกประหลาดใจยิ่งกว่านั้นคือ ยังไม่เคยมีงานวิชาการที่ศึกษาว่าจะสามารถนำการลงโทษโดยสังคมซึ่งเป็นเครื่องมือทางด้านสังคมของผู้ไร้อำนาจมาใช้ในการควบคุมการคอร์รัปชันของกลุ่มบุคคลที่มีอำนาจในสังคมการเมืองได้หรือไม่ และหากสามารถใช้ได้ การลงโทษโดยสังคมจะสามารถนำมาใช้ในการสนับสนุนการลงโทษโดยกฎหมายเพื่อใช้ควบคุมการคอร์รัปชันได้อย่างไร

การลงโทษโดยสังคม (Social sanctions) ต่อปัจเจกบุคคล ครอบครัว และชุมชนหนึ่งๆ เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับทุกสังคมในโลกมาเป็นเวลานานนับพันปี โดยทั่วไปจุดมุ่งหมายของการลงโทษโดยสังคมเป็นไปเพื่อสร้างความอับอายขายหน้าให้แก่ผู้ถูกระงับ เพื่อให้บุคคลผู้นั้นต้องปรับเปลี่ยนแก้ไขทัศนคติและพฤติกรรมตนเองเสียใหม่เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับชุมชนหรือสังคมนั้นๆ ให้ได้ หากเขาผู้นั้นยังปรารถนาที่จะดำรงชีพอยู่ร่วมกับชุมชนต่อไป ในบางกรณีที่รุนแรง ชุมชนหรือสังคมอาจลงโทษโดยการขับไล่บุคคลหรือครอบครัวของบุคคล

นั้นให้ต้องหลบหนีไปจากชุมชนดั้งเดิม กล่าวได้ว่าการลงโทษโดยสังคมเป็นกลไกชนิดหนึ่งของสังคมมาตั้งแต่ยุคโบราณในการควบคุมสังคมของตนเองให้อยู่ในภาวะที่มีดุลยภาพ (Whitmeyer, 2002: 630 – 632; Netter, 2005: 188 – 189; Gopalan, 2007: 789; Verboon and Dijke: 2010; 121 - 122)

ในสังคมสมัยใหม่ แต่ละสังคมต่างมีปัญหาของตนเองทั้งสิ้น นับตั้งแต่ปัญหาความไม่มีเสถียรภาพทางการเมือง ปัญหาความไม่เป็นประชาธิปไตย ปัญหาความยากจนและการกระจายรายได้ที่ไม่เท่าเทียมกัน ฯลฯ แต่ปัญหาที่ประเทศในโลกส่วนใหญ่เผชิญหน้าเหมือนกัน และกลายเป็นวาระแห่งชาติของแทบทุกประเทศเหมือนกัน คือปัญหาการคอร์รัปชัน การคอร์รัปชันของนักการเมืองยุคใหม่ที่อยู่ภายใต้ระบอบการปกครองที่เรียกว่าประชาธิปไตยยังคงมีอย่างแพร่หลาย และไม่สามารถตรวจสอบได้อย่างง่าย ๆ จากองค์กรที่ทำหน้าที่ตรวจสอบและจากภาคประชาสังคม

มีประเทศจำนวนมากที่ผู้นำจากระบบการเลือกตั้งโดยตรงของประชาชน และมีการกล่าวอ้างว่าเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตย แต่ผู้นำเหล่านั้นมักอ้างเรื่องความมั่นคงของประเทศ ความเจริญก้าวหน้าทางด้านเศรษฐกิจ และความ เป็นเอกภาพของสังคม โดยหันไปใช้วิธีการจำกัดสิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของประชาชน พวกเขามีความเอนเอียงที่จะบีบบังคับภาคประชาสังคมให้อยู่ในความสงบ โดยใช้กำลังทั้งทหาร ตำรวจ การใช้กลไกความรุนแรงและกลไกครอบงำทางด้านอุดมการณ์ เพื่อให้ตนเอง ครอบครัว และพวกพ้องสามารถเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากเงินช่วยเหลือขององค์การระหว่างประเทศ และการเข้าไปครอบครองธุรกิจสัมปทานต่างๆ ในประเทศ

อย่างกว้างขวาง การคอร์รัปชันของบรรดาผู้นำประเทศที่เป็นประชาธิปไตยเทียม (Pseudo-democracy) มักมีกฎหมายรองรับความถูกต้องในธุรกิจสัมปทานของครอบครัวผู้นำประเทศและพวกพ้อง ในประเทศเหล่านี้ระบบการตรวจสอบโดยหน่วยงานภาครัฐล้มเหลวและไม่สามารถทำงานได้จริง ในขณะที่เดียวกัน ผู้นำประเทศใช้การคอร์รัปชันทางการเมือง (Political corruption)¹ และการคอร์รัปชันในการบริหารราชการแผ่นดิน (Administrative corruption)² เป็นเครื่องมือเข้าไปแทรกแซงและควบคุมองค์กรและสถาบันต่างๆ ทางการเมือง เช่น สภาผู้แทน วุฒิสภา องค์กรอิสระที่ทำหน้าที่ตรวจสอบรัฐบาล ศาล อัยการ ตำรวจ กองทัพ และหน่วยงานภาครัฐ ฯลฯ อย่างกว้างขวาง รวมทั้งบิดเบือนการใช้อำนาจโดยมิชอบต่อพรรคการเมืองฝ่ายค้าน สื่อมวลชน กลุ่มธุรกิจ กลุ่มนักศึกษา และนักพัฒนาองค์กรเอกชน ฯลฯ ที่มีความคิดเห็นแตกต่างจากรัฐบาล

แต่นโยบายและกลยุทธ์การควบคุมการคอร์รัปชันที่เป็นวาทกรรม (Discourse) ของบรรดาประเทศที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและมีระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีรากฐานที่มั่นคง ได้ถูกนำเสนอโดยองค์กรระหว่างประเทศ เช่น องค์กรสหประชาชาติ (UN) ธนาคารโลก (World Bank) และองค์การเพื่อความโปร่งใสนานาชาติ (Transparency international) ฯลฯ จนกลายเป็นวาทกรรมหลัก (Dominant discourse) ที่ครอบงำประเทศที่มีระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่ต่ำกว่า และมีระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่ไม่ไคร่

มีเสถียรภาพมากนัก มีข้อที่น่าสังเกตว่าข้อเสนอเรื่องการควบคุมคอร์รัปชันส่วนใหญ่ขององค์กรระหว่างประเทศที่กล่าวถึงข้างต้น มักจะเกี่ยวข้องกับการปรับปรุงตัวบทกฎหมายให้ทันสมัย การเสนอให้มีรัฐบาลที่มีเจตจำนงที่จะต่อสู้กับการคอร์รัปชันอย่างจริงจัง การปฏิรูประบบการบริหารจัดการของภาครัฐ (Administrative reform) ให้มีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล การลดขั้นตอนของการบริหารราชการ การเพิ่มอำนาจให้แก่องค์กรอิสระที่ทำหน้าที่กำกับดูแลและตรวจสอบการบริหารงานของฝ่ายรัฐบาล การรณรงค์ให้ความรู้แก่นักเรียน นักศึกษา และประชาชนทั่วไป การส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมให้เป็นปทัสสถานของสังคม (Ethical norms) การจัดตั้งกลุ่มที่เฝ้าจับตาการทำงานของภาครัฐอย่างใกล้ชิดโดยภาคประชาสังคม และการเพิ่มอำนาจในการตรวจสอบให้แก่ภาคประชาสังคม (Whistleblower) โดยการเข้าถึงข่าวสารข้อมูลของภาครัฐได้ดียิ่งขึ้น ฯลฯ

อย่างไรก็ดี นโยบายและกลยุทธ์เหล่านี้เป็นลักษณะของการมุ่งปฏิรูปเชิงสถาบัน (Institutional reform) โดยที่มีได้คำนึงถึงประวัติศาสตร์ ความเป็นมา ศาสนา ความคิด ความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม การใช้ชีวิตประจำวันของคนในสังคม และบริบทของสังคมนั้นๆ ว่ามีความสอดคล้องกับข้อเสนอเชิงนโยบายและกลยุทธ์ขององค์กรระหว่างประเทศหรือไม่ ด้วยเหตุนี้จึงไม่น่าแปลกใจแต่อย่างใดที่ประเทศต่างๆ จำนวนมากที่รับเอาข้อเสนอแนะเรื่องการปฏิรูปเชิงสถาบันขององค์กรระหว่าง

¹ การคอร์รัปชันทางการเมือง หมายถึงการใช้อำนาจทางการเมืองอย่างบิดเบือน (Abuse of power) เพื่อเอาเปรียบพรรคการเมืองคู่แข่งกัน ทั้งในระหว่างการเลือกตั้ง หรือเมื่อได้อำนาจการปกครองแล้ว นอกจากนี้ การคอร์รัปชันทางการเมืองยังครอบคลุมถึงการใช้อำนาจทางการเมืองไปรังแกบุคคลหรือคณะบุคคลที่มีความเห็นทางการเมืองแตกต่างจากรัฐบาลด้วย

² การคอร์รัปชันในการบริหารราชการแผ่นดิน หมายถึงการใช้อำนาจทางการเมืองอย่างบิดเบือนในการแต่งตั้งโยกย้ายข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่ โดยอาศัยความเป็นเครือญาติ พวกพ้อง และแบบอุปถัมภ์ ฯลฯ

ประเทศไปใช้แล้ว กลับไม่มีใครประสบความสำเร็จในการควบคุมคอร์รัปชันของรัฐบาลพรรคการเมืองและเจ้าหน้าที่รัฐและนักธุรกิจที่ฉ้อฉลได้

2. วิธีวิทยาในการวิจัย

เพราะเหตุว่าวรรณกรรมทางวิชาการในโลกตะวันตกนิยมใช้แนวการวิเคราะห์แบบหน้าที่นิยม (Functionalist approach) เป็นหลักในการอธิบายเรื่องการลงโทษโดยสังคม แนวการวิเคราะห์แบบนี้มุ่งที่จะอธิบายว่าการลงโทษโดยสังคมทำงานอย่างไรมากกว่า ผู้เขียนเห็นว่าการอธิบายแบบนี้มีจุดอ่อนอยู่ที่เป็นการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นอย่างไม่มีที่มาที่ไปทางประวัติศาสตร์ (Ahistorical) ซึ่งอาจกล่าวได้ว่ามันเป็นแนวการวิเคราะห์แบบตัดตอนประวัติศาสตร์และไม่สนใจบริบท (Context) ของสังคมที่ศึกษาว่ามีลักษณะเฉพาะตัวอย่างไร

คำถามแรกสุดของการศึกษาเรื่องการลงโทษโดยสังคมก็คือเราจะนิยามหรือให้ความหมายคำว่าการลงโทษโดยสังคม ว่าคืออะไรและเป็นอย่างไร นักวิชาการที่ศึกษาเรื่องการลงโทษโดยสังคมทั้งหมดเท่าที่ผ่านมามีมุมมองในเรื่องการทำหน้าที่ของการลงโทษโดยสังคมคล้ายคลึงกัน เช่น แร็ดคลิฟฟ์-บราวน์ (Radcliffe-Brown 1952) วิตเมเยอร์ (Whitmeyer 2002) เน็ตเทอร์ (Netter 2005) และเวอร์บูนและดีจเก (Verboon and Dijke 2010) นักวิชาการเหล่านี้ เช่น แร็ดคลิฟฟ์-บราวน์อธิบายการลงโทษโดยสังคมว่าเป็นปฏิกริยาตอบสนองทางสังคมอย่างหนึ่งและเป็นการแสดงออกถึงพฤติกรรมที่เห็นชอบหรือไม่เห็นชอบ ซึ่งอาจเป็นเชิงสนับสนุน (Positive social sanctions) หรือการลงโทษ (Negative social sanctions) โดยการลงโทษโดยสังคมจะเกี่ยวข้องกับการจัดระเบียบในการแสดงออกของปัจเจกบุคคลที่สังคม

ได้ปฏิบัติติดต่อกันมาอย่างต่อเนื่อง จนกลายเป็นประเพณีหรือการยอมรับของสังคม ตลอดจนเป็นการสร้างข้อผูกพันทางสังคม

ผู้เขียนยอมรับเอาค่านิยมและการให้ความหมายของแร็ดคลิฟฟ์-บราวน์, วิตเมเยอร์, เน็ตเทอร์ และเวอร์บูนและดีจเก มาเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาที่มองว่าการลงโทษโดยสังคมมิได้ทั้งที่เป็นด้านบวกคือให้การสนับสนุนหรือให้แรงจูงใจแก่ผู้คนที่จะไม่ทำร้ายตนเองหรือทำลายผลประโยชน์ส่วนรวมและที่เป็นด้านลบ คือการสร้างความอับอายขายหน้าให้แก่ผู้ที่ถูกต่อต้าน หรือการทำให้ผู้ที่ถูกต่อต้านกลายเป็นตัวตลก หรือเป็นบุคคลที่น่าขบขัน หรือกลายเป็นบุคคลที่สังคมไม่ควรให้ความเชื่อถือหรือให้การยอมรับอีกต่อไป

จุดอ่อนทางด้านมุมมองของนักวิชาการทั้งหมดที่ศึกษาเรื่องการลงโทษโดยสังคมอยู่ที่การใช้มุมมองแบบหน้าที่นิยม (Functionalist approach) เพียงมุมมองเดียว คือดูว่า การลงโทษโดยสังคมมีบทบาทและหน้าที่อะไรในสังคม มุมมองแบบนี้มีประโยชน์ในแง่ของการอธิบายปรากฏการณ์การลงโทษโดยสังคมภายใต้สถานการณ์หนึ่งๆ แต่มุมมองแบบนี้ก็มีข้อจำกัดที่ไม่สามารถอธิบายที่มาที่ไปของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้ นั่นก็คือการศึกษาเรื่องการลงโทษโดยสังคม ที่ผ่านมามีในสาขาวิชาการทั้งหมดขาดมุมมองทางประวัติศาสตร์ (Historical approach) เพราะเป็นการมองการลงโทษโดยสังคมแบบสถิต (Static)

เพื่อที่จะแก้ไขจุดอ่อนของการศึกษาในเรื่องนี้ ผู้เขียนจึงเสนอให้มองการลงโทษโดยสังคมแบบองค์รวม (Holistic approach) แบบสหวิทยาการ (Multi-disciplinary) โดยเป็นการผสมผสานกันระหว่างแนวการวิเคราะห์แบบหน้าที่นิยม (Functionalist

approach) สำนักประวัติศาสตร์นิยมของเยอรมนี (German historicism) ที่ให้ความสำคัญกับบริบท (Context) และเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ของสังคมท้องถิ่นที่ศึกษา (Local condition) สำนักเศรษฐศาสตร์การเมืองของมาร์กซ์ (Marx) สำนักเศรษฐศาสตร์การเมืองเชิงวิพากษ์ (Critical theory) ของสำนักแฟรงก์เฟิร์ต (Frankfurt School) สำนักหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) ที่ให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคม และสำนักหลังโครงสร้างนิยม (Poststructuralism) เพราะฉะนั้น ความหมายของการลงโทษโดยสังคมในงานชิ้นนี้ จึงมีลักษณะที่มีการเปลี่ยนแปลงและเคลื่อนไหวได้ อยู่ตลอดเวลา และที่สำคัญก็คือความหมายของการลงโทษโดยสังคมสามารถเปลี่ยนแปลงไปตามเวลา และสถานที่ได้ด้วย

ดังนั้นสำหรับผู้เขียนแล้วการลงโทษโดยสังคม จึง “เป็นปฏิบัติการเชิงวาทกรรม (Discursive practice) ที่องค์ประธาน (Subject) หรือผู้กระทำทางสังคม (Actor) ผลิตหรือสร้างความหมายหรือตีความหมายจาก ปรัชญาการหนึ่งให้เป็นความหมายใหม่ที่จะเข้าไป ให้การสนับสนุนปทัสถานทางสังคมที่ก่อประโยชน์ ส่วนใหญ่ให้แก่สังคมอยู่หรืออาจเป็นการนำเสนอ ความรู้ใหม่หรือความคิดใหม่เพื่อแข่งขันคัดค้าน ได้แย้งหรือเผชิญหน้าเพื่อเข้าไปช่วงชิงเบียดขับหรือ แย่งยึดพื้นที่ทางความคิดพื้นที่ทางอุดมการณ์และ พื้นที่สาธารณะในสังคม (Public sphere) ที่ถูกความคิด ความเชื่อและอุดมการณ์ดั้งเดิมครอบงำอยู่ซึ่งปฏิบัติการเชิงวาทกรรมนี้มักเป็นไปเพื่อสร้างความอับอาย ขยายหน้าให้แก่ปัจเจกบุคคลองค์กรและสถาบันทั้งที่มี อำนาจหรือไม่มีอำนาจในสังคมก็ได้”

ด้วยเหตุนี้ขอบเขตความหมายของการลงโทษ โดยสังคมในงานเขียนชิ้นนี้จึงครอบคลุมตั้งแต่

ความหมายเชิงบวกคือการสนับสนุนการให้แรงจูงใจ และการให้รางวัลไปจนถึงความหมายในเชิงลบ ตั้งแต่การต่อต้านในระดับที่ต่ำสุดจนถึงการต่อต้าน ในระดับที่สูงสุดที่มวลชนสามารถกระทำได้ เช่น การชูปิณินทา การต่อต้านทั้งที่เป็นกรหลีกเลียง การเผชิญหน้าและแบบที่เผชิญหน้าอย่างตรงไปตรงมา การต่อต้านเชิงสัญลักษณ์ การล้อเลียน การเสียดสี การเหยียดหยันเพื่อให้คู่ขัดแย้งเกิดความอับอายและ เสื่อมเสีย การใส่เสื้อสีสัญลักษณ์ การไม่เชื่อฟัง การประท้วงการเดินขบวนไปจนถึงการชุมนุม ขนาดใหญ่ ฯลฯ การต่อต้าน (Resistance) ครอบคลุม ทั้งการต่อต้านในระดับปัจเจกบุคคล (Individual resistance) กระทั่งถึงการต่อต้านในระดับที่มีการรวมตัว กันในลักษณะที่เป็นกลุ่มก้อน (Collective resistance) นอกจากนี้การต่อต้านยังอาจจะอยู่ในรูปแบบที่ ผู้กระทำกรมิได้รู้ตัวจนกระทั่งถึงการต่อต้านที่รู้ตัว และตั้งใจที่จะต่อต้าน

คำถามถัดมาคือกลไกการทำงานของ การลงโทษโดยสังคมเป็นอย่างไร และเกิดขึ้นได้อย่างไร ในประเด็นนี้แนวความคิดของเฮคคาธอร์น (Heckathorn 1990) มีความน่าสนใจเมื่อเขาอธิบายว่ากลไก การทำงานของการลงโทษโดยสังคมเกิดจากกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างกลไก 3 ตัวคือ 1) กลไก การควบคุมทางสังคมในระดับมหภาคหรือปทัสถาน ทางสังคม 2) กลไกการควบคุมทางสังคมในระดับ จุลภาคหรือปทัสถานของชุมชนและ 3) กลไกการทำงานของตัวแทน (Agent) ผู้เขียนเห็นสอดคล้องกับ แนวคิดของเฮคคาธอร์นและยังเห็นด้วยกับสิ่งที่เขา เสนอว่าปทัสถานทางสังคมมิได้มีลักษณะสถิตหรือหยุดนิ่งหากแต่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การเคลื่อนไหวทางสังคมหรือความขัดแย้งที่เป็น วิกฤติหรือที่สำคัญๆ ในสังคมในช่วงระยะเวลาหนึ่ง สามารถที่จะสร้างหรือทำให้เกิดปทัสถานอันใหม่ของ

สังคมที่สอดคล้องกับบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปได้ด้วย

บทความชิ้นนี้ได้พัฒนาต่อยอดแนวความคิดของเฮคคาธอร์นในประเด็นเรื่องกลไกการทำงานของตัวแทน (Agent) เพราะเหตุว่าเฮคคาธอร์นมิได้นำเสนอออกมาอย่างชัดเจนว่าตัวแทนที่จะทำหน้าที่ขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงของปทัสถานทางสังคมว่าคืออะไร ดังนั้นในบทความชิ้นนี้จึงได้นำเสนอว่าตัวแทนที่จะทำหน้าที่นี้ในสังคมยุคปัจจุบันก็คือภาคประชาสังคมและขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ (New social movement)

การศึกษาเรื่องการเมืองโดยสังคมนั้นเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีความสลับซับซ้อนมากจนเกินกว่าที่จะใช้แนวคิดทฤษฎีหรือแนวการวิเคราะห์ของนักคิดท่านใดท่านหนึ่งหรือศาสตร์ใดศาสตร์หนึ่งเป็นการเฉพาะได้เพราะเหตุว่าปรากฏการณ์การเมืองโดยสังคมนั้นเกิดขึ้นภายใต้สถานการณ์หนึ่งมิได้เกิดขึ้นภายใต้สุญญากาศ หากแต่เกิดขึ้นโดยมีความเกี่ยวข้องกับปัจจัยและเงื่อนไขจำนวนมากในสังคม เช่น โครงสร้างทางการเมือง โครงสร้างของโอกาสทางการเมือง โครงสร้างทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมปทัสถานทางสังคม (Norm) ทั้งในระดับจุลภาคและมหภาคกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ผู้กระทำการคว่ำบาตรทางสังคม (Sanctioner) องค์กรประธาน (Subject) ความรู้ (Knowledge) อำนาจ (Power) ความจริง (Truth) วาทกรรม (Discourse) ปฏิบัติการเชิงวาทกรรม (Discursive practice) การต่อต้าน (Resistance) การประท้วง (Protest) การชุมนุมสำแดงกำลัง (Demonstration) จิตสำนึกของสังคม (Consciousness) วัฒนธรรมศาสนาก่อตั้งเพื่อครองความเป็นเจ้าทางอุดมการณ์ (Hegemony) การต่อสู้เพื่อช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดและพื้นที่สาธารณะในสังคม (Public

sphere) ตลอดจนถึงขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ (New social movements) และการบูรณาการทางสังคม ฯลฯ

ดังนั้น การศึกษาเรื่องการเมืองโดยสังคมนั้นจึงเป็นเรื่องเหมาะสมที่จะใช้การศึกษาในแนวการวิเคราะห์แบบสหวิทยาการ (Multi-disciplinary approach) วิธีวิทยาทางทฤษฎี (Theoretical methodology) ในการอธิบายบทบาทของมนุษย์ผู้กระทำการในแง่ของปฏิบัติการ (Action) ภายใต้โครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ที่จะนำไปสู่การก่อสร้างกลุ่มองค์กรเครือข่ายและขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม หลักคิดนี้ได้รับอิทธิพลมาจากการคลาสสิก 2 ชิ้นคืองานของ อี.พี. ทอมป์สัน (Thompson 1966) และเจมส์ ซี. สก็อตต์ (Scott 1985) ทฤษฎีพื้นฐานของทอมป์สันและสก็อตต์มาจากทฤษฎีโครงสร้างนิยมของมาร์กซ์ ที่ให้ความสำคัญกับโครงสร้างพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจ โครงสร้างพื้นฐานทางการเมืองและวัฒนธรรม วิธีวิทยาทางทฤษฎีของทอมป์สันและสก็อตต์ได้อธิบายการก่อตัวของมวลชนภายใต้โครงสร้างสังคมที่แตกต่างกัน แต่ได้ผลลัพธ์คล้ายคลึงกันคือการก่อตัวขึ้นเป็นกลุ่มก้อนองค์กรเครือข่ายขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมและเป็นชนชั้นว่ามาจากปฏิบัติการ (Action) ในรูปแบบที่หลากหลาย ทั้งที่อยู่ในรูปของการต่อต้านในชีวิตประจำวันและในรูปแบบที่มีการวางแผนและมีการจัดตั้งในการเคลื่อนไหวต่อต้านกลุ่มทุนในอังกฤษและคนรวยในหมู่บ้านในประเทศมาเลเซีย

คำถามสำคัญของการศึกษาในงานชิ้นนี้ก็คือปฏิบัติการที่อยู่ในรูปแบบของการต่อต้านอย่างหลากหลายของมวลชนภายใต้โครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของไทย จะถูกยกระดับขึ้นเป็นการเมืองโดยสังคมนได้อย่างไร

ผู้เขียนเห็นว่าทฤษฎีและแนวความคิดของมาร์กซ์ (Marx) ที่ให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างพื้นฐานกับโครงสร้างชั้นบน กรัสมสกี (Gramsci) ที่ให้ความสำคัญกับโครงสร้างชั้นบนคือการเมืองและวัฒนธรรม อัลตุสแซร์ (Althusser) ที่ให้ความสำคัญกับโครงสร้างชั้นบนและกลไกทางด้านอุดมการณ์ (Ideological apparatus) ฮาเบอร์มาส (Habermas) ฟูโกต์ (Foucault) และบูร์ดิเยอ (Bourdieu) ที่ให้น้ำหนักค่อนข้างมากเรื่องโครงสร้างชั้นบนของสังคมในเรื่ององค์ประธาน (Subject) ความรู้ (Knowledge) อำนาจ (Power) วาทกรรม (Discourse) ปฏิบัติการเชิงวาทกรรม (Discursive practice) ปฏิบัติการในการสื่อสาร (Communicative action) นิจภาพ (Habitus) และอัตลักษณ์ (Identity) เป็นวิธีวิทยาทางทฤษฎีที่ใช้ในการอธิบายการก่อตัวของกลุ่มเครือข่ายและขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ได้เป็นอย่างดี อาจกล่าวได้ว่าวิธีวิทยาของงานชิ้นนี้อยู่บนฐานของทฤษฎีโครงสร้างนิยม (Structuralism) และนำเอาทฤษฎีหลังสมัยใหม่ (Post-modernism) มาผสมผสานเป็นแนวทางการศึกษาแบบใหม่ขึ้น

3. การใช้มาตรการลงโทษโดยสังคมในการต่อต้านคอร์รัปชันในสังคมไทย

บริบทของสังคมไทยยุคใหม่ที่เกิดขึ้นในระยะใกล้อาจถือเอาเส้นแบ่งของนโยบายด้านเศรษฐกิจที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (พ.ศ. 2502 - 2506) หันมาสนับสนุนการลงทุนจากภาคธุรกิจเอกชน เป็นตัวขับเคลื่อนทางด้านเศรษฐกิจซึ่งแตกต่างจากนโยบายด้านเศรษฐกิจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2481 - 2487) ที่ใช้ทุนของภาครัฐเป็นแรงขับเคลื่อนทางด้านเศรษฐกิจ

พัฒนาการของรัฐไทยตั้งแต่สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรีเป็นต้นมา ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจทั้งในภาคเมืองและชนบททั่วประเทศ ในส่วนภูมิภาค นักธุรกิจและเจ้าหน้าที่รัฐจำนวนหนึ่งได้ผันตัวเองไปเป็น “เจ้าพ่อท้องถิ่น” หรือ “ผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น” ที่ครอบครองธุรกิจสัมปทานป่าไม้ ทรัพยากรธรรมชาติ และงานก่อสร้างของภาครัฐ ฯลฯ ภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 และการรื้อฟื้นรัฐธรรมนูญและระบบการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรตามระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยได้กลายเป็นเหตุปัจจัยที่ช่วยให้เจ้าพ่อท้องถิ่นจำนวนมากได้รับการเลือกตั้งเป็น ส.ส. และผู้แทนราษฎรเหล่านี้จำนวนหนึ่งได้รับการแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรี ในช่วงระยะเวลาประมาณสองทศวรรษสุดท้าย นโยบายการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นของรัฐบาลช่วยส่งเสริมนักธุรกิจก่อสร้างจำนวนมากให้สามารถเข้าสู่เวทีการเมืองในระดับท้องถิ่น พวกเขาจำนวนมากได้รับเลือกตั้งให้เป็นนายกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) นายกเทศมนตรี และนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.)

รัฐธรรมนูญ การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้ทำให้เกิดความสัมพันธ์ทางการเมือง ทางสังคม และทางธุรกิจในเชิงการร่วมมือกันระหว่างนักการเมือง เจ้าหน้าที่ของรัฐ นักธุรกิจเอกชน และเจ้าพ่อท้องถิ่นขึ้น บางครั้งนักการเมืองอาจเป็นคนคนเดียวกับนักธุรกิจเอกชน และในบางที่นักการเมือง นักธุรกิจเอกชน และเจ้าพ่อท้องถิ่นกลายเป็นคนคนเดียวกับความสัมพันธ์ในเชิงสมคบคิดกันทุจริตของตัวแสดงใหม่ทางการเมืองข้างต้น กลายเป็นเครือข่ายที่ทรงอิทธิพลทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับภูมิภาค และในระดับชาติ เครือข่ายของกลุ่มผลประโยชน์เหล่านี้

มักนิยมใช้อำนาจรัฐและการใช้ความรุนแรงในการประมุขงานของภาครัฐ การสะสมทุน (Capital accumulation) ของเครือข่ายเหล่านี้ โดยทั่วไปจึงมิได้อิงอยู่กับระบบการทำงานของกลไกราคาในตลาด หากแต่ส่วนใหญ่แล้วเป็นการใช้อำนาจรัฐ อิทธิพลทางการเมือง กฎหมาย และความรุนแรงเป็นเครื่องมือสำคัญที่สุดในการสร้างอาณาจักรทางธุรกิจของพวกเขาตลอดเกือบหกทศวรรษที่ผ่านมา (พ.ศ. 2500-2557)

นอกจากนี้ นโยบายการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นในช่วงสองทศวรรษสุดท้ายยังเป็นเงื่อนไขที่กระตุ้นให้นักการเมืองท้องถิ่นกับนักการเมืองระดับชาติต้องพึ่งพาอาศัยกัน เพราะเป็นการช่วยกันสร้างคะแนนในการเลือกตั้งให้แก่ทั้งสองฝ่าย นักการเมืองระดับชาติใช้ข้าราชการและหน่วยงานภาครัฐจัดสรรทรัพยากรโดยผ่านหน่วยงานต่างๆ ของภาครัฐ เช่น หน่วยงานด้านการปกครอง ตำรวจ และสถาบันการเงินของภาครัฐ ฯลฯ ให้แก่นักการเมืองท้องถิ่นเพื่อสร้างความได้เปรียบเหนือนักการเมืองคู่แข่งชั้นในระดับท้องถิ่น ส่วนนักการเมืองท้องถิ่นช่วยจัดองค์กรสำหรับหาคะแนนการเลือกตั้งในระดับท้องถิ่นหนึ่งๆ ให้แก่นักการเมืองระดับชาติ โดยทั่วไปนักการเมืองระดับชาติกับนักการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดเดียวกันมักมีความโน้มเอียงที่จะเกี่ยวดองเป็นคนในครอบครัวเดียวกัน เป็นเครือข่ายและพวกพ้องกัน อุดมการณ์แบบอุปถัมภ์ทั้งแบบดั้งเดิมและแบบใหม่ แบบเครือข่ายและพวกพ้องถูกกระตุ้นให้ทำงานอย่างกระฉับกระเฉงและเข้มแข็งมากขึ้นในส่วนของการเมืองในระดับชาตินับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 เป็นต้นมาอย่างเห็นได้ชัดเจน กล่าวคือรัฐได้เปลี่ยนบทบาทกลายเป็นผู้อุปถัมภ์รายใหญ่ของประชาชนในระดับรากหญ้าทั่วประเทศ แทนที่นักการเมืองแต่ละคนที่เคยเป็นผู้อุปถัมภ์ชาวบ้านมา

ก่อน โดยผ่านนโยบายประชานิยมหลายนโยบาย บทบาทของทักษิณ ชินวัตร (พ.ศ. 2544 - 2549) ในการดำเนินนโยบายประชานิยมถือได้ว่าเป็นการผลิตซ้ำอุดมการณ์และความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ การอุปถัมภ์แบบแลกเปลี่ยน แบบพวกพ้อง และแบบเครือญาติอย่างต่อเนื่อง และยังเป็นการตอกย้ำอุดมการณ์แบบดั้งเดิมนี้ให้มีความเข้มแข็งและมีความกระฉับกระเฉงมากยิ่งขึ้นกว่าเดิม ภายใต้บริบททางด้านเศรษฐกิจของสังคมไทยในปัจจุบันที่เป็นแบบทุนนิยม

ดังนั้น มันจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งที่อุดมการณ์และความสัมพันธ์แบบดั้งเดิมสามารถที่จะถักทอและเชื่อมต่อกัน (Articulation) เข้ากับอุดมการณ์ของทุนนิยมซึ่งเป็นอุดมการณ์สมัยใหม่ ที่ในทางทฤษฎีแล้ว อุดมการณ์ทั้งสองแบบนี้มีความแตกต่างกันและน่าที่จะขัดแย้งกันแบบปรปักษ์ที่ไม่สามารถประนีประนอมกันได้ แต่สำหรับสังคมไทยแล้ว กลับพบว่าอุดมการณ์ทั้งสองแบบสามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างน่าแปลกประหลาดใจ โดยที่อุดมการณ์ทุนนิยมสามารถครอบงำ (Domination) อุดมการณ์แบบศักดินา และใช้อุดมการณ์แบบดั้งเดิมนี่เป็นกลไกอันหนึ่งในการสะสมทุนและการแสวงหาและแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกัน ระหว่างผู้อุปถัมภ์กับเครือข่ายของผู้ผู้ได้การอุปถัมภ์

การทำงานของอุดมการณ์แบบอุปถัมภ์ การอุปถัมภ์ยุคใหม่ (Clientelism) (Khan 1989) แบบเครือญาติ และแบบพวกพ้องในสังคมไทยที่มีการผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่องในช่วงเวลาที่ผ่านมา ได้เสริมสร้างให้อุดมการณ์นี้เข้มแข็งยิ่งขึ้นเป็นลำดับ จากกลุ่มนักการเมืองทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่นทั่วประเทศ ซึ่งกลายเป็นเงื่อนไขและอุปสรรคขัดขวางมิให้มีการใช้มาตรการลงโทษโดยสังคมโดยภาค

ประชาสังคมทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติให้เกิดขึ้นได้อย่างง่าย ๆ

แม้ว่าสังคมไทยจะมีข้อจำกัดทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมบางด้านที่เป็นอุปสรรคต่อการใช้การต่อต้านและการลงโทษโดยสังคมอย่างเปิดเผยต่อกลุ่มนักการเมืองและข้าราชการที่ทุจริตที่กำลังมีอำนาจทางการเมืองอยู่ในขณะนั้น กระนั้นก็ดี จากการศึกษาสังคมไทยในยุคร่วมสมัย กล่าวคือระหว่างปี พ.ศ. 2540-2557 โดยที่ผู้เขียนได้แบ่งบริบทของสังคมไทยออกเป็น 2 ช่วง คือ ระหว่างปี พ.ศ. 2544-2549 ที่ผู้เขียนเรียกว่า “ระบอบทักษิณ 1” และระหว่างปี พ.ศ. 2552-2557 ที่เรียกว่า “ระบอบทักษิณ 2” การที่ผู้เขียนแยกระบอบทักษิณออกเป็นสองช่วงเวลาดังกล่าวข้างต้น เพราะเหตุว่าภายใต้ระบอบการปกครองของสองช่วงเวลาดังกล่าวแม้ว่าจะมีปัจจัยและเงื่อนไขบางอย่างคล้ายคลึงกันหรืออยู่ภายใต้โครงสร้างทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมเดียวกัน แต่ผู้เขียนเห็นว่าภายใต้โครงสร้างที่ดูเหมือนว่าคล้ายคลึงกันค่อนข้างมาก กระนั้นก็ดีก็ยังมีบริบทบางด้านที่แตกต่างกันอย่างมีนัยยะทางสังคมและทางการเมืองอยู่บ้าง ซึ่งความแตกต่างที่ว่านี้จะส่งผลให้การทำปฏิสัมพันธ์ของบรรดาตัวแสดงทางการเมืองระหว่างภาครัฐกับภาคประชาสังคมและกับโครงสร้างของสังคมมีความแตกต่างกันตามไปด้วย

บริบทของสังคมการเมืองและตัวแสดง (Actor) ระหว่างระบอบการปกครองของทักษิณ (พ.ศ. 2544-2549) กับระบอบการปกครองของยิ่งลักษณ์ (พ.ศ. 2554-2557) มีส่วนที่เหมือนกันและแตกต่างกันอย่างน้อยที่สุด 7 ประการ ซึ่งกลายเป็นปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดขบวนการเคลื่อนไหวแนวใหม่ที่มีมุ่งต่อต้านการ

คอร์รัปชันของระบอบทักษิณ 1 และระบอบทักษิณ 2 เกิดขึ้น กล่าวคือ

ประการแรก ทั้งสองระบอบการปกครองนี้อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ ปี พ.ศ. 2540 และฉบับปี พ.ศ. 2550 เหมือนกัน เพราะฉะนั้น โดยทางทฤษฎีแล้วโครงสร้างทางการเมืองแบบนี้จึงเป็นระบบการเมืองแบบเปิดที่ภาคประชาสังคมมีสิทธิตามกฎหมายที่กำหนดให้พวกเขาสามารถที่จะรวมตัวกันนำเสนอ หรือผลักดันแนวความคิดและนโยบายต่าง ๆ ทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมที่แตกต่างจากของรัฐบาลได้โดยชอบธรรม

ประการที่สอง บุคลิกภาพและภาวะความเป็นผู้นำของทักษิณกับยิ่งลักษณ์มีความแตกต่างกันค่อนข้างมาก กล่าวคือทักษิณมีภาวะความเป็นผู้นำสูง มีความสามารถในการสร้างวาทกรรมและสามารถสื่อสารกับประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งยังได้รับความนิยมจากประชาชนสูงมากจนนโยบายประชานิยมหลายโครงการ จนอาจเรียกทักษิณในขณะที่ยังเรืองอำนาจทางการเมืองได้ว่าเป็น “ผู้นำที่มีบุญญาบารมี” (Charismatic leadership) บุคลิกภาพดังกล่าวข้างต้นของทักษิณมีความแตกต่างจากของยิ่งลักษณ์อย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาการขาดภาวะความเป็นผู้นำ การขาดวิสัยทัศน์ การขาดประสบการณ์ทางการเมือง และการขาดความสามารถในการสื่อสารกับประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับชนชั้นกลางที่มีการศึกษาดี แม้ว่าทักษิณและยิ่งลักษณ์จะเป็นนักการเมืองที่ได้รับความนิยมจากประชาชนในระดับสูง แต่บุคคลทั้งสองกลับมีปัญหาเหมือนกันอย่างน่าแปลกประหลาดใจนั่นคือทั้งคู่ต่างมีปัญหาการคอร์รัปชันทั้งทางด้านการเมือง (Political corruption) การคอร์รัปชันในการบริหารราชการแผ่นดิน (Administrative corruption) และการ

คอร์รัปชันทางด้านเศรษฐกิจ (Economic corruption) ปัญหาความไม่โปร่งใสในการบริหารราชการแผ่นดิน และในโครงการจัดซื้อจัดจ้างขนาดใหญ่ รวมทั้งยังมีปัญหาการมีผลประโยชน์ทับซ้อน (Conflict of interest) ระหว่างผลประโยชน์ส่วนตัว ครอบครัว พวกพ้อง กับผลประโยชน์ของส่วนรวมอีกด้วย ปัญหาเหล่านี้ได้กลายเป็นแรงกระตุ้นสำคัญที่สุดที่ทำให้ภาคประชาชนออกมาวิพากษ์วิจารณ์จนเกิดการต่อต้านการประท้วง จนกระทั่งก่อตัวขึ้นเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่เพื่อต่อต้านระบอบทักษิณในท้ายที่สุดเหมือนกัน³

ประการที่สาม บทบาทขององค์กรอิสระที่ทำหน้าที่ตรวจสอบรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 และฉบับปี พ.ศ. 2550 ได้สร้างองค์กรอิสระที่ทำหน้าที่ตรวจสอบการทุจริต อาจกล่าวได้ว่าสถาบันเหล่านี้ได้กลายเป็นศูนย์กลางของอำนาจทางการเมืองใหม่นอกเหนือจากศูนย์กลางของอำนาจทางการเมืองดั้งเดิมคือสภานิติบัญญัติและอำนาจของฝ่ายรัฐบาล องค์กรอิสระเหล่านี้ ได้แก่ คณะกรรมการการเลือกตั้ง คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ สำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน (สตง.) และผู้ตรวจการแผ่นดิน (ในระยะเริ่มต้นเรียกว่าผู้ตรวจการรัฐสภา) ฯลฯ องค์กรอิสระเหล่านี้ส่วนใหญ่ถูกรัฐบาลภายใต้ระบอบทักษิณ 1 เข้าแทรกแซงการทำงาน และมีการบิดเบือนการใช้อำนาจโดยมิชอบ

ภายหลังการรัฐประหารในปี พ.ศ. 2549 รัฐบาลได้แต่งตั้งบุคคลากรชุดใหม่ให้แก่องค์กรอิสระเหล่านี้ เป็นที่น่าสังเกตว่าบุคลากรส่วนใหญ่ที่มาจากศาลและอัยการสามารถทำหน้าที่ของตนได้อย่างเป็น

อิสระและมีประสิทธิภาพในการทำงานที่ดีขึ้นกว่ากรรมการองค์กรอิสระชุดแรกๆ อย่างเห็นได้ชัด ไม่ว่าจะเป็นการตรวจสอบรัฐบาลที่มาจากกาแต่งตั้ง และที่มาจากกาเลือกตั้ง ดังจะเห็นได้จากที่ศาลรัฐธรรมนูญได้วินิจฉัยให้มีการยุบพรรคไทยรักไทยในวันที่ 30 พฤษภาคม 2550 และพรรคพลังประชาชนในวันที่ 2 ธันวาคม 2551 ในข้อหากระทำการทุจริตในการเลือกตั้ง และตัดสินให้จำคุกกรรมการการเลือกตั้ง จำนวน 3 คน ในข้อหาร่วมกระทำการทุจริตในการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 2 เมษายน 2549 รวมทั้งศาลรัฐธรรมนูญยังได้มีคำวินิจฉัยว่าการโยกย้ายถวิล เปลี่ยนศรี จากเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ ไปเป็นที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี เพื่อให้พลตำรวจเอก เปรียวพันธ์ ดามาพงษ์ ดำรงตำแหน่งเป็นผู้บัญชาการสำนักงานตำรวจแห่งชาติ เป็นพฤติกรรมของการใช้อำนาจหน้าที่ที่มีความเกี่ยวข้องกับการเป็นเครือญาติของยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ในฐานะนายกรัฐมนตรี ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวอาจเรียกได้ว่าเป็นการคอร์รัปชันในการบริหารราชการแผ่นดิน (Administrative corruption) จากมุมมองขององค์การสหประชาชาติ และองค์การเพื่อ ความโปร่งใสนานาชาติ (Transparency international) ผลการวินิจฉัยของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญมีผลให้ยิ่งลักษณ์และรัฐมนตรีอีกจำนวนหนึ่งต้องพ้นจากตำแหน่งไป ส่วนกรรมการ ป.ป.ช. ได้ส่งสำนวนการสอบสวนโครงการที่ทักษิณมีผลประโยชน์ทับซ้อนในโครงการของภาครัฐหลายโครงการและศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของนักการเมืองได้มีคำวินิจฉัยให้ยึดทรัพย์สินของทักษิณให้ตกเป็นของแผ่นดินเป็นจำนวนเงิน 46,373 ล้านบาท ในขณะที่ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญได้วินิจฉัยว่าพระราชกำหนดเงินกู้เพื่อจัดการน้ำจำนวน 3.5 แสน

³ ผู้ที่สนใจรายละเอียดโปรดดู (สังคิต พิริยะรังสรรค์ 2559, 229 - 237)

ล้านบาท และพระราชบัญญัติเงินกู้ 2 ล้านล้านบาท ในโครงสร้างพื้นฐานของประเทศของรัฐบาลยิ่งลักษณ์เป็นการกระทำที่ขัดกับรัฐธรรมนูญ⁴

ประการที่สี่ ภาวะความเป็นผู้นำของ พธม. และ กปปส. ภาวะความเป็นผู้นำของกลุ่มแกนนำ พธม. ที่นำโดยสนธิ ลิ้มทองกุล และกลุ่มแกนนำของ กปปส. ที่นำโดยสุเทพ เทือกสุบรรณ มีคุณลักษณะคล้ายคลึงกันอย่างน้อยที่สุด 3 ประการ กล่าวคือ

(1) ขบวนการทั้งสองสามารถรวบรวมบุคคลและองค์กรภาคประชาสังคมจำนวนมาก และที่กำลังต่อต้านระบอบทักษิณอย่างกระจัดกระจายให้เข้ามาพร้อมอยู่ในเครือข่ายการต่อต้านการคอร์รัปชันที่เป็นขบวนการเดียวกันได้สำเร็จ พธม. สามารถรวบรวมมวลชนได้มากถึงประมาณ 300,000 คนในการชุมนุมครั้งใหญ่ที่สุด เพื่อแสดงความไม่พอใจต่อการบริหารงานที่ทุจริตของทักษิณ และยังแสดงถึงเจตจำนงที่แน่วแน่ที่ต้องการจะขับไล่ระบอบทักษิณ 1 ให้พ้นไปจากสังคมการเมืองไทย ส่วน กปปส. สามารถระดมประชาชนที่ไม่พอใจการบริหารงานที่ทุจริตของยิ่งลักษณ์ เป็นจำนวนสูงสุดประมาณ 4-5 ล้านคน และพวกเขาได้แสดงเจตจำนงที่แน่วแน่ว่าไม่ต้องการประนีประนอมอีกต่อไปกับระบอบทักษิณ 2 เช่นเดียวกัน

(2) ใจกลางการเคลื่อนไหวของขบวนการ พธม. และ กปปส. มีจุดมุ่งหมายเหมือนกัน คือต่อต้านการคอร์รัปชัน ความไม่โปร่งใส และการมีผลประโยชน์ทับซ้อนของระบอบทักษิณ เราสามารถกล่าวได้ว่าขบวนการเคลื่อนไหวของทั้งสองขบวนการนี้เป็น “ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่” (New social movements) เหมือนกัน เพราะพวกเขา

ไม่ได้ต่อสู้ในประเด็นเรื่องชนชั้น แต่ต่อสู้ในประเด็นปัญหาาร่วมกัน คือต่อต้านการคอร์รัปชันเป็นหลัก องค์ประกอบของขบวนการทั้งสองส่วนใหญ่เป็นชนชั้นกลาง โดยมีชนชั้นสูงและชนชั้นล่างของสังคมเข้าร่วมด้วย ดังนั้น ขบวนการเคลื่อนไหวของทั้งสองขบวนการจึงมิใช่ขบวนการของชนชั้นใดชนชั้นหนึ่ง หากแต่เป็นขบวนการของคนหลายชนชั้นซึ่งประกอบด้วยนักธุรกิจขนาดใหญ่ ขนาดกลาง ขนาดเล็ก ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ พนักงานรัฐวิสาหกิจ แพทย์ วิศวกร สถาปนิก อาจารย์ นักวิชาการ เทคโนโลยี นักรบการเมืองทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น ผู้ใช้แรงงานและเกษตรกร รวมถึงผู้ที่เกษียณอายุแล้วจากภาครัฐและภาคเอกชน ฯลฯ

(3) ภาวะความเป็นผู้นำของ พธม. โดยสนธิ ลิ้มทองกุล และ กปปส. โดยสุเทพ เทือกสุบรรณ มีความคล้ายคลึงกัน คือทั้งคู่เป็นผู้ที่มีความรู้และมีความเข้าใจปัญหาการเมืองไทยเป็นอย่างดี เป็นผู้ที่มีการศึกษาดี สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศ มีความสามารถมากในการสื่อสารกับสาธารณชน และสามารถโน้มน้าวมวลชนจำนวนมากให้เข้ามามีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลที่ทุจริตได้ดีเหมือนกัน

ภาวะความเป็นผู้นำของสนธิ และสุเทพ มาจากการที่บุคคลทั้งสองมีทุนทางวัฒนธรรม (Cultural capital) คือเป็นผู้ที่มีความรู้จากการศึกษาในระบบค่อนข้างสูง กล่าวคือทั้งคู่ต่างเคยใช้ชีวิตและสำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศเหมือนกัน ซึ่งช่วยทำให้ทั้งคู่ต่างมีวิสัยทัศน์ทางการเมืองที่ดี นอกจากนี้ ทั้งสองคนต่างมีทุนทางสัญลักษณ์ (Symbolic capital) เหมือนกัน ในแง่ที่ทั้งคู่กลายเป็นสัญลักษณ์ของผู้รัก

⁴ผู้ที่สนใจรายละเอียดโปรดดู (สังคิต พิริยะรังสรรค์ 2559, 235 - 271)

ชาติที่ลุกขึ้นมาทำการต่อต้านระบอบทักษิณ ซึ่งถูกมองว่าเป็นระบอบการปกครองที่เต็มไปด้วยปัญหาการคอร์รัปชันของผู้ปกครองที่ทรราชและเป็นเผด็จการในรัฐสภาเหมือนกัน

ท้ายที่สุด ทั้งสนธิและสุเทพต่างมีทุนทางสังคม (Social capital) เหมือนกันสนธิมาจากนักหนังสือพิมพ์ที่ถูกจับตามองว่าเป็นนักคิดและนักวิพากษ์วิจารณ์สังคมตัวยง และสำนักพิมพ์ของเขาได้สร้างองค์ความรู้ใหม่ๆ และความคิดใหม่ๆ ให้แก่สังคมอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤติเศรษฐกิจในปี 2540 ส่วนสุเทพเคยเป็นนักการเมืองที่มีต้นทุนทางสังคมต่ำมาก แต่เมื่อเขาประกาศตัวเป็นแกนนำในการต่อต้านระบอบทักษิณ 2 โดยการเดินทางไปบนท้องถนนวันละหลายชั่วโมงทุกๆ วันอย่างต่อเนื่องเป็นเวลาหลายร้อยวัน เพื่อเรียกร้องและกระตุ้นให้สังคมเกิดความตื่นตัวกับการต่อต้านการทุจริต จนกระทั่งสุเทพค่อยๆ ได้รับความเห็นอกเห็นใจจากประชาชน เพราะเห็นในความตั้งใจจริงของเขา ตัวตนของเขาจากมุมมองของสังคมจึงค่อยๆ แปรเปลี่ยนไปจนกลายเป็นคนที่มีต้นทุนทางสังคมสูงในท้ายที่สุด

ประการที่ห้า พดม. และ กปปส. ได้นำเอาเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่เข้ามาใช้ในการขับเคลื่อนเหมือนกัน ในขณะที่สนธิใช้ ASTV เป็นกลไกการสื่อสารที่สำคัญที่สุดในการเชื่อมต่อกับประชาชนทั่วประเทศเพื่อต่อสู้กับระบอบทักษิณ 1 สุเทพก็ใช้ Blue Sky เป็นกลไกในการผลิตข่าวทกรม อุดมการณ์ และความรู้ให้แก่ประชาชนทั้งประเทศอย่างต่อเนื่องเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ ขบวนการ พดม. และ กปปส. ต่างใช้เครื่องมือการสื่อสารทางสังคม (Social media) เช่น การใช้เฟซบุ๊ก (Facebook) ทวิตเตอร์ (Twitter) การส่งข้อความผ่านแอปพลิเคชันไลน์ (Line)

อินสตาแกรม (Instagram) และสไกป์ (Skype) ฯลฯ ซึ่งช่วยให้คณะผู้นำกับมวลชนที่ให้การสนับสนุนสามารถติดต่อสื่อสารถึงกันแบบสองทางได้อย่างรวดเร็ว

เครื่องมือการสื่อสารทางสังคมแบบสองทางเป็นอำนาจชนิดหนึ่งที่มีการเคลื่อนไหวและเป็นการแสดงศักยภาพของกลุ่มผู้ถูกปกครองที่ใช้ต่อสู้กับการถูกครอบงำจากอุดมการณ์ทางการเมืองของระบอบทักษิณได้อย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวได้ว่าเครื่องมือสื่อสารทางสังคมสมัยใหม่เป็นอาวุธที่สำคัญที่สุดของกลุ่มผู้ถูกปกครองที่ใช้ในการช่วงชิงพื้นที่ทางความคิด พื้นที่ทางการเมือง และพื้นที่สาธารณะในสังคม ที่รัฐบาลไม่สามารถเข้าไปควบคุมพื้นที่เหล่านี้ได้อย่างง่ายๆ อีกต่อไป เพราะเหตุว่าเครื่องมือการสื่อสารเหล่านี้ได้แปรเปลี่ยนบุคคลและคณะบุคคลที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นฝ่ายที่ถูกกระทำและถูกครอบงำจากรัฐบาลให้กลายเป็นบุคคลและคณะบุคคลที่เป็นผู้ลงมือกระทำการตอบโต้กับฝ่ายรัฐบาลได้ เพราะฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า การมาถึงของเครื่องมือการสื่อสารทางสังคมได้ช่วยทำให้ความรู้และวาทกรรมต่างๆ ของฝ่ายต่อต้านรัฐบาลสามารถแพร่กระจายออกไปในสังคมได้อย่างกว้างขวางยิ่งกว่าการเคลื่อนไหวเรียกร้องประชาธิปไตยในอดีตที่ผ่านมาของสังคมไทย รวมทั้งยังช่วยทำให้มวลชนสามารถรับรู้และตัดสินใจทางเลือกของตนเองได้ง่ายกว่าการต่อสู้กับระบบเผด็จการในอดีต

ประการที่หก ทั้ง พดม. และ กปปส. ต่างใช้ปฏิบัติการเชิงวาทกรรมเหมือนกัน ในแง่ที่ขบวนการเคลื่อนไหวทั้งสองขบวนการนี้ได้สร้างความรู้และความจริงชุดใหม่ขึ้นมา คือเสนอให้รื้อถอน (Deconstruction) วาทกรรมเก่าของระบอบทักษิณที่เป็นเผด็จการรัฐสภาเสีย และนำเสนอให้มีการสร้าง

สังคมใหม่ (Construction) และสร้างการเมืองใหม่ที่เป็นประโยชน์กับคนส่วนใหญ่ในสังคม คือไม่มีการคอร์รัปชัน ไม่มีการเล่นพรรคเล่นพวก และให้มีการปฏิรูปองค์กรตำรวจและระบบการเมือง ฯลฯ

กล่าวได้ว่าวาทกรรมใหม่ของทั้งสองขบวนการต่างประสบความสำเร็จ ดังจะเห็นได้จากมีผู้ให้การสนับสนุนเป็นจำนวนมาก จนกระทั่งสามารถใช้ปฏิบัติการเชิงวาทกรรม (Discursive practice) ในการเข้ายึดทำเนียบรัฐบาลและกระทรวง ทบวง กรม จนกระทั่งรัฐบาลของสมัคร สุนทรเวช สมชาย วงศ์สวัสดิ์ และยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ต่างไม่มีสถานที่ทำงานของฝ่ายรัฐบาล

ประการที่เจ็ด ความสำเร็จทางการเมืองของ พทม. และ กปปส. ยังมาจากการมีผู้ที่เข้าร่วมการชุมนุมที่เรียกได้ว่าเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้นและขยันขันแข็งในการทำงานที่รักษาผลประโยชน์ของประเทศชาติอีกด้วย ผู้เข้าร่วมการชุมนุมส่วนใหญ่เป็นชนชั้นกลางที่มีระดับการศึกษาดี อยู่ในวัยทำงานเป็นเจ้าของธุรกิจ และเป็นผู้ประกอบการอาชีพส่วนตัวค่อนข้างมาก คนเหล่านี้มีความศรัทธาต่อระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย และมีแนวความคิดที่ต้องการเห็นการปฏิรูปทางด้านสังคม เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน การกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม การปฏิรูปทางการเมือง ที่ต้องการล้มล้างระบอบทักษิณที่พวกเขาเห็นว่าเป็นระบอบการปกครองที่เต็มไปด้วยการทุจริตในทุกๆด้าน ทั้งในด้านการเลือกตั้ง การแต่งตั้งโยกย้ายข้าราชการ และการแสวงหากำไรทางเศรษฐกิจ (Economic rents)⁵

จากการศึกษากระบวนการต่อต้านคอร์รัปชันของบุคคล องค์กร ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม

แนวใหม่ ภาคประชาสังคม และพรรคการเมืองภายใต้ระบอบทักษิณ 1 และระบอบทักษิณ 2 พบว่าการต่อต้านของมวลชนและพรรคการเมืองข้างต้นมิได้ใช้แค่มาตรการลงโทษโดยสังคม (Social sanctions) แบบโดดๆ แต่พวกเขายังใช้มาตรการอื่นๆ ประกอบกันไปด้วย เช่น การลงโทษทางการเมือง (Political sanctions) ซึ่งเป็นการใช้การลงโทษทางสังคมทางตรง (Direct social sanctions) หรือการลงโทษทางการเมืองโดยตรง (Direct political sanctions) และการลงโทษโดยสังคมทางอ้อม (Indirect social sanctions) หรือการลงโทษทางการเมืองโดยอ้อม (Indirect political sanctions) การลงโทษทางเศรษฐกิจ (Economic sanctions) การลงโทษทางวัฒนธรรม (Cultural sanctions) และการลงโทษทางกฎหมาย (Legal sanctions)

การลงโทษโดยสังคมต่อผู้นำประเทศ คือ ทักษิณและยิ่งลักษณ์ มีรูปแบบที่หลากหลาย ทั้งรูปแบบที่ไม่เปิดเผยและรูปแบบที่เปิดเผยต่อสาธารณชน สำหรับรูปแบบที่ไม่เปิดเผย มีตั้งแต่การบ่น การซุบซิบนินทา การพูดถึงข่าวลือต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมส่วนตัวของบุคคลทั้งสองที่วางตัวอย่างไม่เหมาะสม ส่วนรูปแบบการลงโทษโดยสังคมที่เป็นไปอย่างเปิดเผย มีตั้งแต่การเขียนบทความวิพากษ์วิจารณ์ในหนังสือพิมพ์ การแสดงความเห็นของผู้ที่เห็นต่างจากรัฐบาลผ่านสื่อต่างๆ การจัดงานอภิปรายตามสถาบันการศึกษาและโรงแรมต่างๆ การต่อต้านโดยใช้สัญลักษณ์ (Sign) ทางการเมือง เช่น การใช้หน้ากากขาว ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการต่อต้านรัฐบาลเผด็จการทั่วโลก การเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลต่างๆ เพื่อต่อต้านรัฐบาลที่แพร่กระจายอยู่ในโลกออนไลน์ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความอับอาย

⁵ผู้ที่สนใจรายละเอียดโปรดดู (สังคิต พิริยะรังสรรค์ 2559, 271 - 333)

ให้แก่ผู้นำประเทศ การล้อเลียนรูปร่างหน้าตาและการแปรความหมายในการแสดงออกของนายกรัฐมนตรีให้กลายเป็นเรื่องน่าขบขันก็เป็นการลงโทษโดยสังคมนรูปแบบหนึ่งเช่นเดียวกัน เพราะเหตุว่าการล้อเลียนเป็นกระบวนการที่ทำให้บุคคลที่กำลังมีอำนาจทางการเมืองเป็นฝ่ายถูกระงับโดยวาทกรรมหรือปฏิบัติการเชิงวาทกรรม (Discursive practice) จากฝ่ายต่อต้านด้วยการสร้างแรงบีบบังคับให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพเรือนร่าง จนเรือนร่างของเขาค่อยๆ กลายเป็นตัวตลกทางการเมืองไปในที่สุดหรือกลายเป็นตัวตลกที่น่าขบขัน หรือเป็นบุคคลที่ไม่น่าให้ความเชื่อถือในสังคมการเมืองอีกต่อไป กรณีของทักษิณที่ถูกขบวนการ พธม. ล้อเลียนว่า “ไอ้หน้าเหลี่ยม” และกรณีของยิ่งลักษณ์ ที่ถูกขบวนการ กปปส. ล้อเลียนเรื่องการพูดภาษาไทยและภาษาอังกฤษผิดพลาดอยู่เป็นประจำ ด้วยอำนาจของวาทกรรมที่ผลิตซ้ำแล้วซ้ำอีกของ พธม. และ กปปส. ทักษิณและยิ่งลักษณ์จึงถูกแปลงร่างให้กลายเป็นตัวตลกทางการเมืองไป

จากการศึกษายังพบด้วยว่า ภายหลังจากที่ พธม. และ กปปส. ใช้มาตรการลงโทษโดยสังคมแล้ว พวกเขายังใช้การลงโทษทางการเมือง การลงโทษทางเศรษฐกิจ การลงโทษทางวัฒนธรรม และการลงโทษทางกฎหมายควบคู่กันไปด้วย การลงโทษทางการเมืองมักเริ่มต้นจากการประท้วงในรูปแบบของการชุมนุมขนาดเล็ก ซึ่งเป็นการทำยากับประกาศหรือคำสั่งซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งอำนาจของรัฐบาล การแสดงออกของการขัดขืนหรือดื้อแพ่ง ที่ไม่ยอมรับอำนาจตามกฎหมาย เป็นรูปแบบหนึ่งของการสร้างความอับอายทางการเมืองให้แก่รัฐบาล ว่าไร้อำนาจในความสามารถที่จะควบคุมดุลยภาพทางการเมืองได้อีกต่อไป

เมื่อผู้เข้าร่วมการชุมนุมมีจำนวนมากขึ้น ทั้ง พธม. และ กปปส. จะใช้ปฏิบัติการเชิงวาทกรรมเหมือนกัน คือการเดินทางไปปิดหน่วยงานด้านการประชาสัมพันธ์ของรัฐ ซึ่งก็เป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่ใช้ในการสร้างความอับอายขายหน้าให้แก่รัฐบาลเช่นเดียวกัน ปฏิบัติการดังกล่าวข้างต้นของ พธม. และ กปปส. อาจมองได้ว่าในตัวของมันเป็นปฏิบัติการที่ใช้กำลัง (Physical praction) ได้เช่นเดียวกัน ในท้ายที่สุดเมื่อเวลาล่วงเลยไป และรัฐบาลไม่ยอมลาออกตามคำเรียกร้อง ขบวนการต่อต้านการคอร์รัปชันทั้งสองขบวน ก็ยิ่งสร้างความอับอายขายหน้าให้แก่รัฐบาลมากขึ้นไปอีก เพราะพวกเขาได้เข้ายึดทำเนียบรัฐบาลซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ ความสามารถในการยึดทำเนียบโดยปราศจากการใช้ความรุนแรง สะท้อนให้เห็นชัยชนะทางด้านปฏิบัติการเชิงวาทกรรมของ พธม. และ กปปส. ที่สามารถช่วงชิงพื้นที่ทางความคิด พื้นที่ทางการเมือง และพื้นที่ด้านกายภาพทางการเมือง ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ทางการเมืองในเวลาเดียวกันด้วย เพราะผลลัพธ์ของปฏิบัติการเชิงวาทกรรมของ พธม. และ กปปส. ออกมาคล้ายคลึงกัน คืออกลไกการทำงานบางส่วนของภาคราชการไม่สามารถทำหน้าที่ได้อีกต่อไป และระบบการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาลตกอยู่ในสถานการณ์วิกฤติที่ไม่สามารถผลักดันนโยบายต่างๆ ของรัฐบาลให้เดินหน้าต่อไปได้ ดังนั้น สถานภาพของรัฐบาลจึงกลายเป็น “รัฐบาลที่ล้มเหลว” และรัฐบาลกลายเป็นตัวตลกทางการเมืองในระดับนานาชาติไป

แต่การลงโทษทางการเมืองต่อระบอบทักษิณมิได้เกิดขึ้นจากภาคประชาสังคมเท่านั้น พรรคการเมืองฝ่ายค้านที่สำคัญๆ ในระบบรัฐสภาได้ใช้การลงโทษทางการเมืองด้วยการบอยคอต

(Boycott) ต่อรัฐบาลเช่นเดียวกัน เพื่อทำลายความชอบธรรมของรัฐบาลที่จะได้มาจากการเลือกตั้ง นโยบายของการบอยคอตทางการเมืองก็เพื่อทำให้ผลลัพธ์ของกระบวนการเลือกตั้งกลายเป็นสิ่งที่ไม่น่าเชื่อถือและไม่สมควรยอมรับ เพราะเหตุว่าการเลือกตั้งที่กำลังจะเกิดขึ้นไม่ใช่การแข่งขันทางการเมืองที่เป็นธรรมระหว่างพรรครัฐบาลกับพรรคฝ่ายค้าน ตัวอย่างเช่น ในการเลือกตั้งวันที่ 2 เมษายน 2549 พรรคการเมือง 3 พรรค คือ ประชาธิปัตย์ มหาชน และชาติไทย ได้ร่วมกันทำสัตยาบันขอถอนตัวและไม่ส่งผู้สมัคร ส.ส. ในการเลือกตั้งทั่วประเทศ โดยให้เหตุผลว่ารัฐบาลกำหนดเวลาการเลือกตั้งกระชั้นชิด จนเกินไปกว่าที่พรรคการเมืองต่างๆ จะเตรียมตัวทัน นอกจากนี้ การที่ทักษิณยุบสภาเพื่อให้มีการเลือกตั้งใหม่ ไม่ใช่เป็นปัญหาความขัดแย้งทางด้านนโยบายระหว่างรัฐบาลกับฝ่ายค้าน หากแต่เป็นปัญหาส่วนตัวของทักษิณเองที่ต้องการหลีกเลี่ยงที่จะตอบคำถามต่อสภา เรื่องการขายหุ้นของกลุ่มชินคอร์ป ทั้งหมดให้แก่กองทุนเทมาเส็ก นอกจากนี้ เหตุการณ์ที่ยังลักษณะประกาศยุบสภา ในวันที่ 9 ธันวาคม 2556 และประกาศให้มีการจัดการเลือกตั้งทั่วไปครั้งใหม่ในวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2557 พรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งเป็นพรรคฝ่ายค้านในขณะนั้นได้ประกาศไม่ส่งผู้สมัคร ส.ส. ลงเลือกตั้งอีกวาระหนึ่ง โดยให้เหตุผลว่าอำนาจในการกำหนดวันเลือกตั้งเป็นของ กกต. ไม่ใช่เป็นของรัฐบาล ดังนั้น การกำหนดวันเลือกตั้งขึ้นเองของรัฐบาลจึงเป็นการกระทำที่ขัดกับรัฐธรรมนูญ ปี 2550

สำหรับการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 2 เมษายน 2549 และ 2 กุมภาพันธ์ 2557 ประชาชนที่ไม่เห็นด้วยกับรัฐบาลได้ใช้วิธีการต่อต้านการเลือกตั้งหลายรูปแบบ ตั้งแต่การใช้การลงโทษโดยสังคมทางตรง หรือการลงโทษทางการเมืองโดยตรง เช่น การฉีก

บัตรเลือกตั้งที่หน้าคูหาการเลือกตั้ง และการสละสิทธิ์ไม่ไปเลือกตั้งเป็นจำนวนมาก เพื่อไม่ให้ความชอบธรรมแก่ระบอบทักษิณที่กำลังจะฟื้นตัวขึ้นใหม่ ส่วนการลงโทษโดยสังคมทางอ้อมหรือการลงโทษทางการเมืองทางอ้อม มีตั้งแต่การไปใช้สิทธิเลือกตั้งตามกฎหมาย แต่กลับทำให้บัตรเลือกตั้งของตนกลายเป็นบัตรเสีย และอีกรูปแบบหนึ่งคือการกาบัตรในช่องของผู้ไม่ประสงค์ลงคะแนน

จากการศึกษาพบว่า จำนวนประชาชนที่มีสิทธิในการเลือกตั้งในวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2549 ได้ใช้การลงโทษทางการเมืองทั้งโดยทางตรงและโดยทางอ้อมต่อรัฐบาลทักษิณน่าจะอยู่ระหว่าง 13-15 ล้านคน จากจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งทั้งหมดจำนวน 44.9 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 29.0-33.4 ของผู้มีสิทธิเลือกตั้งทั้งหมด กล่าวได้ว่าประชาชนที่ใช้การลงโทษทางการเมืองต่อระบอบทักษิณ 1 ในการเลือกตั้งครั้งนี้ อยู่ในราว 1 ใน 3 ของผู้มีสิทธิเลือกตั้งทั่วประเทศ สำหรับการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2557 มีผู้ใช้การลงโทษทางการเมืองทั้งทางตรงและทางอ้อมต่ออัยลักษณ์รวม 14.86 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 34.52 ของจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งทั่วประเทศ

สำหรับการลงโทษทางเศรษฐกิจ (Economic sanctions) เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการลงโทษโดยสังคม ภายใต้ระบอบทักษิณ 1 ขบวนการ พวม. และประชาชนทั่วไปใช้การลงโทษทางเศรษฐกิจต่อทักษิณในสองระดับ ในระดับแรกเป็นการบอยคอตต่อธุรกิจส่วนตัวของทักษิณ ส่วนในอีกระดับหนึ่งเป็นการต่อต้านนโยบายทางด้านเศรษฐกิจของรัฐบาลทักษิณ สำหรับการต่อต้านในระดับแรกมาจากกรณีที่ทักษิณขายหุ้นชินคอร์ปให้กับบริษัทเทมาเส็กของรัฐบาลสิงคโปร์ จำนวน 76,621.60 ล้านบาท ซึ่งทำให้ประชาชนจำนวนมากรู้สึกผิดหวังกับการกระทำ

ดังกล่าว และคนจำนวนมากไม่เชื่อว่าขายหุ้นลือตใหญ่ขนาดนี้จะเป็นการทำงานของกลไกราคาในตลาดตามปกติ แต่พวกเขาเชื่อว่าน่าจะมาจากปัญหาการมีผลประโยชน์ทับซ้อนของทักษิณมากกว่า ส่วนการต่อต้านในอีกระดับหนึ่งเป็นการต่อต้านนโยบายการแปรรูปรัฐวิสาหกิจที่ภาคประชาสังคมร่วมกันคัดค้านและยับยั้งนโยบายการนำเอาการไฟฟ้าฝ่ายผลิตเข้าตลาดหลักทรัพย์^๖

4. บทสรุป

บทความชิ้นนี้เป็นการนำเสนอมุมมองในการศึกษาเรื่องการลงโทษโดยสังคมแบบใหม่จากมุมมองแบบที่ใช้ทฤษฎีหน้าที่นิยมแต่เพียงทฤษฎีเดียวมาเป็นแนวการวิเคราะห์แบบสหวิทยาการ โดยการผสมผสาน (Process) และการขาดมุมมองที่ไม่เห็นการเปลี่ยนแปลงความหมายของการลงโทษโดยสังคมไปตามเวลาและสถานที่ ดังนั้นเพื่อที่จะแก้ไขจุดอ่อนของการนิยามการลงโทษโดยสังคมแบบเดิม งานศึกษาชิ้นนี้จะใช้แนวการวิเคราะห์แบบสหวิทยาการ โดยการผสมผสานมุมมองแบบหน้าที่นิยมและโครงสร้างนิยม สำนักประวัติศาสตร์นิยมแบบเยอรมัน ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมือง สำนักมาร์กซิสต์แบบโครงสร้างนิยม เศรษฐศาสตร์การเมืองสำนักมาร์กซิสต์แนวใหม่ ทฤษฎีวิพากษ์สำนักหลังสมัยใหม่ และสำนักหลังโครงสร้างนิยม ดังนั้น ความหมายของการลงโทษโดยสังคม ที่ใช้ในงานเขียนชิ้นนี้จึงหมายถึง *ปฏิบัติการเชิงวาทกรรมที่องค์ประธาน (Subject) หรือผู้กระทำทางสังคม (Actor) ผลิต หรือสร้างความหมาย หรือตีความหมายจากปรากฏการณ์หนึ่งให้เป็นความหมายใหม่ ที่จะ*

เข้าไปให้การสนับสนุนปทัสถานทางสังคมที่ก่อประโยชน์ส่วนใหญ่ให้แก่สังคมอยู่ หรืออาจเป็นการนำเสนอความรู้ใหม่หรือความคิดใหม่ เพื่อที่จะเข้าไปแข่งขันและช่วงชิงพื้นที่ทางความคิด พื้นที่ทางอุดมการณ์ และพื้นที่สาธารณะในสังคม (Public sphere) ที่กำลังถูกความคิด ความเชื่อ และอุดมการณ์ดั้งเดิมครอบงำอยู่ ซึ่งปฏิบัติการเชิงวาทกรรมนี้มักเป็นไปเพื่อสร้างความอับอายขายหน้าให้แก่ปัจเจกบุคคล องค์กร และสถาบันทั้งที่มีอำนาจหรือไม่มีอำนาจในสังคมก็ตาม

สำหรับขอบเขตความหมายของการลงโทษโดยสังคมแบบที่มีมุมมองทางประวัติศาสตร์นี้ครอบคลุมตั้งแต่การต่อต้านแบบที่ไม่เปิดเผย ช่อนรั้น ไปจนกระทั่งถึงการต่อต้านอย่างเปิดเผยเช่น การชูปิณินทา การต่อต้านทั้งแบบที่เป็นการหลีกเลี่ยง การเผชิญหน้าและแบบที่ตรงไปตรงมา การต่อต้านเชิงสัญลักษณ์ การล้อเลียน การเสียดสี การเย้ยหยัน เพื่อให้คู่ขัดแย้งเกิดความเสื่อมเสีย การใส่เสื้อสีสัญลักษณ์ การใช้ศิลปะและวัฒนธรรมในการต่อต้าน เช่น การใช้บทกวี ดนตรี เพลง ฯลฯ การไม่เชื่อฟัง การประท้วง การเดินขบวน ไปจนกระทั่งถึงการชุมนุมขนาดใหญ่ ฯลฯ

สำหรับการศึกษาเรื่องการใช้มาตรการลงโทษโดยสังคมในสังคมไทยระหว่างปี 2540 - 2557 ผู้เขียนพบว่ารัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 และฉบับปี 2550 เป็นบริบทที่สำคัญของสังคมไทยในแง่ที่ทำให้ระบอบการปกครองของไทยมีความเป็น “ประชาธิปไตย” โดยมีรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งและประชาชนมีสิทธิ เสรีภาพในการแสดงออก นอกจากนี้ ภาคประชาชนยังมีประสบการณ์ที่สั่งสม

^๖ ผู้สนใจรายละเอียดการลงโทษโดยสังคมและการลงโทษโดยรูปแบบอื่นๆ โปรดดู (สังคีต พิริยะรังสรรค์ 2559, 333 - 357)

ในการต่อสู้กับระบอบเผด็จการเขาสารมาตั้งแต่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เรื่อยมา จนกระทั่งสามารถผลักดันให้เกิดการปฏิรูปทางการเมืองโดยมีรัฐธรรมนูญปี 2540 เป็นผลลัพธ์ของการต่อสู้เคลื่อนไหวรัฐบาลทักษิณและรัฐบาลยิ่งลักษณ์ได้รับคะแนนนิยมจากการเลือกตั้งของประชาชนสูงมากทั้งสองครั้ง ความสำเร็จของรัฐบาลทั้งสองมาจากการนำเสนอนโยบายประชานิยม เช่น นโยบาย 30 บาทรักษาทุกโรค และนโยบายรับจำนำข้าวที่ให้ราคาสูงกว่าที่กลไกราคากำหนด ฯลฯ

ระบอบการปกครองสมัยใหม่แบบตะวันตกของไทยเป็นการผสมกลมกลืนเข้ากับวัฒนธรรมดั้งเดิมคือความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ที่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจใหม่กลายเป็นความสัมพันธ์ของระบบอุปถัมภ์ยุคใหม่ (Clientelism) ที่ผู้อยู่ใต้การอุปถัมภ์แข่งขันกันหาผู้อุปถัมภ์หลายรายในเวลาเดียวกัน ซึ่งแตกต่างจากความสัมพันธ์แบบดั้งเดิมที่ผู้อยู่ใต้การอุปถัมภ์หลายรายจะอยู่ใต้การอุปถัมภ์ของนายเพียงรายเดียว ระบบความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ยุคใหม่ซึ่งเป็นความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ของทั้งสองฝ่าย เป็นการกระจายความเสี่ยงของกลุ่มธุรกิจ และเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ที่จะไม่หาหรือขึ้นต่อนายเพียงคนเดียวแบบในอดีต

การศึกษากรณีของ พธม. และ กปปส. ที่เป็นขบวนการทางการเมืองแนวใหม่ (New social movement) ที่ต่อต้านรัฐบาลทักษิณและรัฐบาลยิ่งลักษณ์ มาจากประเด็นการคอร์รัปชันเป็นหลัก ขบวนการทั้งสองถือได้ว่าเป็นขบวนการต่อต้านการคอร์รัปชันของภาคประชาสังคมไทยที่มีต่อรัฐบาลที่ทุจริตที่สำคัญที่สุด ความสำเร็จของการต่อต้าน

การทุจริตในบางระดับของ พธม. และ กปปส. มาจากสภาพแวดล้อมทางการเมืองแบบเปิดที่เอื้ออำนวยให้การเคลื่อนไหวเกิดขึ้นได้ นอกจากนี้ สุนธิ ลิ้มทองกุล ผู้นำคนสำคัญของ พธม. และสุเทพ เทือกสุบรรณ ผู้นำคนสำคัญของ กปปส. มีคุณสมบัติของผู้นำที่มีบุญญาบารมี (Charismatic leadership) และทั้งคู่เป็นผู้มีคุณวุฒิและวิสัยทัศน์ นอกจากนี้บุคคลยังมีทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสัญลักษณ์อีกด้วย ยิ่งกว่านั้นผู้นำทั้งสองได้ใช้เครื่องมือสื่อสารสองทาง ซึ่งเป็นเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่ที่เป็นศาสตร์อาวุธที่สำคัญที่สุดของประชาชน รวมทั้งใช้ปฏิบัติการเชิงวาทกรรมในการสร้างความรู้และความจริงชุดใหม่ และยังสามารถรื้อถอนวาทกรรมที่ครอบงำสังคมของทักษิณและยิ่งลักษณ์ได้อีกด้วย ยิ่งไปกว่านั้นการที่ผู้นำทั้งสองสามารถรวบรวมบุคลากร และเครือข่ายของภาคประชาสังคมให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้สำเร็จ นั้นแสดงให้เห็นว่าพื้นฐานของภาคพลเมืองที่กระตือรือร้นยืนอยู่กับพวกเขา

เป็นที่น่าสังเกตว่าในการต่อต้านทักษิณและยิ่งลักษณ์ พธม. และ กปปส. มิได้ใช้แต่การลงโทษโดยสังคมเท่านั้น แต่พวกเขายังใช้การลงโทษทางการเมือง การลงโทษทางด้านเศรษฐกิจ และการลงโทษทางวัฒนธรรมควบคู่กันไปด้วย ซึ่งในท้ายที่สุดเมื่อความชอบธรรมของระบอบการปกครองของทักษิณและยิ่งลักษณ์ รัฐบาลของสองพี่น้องต่างถูกกองทัพยึดอำนาจโดยการกล่าวหาเรื่องมีการกระทำที่ทุจริตเหมือนๆ กัน และชะตากรรมในท้ายที่สุดของทักษิณและยิ่งลักษณ์จบลงเหมือนกันคือ การถูกลงโทษด้วยมาตรการทางด้านกฎหมาย

References

- Heckathorn, Douglas D. 1990. Collective sanctions and compliance norms: A formal theory of group-mediated social control. *American Sociological Review* 55 (June): 366-384.
- Khan, H. Mustag. 1989. *Clientelism, corruption and capitalist development*. Ph.d. diss. Cambridge University.
- Netter, Brian. 2005. Avoiding the shameful backlash: social repercussions for the increased use of alternative sanctions. *Journal of Criminal Law and Criminology* 96(1): 188-189.
- Radcliffe-Brown, A.R. 1952. *Structure and function in primitive society*. Wilmington, IL: The Free Press.
- Scott, James C. 1985. *Weapons of the weak everyday forms of peasant resistance*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Thompson, E.P. 1966. *The making of the English working class*. New York: Vintage Books.
- Verboon, Peter, and Marius van Dijke. 2010. When do severe sanctions enhance compliance? The role of procedural fairness. *Journal of Economic Psychology* 32(1): 120-130.
- Whitmeyer, Joseph M. 2002. Elites and popular nationalism. *Journal of Sociology* 53 (September): 630-632.

.....

Bibliography

- Allen, Susan Hannah. The domestic political costs of economic sanctions. *Journal of Conflict Resolution* 52, 6 (2008): 916-944.
- Bechtel, Lyn M. Shame as a sanction of social control in Biblical Israel: Judicial, political, and social shaming. *Journal for the Study of the Old Testament* 16, 49(1991): 47-76.
- Bolle, Friedel and Michael Carlberg. *Advances in behavioral economics*. Heidelberg: Physica-Verag Heidelberg, 2001.
- Bourdieu, P. *Outline of a theory of practice*. Cambridge: Cambridge University Press, 1977.
- Canel, Eduardo. New social movement theory and resource mobilization theory: The need for integration. In *Community power and grassroots democracy the transformation of social life*. eds. Michael Kaufman, and Haroldo Alfonso Dilla. London: Zed Books, 1997.
- Cohen, Jean L. *Strategy or identity: New theoretical paradigms and contemporary social movements*. New York: Social Research, 1985.
- Coleman, James S. *Foundations of social theory*. Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press, 1990.
- Cooley, V. A. *Community-based sanctions for juvenile offenders: Issues in policy implementation*. Thousand Oaks, CA: SAGE, 2011.
- Escriba-Folch, A. Authoritarian responses to foreign pressure: Spending, repression, and sanctions. *Comparative political studies* 45, 6(2012): 648-713.
- Habermas, Jurgen. New social movements. *Telos* 21(September 1981): 33-37.
- . Three normative models of democracy. *Constellations: An International Journal of Critical and Democratic Theory* 1(December 1994): 1-10.
- Hara, N., and Z. Estrada. Analyzing the mobilization of grassroots activities via internet: A case study. *Journal of Information Science* 31, 6(2005): 503-14.

- Hsieh, John Fuh-Sheng, and Emerson M.S. Niou. Salient issues in Taiwan's electoral politics. *Electoral Studies* 15, 2(1996): 219-235.
- Hsueh, Chao-Yung. Power and corruption in Taiwan. *Issue & Studies* 43, 1(2007): 1-39.
- Knack, Stephen. *Civic norms, social sanctions, and voter turnout*. Thousand Oaks, CA: SAGE, 1992.
- Lindquist, C.H., C.P. Krebs, and P.K. Lattimore. Sanctions and rewards in drug court programs: Implementation, perceived efficacy, and decision making. *Journal of Drug Issues* 36, 1(2006): 119-146.
- McAdam, Doug. *Political process and the development of Black Insurgency: 1930–1970*. 2nd ed. Chicago: The University of Chicago Press, 1999.
- McCarthy, John D., and Mayer N. Zald. The enduring vitality of the resource movements. In *Handbooks of sociology and social research*, ed. Jonathan H. Turner. New York: Springer, 2002.
- Melucci, Alberto. *The symbolic challenge of contemporary movements*. New York: Social Research, 1985.
- Opp, Karl-Dieter. *Theories of political protest and social movements: A multidisciplinary introduction, critique, and synthesis*. London: Routledge, 2009.
- Porta, Donatella Della, and Mario Diani. *Social movements an introduction*. Boston: Blackwell, 2006.
- Raco, Mike, Rob Imrie, and Wen-I Lin. Community governance, critical cosmopolitanism and urban change: Observations from Taipei, Taiwan. *International Journal of Urban and Regional Research* 35, 2(2011): 274-294.
- Ryan, Neal F., Brian Keast Head, L. Robyn and Kerry Brown, Kerry. Engaging indigenous communities: towards a policy framework for indigenous community justice programmes. *Social policy & administration* 40, 3(2006): 304-321.
- Seidman, S. *Jurgen Habermas on society and politics: A reader*. Boston, MA: Beacon Press, 1989.
- Shigetomi, Shinichi and Makino Kumiko. *Protest and social movements in the development world*. Tokyo: IDE Jetro, 2009.

- Stammers, Neil. Social movements and the social construction of human rights. *Human Rights Quarterly* 21, 4(1999): 988 – 1008.
- Sun, Francis Yonglin. *A transaction governance perspective on business entertainment: A general model and evidence from China*. Ph.d. diss. The University of Western Ontario, 2012.
- Tarrow, Sidney. *Power in movement: Social movements, collective action and politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994.
- Touraine, Alain. An introduction to the study of social movements. *Social Research* 52, 4(Winter 1985): 749-787.
- Wong, Sam. Building social capital in Hong Kong by institutionalising participation: Potential and limitations. *Urban Studies* 45, 7(June 2008): 1413-1437.

Road, Small Canal, Local and International Development and Impacts upon Community's Way of Life***

Ake Tangsupvattana*

Weera Wongsatjachock**

Abstract

This research article analyzed and synthesized the two pieces of research which studied politics of development and development projects impacting communities. The first research discussed economic opportunities and impacts of Nan-Luang Prabang Road link constructed under the idea of regionalization and ASEAN integration. The research demonstrated how the road link affected Nan and Luang Prabang community in case of national developments both Thailand and Lao PDR. The second research focused on preserving local resources and building community networks through minor streams and canals called as *Lampradong* and the livelihood of Amphawa community. This area has been developed for tourism and economic growth at national and local levels. Both pieces of research employed qualitative methods as documentary research, structured questionnaires, in-depth interview, and participatory action research to verify the research questions. The findings revealed problems and their impacts on communities in terms of interaction among economic, political, social, cultural and technological issues emerging from politics of both regional and local development. The research suggests that the local people should have a chance to participate and choose how to live in the period of regional, national and local development for sustainable development.

Keywords: *governance, sustainable development, network participation, technology for people participation in community*

*Corresponding author: Ake Tangsupvattana, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University, 46 Henri Dunant, Pathumwan District, Bangkok 10330. Email: ake.tangsupvattana@gmail.com

**Faculty of Political Science and Law, Burapha University, Tambon Sansuk, Muang District, Chonburi 20131. Email: weera36448@gmail.com

***Received July 21, 2016; Accepted November 30, 2016

ถนน สายน้ำ การพัฒนาท้องถิ่น และระหว่างประเทศ และผลกระทบ ต่อวิถีชีวิตชุมชน***

เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา*

วีระ หวังสัจจะโชค**

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เป็นการวิเคราะห์และสังเคราะห์งานวิจัย 2 เรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเมืองเรื่องพัฒนาและโครงการพัฒนาที่เกิดขึ้นและได้สร้างหรือจะสร้างผลกระทบต่อชุมชน งานวิจัยโครงการเรื่องโอกาสทางเศรษฐกิจและผลกระทบจากเส้นทางน่าน-หลวงพระบาง ซึ่งให้เห็นว่าโครงการสร้างถนนภายใต้บริบทของการไปสู่ภูมิภาควิวัฒน์ (Regionalization) ในกรอบของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนว่าจะมีผลกระทบต่อชุมชนน่านและหลวงพระบาง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวอย่างไร ซึ่งถือว่าการดูผลกระทบที่มีต่อชุมชนจากการพัฒนาในระดับระหว่างประเทศ ในขณะที่งานวิจัยโครงการจัดทำแผนการอนุรักษ์ฟื้นฟูแหล่งน้ำลำประโดง และวิถีชุมชน อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งเห็นว่าการพัฒนาทางเศรษฐกิจในระดับประเทศและท้องถิ่นไม่จำเป็นที่จะเป็นการสร้างถนนหรือการท่องเที่ยวขึ้น ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนและทรัพยากรชุมชนอย่างลำประโดงอย่างไร การวิจัยใช้วิธีเชิงคุณภาพทั้งการวิจัยเอกสาร แบบสอบถาม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม พบว่าปัญหาจากทั้งสองพื้นที่และผลกระทบที่มีต่อชุมชนที่เป็นกรณีศึกษาในแง่มุมมองของปฏิสัมพันธ์ระหว่างมิติทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง วัฒนธรรม และรวมถึงเทคโนโลยี ที่เป็นผลมาจากการพัฒนาทั้งระดับภูมิภาคและท้องถิ่นโดยจะให้ข้อเสนอแนะที่เป็นทางเลือกให้แก่ชุมชนโดยดึงนำเอาการสร้างการมีส่วนร่วม วัฒนธรรมและวิถีชีวิตดั้งเดิม และเทคโนโลยีมาใช้เพื่อเป็นแนวทางในการนำไปสู่การปรับตัวของชุมชนอันนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: การจัดการปกครอง, การพัฒนาอย่างยั่งยืน, เครือข่ายการมีส่วนร่วม, เทคโนโลยีเพื่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน

*ผู้รับผิดชอบหลัก: เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 46 ถนนอังรีดูนังต์ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330
อีเมล ake.tangsupvattana@gmail.com

**คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ตำบลแสนสุข อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี 20131 อีเมล weera36448@gmail.com

***ได้รับบทความ 21 กรกฎาคม 2559; อนุมัติให้จัดพิมพ์ 30 พฤศจิกายน 2559

1. บทนำ¹

การเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ (Modernization) เป็นปรากฏการณ์ระดับสากลที่เกิดขึ้นและส่งผลกระทบต่อชีวิตประจำวันของประชาชนในชุมชนในแต่ละพื้นที่ ที่จะต้องมีวิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงตามสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป สำหรับประเทศไทยนั้น ปฏิเสธไม่ได้เลยว่ารับการพัฒนาไปสู่ความเป็นสมัยใหม่มาใช้เป็นนโยบายหลักทั้งในระดับภูมิภาค เช่น การเกิดขึ้นของความร่วมมือทางเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงในภูมิภาคอาเซียนในปี พ.ศ. 2558 และในระดับท้องถิ่นภายในประเทศ เช่น การส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชน เป็นต้น บทความวิจัยนี้จึงพยายามศึกษาสภาพปัญหาและการปรับตัวของชุมชนที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวพร้อมกับวิเคราะห์ทางเลือกเป็นข้อเสนอแนะที่ครอบคลุมระหว่างการรักษาวิถีชีวิตชุมชน แต่สามารถปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงและทำให้การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมเกิดประโยชน์กับชุมชนในพื้นที่มากที่สุด โดยมีส่วนของการนำเอาเทคโนโลยีมาช่วย

บทความวิจัยนี้เป็นการสังเคราะห์งานวิจัย 2 ชิ้นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและโครงการพัฒนาที่เกิดขึ้นและได้สร้างหรือจะสร้างผลกระทบต่อชุมชน งานวิจัยโครงการโอกาสทางเศรษฐกิจและผลกระทบจากเส้นทางน่าน-หลวงพระบาง ซึ่งชี้ให้เห็นว่าโครงการ

สร้างถนนภายใต้บริบทของการไปสู่ภูมิภาคชีวิตัน (Regionalization) ในกรอบของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนว่าจะมีผลกระทบต่อชุมชนน่านและหลวงพระบางอย่างไร ซึ่งถือว่าเป็นการดูผลกระทบต่อชีวิตันจากการพัฒนาในระดับระหว่างประเทศ ในขณะที่งานวิจัยโครงการจัดทำแผนการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำลำประโดง²และวิถีชุมชน อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาทางเศรษฐกิจในระดับประเทศและท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นการสร้างถนนหรือการท่องเที่ยว นั้น ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนและทรัพยากรชุมชนอย่างลำประโดงอย่างไร

บทความวิจัยนี้ จะให้ภาพปัญหาเหล่านี้และผลกระทบต่อชีวิตันที่เป็นกรณีศึกษาในแง่มุมของปฏิสัมพันธ์ระหว่างมิติทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง วัฒนธรรม และรวมถึงเทคโนโลยี และจะให้ข้อเสนอแนะที่เป็นทางเลือกให้แก่ชุมชนโดยดึงเอาการสร้างการมีส่วนร่วม วัฒนธรรมและวิถีชีวิตดั้งเดิม และเทคโนโลยี มาใช้เพื่อเป็นแนวทางในการนำไปสู่การปรับตัวของชุมชนอันนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนยิ่งขึ้น

โครงสร้างของบทความนี้ประกอบไปด้วย 5 ส่วนหลัก คือ

คำถามวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัยและการเก็บข้อมูล

สภาพปัญหาของสองกรณีศึกษา ทั้งระดับการพัฒนาของภูมิภาคและระดับชุมชนท้องถิ่น

¹บทความวิจัยนี้ เป็นการนำงานวิจัย 2 ชิ้น คือ 1) งานวิจัยโครงการเรื่องโอกาสทางเศรษฐกิจและผลกระทบจากเส้นทางน่าน-หลวงพระบาง (2555) และ 2) งานวิจัยโครงการจัดทำแผนการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำลำประโดง และวิถีชุมชน อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม (2557) มาทำการปรับปรุง สังเคราะห์ และวิเคราะห์ขึ้นใหม่

²ลำน้ำที่มักจะมีขนาดเล็กกว่าคลองและไหลผ่านตามสวนต่าง ๆ (แต่ไม่ใช่ร่องสวน) โดยจะไหลผ่านพื้นที่หลาย ๆ แปลง ซึ่งจะมีทั้งลำประโดงที่เป็นสาธารณะและที่เป็นที่เป็นทรัพย์สินส่วนบุคคลเพราะในกรณีหลังอยู่ในเขตโฉนดที่ดินส่วนบุคคล

ผลการศึกษา

ข้อเสนอแนะจากผลการศึกษา

2. คำถามวิจัย

2.1 สภาพวิถีชีวิตชุมชนในพื้นที่น่าน-หลวงพระบาง และในอำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจระดับท้องถิ่นและระดับภูมิภาคอาเซียน อย่างไร

2.2 ชุมชนพื้นที่น่าน-หลวงพระบาง และที่อำเภออัมพวา ควรมีทางเลือกในการพัฒนาต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจอย่างไร

3. ระเบียบวิธีวิจัยและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาเรื่องชุมชนในพื้นที่น่าน-หลวงพระบาง และการจัดการทรัพยากรน้ำในลำประโดงในอำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม มีขอบเขตการศึกษาและรูปแบบวิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ดังนี้ คือ

3.1 ขอบเขตในการศึกษา

1. ในงานวิจัยโครงการเรื่องโอกาสทางเศรษฐกิจและผลกระทบจากการพัฒนาเส้นทางคมนาคมน่าน-หลวงพระบางนี้ ได้เลือกศึกษาและวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดจากความร่วมมือในระดับอนุภูมิภาคระหว่างประเทศไทยและสปป.ลาว ผ่านการปรับปรุงและพัฒนาเส้นทางจากจังหวัดน่านไปยังเมืองหลวงพระบาง โดยมุ่งเน้นไปที่ผลกระทบในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อาจจะเกิดขึ้นกับจังหวัดน่าน

2. ในงานวิจัยโครงการจัดทำแผนการอนุรักษ์ที่ นพู่แหล่งน้ำลำประโดงและวิถีชุมชนอำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม จะมีการศึกษา “ลำประโดง” ที่อยู่ในอำเภออัมพวาเท่านั้น โดยจะศึกษาเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับแหล่งน้ำลำประโดง ซึ่งจะกล่าวถึงแม่น้ำ คลอง และบึงเพียงเพื่อให้เห็นความรวมของความสัมพันธ์ของลำประโดงแต่ไม่ได้ลงรายละเอียดเกี่ยวกับเส้นทางน้ำทั้งหมดในอัมพวา

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสาร (Documentary research)

การศึกษาและรวบรวมเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและอนุรักษ์วิถีชีวิตชุมชนในพื้นที่น่าน-หลวงพระบาง และแหล่งน้ำลำประโดงเพื่อศึกษาปัญหาที่เคยเกิดขึ้นและวิธีแก้ไข รวมถึงศึกษารูปแบบขั้นตอนการพัฒนาและแนวทางการดำเนินโครงการที่ประสบความสำเร็จในอดีต แหล่งข้อมูลที่สำคัญ มี 2 ระดับ คือ

1. ข้อมูลระดับทุติยภูมิ ประกอบด้วย การสำรวจเอกสารการวิจัย เอกสารข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ รายงานการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับกรณีปัญหา บริบทสภาพแวดล้อมของกรณีศึกษา ข้อกำหนดและกฎหมายต่างๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการถนนและแหล่งน้ำ รวมถึงแผนพัฒนาในระดับท้องถิ่นของแต่ละพื้นที่

2. ข้อมูลระดับปฐมภูมิ แบ่งออกเป็น 2 ส่วนย่อย คือ ส่วนแรกแม้ว่าทั้ง 2 งานวิจัยนี้จะมี ความแตกต่างในรายละเอียดบ้าง แต่โดยหลักแล้วเป็นการเก็บข้อมูลแบบสำรวจด้วยแบบสอบถาม (Survey research and questionnaire) ที่ใช้คำถามแบบมีโครงสร้าง (Structural questions) และการตั้งคำถามจะใช้แบบหลายคำตอบ (Multiple choice)

โดยมีเป้าหมายในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 100 คน มีลักษณะทั้งคำถามปลายปิด (Closed-ended) และคำถามปลายเปิด (Open-ended) เพื่อทำการสำรวจทัศนคติของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อภาพรวมของลำประโดง ในส่วนของคำถามปลายเปิดคือ คำถามที่ผู้ตอบจะต้องตอบในหัวข้อหรือคำตอบที่ผู้วิจัยออกแบบมาให้เท่านั้น (Neuman 2011, 256) โดยคำถามจะใช้การวัดแบบไลเคิร์ต (The Likert scale) ในการเก็บข้อมูล ด้วยวิธีการเลือกตัวอย่างแบบกำหนดโควต้า (Quota sampling) ให้ครอบคลุมถึงตัวแสดงต่างๆ ดังนี้

- ก. ข้าราชการในพื้นที่
- ข. ตัวแทนผู้บริหารและพนักงานท้องถิ่น
- ค. นักวิชาการด้านสิ่งแวดล้อมและการจัดการชุมชน
- ง. ประชาชนในพื้นที่ปัญหา
- จ. ภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับกรณีศึกษา
- ฉ. ตัวแทนประชาสังคมที่ทำงานในพื้นที่เกี่ยวกับการสร้างถนนและการจัดการแหล่งน้ำลำประโดง

การจัดทำแบบสอบถามดังกล่าวแล้วจะต้องมีการทดสอบความสมบูรณ์ของเครื่องมือ (Validity) ด้วยการนำแบบสอบถามดังกล่าวไปขอคำแนะนำจากอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิในการวิจัยทางสังคมศาสตร์เพื่อให้ลงความเห็นว่าคุณภาพที่บรรจุไว้ในแบบสอบถามนั้นมีความถูกต้องและเหมาะสมด้วยการตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (Content validity) และความเหมาะสมของภาษาที่ใช้ (Wording) เพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไขก่อนนำไปสอบถามในการเก็บข้อมูลจริง พร้อมทั้งจำเป็นที่จะต้องนำแบบสอบถามไปทำการทดสอบเบื้องต้น (Pre-test) เพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือ (Reliability) ของ

แบบสอบถาม (Babbie 2010, 267) ซึ่งจะมีการจัดทำแบบสอบถามนำร่อง 10-20 ชุด ในการทดสอบแนวโน้มการตอบคำถามของกลุ่มตัวอย่างเบื้องต้น และแบบสอบถามจริงงานวิจัยละ 100 ตัวอย่าง

ส่วนที่สอง แนวคำถามซึ่งใช้สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) มีลักษณะเป็นคำถามที่ตรงตามวัตถุประสงค์ ข้อสมมติฐาน และเป้าหมายของโครงการ ที่ทำให้กลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหรือผู้ถูกสัมภาษณ์ ที่เรียกว่า ผู้ให้ข้อมูลสำคัญหรือตัวแสดงสำคัญ (Key informants) จำนวนรวม 2 งานวิจัยประมาณ 30-40 ตัวแสดงที่สามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างชัดเจนและละเอียด อีกทั้งได้รับทราบถึงทัศนคติของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อการก่อสร้างถนนเชื่อมระหว่างประเทศและการวางแผนอนุรักษ์แหล่งน้ำลำประโดง ข้อมูลที่ได้รับสามารถทำให้ทราบสภาพปัญหาและนำมาวิเคราะห์สรุปเป็นแนวทางในการจัดทำทางเลือกของชุมชนที่จะมีต่อการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

3.3 การลงพื้นที่ศึกษา (Field work)

1. การลงพื้นที่ที่จะเป็นการวิจัยกึ่งเชิงปฏิบัติแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research - PAR) ที่กระบวนการวิจัยจะเป็นการปฏิบัติการให้มีการมีส่วนร่วมไปในตัว เพื่อให้ให้นักวิจัยได้เรียนรู้จากคนชุมชนและในขณะเดียวกันชุมชนก็เรียนรู้ควบคู่ไปกับนักวิจัย ทั้งนี้ ในระหว่างการดำเนินการวิจัยจะมีการให้ความรู้และเสริมสร้างการมีส่วนร่วมโดยผ่านเทคโนโลยี ทั้งในขั้นตอนการจัดทำ (เช่น ในการหาข้อมูลการจัดทำถนนเชื่อมโยงน่านกับหลวงพระบางและทางน้ำลำประโดงในอำเภออัมพวา) ซึ่งสำหรับพื้นที่ลำประโดงจะมีการนำเทคโนโลยีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน เช่น เว็บไซต์และ

แอปพลิเคชันมือถือ มาช่วยในการรายงานเหตุการณ์ต่างๆ ในพื้นที่ และการแบ่งปันข้อมูลผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ เพื่อความสะดวกทั้งในการให้ข้อมูลของชาวบ้านและการเข้าถึงข้อมูลของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการตัดสินใจเชิงนโยบาย

2. การประชุมสัมมนาในกลุ่มย่อยเพื่อระดมความคิดเห็น (Brainstorming) ที่จัดขึ้นในพื้นที่ โดยรวมตัวแสดงสำคัญ ทั้งจากภาครัฐ ท้องถิ่น เอกชน และประชาสังคม ให้เข้ามาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ถกเถียงประเด็นปัญหา และแสวงหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

4. สภาพปัญหาของกรณีศึกษา

4.1 สภาพปัญหาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในระดับภูมิภาค: น่าน-หลวงพระบาง

ในปัจจุบันประเทศไทยได้สร้างความร่วมมือทางเศรษฐกิจเพื่อพัฒนาฐานการผลิตเพื่อให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางในด้านคมนาคมและการขนส่งในภูมิภาคอาเซียนผ่านการพัฒนาความร่วมมือตามแนวระเบียงเศรษฐกิจสายหลัก เช่น ระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก-ตะวันตก (East-West economic corridor) และระเบียงเศรษฐกิจเหนือ-ใต้ (North-South economic corridor) เป็นหลัก อย่างไรก็ตาม การพัฒนาร่วมกันตามแนวระเบียงเศรษฐกิจสายรองเพื่อเชื่อมโยงความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านในระดับ อนุภูมิภาคในปัจจุบันมีความสำคัญไม่แพ้กัน ผลมาจากยุทธศาสตร์การสร้างเชื่อมโยงกับประเทศในภูมิภาคเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์การพัฒนาที่สำคัญในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11

(พ.ศ. 2555 – พ.ศ. 2559) ซึ่งเน้นไปที่การพัฒนาความเชื่อมโยงด้านการขนส่งและระบบโลจิสติกส์ ภายใต้กรอบความร่วมมือในอนุภูมิภาคในภูมิภาคอาเซียน และการพัฒนาฐานลงทุนโดยเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันในระดับอนุภูมิภาคและภูมิภาคอาเซียน

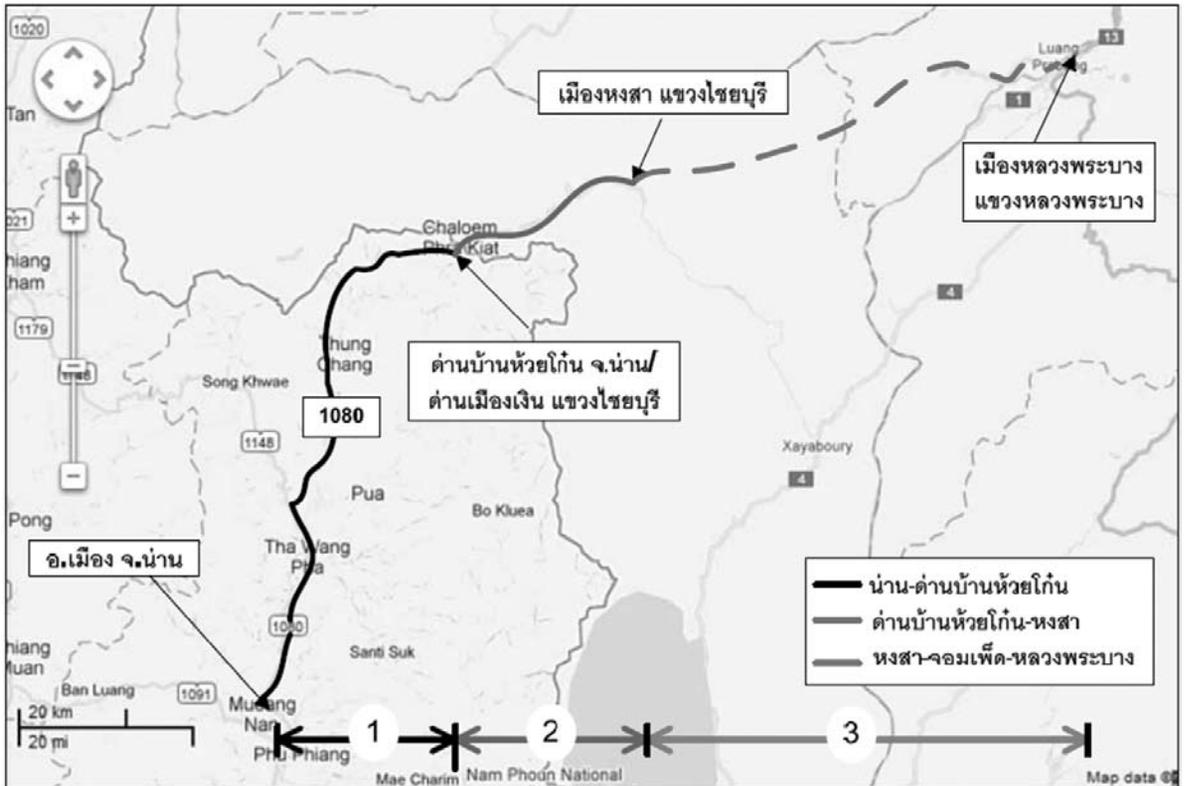
แผนภาพที่ 1 แสดงเส้นทางน่าน-หลวงพระบางในการศึกษาสามารถแบ่งได้เป็น 3 ช่วงการ เดินทาง โดยมีข้อมูลเบื้องต้น ดังนี้

ช่วงที่ 1 (ภายใน จ.น่าน) เส้นทางจากอำเภอเมือง จังหวัดน่าน มุ่งหน้าไปยังด่านห้วยโก๋น อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่าน เป็นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1080 ซึ่งเป็นถนนลาดยาง 2 ช่องทางจราจร ความยาวประมาณ 138 กิโลเมตร เป็นการสิ้นสุดพรมแดนไทยที่ด่านห้วยโก๋น และต่อเชื่อมกับด่านเมืองเงิน สปป.ลาว เส้นทางโดยทั่วไปมีสภาพดี ใช้เวลาเดินทางด้วยรถยนต์ประมาณ 2 ชั่วโมง

ช่วงที่ 2 (ด่านเมืองเงิน-เมืองหงสา) เส้นทางจากด่านเมืองเงิน-เมืองหงสา เป็นเส้นทางดินลูกรังอยู่ระหว่างการปรับปรุง ความยาวประมาณ 44 กิโลเมตร มีความคดเคี้ยวมาก แต่รถยนต์โดยทั่วไปก็ยังสามารถขับผ่านได้ดี ใช้เวลาประมาณ 2 ชั่วโมง ขึ้นกับสภาพถนน

ช่วงที่ 3 (เมืองหงสา-เมืองหลวงพระบาง) เส้นทางจากเมืองหงสาไปยังเมืองหลวงพระบาง มีความยาวประมาณ 130 กิโลเมตร เส้นทางนี้ยังคงเป็นเส้นทางลูกรังและมีการข้ามห้วยจำนวน 8 ห้วย การใช้งานจึงสามารถใช้ได้ในเฉพาะช่วงฤดูแล้ง

แผนภาพที่ 1: เส้นทางน่าน-หลวงพระบาง ในการศึกษาโครงการวิจัยนี้ (Google Map 2555)

แม้ว่าการพัฒนาเส้นทางน่าน-เมืองหงสา-จอมเพชร-หลวงพระบาง รวมถึงเส้นทางที่สืบเนื่อง จากวงกลมเศรษฐกิจล้านนาตะวันออก-ล้านช้าง จะสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจเป็นอย่างมากแต่ยังมี ปัญหาและอุปสรรคในการได้ผลดีทางเศรษฐกิจอยู่อันเนื่องมาจาก

1. ลักษณะภูมิประเทศและเส้นทางของ จังหวัดน่านที่ประกอบไปด้วยภูเขาสูงและทางชันเป็นส่วนมาก ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการใช้เป็นเส้นทางในการขนส่งสินค้า

2. ลักษณะโครงสร้างการผลิตของจังหวัด น่านในปัจจุบันยังมีภาคอุตสาหกรรมค่อนข้างน้อย ทำให้การส่งเสริมกันในเรื่องของการผลิตกับสปป.ลาว อาจทำได้ไม่เต็มที่

3. ข้อจำกัดจากด้านศุลกากรและด้านตรวจคนเข้าเมืองที่ด่านบ้านห้วยโก๋นยังไม่ได้ยกระดับ เป็นด่านสากล ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการเดินทางและการขนส่งสินค้า เช่น การไม่สามารถออกบัตรข้ามแดน หรือวีซ่า ณ จุดผ่านแดนได้ แต่ในปัจจุบันด่านห้วยโก๋นอยู่ในระหว่างการปรับปรุงให้เป็นด่านสากล

4. จังหวัดน่านยังมีจำนวนโรงแรม ร้านอาหาร สถานศึกษา โรงพยาบาล และสถานพยาบาล เป็นจำนวนไม่มาก ซึ่งไม่น่าเพียงพอที่จะรองรับจำนวนนักท่องเที่ยวหรือคนจากสปป.ลาว ที่จะเข้ามาใช้บริการ

5. เมืองที่อยู่ตามเส้นทางน่าน-เมืองหงสา-จอมเพชร-หลวงพระบาง ยังเป็นเมืองที่มีขนาดเล็ก และมีความหนาแน่นของประชากรที่ต่ำ ทำให้จังหวัดน่านอาจได้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในภาคการผลิต

และการเกษตรไม่เต็มที่เท่ากับเมืองชายแดนอื่นที่อยู่ติดกับเมืองเศรษฐกิจของประเทศเพื่อนบ้าน

การพัฒนาเส้นทางดังกล่าวนี้ ย่อมส่งผลกระทบต่อทั้งทางบวกและลบกับหลายภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง โครงการวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อศึกษาผลกระทบที่อาจเกิดจากการพัฒนาเส้นทางนี้ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมที่จะกล่าวต่อไป

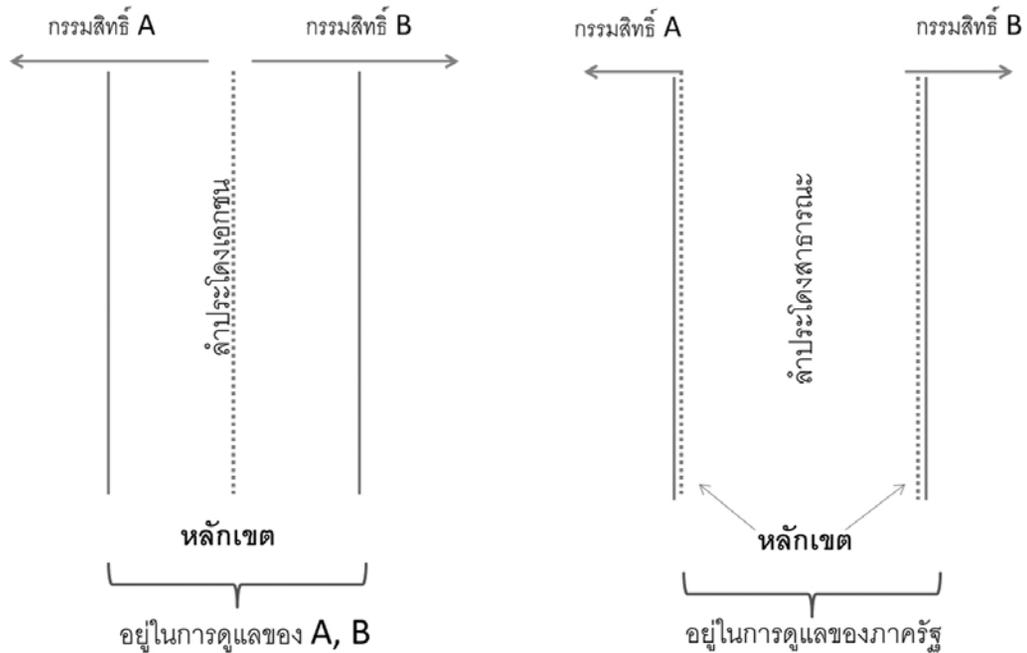
4.2 สภาพปัญหาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในระดับท้องถิ่น: อัมพวา

แหล่งน้ำลำประโดง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน ในอดีตประชากรส่วนมากประกอบอาชีพเกษตรกรรมและกสิกรรม ซึ่งในช่วงต่อมายุคทองเที่ยวในพื้นที่ เช่น ตลาดน้ำ การดูหนังหยอย การพักผ่อนแบบโฮมสเตย์ ฯลฯ ได้รับความนิยมมากขึ้น อำเภออัมพวากลายเป็นหนึ่งในสถานที่ท่องเที่ยวยอดนิยม จึงนำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงของแหล่งน้ำลำประโดงและวิถีชุมชน

ลำประโดงเป็นประดิษฐกรรมทางธรรมชาติที่เป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิตอยู่ของชาวสมุทรสงครามมาอย่างยาวนาน ลำประโดงไม่ใช่เพียงสภาพทางภูมิศาสตร์ที่คอยดูแลเรื่องน้ำขึ้นและน้ำลงของกลุ่มน้ำแม่กลอง โดยลำประโดงเป็นทั้งคลองระบายน้ำเมื่อเวลาน้ำลง และเป็นคลองลำเลียงน้ำเข้าพื้นที่ชั้นในเมื่อเวลาน้ำขึ้น แต่ลำน้ำสายเล็กๆ ที่แตกมาจากแม่น้ำสายใหญ่และลำคลองนี้ ได้เชื่อมโยงสู่ชุมชนจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต (Livelihood) ทั้งในด้านการเกษตรและการเดินทาง ด้วยเหตุนี้ลำประโดงจึงเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตของชาวอัมพวาและชาวสมุทรสงครามอย่างแยกกันไม่ออก

“ลำประโดงสาธารณะ” คือ ลำประโดงที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ของเอกชนถือครองอยู่ และอยู่ภายใต้กฎหมายในการบริหารจัดการขององค์การปกครองท้องถิ่น เอกชนไม่สามารถเข้ามาตัดสินใจถมหรือไม่ถมเพียงฝ่ายเดียว ส่วน “ลำประโดงส่วนตัว” คือ ลำประโดงที่มีกรรมสิทธิ์ของประชาชนส่วนใหญ่ชาวบ้านจะต้องการถมเพื่อสร้างถนนหรือเพื่อขายเป็นส่วนหนึ่งของที่ดิน ดังจะเห็นได้จากแผนภาพที่ 2

แผนภาพที่ 2: ลักษณะของลำประโดงเอกชน (ภาพซ้าย) และลำประโดงสาธารณะ (ภาพขวา)

อย่างไรก็ดี ผลของการพัฒนาประเทศสู่ความเป็นสมัยใหม่ที่ทำให้เกิดการสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานอย่างถนนและสิ่งปลูกสร้างที่เป็นบ้านสมัยใหม่ จึงเกิดปรากฏการณ์ที่ลำประโดงถูกถมเพื่อสร้างสิ่งก่อสร้างดังกล่าว ทั้งนี้รวมถึงการเข้ามาของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่อัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ทำให้ลำประโดงถูกลดความสำคัญลง ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านวิถีชีวิตของชาวบ้านอย่างรวดเร็ว ทั้งในด้านการดำรงชีวิตและในด้านของธรรมชาติที่การถมลำประโดงให้กลายเป็นพื้นที่ดินกลับกลายเป็นการขวางทางน้ำ ซึ่งนำมาสู่ปัญหาการระบายน้ำ และส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของสมุทรสงครามต่อไป ดังนั้น เพื่อที่จะลดผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาและสร้างการมีส่วนร่วมจากชุมชน เพื่อลดผลกระทบทางลบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social change) การเหลื่อมล้ำทางวัฒนธรรม (Cultural lag) และผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม (Environmental degradation) ที่อาจตามมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยว

เป็นพื้นที่ดินกลับกลายเป็นการขวางทางน้ำ ซึ่งนำมาสู่ปัญหาการระบายน้ำ และส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของสมุทรสงครามต่อไป ดังนั้น เพื่อที่จะลดผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาและสร้างการมีส่วนร่วมจากชุมชน เพื่อลดผลกระทบทางลบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social change) การเหลื่อมล้ำทางวัฒนธรรม (Cultural lag) และผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม (Environmental degradation) ที่อาจตามมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยว

จากแผนภาพที่ 3 ทีมวิจัยได้ลงสำรวจทำแผนที่เส้นทางน้ำ ได้แสดงให้เห็นถึงเส้นทางน้ำเชื่อมโยงระหว่างคลอง (หน้าที่หลักในการสัญจรอุปโภค-บริโภค) กับลำประโดง (หน้าที่หลักในการสัญจรเกษตรกรรม และการแบ่งกรรมสิทธิ์ที่ดิน) โดยลำประโดงจะมีประโยชน์ต่อเกษตรกรรม เพราะเป็นเส้นทางผันน้ำเข้าสู่ “ร่องสวน” ทำให้เกิดการทำให้แบบเกษตรร่องสวน ซึ่งถือว่าเป็นวิถีชีวิตของคนอัมพวา รวมถึงคนสมุทรสงครามมาอย่างยาวนาน

ด้วยเหตุนี้ จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาลำประโดง ทั้งในด้านของปัญหาสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตชุมชนเพื่อสร้าง “แผนอนุรักษ์ลำประโดงและวิถีชีวิตชุมชน” ในพื้นที่ชุมชนอัมพวาที่อาศัยมุมมองต่างๆ ทั้งด้านนโยบายของรัฐ การทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐ รวมถึงความร่วมมืออย่างใกล้ชิดระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) หน่วยงานภาคเอกชนอย่างธุรกิจท่องเที่ยว องค์กรพัฒนาเอกชน และสำคัญที่สุดคือความร่วมมือจากชาวบ้านในพื้นที่ในการติดตามและรายงานสภาพปัญหา รวมถึงการอนุรักษ์ลำประโดงเพื่อรักษาวิถีชีวิตชุมชนและสภาพแวดล้อมของอัมพวา ทั้งนี้จึงปฏิเสธไม่ได้ว่าการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ทั้งรัฐ เอกชน และประชาชน ถือว่ามีความสำคัญเป็นอันดับต้นๆ ของการจัดทำแผนอนุรักษ์ร่วมกัน การสร้างความตระหนักและจิตสำนึกในการอนุรักษ์

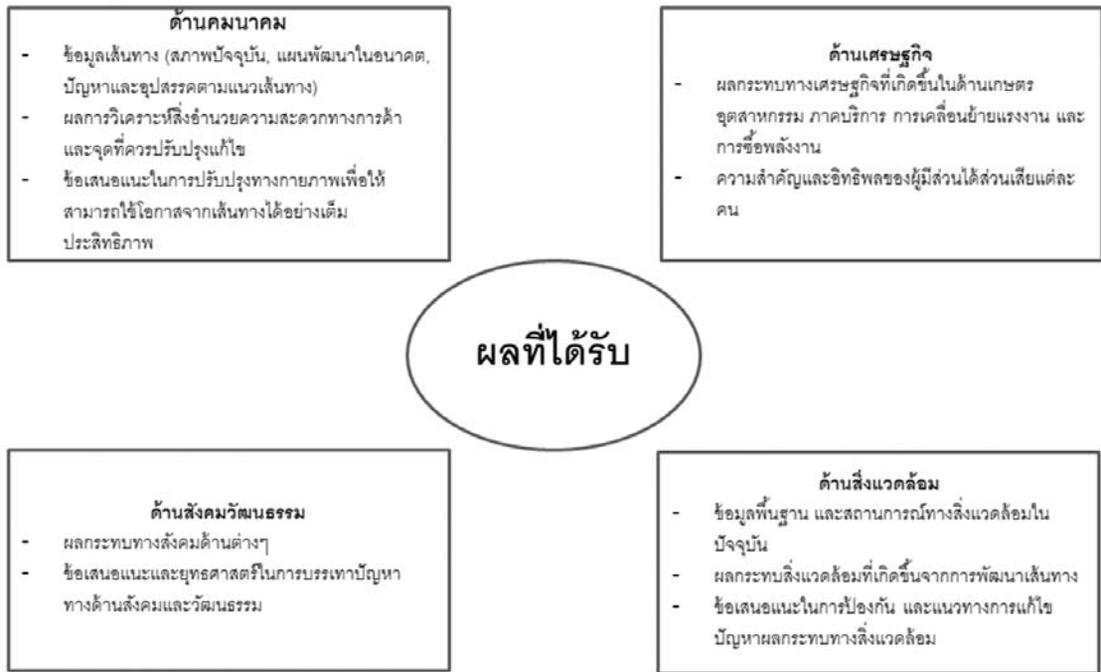
สิ่งแวดล้อมของชุมชนให้กับทุกฝ่ายที่เข้ามามีส่วนได้เสียกับปัญหาลำประโดง

5. ผลการศึกษา

5.1 การเปลี่ยนแปลงสู่ความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจอาเซียน และการปรับตัวของชุมชนในเส้นทางน่าน-หลวงพระบาง

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่พยายามสร้างความเชื่อมโยงในภูมิภาค (Connectivity) ระหว่างไทยและสปป.ลาว พบว่าในปัจจุบันภาคส่วนที่มีบทบาทและความสำคัญในระดับที่สูงต่อโครงการจะประกอบไปด้วยหน่วยงานราชการระดับจังหวัด และหอการค้าจังหวัด โดยปัญหาที่ได้จากการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียนั้นพบว่าหน่วยงานราชการในระดับประเทศยังไม่ได้ให้ความสำคัญกับเส้นทางดังกล่าว แม้จะเป็นผู้มีส่วนในการกำหนดนโยบายหลักก็ตาม รวมถึงการมีอิทธิพลหรือบทบาทในการริเริ่มและปฏิบัตินโยบายที่เกี่ยวข้องกับการสร้างและการใช้ประโยชน์จากเส้นทางในระดับที่ต่ำของประชาชนและผู้ประกอบการขนาดย่อม แม้ว่ากลุ่มคนเหล่านี้จะได้รับผลกระทบโดยตรงและมีความสำคัญต่อความสำเร็จของโครงการเป็นอย่างมาก การศึกษาจึงวิเคราะห์ใน 4 ด้านหลักตามที่นำเสนอในแผนภาพที่ 4 ดังนี้

แผนภาพที่ 4: กรอบการศึกษาด้านคมนาคม เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

5.1.1 ด้านคมนาคม

ผลจากการวิเคราะห์ด้านคมนาคมและโครงสร้างพื้นฐานแสดงให้เห็นว่า แม้ว่าเส้นทางน่าน - หลวงพระบางจะสามารถใช้งานเพื่อการขนส่งสินค้าและการท่องเที่ยวได้บ้างแล้ว แต่ไม่ได้รับความนิยมเนื่องจากเส้นทางยังคงเป็นเส้นทางลูกรัง (ตั้งแต่เมืองหงสาจนถึงเมืองหลวงพระบาง) ทำให้การเดินทางในช่วงฤดูฝนเป็นไปได้ยาก นอกจากนี้การผ่านด่านพรมแดนของทั้งสองประเทศยังคงใช้เวลานานพอสมควร ตลอดจนยังขาดสิ่งอำนวยความสะดวกหลายอย่างที่จำเป็นระหว่างเส้นทาง หากจะมีการท่องเที่ยวและการขนส่งสินค้าผ่านทางเส้นทางนี้เพิ่มขึ้น เส้นทางนี้จึงควรมีการปรับปรุง 2 ด้าน ดังนี้

ด้านพรมแดน ด่านบ้านห้วยโก๋นและด่านเมืองเงินจำเป็นต้องมีการปรับปรุงในด้านโครงสร้าง พื้นฐานอย่างเร่งด่วนเพื่อรองรับ

จำนวนนักท่องเที่ยวและสินค้าที่เพิ่มขึ้น นอกจากนั้น ควรปรับปรุงบริเวณด่านศุลกากรทุ่งช้างให้มีพื้นที่สำหรับจอดรถบรรทุกสินค้า และที่พักสำหรับพนักงานขนส่งสินค้าและควรมีการจัดพื้นที่ให้เป็นสัดส่วนเป็นระเบียบเรียบร้อย รวมถึงจัดหาบริการต่างๆ ที่จำเป็นสำหรับการขนส่งสินค้าและสำหรับนักท่องเที่ยว ทั้งนี้ รวมถึงในการทำพิธีผ่านแดน ควรจะทำให้มีประสิทธิภาพดีกว่าในปัจจุบัน และจัดระบบให้เกิดความรวดเร็วยิ่งขึ้นกว่าในปัจจุบัน ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสปป.ลาวนั้น รัฐบาลไทยควรมีการประสานความร่วมมือให้มีการยืดหยุ่นในเรื่องของเวลาปิดเปิดด่านให้มากกว่าในปัจจุบัน และให้ความช่วยเหลือด้านอุปกรณ์และเทคโนโลยีในการตรวจลงตราเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ด้านเส้นทาง เพื่อให้มีการใช้เส้นทางนำ-หลวงพระบางอย่างได้ประโยชน์สูงสุด กรมทางหลวง จำเป็นต้องทำการปรับปรุงทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1080 บริเวณช่วง 20 กิโลเมตรสุดท้ายก่อนถึงด่านบ้านห้วยโก๋น เพราะถือเป็นคอขวดของเส้นทางนี้ หากเส้นทางจอมเพชร-หลวงพระบางแล้วเสร็จ

5.1.2 ด้านเศรษฐกิจ

การประเมินประสิทธิภาพของเส้นทางพบว่าเส้นทางนำ-หลวงพระบางมีประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจที่สูงกว่าเส้นทางอื่นที่เกี่ยวข้องในวงกลมเศรษฐกิจล้านนาตะวันออก-ล้านช้าง ซึ่งประกอบไปด้วยเส้นทางนำ-ไชยะบุรี และเส้นทางนำ-อุดมไชย คณะผู้วิจัยสามารถสรุปแบ่งผลกระทบเด่นๆ ทางเศรษฐกิจออกเป็น 2 ด้าน ได้แก่ เกษตรและเกษตรแปรรูป และการบริการ โดยในด้านเกษตรและเกษตรแปรรูปนั้น คณะผู้วิจัยพบว่าเส้นทางดังกล่าวสร้างโอกาสทางด้านนี้เพิ่มขึ้นเป็นอย่างมาก เนื่องจากเส้นทางดังกล่าวเพิ่มความเชื่อมต่อกับแขวงอุดมไชยอันเป็นศูนย์กลางเกษตรของสปป.ลาวตอนเหนือ และสามารถเชื่อมต่อไปยังแขวงหลวงน้ำทาที่เป็นแหล่งเพาะปลูกข้าวของสปป.ลาวตอนเหนือ รวมถึงอาจต่อเนื่องไปยังจีนตอนใต้และเวียดนาม ทำให้มีโอกาสทางเศรษฐกิจในด้านเกษตรและเกษตรแปรรูป การทำเกษตรกรรมแบบพันธะสัญญา และการอาศัยเส้นทางดังกล่าวนำผลิตภัณฑ์จากน่านไปขายยัง สปป.ลาว จีนตอนใต้ และเวียดนาม แต่อาจนำมาสู่ปัญหาเรื่องความมั่นคงทางอาหารและการผูกขาดโดยบริษัทอาหาร

จุดเด่นหรือโอกาสของภาคบริการคือการท่องเที่ยวซึ่งถือว่าเป็นศักยภาพที่สำคัญที่สุดของเส้นทางนำ-หลวงพระบาง ทั้งนี้เนื่องจากเส้นทางนี้เชื่อมต่อกับเมืองหลวงพระบางซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยว

สำคัญของประเทศสปป.ลาวที่มีนักท่องเที่ยวต่างชาติมาเป็นจำนวนมาก เส้นทางดังกล่าวจึงเชื่อมโยงให้นักท่องเที่ยวสามารถจัดทริประยะสั้นมาเที่ยวยังจังหวัดน่าน และอาจใช้บริการอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น โรงแรม ร้านอาหาร สปา และบริการนำเที่ยว สำหรับโอกาสอื่นๆ ที่สำคัญจะประกอบไปด้วยการให้บริการค้าปลีกและค้าส่ง การให้บริการด้านการศึกษา และการให้บริการด้านสุขภาพ อย่างไรก็ตาม ภาคบริการดังกล่าวอาจได้รับผลกระทบทางลบได้เช่นกัน เช่น การเข้ามาตั้งกิจการของซูเปอร์สโตร์ หลังมีเส้นทางอาจส่งผลกระทบต่อผู้ค้าปลีกค้าส่งรายย่อย รวมถึงความไม่เพียงพอในการให้บริการในกรณีของบริการด้านสุขภาพและการศึกษา

5.1.3 ด้านสังคมวัฒนธรรม

ผลกระทบทางสังคมของเส้นทางนำ-หลวงพระบางเกิดขึ้นจากการเจริญเติบโตของตัวจังหวัดเองไม่ใช่ผลจากเส้นทางโดยตรง โดยผลทางบวกจากการท่องเที่ยวของเส้นทางจะเห็นได้ชัดเจนขึ้น เมื่อการปรับปรุงเส้นทางในฝั่งสปป.ลาวเสร็จสิ้นแล้ว สำหรับผลกระทบทางลบที่อาจจะเกิดขึ้นมาจาก การก่อสร้างโรงไฟฟ้าหงสาเป็นหลัก ซึ่งคนงานก่อสร้างหลักหมื่นคนเข้ามาพักผ่อนและเที่ยวสถานเริงรมย์ในจังหวัดน่าน นอกจากนี้ยังเกิดปัญหาว่าผู้คนสองฝั่งเส้นทางยังปรับตัวไม่ได้กับการจราจรที่หนาแน่นขึ้นอาจนำไปสู่การเกิดอุบัติเหตุและความสูญเสียบ่อยครั้ง อย่างไรก็ตาม ผลกระทบต่อสายสัมพันธ์ของคนสองข้างทางจากการเกิดถนนนั้นยังไม่เกิดขึ้นเพราะถนนเป็นสองช่องทางจราจรที่ผู้คนยังสัญจรข้ามไปมาได้

5.1.4 ด้านสิ่งแวดล้อม

จากการรวบรวมข้อมูลจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องมาวิเคราะห์ถึงปัญหาและผลกระทบด้าน

สิ่งแวดล้อมที่น่าจะเกิดขึ้น พบว่าโครงการเส้นทาง
น่าน-หลวงพระบางมีแนวโน้มที่จะทำให้เกิดปัญหา สิ่ง
แวดล้อมที่เดิมมีอยู่แล้วมีความรุนแรงมากขึ้น ซึ่ง
ปัญหาดังกล่าวได้แก่ ปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่า
ปัญหาการกำจัดขยะชุมชนและขยะอันตราย ปัญหา
การใช้สารเคมีในภาคเกษตรกรรม โดยปัญหาที่มี
ระดับความรุนแรงและต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่ง
ด่วนมากที่สุดคือปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่า เนื่องจาก
ปัญหาดังกล่าวเป็นต้นเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อม
ด้านอื่น เช่น ปัญหาน้ำท่วม/น้ำแล้ง/ดินโคลนถล่ม
ปัญหาหมอกควันหนาจากการเผาป่าหรือเผาชิงช้า
ไฟโต ปัญหาการตื่นเงินของแม่น้ำลำคลอง และ
ปัญหาคุณภาพน้ำในแม่น้ำน่านซึ่งเป็นหนึ่งในแหล่ง
ต้นน้ำของแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นต้น

จากภาพรวมในการวิเคราะห์พบว่า
ในกระบวนการสร้างนโยบายริเริ่มรวมถึงการปฏิบัติ
ตามโครงการเพื่อใช้ประโยชน์จากเส้นทางจำเป็น
จะต้องให้ให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีความสำคัญแต่
ยังมีอิทธิพลน้อยในกระบวนการดังกล่าว ซึ่งประกอบ
ไปด้วยผู้ประกอบการขนาดย่อม มีส่วนในกระบวนการ
ริเริ่มและปฏิบัติตามนโยบายมากขึ้น แนวทางที่เป็น
ไปได้ อาจเป็นการตั้งคณะกรรมการร่วมในการกำหนด
นโยบาย โดยให้ภาคประชาชนและผู้ประกอบการ
ขนาดย่อมคัดเลือกตัวแทนเข้ามาอยู่ในคณะกรรมการ
ร่วมที่ทำการกำหนดนโยบาย เพื่อให้การกำหนด
นโยบายและปฏิบัติตามนโยบายที่เกี่ยวข้องมีความคิด
เห็นจากภาคประชาชนเข้ามาร่วมตัดสินใจ รวมถึง
เป็นช่องทางในการส่งผ่านข้อมูลที่เป็นไปถึง
ภาคประชาชนและผู้ประกอบการขนาดย่อมที่มัก
ไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลได้

ด้วยเหตุนี้ ทางผู้กำหนดนโยบายควรมี
การทำการสำรวจความต้องการและข้อคิดเห็นของ

ประชาชนและผู้ประกอบการขนาดย่อมก่อนที่จะ
ทำการริเริ่มหรือปฏิบัติตามนโยบาย ทั้งนี้เนื่องจาก
ส่วนมากลักษณะการวางนโยบายการประเทศไทย
มักอยู่ในรูปแบบของการกำหนดนโยบายโดยภาครัฐ
และทำการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนรับทราบหลัง
มีการลงนามในความตกลง หรืออนุมัตินโยบายไป
แล้ว ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องรับทราบความ
เห็นจากประชาชนและผู้ประกอบการขนาดย่อมก่อน
อนุมัตินโยบายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์
จากเส้นทาง

5.2 การเปลี่ยนแปลงสู่ความเป็นสมัยใหม่ และการปรับตัวของชุมชนอัมพวาต่อการอนุรักษ์ แหล่งน้ำลำประโดง

การเปลี่ยนแปลงของอัมพวาที่ส่งผล
ให้ลำประโดงหายไปจากวิถีชีวิตชุมชน ที่มิจัยจึง
พยายามศึกษาเพื่อแสวงหาแนวทางในการรักษาลำ
ประโดงในอัมพวา โดยไม่ให้เกิดผลกระทบต่อ
วิถีชีวิตและผลประโยชน์ของชุมชน ทั้งนี้อาจจะแสดง
ให้เห็นว่าลำประโดงยังสามารถสร้างมูลค่าให้กับ
ชุมชนได้อีกด้วย ซึ่งการอนุรักษ์ลำประโดงโดยนำ
เทคโนโลยีเป็นศูนย์กลางในการเชื่อมโยงเครือข่าย
ความสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาค
ประชาชน ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการปกครอง
(Governance) เนื่องจากการอนุรักษ์ลำประโดงกลไก
รัฐเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอในการดำเนินการ
ทุกขั้นตอนอันด้วยข้อจำกัดทางองค์ความรู้และ
ทรัพยากร การจัดการปกครองที่อาศัยการมีส่วนร่วม
จากทุกภาคส่วน บนฐานขององค์ความรู้เรื่องการพัฒนา
ที่ยั่งยืน (Sustainable development) เป็น
รูปแบบหนึ่งของการพัฒนาทางเลือก (Alternative
development) ที่สนับสนุนการพัฒนาอย่างรอบด้าน
โดยเอาวิถีชีวิตของมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ไม่ใช่เอา

ตัวเลขทางเศรษฐกิจเป็นหลักแบบการพัฒนาเศรษฐกิจ (Economic development) โดยการพัฒนาอย่างยั่งยืน จะเน้นในเรื่องการการใช้ทรัพยากรในระยะยาว (Long-term) เพื่อรักษาทรัพยากรและสภาพแวดล้อม สำหรับคนรุ่นหลัง

อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ตั้งอยู่บนพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลอง โดยมีแม่น้ำแม่กลองไหลผ่านพื้นที่ทางด้านทิศตะวันตก และมีคลองอัมพวาซึ่งแยกจากแม่น้ำแม่กลองไหลผ่านพื้นที่ชุมชน นอกจากนี้ยังมีคลองแยกจากแม่น้ำแม่กลองจำนวน 338 คลอง ลำประโดง 1,947 ลำประโดงกระจายอยู่ทั่วพื้นที่ จากสภาพภูมิประเทศเช่นนี้ทำให้เกิดความสะดวกรวดในด้านคมนาคมทางน้ำและการประกอบอาชีพด้านการเกษตร สภาพทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่ชุมชนอัมพวาที่ได้รับอิทธิพลจากน้ำทะเลหนุน ทำให้มีน้ำไหลขึ้นลงตลอดทั้งปี ส่งผลให้อำเภออัมพวาได้ชื่อว่าเป็นพื้นที่ระบบนิเวศสามน้ำ คือ น้ำจืด น้ำเค็ม และน้ำกร่อย

อย่างไรก็ดี ในอำเภออัมพวาที่กำลังถูกพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญที่ใกล้กับกรุงเทพมหานคร ทำให้อำเภออัมพวาต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางระบบนิเวศและวิถีชุมชนอย่างมาก จนนำไปสู่ปัญหาที่หลากหลาย โดยจะขอยกตัวอย่างปัญหา ดังนี้

1. ปัญหาการจัดการน้ำเค็มและน้ำกร่อยที่รุกเข้าพื้นที่น้ำจืดที่ใช้ในการทำการเกษตร ซึ่งส่วนหนึ่งมาจากปัญหาการจัดการน้ำหลังสร้างเขื่อนศรีนครินทร์

2. ปัญหาน้ำเสียจากการทำนาุ้ง ทำให้ป่าชายเลนหายไป ส่งผลถึงระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีววิทยา

3. การท่องเที่ยวในอัมพวา ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านถูกเปลี่ยนจากการทำการเกษตร ไปสู่การทำงานด้านบริการ เช่น โรงแรม โฮมสเตย์ เป็นต้น รวมไปถึงการทำการค้าที่มุ่งเป้าไปที่การท่องเที่ยวเป็นหลัก ส่งผลให้เส้นทางน้ำที่ช่วยในการเกษตรอย่างลำประโดงหมดความสำคัญลง

4. การเข้ามาจับจองพื้นที่ของนายหน้าค้าที่ดินและนายทุนจากนอกพื้นที่ ทำให้เกิดการถมลำประโดงเพื่อนำไปรังวัดขายที่ดิน และถมลำประโดงเพื่อตัดถนน ทำให้เส้นทางน้ำจำนวนมากหายไป รวมไปถึงการเกิดปัญหาการตื้นเขินและน้ำเน่า อันเนื่องมาจากการถมที่ดินขวางทางน้ำ

5. ปัญหาการตื้นเขินของลำประโดงเนื่องจากการขาดความรู้ในการขุดลอกลำประโดงและการถมที่ดิน ทำให้เกิดปัญหาการไหลเวียนของน้ำตั้งแต่ระดับร่องสวน ลำประโดง จนถึงคลองและแม่น้ำ

แผนภาพที่ 5: แนวทางอนุรักษ์ลำประโดง

ทั้งนี้ จากแผนภาพที่ 5 การอนุรักษ์ลำประโดง ในฐานะทรัพยากรทางธรรมชาติสำคัญ และการออกแบบเทคโนโลยีที่เข้ามาจัดการกับข้อจำกัดในเรื่องของช่องทางในการเข้าถึงการมีส่วนร่วมจากทุกกลุ่มในสังคม พัฒนาเครื่องมืออนุรักษ์ทางเลือกสำหรับฟื้นฟูแหล่งน้ำลำประโดงที่เหมาะสม ประกอบด้วยแผนที่ภูมิสารสนเทศ พร้อมระบบแสดงผลพัฒนาระบบสารสนเทศสำหรับเก็บข้อมูลเครือข่ายชุมชน พร้อมซอฟต์แวร์แอปพลิเคชันบนโทรศัพท์

มือถือสำหรับเครือข่ายชุมชน เพื่อใช้เป็นเครื่องมือประกอบการวางแผนการอนุรักษ์ฟื้นฟู เพื่อสร้างความตื่นตัวและสนับสนุนเครือข่ายภาคประชาชนให้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์แหล่งน้ำลำประโดง

ทั้งนี้ จากการศึกษาในพื้นที่ได้ใช้กรอบวิเคราะห์ใน 2 ด้าน คือ PEST analysis และ การประเมินข้อเด่น-ข้อด้อยของพื้นที่จากการเก็บข้อมูลสามารถนำเสนอในส่วนต่อไป

5.2.1 การประเมินสภาพแวดล้อมของกรณีศึกษาอำเภออัมพวาด้วย PEST analysis

การเมือง (Political)	เศรษฐกิจ (Economic)
<ul style="list-style-type: none"> - ผลกระทบทางการเมืองจากโครงการขนาดใหญ่ในด้านของการจัดการน้ำ - ความเข้มแข็งของภาคประชาชนในการต่อต้านโครงการขนาดใหญ่จากภาครัฐ และการต่อต้านการเปลี่ยนแปลงพื้นที่จากกลุ่มทุน 	<ul style="list-style-type: none"> - การพัฒนาเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวอย่างก้าวกระโดดในพื้นที่อัมพวา - การเข้ามาของนักท่องเที่ยวไทยและต่างชาติ กลายเป็นโอกาสในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจหลักของประชาชนอัมพวา - การเปิดพื้นที่ในการจับจองที่ดินสำหรับบุคคลนอกพื้นที่อัมพวาจำนวนมาก
สังคม (Social)	เทคโนโลยี (Technological)
<ul style="list-style-type: none"> - การเปลี่ยนแปลงทางสังคมทั้งอาชีพและรายได้ อันเป็นผลจากการพัฒนาไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ - ทางเลือกทางสังคมที่มากกว่าการเกษตรแต่เป็นเรื่องของการดำเนินธุรกิจการท่องเที่ยวและการทำงานในตัวเมือง 	<ul style="list-style-type: none"> - การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีในพื้นที่ที่เติบโต พร้อมกับการส่งเสริมการท่องเที่ยว - การพัฒนาเทคโนโลยีใหม่สำหรับการอนุรักษ์แหล่งน้ำ

5.2.2 การประเมินข้อเด่นและข้อด้อยของแหล่งน้ำลำประโดงในพื้นที่อัมพวา

ข้อเด่น	ข้อด้อย
<ul style="list-style-type: none"> - พื้นที่อัมพวาประกอบด้วยแหล่งน้ำที่หลากหลายทั้งระดับแม่น้ำ คลอง บึง และลำประโดง - องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีศักยภาพในการดูแลสภาพปัญหาทั่วไปของประชาชน และมีวิสัยทัศน์ที่เปิดรับฟังแนวทางการแก้ไขและข้อเสนอแนะจากผู้มีส่วนได้เสียกลุ่มอื่น - ความเข้มแข็งของการบริหารงานระดับชุมชน (Community-based management) จากการมีส่วนร่วม - ความตื่นตัวในการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน เช่น การลงแขกลงคลอง เป็นต้น 	<ul style="list-style-type: none"> - ความเข้าใจไม่ตรงกันเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ในการดูแลลำประโดงระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และกรมเจ้าท่า - ปัญหาระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสำนักงานที่ดินในการจัดการเกี่ยวกับการเปลี่ยนกรรมสิทธิ์และการรักษาลำประโดง - ขาดการบูรณาการในการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการอนุรักษ์ลำประโดง - การเข้ามาของสมาชิกนอกพื้นที่อัมพวา ในการแสวงหาโอกาสทางธุรกิจ - ลำประโดงสาธารณะมีจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับลำประโดงของประชาชน และลำประโดงของ

ข้อเด่น	ข้อด้อย
<ul style="list-style-type: none"> - เครือข่ายภาคประชาชนมีความเข้มแข็งและมีศักยภาพสูงและสามารถเชื่อมโยงเข้ากับภาคการเมือง เอกชน และองค์การปกครองท้องถิ่น - ประชาชนในอัมพวามีจิตอาสาสูง และสามารถพูดคุยเจรจากันได้ - พื้นที่อัมพวากำลังเติบโตในด้านของการท่องเที่ยวและการพัฒนาเศรษฐกิจ - ความสัมพันธ์ขององค์กรในระดับพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับภาครัฐและภาคประชาชน อยู่ในลักษณะที่ดี - การพัฒนาเทคโนโลยีสอดคล้องกับการพัฒนาสู่ความเป็นสมัยใหม่ ทำให้สามารถแสวงหาและเสริมสร้างเครือข่ายของการอนุรักษ์ได้ - บทบาทในการเคลื่อนไหวของนักอนุรักษ์ได้รับการยอมรับในจังหวัดสมุทรสงคราม - การเมืองภาคอนุรักษ์ทรัพยากรมีความเข้มแข็ง 	<ul style="list-style-type: none"> ประชาชนเป็นทรัพย์สินส่วนบุคคลที่ภาครัฐไม่สามารถเข้าไปยุ่งเกี่ยวได้หากไม่มีหนังสือยินยอม - จิตสำนึกในการดูแลรักษาลำประโดงลดลง เนื่องจากความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตเปลี่ยนไปไม่เหมือนเดิม - สังคมอัมพวาในวันปกติ เป็นสังคมผู้สูงอายุ (Aging society) ที่อาจมีปัญหาในการปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีได้ - การพัฒนาด้านการท่องเที่ยวและการเปลี่ยนกรรมสิทธิ์ในที่ดินอันเป็นผลจากการพัฒนาไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ - การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่การเดินทางและการเกษตรโดยอาศัยแหล่งน้ำถูกลดความสำคัญลงไป - ทางเลือกในการดำเนินชีวิตที่คุ้มค่างว่าการรักษาลำประโดง - ความสามารถในการเข้าถึงเทคโนโลยีที่มีฐานจากการแบ่งช่วงชั้นทางสังคม (Social stratification) ทำให้คนบางกลุ่มไม่สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีได้

การศึกษาลำประโดงด้วยการประเมินผ่าน PEST analysis และทำความเข้าใจกับข้อเด่นและข้อด้อยของพื้นที่ศึกษา ทำให้สามารถเข้าใจภาพรวมของสถานการณ์ของอัมพวาที่ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาสู่ความเป็นสมัยใหม่ การปรับตัวของชุมชนที่ต้องเผชิญกับปัญหาที่มาจากการพัฒนา สามารถทดแทนได้ด้วยความเข้มแข็ง

ของชุมชนและภาคประชาสังคมที่ทำงานอยู่ในพื้นที่งานวิจัยจึงพยายามนำเสนอการอนุรักษ์ลำประโดง โดยสามารถเพิ่มทางเลือกและมูลค่าในลำประโดงให้กับประชาชนในพื้นที่สำหรับการดำเนินชีวิต มากกว่าความพยายามอนุรักษ์เพื่อรักษาชีวิตแบบเดิมที่ไม่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง

6. ข้อเสนอแนะ: ทางเลือกของชุมชน ท่ามกลางการพัฒนาสู่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและการสร้างความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจของอาเซียน

6.1 ข้อเสนอแนะในระดับภูมิภาคระหว่างน่านและหลวงพระบาง

1. การพัฒนาความเชื่อมโยงเพื่อความสะดวกในการเดินทาง การขนส่งสินค้า และจุดผ่านแดน โดยในระยะสั้นควรมีการปรับปรุงทางหลวงหมายเลข 1080 ในช่วง 20 กิโลเมตรสุดท้ายก่อนถึงด่านบ้านห้วยโก๋น และการจัดสรรพื้นที่ที่ใกล้ด่านศุลกากรทุ่งช้างเป็นที่จอดรถบรรทุกสินค้าระหว่าง การรอตรวจตรา เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความปลอดภัย ทั้งนี้ควรจัดระเบียบ ปรับปรุงระบบฐานข้อมูลตรวจคนเข้าเมือง และเพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวกที่ด่านบ้านห้วยโก๋น อย่างไรก็ตาม ในระยะยาวควรต้องการประสานความร่วมมือกับ สปป.ลาว ในการเชื่อมต่อข้อมูลระหว่างประเทศ ประสานเวลาเปิดปิดด่าน เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับผู้เดินทางและการขนส่งสินค้า การตรวจตราสินค้าและผู้คน การถ่ายทอดเทคโนโลยีในการบำรุงรักษาถนนและให้ความช่วยเหลือในด้านองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการอำนวยความสะดวกให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องของ สปป.ลาว รวมถึงแนะนำให้ นักลงทุนไทยเข้าไปลงทุนด้านสิ่งอำนวยความสะดวกใน สปป.ลาว

2. การพัฒนาระบบสาธารณูปโภคและโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการผลิต ในระยะสั้นควรมีการสร้างระบบผลิตน้ำประปาจากแหล่งน้ำดิบต่างๆ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนและรองรับ

การขยายตัวของชุมชนในอนาคต การพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศและการติดต่อสื่อสารเพื่อให้สามารถติดต่อสื่อสารกับส่วนกลางและโลกภายนอกได้โดยสะดวก (โดยเฉพาะบริเวณ 20 กิโลเมตรก่อนถึงด่านบ้านห้วยโก๋น) และในระยะยาวควรมีการตั้งหน่วยงานกลางเพื่อบริหารจัดการระบบสาธารณูปโภคในพื้นที่ชายแดน

3. การพัฒนาระบบสาธารณูปโภคและโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับการขยายตัวของชุมชนและจังหวัด และการบรรเทาผลกระทบด้านลบทางสิ่งแวดล้อม การสร้างระบบจัดเก็บน้ำให้เพียงพอต่อความต้องการน้ำใช้สำหรับการเกษตรและการอุปโภค-บริโภค รวมถึงการรวบรวมระบบการจัดการน้ำเสียจากการอุปโภค-บริโภคด้วย และในอนาคตควรมีการพัฒนาการบริหารจัดการน้ำแบบบูรณาการ (Integrated water management) เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อการเติบโตของจำนวนประชากรและการพัฒนาของชุมชนอย่างยั่งยืน การอนุรักษ์และปลูกฝังแนวคิดการใช้ทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืนโดยให้ความรู้ที่ถูกต้องต่อประชาชนในการจัดการและรักษาทรัพยากรน้ำ

4. การเพิ่มโอกาสในการใช้ประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจใน 2 ด้าน คือ ด้านเกษตรและเกษตรแปรรูป ควรมีการวางยุทธศาสตร์สินค้าเกษตรและเกษตรแปรรูปในจังหวัดน่าน เพื่อเชื่อมโยงการใช้ประโยชน์จากเส้นทางน่าน-หลวงพระบางในการขนส่งสินค้าไปขายยัง สปป.ลาว จีน และ เวียดนาม และด้านภาคบริการ ควรมีการส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวและธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวระหว่างจังหวัดน่านและ สปป.ลาว เช่น การเที่ยวชมสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะร่วมกัน การพัฒนาโรงแรมที่พัก และระบบการขับรถนำเที่ยวที่สามารถวิ่งให้บริการข้ามจังหวัดน่านและหลวงพระบางอย่างสะดวกยิ่งขึ้น

เป็นต้น โดยในอนาคตอาจจะมีการพัฒนาหลักสูตรด้านการท่องเที่ยว การจัดการโรงแรม และภาษาในวิทยาลัยและ โรงเรียนในจังหวัดน่าน การพัฒนาระบบการให้บริการทางการเงินและพัฒนาสนามบินในจังหวัดน่านให้รองรับผู้ใช้บริการให้มากขึ้น

5. การป้องกันและบรรเทาผลกระทบเชิงลบทางด้านสังคมและวัฒนธรรม โดยในระยะสั้น ควรมีการจัดโซน (Zoning) ของพื้นที่ที่จะให้มีสถานบริการให้เหมาะสม เพื่อป้องกันการขยายตัวออกไปอย่างไร้ทิศทางของสถานบริการ และประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนรับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการใช้ถนน และการจราจรที่คับขันยิ่งขึ้น และสำหรับในระยะยาวจะต้องมีการส่งเสริมให้ชุมชนต่างๆ เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Learning community) โดยโยงเอาประเด็นเรื่องสังคมและวัฒนธรรมเข้ามาใช้

6.2 ข้อเสนอแนะในระดับชุมชน ในการมีชีวิตร่วมกับแหล่งน้ำลำประโดงในอำเภอมัพพวา

1. การสร้างเครือข่ายระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน โดยใช้เทคโนโลยีเป็นช่องทางสำคัญในการเชื่อมโยงเครือข่ายแนวระนาบในการบริหารจัดการการอนุรักษ์แหล่งน้ำลำประโดง เครือข่ายดังกล่าวไม่จำเป็นต้องมีลักษณะที่จับต้องได้ แต่สามารถเป็นเครือข่ายในระบบเทคโนโลยีการอนุรักษ์แบบเสมือนจริง (Virtual network) ที่ประกอบด้วยกลุ่มตัวแสดงทุกกลุ่ม โดยจะการนำเทคโนโลยีการอนุรักษ์ ระบบสารสนเทศ และระบบภูมิสารสนเทศ ซึ่งโครงการวิจัยได้ผลิตเทคโนโลยีอย่าง The Amphawa Explorer (ซอฟต์แวร์ฐานข้อมูลและรายงานสภาพลำประโดง) The Amphawa Community (เว็บไซต์), The Amphawa A-Eye (แอปพลิเคชันมือถือ) เข้ามาเป็นช่องทางในการแลกเปลี่ยนข้อมูล องค์ความรู้ และ

ทรัพยากรในการอนุรักษ์ลำประโดง โดยกลุ่มที่เน้นให้มีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากประชาชนด้วยเทคโนโลยี ด้านหนึ่งคือองค์ปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชนที่ประกอบธุรกิจเอกชน และอีกด้านหนึ่งจะเน้นที่เยาวชนที่กำลังเรียนในระดับประถมและมัธยมในพื้นที่ เพื่อสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมโดยใช้เทคโนโลยีเป็นศูนย์กลาง

2. การอนุรักษ์ลำประโดงด้วยการใช้เทคโนโลยีเป็นศูนย์กลางในการปฏิบัติงานจำเป็นต้องมีผู้ปฏิบัติงานที่มีศักยภาพเพียงพอในการใช้เทคโนโลยี และประชาชนทั่วไปสามารถเข้าใจรูปแบบการใช้เทคโนโลยีดังกล่าว เพื่อนำไปใช้ในการอนุรักษ์แหล่งน้ำลำประโดง การฝึกอบรมจึงเป็นการฝึกอบรมสำหรับเพื่อสร้างผู้ฝึกอบรม (Training the trainers) ในการใช้เทคโนโลยีในพื้นที่ ทั้งนี้ ผู้ฝึกอบรมในพื้นที่จะต้องไปอบรมสำหรับผู้ใช้เทคโนโลยีอีกทอดหนึ่งเพื่อให้เกิดกระแสการอนุรักษ์กระแสเพื่อมมากขึ้น

3. ก่อตั้งคณะกรรมการร่วมอนุรักษ์ลำประโดงเป็นเครือข่ายการอนุรักษ์ลำประโดงอย่างมีส่วนร่วมโดยจะเป็นการรวบรวมกลุ่มตัวแสดงต่างๆ ที่มีบทบาทในการดูแลรักษา อนุรักษ์ และฟื้นฟูลำประโดง เข้ามาอยู่ในคณะกรรมการร่วมชุดหนึ่งเพื่อกำหนดแนวทางการปฏิบัติร่วมกันแบบบูรณาการและเป็นระบบ รวมถึงการแลกเปลี่ยนข้อมูลและทรัพยากรระหว่างกันในการขับเคลื่อนแผนการอนุรักษ์ลำประโดงในพื้นที่อำเภอมัพพวา การทำงานของคณะกรรมการจะมีการใช้เทคโนโลยี The Amphawa Explorer และเครื่องมืออื่นๆ ในการสร้างเครือข่ายในการทำงานและติดตามการทำงานของคณะกรรมการและเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงาน รวมไปถึงสื่อสารมติการประชุมและผลการปฏิบัติงานผ่านช่องทางที่ประชาชนสามารถเข้าถึงได้ด้วยเทคโนโลยี

ดังกล่าว คณะกรรมการดังกล่าวประกอบด้วย ประธานกรรมการ 1 คน มาจากการคัดเลือกของ คณะกรรมการและกรรมการ 15 คนประกอบด้วย

ก. ตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 4 คน

ข. ตัวแทนภาคเอกชนที่ประกอบธุรกิจ ในพื้นที่และหอการค้า จำนวน 4 คน

ค. ตัวแทนองค์กรภาคประชาชนในพื้นที่ จำนวน 4 คน

ง. ตัวแทนจากกรมทรัพยากรทางน้ำ จำนวน 1 คน

จ. ตัวแทนฝ่ายปกครองจำนวน 1 คน

ฉ. ตัวแทนสำนักงานที่ดินจำนวน 1 คน

4. โครงการนำร่อง “ลำประโดง สาธารณะ” เพื่อให้หน่วยงานภาครัฐและท้องถิ่น สามารถเข้าไปดูแลได้อย่างเต็มที่ แตกต่างจาก ลำประโดงเอกชนที่เป็นกรรมสิทธิ์ของเจ้าของที่ดินที่ เจ้าหน้าที่รัฐเข้าไปจัดการอนุรักษ์ไม่ได้ อย่างไรก็ตาม การวางหลักลำประโดงสาธารณะ จึงเป็นเรื่องของ ทางเลือกด้วยสมัครใจ (Voluntary choice) ของ ประชาชน เพื่อความมุ่งหมายในการอนุรักษ์ลำประโดง และทำให้ลำประโดงของตนกลายมาเป็นลำประโดง สาธารณะ เพื่อป้องกันการถล่มลำประโดงจากการ เปลี่ยนมือที่ดิน และเปิดทางน้ำให้ฝ่ายปกครองและ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถเข้ามาดูแลรักษา และอนุรักษ์ได้อย่างเต็มที่

5. การสร้างจิตสำนึกของเยาวชนรุ่นใหม่ในการอนุรักษ์ลำประโดง โดยเยาวชนคนรุ่นใหม่ ถือว่าเป็นบุคคลสำคัญสำหรับสังคมต้องการการพัฒนา อย่างยั่งยืน และเยาวชนเป็นกลุ่มบุคคลที่มีความ ตื่นตัวในการเข้าถึงเทคโนโลยีสมัยใหม่ในรูปแบบ ต่างๆ ด้วยเหตุนี้การสร้างจิตสำนึกของเยาวชน รุ่นใหม่จึงจำเป็นอย่างมากในการอนุรักษ์ลำประโดง

ด้วยเทคโนโลยีการอนุรักษ์ โดยจะเน้นที่เทคโนโลยี ประเภท A - Eye เป็นหลักในการสร้างจิตสำนึก การอนุรักษ์แก่เยาวชนเช่น การโพสต์รูปใน A-Eye แล้วเชื่อมกับ Facebook เป็นต้น

6. การส่งเสริมอาชีพและแปรรูปเพิ่ม มูลค่าสินค้าเกษตรกรรมร่องสวนโดยโครงการวิจัย เห็นว่าเกษตรกรรมร่องสวนเป็นอาชีพที่ดำรงคู่กับ การดำรงอยู่ของลำประโดง เพราะร่องสวนอาศัยทาง น้ำจากลำประโดงและคลองต่างๆ ในพื้นที่ ซึ่ง สำหรับอำเภออัมพพามีจำนวนลำประโดงจำนวนมาก การอนุรักษ์ลำประโดงจึงจำเป็นต้องฟื้นฟูและ สร้างมูลค่าให้กับเกษตรกรรมร่องสวนเพื่อให้เห็นว่า การอนุรักษ์จำเป็นต้องผสมผสานผลเพียงพอต่อ การดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชน การอนุรักษ์ ลำประโดงจึงต้องสร้างมูลค่าให้กับประชาชน จน ประชาชนเห็นว่าการอนุรักษ์มีความจำเป็น เพราะ เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของชาวอัมพวา และสามารถสร้างรายได้ให้กับประชาชนในพื้นที่ได้อย่าง ต่อเนื่อง ไม่ใช่เพียงทางน้ำแบ่งเขตที่ดินเท่านั้น

7. บทสรุป

จากการศึกษาโครงการเรื่องโอกาสทาง เศรษฐกิจและผลกระทบจากเส้นทางน่าน-หลวง พระบางและงานวิจัยโครงการจัดทำแผนการอนุรักษ์ ฟื้นฟูแหล่งน้ำลำประโดง และวิถีชุมชน อำเภอ อัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ทำให้เห็นภาพรวม ของกระแสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม เข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ ทั้งในระดับภูมิภาคและ ระดับชุมชน ซึ่งบทความชิ้นนี้พยายามให้คำตอบ เกี่ยวกับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลง และทาง เลือกที่ประชาชนหรือชุมชนมีต่อการเปลี่ยนแปลง ดังกล่าว

ผลการศึกษาทำให้เห็นว่าการเข้ามาของความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคอาเซียนในการสร้างถนนระหว่างน่าน-หลวงพระบาง และการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอัมพวา ส่งผลกระทบต่อสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในพื้นที่อย่างมาก การพัฒนาทั้งสองมีจุดร่วมกันที่การเน้นส่งเสริมการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และเป็นภัยคุกคามต่อวิถีชีวิตชุมชนและสภาพแวดล้อมเช่นเดียวกัน ทางเลือกของชุมชนทั้งสองพื้นที่ศึกษาจึงจำเป็นต้องมีการต่อสู้และต่อรองกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เพื่อให้ผลประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชน

ในด้านของพื้นที่น่าน-หลวงพระบาง การพัฒนาการค้ำระหว่างภูมิภาคจะต้องส่งเสริมการเจริญเติบโตในพื้นที่เป็นหลัก และการเจริญเติบโตดังกล่าวต้องนำมาพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ในฐานะผู้ที่ต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลง

และในด้านของอัมพวา ประชาชนในพื้นที่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและติดตามอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญอย่างลำประโดงได้ ผ่านการสร้างเครือข่ายภาคประชาชนและการมีส่วนร่วมโดยใช้เครื่องมือและเทคโนโลยีเป็นช่องทางสำคัญในการติดตามการทำงานของผู้มีอำนาจ และนำเสนอข้อคิดเห็นหรือปัญหาต่างๆ ในชุมชน เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาอย่างมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและท้องถิ่น ภาคเอกชน และภาคประชาชน

ดังนั้น การพัฒนาทางเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ในยุคปัจจุบันจำเป็นต้องอาศัยหลักการของการจัดการปกครองที่เป็นการบริหารจัดการในแบบระนาบ เน้นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียทั้งหมดในสังคม อันจะนำไปสู่การเจริญเติบโตอย่างยั่งยืน ทั้งในระดับตัวเลขทางเศรษฐกิจ และระดับชุมชน

References

- Babbie, Earl. 2010. *The practice of social research*. 12thed. Belmont, CA: Wadsworth Thomson Learning.
- Neuman, W. Lawrence. 2011. *Social research methods: Qualitative and quantitative approaches*. 7thed. Boston, MA: Pearson.

Bibliography

- AkeTangsupvattana 2005. *Lokapi wat: baansatkamchard baansatpiban lae karmruppitchob tor songkom kongbaansat*. [Globalization: multinational corporation, corporate governance, and corporate social responsibility of corporation]. Bangkok: Chulalongkorn University Press. (in Thai)
- Brohman, John. 1996. *Popular development: Rethinking the theory and practice of development*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Ishida, M. 2005. Effectiveness and challenges of three economic corridors of the greater Mekong Sub-region. *IDE Discussion Paper No. 35*, August 2005.
- Kasetsart University. 2012. *Krongkan sang kabuankan kupkeun radub chumchon lae jungwat nai kanjuttam panputtana lae jutsa nngobpaman radub tongtin lae jungwat tee buranagan rueng krankindee meesuk lae singwadlom paitai krongkan sanupsanun tangluak kanpattan apukbanlukpongmai sungkom yuyenpensuk jungwat samut songkham: raingan chabub somboon* [The project of driving process in local and provincial level to create integrated local and provincial development plan and budgeting for well-being and environment in the project of supporting alternative development for achieving social well-being, Samutsongkhram: the official report]. Kasetsart University. (in Thai)
- Oehlers, Alfred. 2007. A Critique of ADB Policies towards the Greater Mekong Sub-Region. *Journal of Contemporary Asia* 36(4): 464-478.
- Office of Commercial Affairs Nan.[n.d.]. *Parwakankachanidan thai-sorporporlao danjungwat Nan paitai krongkan songserm lae pattanakanka chaidanThai- sorporporLao“Huai Konsu Indojean”* [The 2011 annual report on situations of Thai-Lao cross-border trade in the project of support and development Thai-Lao cross-border trade “HuaiKon to Indo-China”]. The Office. (in Thai)

- Ministry of Natural Resources and Environment. Office of Natural Resources and Environment Nan, Office of the Permanent Secretary. 2011. *Pankan borihan judkan suppayakon tummachard lae singwadlom nai radub jungwat 2011-2016, jungwat Nan* [The 2011-2016 management plan on provincial natural resources and environment, Nan Province]. (in Thai)
- J. Rudjanakanoknad, P. Praithongyeam, and Cheewatrakoolpong. 2011. Comparison of cross-border transportation facilitation for exports at Thailand's strategic border checkpoints. *Proceedings of the 2nd International Conference of Thai Society for Transportation & Traffic Studies 2011 (TSTS 2011)*, Pattaya, Thailand.
- Songkun Chantachon. 2008. *Krongkan sukxa purkperm kwamsamard pupakorphan konsongkwang Luangprabang: sadtagit sungkom wattanatam* [The project for improved capacity of transportation operators in Luang Pra Bang: economy, social and culture]. Kalasin: Prasan Kan Pim. (in Thai)
- Thomas, Alan. 2000. Meanings and views of development. In *Poverty and development into the 21st century*, eds. Tim Allen, and Alan Thomas. 2nded. Oxford: Oxford University Press.

Political Transition in Arab Countries: A Comparative Analysis of Egypt and Iran**

Daorai Limsaihua*

Abstract

This article focuses on the political transition in the Arab countries in the Middle East and North Africa that was triggered by people's uprisings for democracy in 2010. To better analyze this phenomenon, the author compares the similarities and differences in two Arab countries that experienced the people's uprisings. The comparison of the political transition in Egypt and Iran helps us to understand that similar factors can't lead to the same establishment of democratic regimes in the Arab countries. The results indicated that similar factors that lead to the political transition in Egypt and Iran were authoritarian regime, corruption, the conflict of political elites, economic problems such as high-priced goods, high unemployment rate, high inflation rate and age demographic structure whose majority age (20-35 years old). The important difference was the role of army. More specifically, the Egyptian army always supported the protesters while the Iranian army actively backed the government.

Keywords: *political transition, Arab Spring, Egypt, Iran*

*Faculty of Humanities and Social Sciences, Valaya Alongkorn Rajabhat University under the Royal Patronage, Klong Nuang, Klong Luang, Phatum Thani 13180. Email limsaihua@yahoo.com

**Received May 6, 2016 ; Accepted January 10, 2017

การเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตย ในอาหรับ : ศึกษาเปรียบเทียบอียิปต์ และอิหร่าน**

ดาวราย ลิมส์่ายหัว*

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งเสนอปรากฏการณ์การเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยในอาหรับที่เกิดการปฏิวัติและการตื่นตัวของประชาชนชาวอาหรับหลายประเทศในตะวันออกกลางและแอฟริกาเหนือเพื่อเรียกร้องการปกครองแบบประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นตลอดช่วงค.ศ. 2010-2012 ปรากฏการณ์ดังกล่าวนำมาซึ่งความสนใจศึกษาเปรียบเทียบว่าการเรียกร้องประชาธิปไตยของประเทศอาหรับแต่ละประเทศมีลักษณะร่วมและลักษณะต่างที่นำไปสู่การเปลี่ยนผ่านเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร ผู้เขียนได้นำประเทศอียิปต์และอิหร่านมาเป็นกรณีศึกษาเนื่องจากผลลัพธ์ของการปฏิวัติที่แตกต่างกันของอียิปต์ที่สามารถโค่นล้มรัฐบาลประธานาธิบดีมูบารัคได้เป็นผลสำเร็จเมื่อค.ศ. 2011 ในขณะที่รัฐบาลประธานาธิบดีมะห์มูดอะห์มัดดีนีย์ุดของอิหร่านยังคงสามารถปกครองประเทศอยู่เช่นเดิมจนถึงค.ศ. 2013 มีมูลเหตุมาจากปัจจัยใดเป็นสำคัญ ผลการศึกษาพบว่าลักษณะร่วมของอียิปต์และอิหร่านที่นำไปสู่การเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตย คือ ปัญหาเผด็จการอำนาจนิยมของรัฐบาล ปัญหาการคอร์รัปชัน ปัญหาความขัดแย้งของชนชั้นนำทางการเมือง ปัญหาเศรษฐกิจ เช่น ราคาสินค้าที่สูงขึ้น อัตราการว่างงานสูง อัตราเงินเฟ้อสูง และประเด็นทางสังคมที่โครงสร้างประชากรส่วนใหญ่ของประเทศในขณะนั้นเป็นประชากรวัยแรงงานอายุระหว่าง 20-35 ปี ส่วนลักษณะต่างคือ บทบาทของกองทัพที่มีต่อรัฐบาลซึ่งผลลัพธ์ของการปฏิวัติของอียิปต์และอิหร่านแตกต่างกัน เนื่องจากกองทัพอียิปต์ให้การสนับสนุนฝ่ายประชาชน ขณะที่กองทัพอิหร่านยังคงสนับสนุนรัฐบาลอย่างแข็งขัน

คำสำคัญ: การเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตย, อาหรับสปริง, อียิปต์, อิหร่าน

*คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ตำบลคลองหนึ่ง
อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี 13180 อีเมล limsaihua@yahoo.com

**ได้รับบทความ 6 พฤษภาคม 2559 ; อนุมัติให้จัดพิมพ์ 10 มกราคม 2560

บทนำ

การปฏิวัติประชาธิปไตยในอาหรับ (Arab Spring) ถือเป็นปรากฏการณ์ทางด้านระหว่างประเทศที่ได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นปรากฏการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อประเทศต่างๆ ในตะวันออกกลางและแอฟริกาเหนืออย่างกว้างขวาง และมีนัยสำคัญ ซึ่งแนวคิดเรื่องการเปลี่ยนผ่านสู่ระบอบประชาธิปไตยที่เสนอโดย Larry Diamond ว่าคลื่นลูกที่สามของการเปลี่ยนผ่านสู่ระบอบประชาธิปไตยที่นำเสนอโดย ซามูเอล ฮันติงตัน (Samuel Huntington) เมื่อค.ศ. 1991 อาจจะทำลัดสิ้นสุดลงจากการที่ภายหลังการสิ้นสุดของสงครามเย็น ประเทศต่างๆ ทั่วโลกจำนวนมากได้ปกครองโดยระบอบประชาธิปไตย อุดมการณ์ของโลกตะวันตกในเรื่องของเสรีนิยมทั้งทางการเมือง (ประชาธิปไตยและการเลือกตั้ง) และทางเศรษฐกิจ (กลไกตลาดและเศรษฐกิจทุนนิยม) กลายเป็นทิศทางหลักของโลก โดยกระแสโลกาภิวัตน์ได้นำพาแนวคิดแบบประชาธิปไตยและการเลือกตั้งไปทั่วโลกหรืออาจจะเรียกว่ากระแสประชาธิปไตยภิวัตน์ (Surachart Bamrungasuk 2011, 36) แต่ในความเป็นจริงหลายประเทศกลับไม่ได้เป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง เป็นเพียงนำรูปแบบของประชาธิปไตยไปใช้ เช่น การเลือกตั้งการมีระบบตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจแต่ไม่ได้ให้สิทธิและเสรีภาพแก่ประชาชนอย่างแท้จริง (Diamond 2011) ดังแสดงให้เห็นจากการปฏิวัติประชาธิปไตยในอาหรับที่ได้แผ่ขยายไปทั่วในหลายประเทศแถบแอฟริกาเหนือและตะวันออกกลาง

ปรากฏการณ์การปฏิวัติประชาธิปไตยในอาหรับเป็นปรากฏการณ์การปฏิวัติและคลื่นของการตื่นตัวของประชาชนชาวอาหรับในหลายประเทศในตะวันออกกลางและแอฟริกาเหนือที่ถูกฮือขึ้น

ประท้วงด้วยเงื่อนไขเพื่อเรียกร้องประชาธิปไตยและเงื่อนไขทางศาสนาผสมผสานกัน โดยมูลเหตุสำคัญที่จุดประกายให้ประเทศอาหรับต่าง ๆ ลุกฮือขึ้นประท้วงรัฐบาล คือ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศตูนิเซียเมื่อวันที่ 18 ธันวาคม 2010 นายมุห์มัด บออะซิซี จุดไฟเผาตัวเองเพื่อประท้วงรัฐบาล เนื่องจากไม่พอใจที่รัฐบาลประธานาธิบดีไซน์ อาบีดีน บิน อาลี มีการคอร์รัปชัน ไม่พัฒนาเศรษฐกิจ และทำให้เขาต้องตกงาน จนนำไปสู่การชุมนุมประท้วงขับไล่ประธานาธิบดีให้ออกจากตำแหน่ง ซึ่งการชุมนุมประท้วงดังกล่าวได้กลายเป็นกระแสลูกกลมไปยังประเทศอาหรับอื่นๆ โดยรอบไม่ว่าจะเป็นอียิปต์ ลิเบีย แอลจีเรีย จอร์แดน เยเมน หรืออิหร่าน เป็นต้น

ปรากฏการณ์ร่วมดังกล่าวที่เกิดขึ้นในกลุ่มประเทศอาหรับนำมาสู่ความสนใจศึกษาเปรียบเทียบการปฏิวัติประชาธิปไตยในอาหรับในประเทศอียิปต์และอิหร่านเพื่อหาลักษณะร่วมและลักษณะต่างที่นำไปสู่การปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนแปลงระบบการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของทั้งสองประเทศผู้ศึกษาเลือกศึกษาเปรียบเทียบอียิปต์และอิหร่านเนื่องจากผลลัพธ์ของการปฏิวัติที่แตกต่างกันของอียิปต์ที่สามารถโค่นล้มรัฐบาลของประธานาธิบดีมูบารัคได้ในขณะที่รัฐบาลของประธานาธิบดีมะห์มูด อะห์หมัด ดิเนียฎด์ ของอิหร่านยังคงปกครองประเทศอยู่เช่นเดิม มีมูลเหตุที่สำคัญมาจากเหตุปัจจัยใดที่เป็นเงื่อนไขสำคัญของแต่ละประเทศดังนั้นช่วงเวลาของการศึกษา คือ การพิจารณาปัจจัยหรือเงื่อนไขทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ในช่วงก่อนที่จะเกิดการปฏิวัติประชาธิปไตยในอียิปต์เมื่อค.ศ. 2011 และและอิหร่านเมื่อค.ศ. 2012 บทความนี้แบ่งการนำเสนอออกเป็น 3 ส่วน (1) ทฤษฎี/แนวคิดในการวิเคราะห์การปฏิวัติประชาธิปไตยในอาหรับของอียิปต์และ

อิหร่าน (2) การวิเคราะห์การเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยของอียิปต์และอิหร่านและ (3) สรุปโดยมีรายละเอียดดังนี้

ทฤษฎี/แนวคิดในการวิเคราะห์การปฏิวัติประชาธิปไตยในอาหรับของอียิปต์และอิหร่าน

บทความนี้ ผู้เขียนใช้แนวคิดการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยของนักคิดคนสำคัญต่างๆ ได้แก่ (1) รัสเทอร์ (Dankwart Rustow) (2) กิลเยโม โอดอนเนลล์ (Guillermo O'Donnell) ฟิลลิปป์ ชมิตเตอร์ (Philippe Schmitter) และลอเรนซ์ ไวท์เฮด (Lawrence Whitehead) (3) ชามูเอล ฮันติงตัน (Chaiwat Khamchoo and Niti Nerngchamnong 2016, 214-226) และ (4) สเตฟาน แฮกการ์ด (Stephan Haggard) และโรเบิร์ต คอฟมันน์ (Robert Kaufman) ดังนี้

(1) รัสเทอร์ (Dankwart Rustow) ได้เสนอตัวแบบในการวิเคราะห์กระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยว่ามีเงื่อนไขพื้นฐาน คือ ความเป็นเอกภาพหรือความกลมกลืนในชาติ (National unit) โดยพลเมืองส่วนใหญ่ของประเทศจะต้องไม่มีข้อสงสัยในชุมชนทางการเมืองที่พวกเขาเป็นส่วนหนึ่ง ซึ่งองค์ประกอบสำคัญในขั้นตอนการเตรียมการเปลี่ยนผ่าน คือ ความขัดแย้งทางการเมือง การแบ่งขั้วที่แบ่งแยกกลุ่มคนในสังคมและการเกิดขึ้นของชนชั้นนำใหม่ที่เข้ามานำมวลชนในความขัดแย้งกับกลุ่มชนชั้นนำเดิม และเมื่อความขัดแย้งได้นำไปสู่การแบ่งขั้ว สิ่งที่เกิดขึ้นต่อเนื่อง คือ ความตระหนักในหมู่ชนชั้นนำถึงการมีอยู่ของความหลากหลายในสังคมท่ามกลางความกลมกลืนในชาติ (Diversity in unity) ความตระหนักเช่นนี้จะปูทางไปสู่การเจรจา

ตกลงเพื่อประนีประนอมระหว่างชนชั้นนำ และหากชนชั้นนำไม่สามารถตกลงกันได้ ในขั้นต้นมักจะส่งผลย้อนกลับไปสู่การต่อสู้ขัดแย้งแบ่งขั้วในสังคมเช่นเดิม แต่หากผลการประนีประนอมนำไปสู่การยอมรับการปกครองในรูปแบบของประชาธิปไตยจะส่งผลให้เกิดการก้าวจากขั้นตอนการเปลี่ยนผ่านไปสู่ขั้นตอนการสร้างความเข้มแข็งให้กับประชาธิปไตย

(2) กิลเยโม โอดอนเนลล์ (Guillermo O'Donnell) ฟิลลิปป์ ชมิตเตอร์ (Philippe Schmitter) และลอเรนซ์ ไวท์เฮด (Lawrence Whitehead) เน้นศึกษาบทบาทของชนชั้นนำที่มีในช่วงเปลี่ยนผ่าน โดยชี้ให้เห็นว่าการก่อตัวของความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผู้นำสายพิราบ (Soft-liners) และสายเหยี่ยว (Hard-liners) เป็นชนวนเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนผ่านจากระบอบเผด็จการอำนาจนิยมไปสู่ประชาธิปไตย โดยฝ่ายแรกมักจะชี้ให้เห็นว่าในท้ายที่สุดแล้วการปกครองในรูปแบบประชาธิปไตยจะเป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ในหลายกรณีการเปลี่ยนผ่านมักจะมีจุดเริ่มต้นจากการขยายระดับเสรีภาพทางการเมือง (Liberalization) ซึ่งการตื่นตัวของภาคประชาสังคมจะสร้างแรงกดดันต่อการเปลี่ยนผ่านตามมา ในหลายกรณีอาจนำไปสู่การล่มสลายของระบอบเผด็จการ การเร่งกระบวนการเจรจาและหาข้อตกลงระหว่างชนชั้นนำและนำไปสู่การจัดการเลือกตั้งในที่สุด

(3) ชามูเอล ฮันติงตัน เสนอว่ากระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยทุกครั้งต้องเกี่ยวข้องกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นนำทั้งที่อยู่ในอำนาจและไม่ได้อยู่ในอำนาจ ซึ่งปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจที่แตกต่างกันของทั้งสองฝ่ายส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยที่แตกต่างกัน เช่น การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างระบอบการปกครอง (Transformation) จะเกิดขึ้นเมื่อกลุ่มชนชั้นนำที่อยู่

ในอำนาจมีบทบาทนำในการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตย หรือการเข้ามาแทนที่ในโครงสร้างอำนาจ (Replacement) จะเกิดขึ้นเมื่อชนชั้นนำฝ่ายตรงข้ามรัฐบาลแสดงบทบาทนำในการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยส่งผลให้ชนชั้นนำที่เคยอยู่ในอำนาจต้องหมดอำนาจลง

(4) สเตฟาน แฮกการ์ด (Stephan Haggard) และโรเบิร์ต คอฟมัน (Robert Kaufman) เสนอว่าเงื่อนไขทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำเนินการของตัวแสดงทางการเมืองในการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตย เช่น วิกฤตเศรษฐกิจทำให้ผู้นำเผด็จการมีอำนาจต่อรองลดลงโดยเฉพาะถ้ากลุ่มที่สนับสนุนรัฐบาลเป็นกลุ่มนักธุรกิจก็อาจจะไปสนับสนุนฝ่ายตรงข้ามรัฐบาลได้ (Haggard and Kaufman 1997, 266-267) นอกจากนี้วิกฤตเศรษฐกิจยังก่อให้เกิดปัญหาการว่างงานหรือราคาสินค้าที่สูงขึ้นอันส่งผลให้ประชาชนไม่พอใจและออกมาชุมนุมประท้วงรัฐบาลได้

ผู้เขียนได้นำแนวคิดทฤษฎีที่กล่าวไว้ข้างต้นมาเป็นกรอบการวิเคราะห์ โดยแบ่งออกเป็นประเด็นการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม โดยประเด็นทางการเมืองจะวิเคราะห์ความขัดแย้งทางการเมือง การแบ่งขั้วในสังคมของอียิปต์และอิหร่านตามแนวคิดของรัสเทอร์ วิเคราะห์ความสัมพันธ์หรือความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชนชั้นนำทางการเมืองหรือกลุ่มธุรกิจของอียิปต์และอิหร่านตามแนวคิดของซามูเอล ฮันติงตัน และกิลเยโม โอดอนเนลล์ ฟิลลิป ชมิตเตอร์และลอเรนซ์ ไวท์เฮด ส่วนประเด็นทางเศรษฐกิจจะวิเคราะห์สภาพเศรษฐกิจในช่วงก่อนการเกิดปฏิวัติว่ามีการเกิดวิกฤตเศรษฐกิจหรือเงื่อนไขทางเศรษฐกิจอื่นใดที่นำไปสู่การปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครองของอียิปต์และอิหร่านตามแนวคิดของ

สเตฟาน แฮกการ์ด และโรเบิร์ต คอฟมัน และประเด็นทางสังคมจะวิเคราะห์โครงสร้างประชากรหรือสภาพสังคมของอียิปต์และอิหร่านที่เป็นเงื่อนไขในการปฏิวัติประชาธิปไตยดังกล่าว

การวิเคราะห์การเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยของประเทศอียิปต์และอิหร่าน

ผู้เขียนได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบอียิปต์และอิหร่านเพื่อวิเคราะห์ว่าการปฏิวัติประชาธิปไตยในอาหรับที่เป็นปรากฏการณ์ร่วมของทั้งสองประเทศมีปัจจัยการเกิดการปฏิวัติที่เป็นลักษณะร่วมและลักษณะต่างกันอย่างไร อีกทั้งยังวิเคราะห์ว่าผลลัพธ์ของการปฏิวัติที่แตกต่างกันโดยอียิปต์สามารถโค่นล้มระบอบการปกครองของรัฐบาลประธานาธิบดีมูบารัคได้สำเร็จ ในขณะที่อิหร่าน รัฐบาลประธานาธิบดีมะห์มูด อะห์หมัดดีนีนีญัดไม่ได้รับผลกระทบและยังคงปกครองอิหร่านจนถึงค.ศ.2013 มีมูลเหตุมาจากปัจจัยใดเป็นสำคัญ โดยมีรายละเอียดต่างๆ ดังนี้

กรณีศึกษาสาธารณรัฐอาหรับอียิปต์

การชุมนุมประท้วงขับไล่ประธานาธิบดีมูบารัคเมื่อค.ศ.2011 มีเหตุปัจจัยหลายประการทั้งปัญหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การเมืองการปกครองของประเทศอียิปต์

แต่เดิมอียิปต์ปกครองด้วยระบอบฟาโรห์ (Pharaohs) ในค.ศ. 1171 สุลต่านแห่งแบกแดดได้สถาปนาสอลาหุดดีน ซึ่งเป็นนายทหารที่มีความสามารถในกองทัพให้เป็นสุลต่านปกครองอียิปต์และ

ได้ตั้งราชวงศ์อัยยูบีย (Ayubi) ขึ้นในอียิปต์ ต่อมาในค.ศ. 1882 อังกฤษได้เข้ายึดครองอียิปต์ต่อมาหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ได้เกิดขบวนการกลุ่มรักชาติเพื่อเรียกร้องเอกราชของอียิปต์ และในค.ศ. 1914 อังกฤษก็ได้มอบเอกราชให้แก่อียิปต์และได้จัดตั้งราชอาณาจักรอียิปต์มีกษัตริย์ปกครองต่อมาในปีค.ศ. 1952 คณะนายทหารหนุ่ม Free officers ได้ยึดอำนาจการปกครองของรัฐบาลกษัตริย์ฟารุคส่งผลทำให้การปกครองระบอบกษัตริย์สิ้นสุดลง โดยนายพลมุฮัมหมัด นาฎีฟ ผู้นำกองทัพ ได้จัดตั้งสภาคณะปฏิวัติที่ประกอบด้วยสมาชิกของ Free officers ขึ้นโดยในปี ค.ศ. 1953 สภาคณะปฏิวัติได้ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองของอียิปต์โดยประกาศยกเลิกระบอบการปกครองแบบราชาธิปไตยและได้สถาปนาระบอบการปกครองแบบสาธารณรัฐขึ้นแทน โดยมีประธานาธิบดีเป็นประมุข ส่งผลให้นายพลมุฮัมหมัด นาฎีฟเป็นประธานาธิบดีคนแรกของสาธารณรัฐอียิปต์และรักษาการตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยมีนายยามาล अबดุล นาเซอร์ (นัซเซอร์) เป็นรองนายกรัฐมนตรี ต่อมาในค.ศ. 1954 เกิดการปฏิวัติขึ้น นายพลนาฎีฟได้พ้นสภาพการเป็นประธานาธิบดี นายยามาล अबดุล นาเซอร์ (นัซเซอร์) ได้ขึ้นมาเป็นประธานาธิบดีแทนโดยประธานาธิบดีนัซเซอร์ ได้ประกาศให้กลุ่มภราดรภาพมุสลิม (Muslim Brotherhood) เป็นกลุ่มผิดกฎหมายเนื่องจากกลุ่มกำลังพยายามลอบสังหารประธานาธิบดีนัซเซอร์ แต่กลุ่มก็ได้ปฏิเสธข้อกล่าวหานี้ตลอดมา กลุ่มภราดรภาพมุสลิมจึงถือเป็นกลุ่มผิดกฎหมายที่ไม่ได้รับสิทธิให้แสดงบทบาททางการเมืองในอียิปต์ได้อย่างถูกต้องและเสรีตลอดมา ในค.ศ. 1965 มีการประกาศรัฐธรรมนูญใหม่ของอียิปต์เพื่อให้ประเทศมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ภายใต้ระบอบประธานาธิบดี ต่อมาประธานาธิบดีนัซเซอร์ถึงแก่

สัญกรรมเป็นเหตุให้นายอัลวา ซาอัด รองประธานาธิบดีขึ้นเป็นประธานาธิบดีแทนนายนัซเซอร์แต่นายซาอัดดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีได้เพียงไม่นานก็ถูกลอบสังหาร (Stolpestad 2011, 11) ซึ่งการเสียชีวิตของนายซาอัดทำให้นายโมฮัมหมัดฮอสนี มูบารัค (Hosni Mubarak : محمد حسني سيد مبرك) รองประธานาธิบดีเข้าดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีของอียิปต์ตั้งแต่ค.ศ. 1981 เป็นต้นมา

ประธานาธิบดีมูบารัค ดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีของอียิปต์อย่างยาวนานนับตั้งแต่ค.ศ. 1981-2011 (30 ปี) ถือเป็นผู้นำที่ครองอำนาจยาวนานที่สุดในประวัติศาสตร์การเมืองของอียิปต์ซึ่งพรรค National Democratic Party (NDP) ของประธานาธิบดีมูบารัคเป็นพรรครัฐบาลที่ครองเสียงส่วนใหญ่ในสภาประชาชน (Majilis Al-Sha'ab หรือ People's Assembly) จำนวน 324 ที่นั่ง จากทั้งหมด 454 ที่นั่ง (Surapol Rajbhandarak and Suraphan Thabsuwan 1980) ในช่วงแรกของการดำรงตำแหน่งประธานาธิบดี ประธานาธิบดีมูบารัคได้รับความนิยมและการสนับสนุนจากประชาชนอย่างกว้างขวางด้วยภาพลักษณ์ในการเป็นคนมีวาทศิลป์มีความเป็นผู้นำสูงและมีความสามารถในการเจรจาแก้ไขปัญหาต่างๆ แต่อย่างไรก็ดีประธานาธิบดีมูบารัคก็ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากเรื่องการคอร์รัปชันและการพยายามถ่ายโอนอำนาจทางการเมืองให้กับนายกามาล มูบารัค (บุตรชายประธานาธิบดี มูบารัค) ให้เป็นผู้นำอียิปต์คนต่อไปรวมทั้งยังมีการสืบเปลี่ยนตำแหน่งรัฐมนตรีเพื่อสร้างฐานการเมืองที่แข็งแกร่งของตนเองด้วย (Baizhi 2011, 122) โดย Transparency International ที่จัดอันดับการคอร์รัปชันของประเทศต่างๆ ทั่วโลก เสนอตัวเลขว่าอียิปต์มีการคอร์รัปชันอยู่ในอันดับที่ 98 จาก 178 ประเทศทั่วโลก โดยอียิปต์มีคะแนนการคอร์รัปชันอยู่ที่ 3.1 ในค.ศ. 2010

(Scale อยู่ที่ 0-10 โดยค่า 0 คือ ค่าคอร์รัปชันสูงสุด) (Transparency International 2010) ตัวเลขดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าปัญหาการคอร์รัปชันเป็นปัญหาที่สำคัญของอียิปต์ ซึ่งการคอร์รัปชันของอียิปต์มีมูลเหตุมาจากสมัยอาณาจักรออตโตมานที่ออตโตมานได้สร้างระบบอุปถัมภ์ไว้ให้กับสังคมอียิปต์ (Thompson 2008, 212) การเมืองอียิปต์จึงมีลักษณะพิเศษ คือ การให้ความสำคัญกับเครือข่ายความสัมพันธ์ของบุคคลมากกว่าสิ่งอื่น (Who you know, not what you know) ที่สะท้อนภาพการคอร์รัปชันของการเมืองอียิปต์ได้อย่างชัดเจน (Aubermann, 2011, 20)

ประธานาธิบดีมูบารัคปกครองประเทศโดยใช้กฎหมายในสถานการณ์ฉุกเฉิน (Emergency law) มาตลอด 30 ปี โดยกฎหมายดังกล่าวระบุว่ารัฐไม่อนุญาตให้มีการเคลื่อนไหวทางการเมือง ไม่อนุญาตให้มีการชุมนุมประท้วงตามท้องถนน รวมทั้งรัฐบาลสามารถจับกุมและคุมขังได้โดยไม่ต้องไต่สวนซึ่งถือเป็นการริดรอนสิทธิของประชาชนชาวอียิปต์ นอกจากนี้รัฐบาลยังพยายามแทรกแซงฝ่ายตุลาการ โดยเจ้าหน้าที่บริหารระดับสูงของรัฐบาลสามารถรื้อฟื้นการดำเนินคดีและรัฐบาลจะพยายามหาวิธีดำเนินการกับผู้พิพากษาที่พยายามสืบสวนการคอร์รัปชันของรัฐบาล จนอาจกล่าวได้ว่าอียิปต์ภายใต้การปกครองของประธานาธิบดีมูบารัคมีความเป็นเผด็จการอำนาจนิยมที่ค่อนข้างสูง ซึ่ง Economist Intelligence Unit ได้ให้คะแนนตัวชี้วัดความเป็นประชาธิปไตย (Democracy index) ของอียิปต์ในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นระดับการเลือกตั้ง การมีส่วนร่วมทางการเมือง หรือระดับเสรีภาพของประชาชน อยู่ในระดับต่ำโดยเฉลี่ยที่ 3-4 คะแนนต่อปี (Scale อยู่ที่ -10 ถึง 10) โดยในค.ศ. 2010 ช่วงก่อนการชุมนุมประท้วงอียิปต์มีค่าความเป็นประชาธิปไตยรวมที่ 3.07 คะแนน คะแนนกระบวนการเลือกตั้งและ

พหุนิยม (Electoral process and pluralism) เท่ากับ 0.83 คะแนน การมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political participation) เท่ากับ 2.78 และมีคะแนนเสรีภาพพลเมือง (Civil liberties) เท่ากับ 3.53 ซึ่งคะแนนส่วนใหญ่จะมีค่าต่ำกว่าในค.ศ. 2008 แทบทั้งสิ้น (Economist Intelligence Unit 2010)

ประเด็นเรื่องการเลือกตั้ง นับตั้งแต่ค.ศ. 1981 ประธานาธิบดีมูบารัคได้รับการเลือกตั้งโดยไม่มีคู่แข่งฝ่ายตรงข้ามขึ้นมาแย่งชิงอำนาจอย่างแท้จริงจนอาจกล่าวได้ว่าเป็นการผูกขาดการเลือกตั้งของอียิปต์แต่เพียงผู้เดียวซึ่งผลการเลือกตั้งทุกครั้งพบว่าประธานาธิบดีมูบารัคได้รับเสียงสนับสนุนสูงสุด โดยใน ค.ศ. 1981 มีเสียงสนับสนุน 98.5% ใน ค.ศ. 1987 มีเสียงสนับสนุน 97.1% ใน ค.ศ. 1993 มีเสียงสนับสนุน 96.3% ใน ค.ศ. 1999 มีเสียงสนับสนุน 93.8% และใน ค.ศ. 2005 มีเสียงสนับสนุน 88.6% ซึ่งการเลือกตั้งของอียิปต์มักถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากว่าไม่บริสุทธิ์ยุติธรรม โดยเฉพาะการเลือกตั้งใน ค.ศ. 2005 โดยมีการติดสินบนเจ้าหน้าที่ มีการใช้ตำรวจ และผู้มีอิทธิพล (Williams and Wright 2005)

ประเด็นการเรียกร้องประชาธิปไตยในอาหรับและความต้องการโค่นล้มอำนาจเผด็จการของประธานาธิบดีมูบารัค มีความสลับซับซ้อนในด้านสัมพันธภาพทางอำนาจระหว่างพลังการเมืองหลากหลายกลุ่มในรัฐบาลและสังคมการเมืองของอียิปต์อันประกอบด้วย

(1) กองกำลังฝ่ายความมั่นคงของรัฐได้แก่ ตำรวจ (Al-shurta) ตำรวจจะอยู่ภายใต้การบัญชาสั่งการของกระทรวงมหาดไทยอียิปต์ซึ่งมีความใกล้ชิดและขึ้นอยู่กับประธานาธิบดีมูบารัค แต่อย่างไรก็ตามในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมาหน่วยงานระดับสถานี

ตำรวจ (โรงพัก) มีความเป็นอิสระจากกระทรวงมหาดไทยมากขึ้น สถานีตำรวจบางแห่งมีการค้ายาเสพติด ริดไถหรือหาส่วยจากร้านค้าย่อยในพื้นที่ที่ดูแลอยู่ ซึ่งหากพิจารณาเจ้าหน้าที่ระดับชั้นผู้น้อยขึ้นมาจะพบว่าตำรวจเป็นกองกำลังที่รัฐบาลพึ่งพาอาศัยทางการเมืองได้ไม่มากนัก นอกจากนี้ยังมีกองกำลังความมั่นคงกลาง (Central Security Services หรือ Amn al-Markazi) ที่มีความเป็นอิสระจากกระทรวงมหาดไทยโดยกองกำลังดังกล่าวเสมือนเป็นกองทัพส่วนตัวของประธานาธิบดีมูบารัคซึ่งเป็นกองกำลังที่มีเงินเดือนต่ำและไม่มีอุดมการณ์ใดๆ และในบางครั้งคนกลุ่มนี้เคยลุกฮือขึ้นต่อต้านประธานาธิบดีมูบารัคเพื่อเรียกร้องค่าแรงและเงื่อนไขการทำงานที่ดีขึ้นและส่วนสุดท้าย คือ กองทัพแห่งสาธารณรัฐอาหรับอียิปต์ ซึ่งไม่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับสองกลุ่มแรก (กองกำลังความมั่นคงกลางและตำรวจ) อาจกล่าวได้ว่าแม้อียิปต์จะมีระบอบการปกครองแบบสาธารณรัฐ มีประธานาธิบดีเป็นประมุขแต่แท้จริงแล้วอียิปต์ยังคงปกครองในระบอบเผด็จการทหาร ซึ่งเป็นระบอบเดียวกับสมัชชานายทหารเสรีภายใต้การนำของนาย กามาล อับเดล นัซเซอร์ที่สถาปนาขึ้นในการปฏิวัติเมื่อค.ศ. 1952 แต่ในสมัยประธานาธิบดีอันวาร์ ซาดัตที่มีการลงนามในข้อตกลงแคมป์เดวิดกับอิสราเอลภายใต้การอุปถัมภ์ของสหรัฐอเมริกาเมื่อค.ศ. 1978 เป็นเหตุให้กองทัพถูกลดบทบาทในด้านความมั่นคง กองทัพได้รับสัมปทานในการดำเนินกิจการที่ไม่เกี่ยวข้องกับการทหารแต่มีรายได้สูง เช่น การสร้างศูนย์การค้าขนาดใหญ่ การดำเนินธุรกิจรีสอร์ททริมทะเล การทำธุรกิจด้านสุขภาพธุรกิจอสังหาริมทรัพย์หรือธุรกิจท่องเที่ยว (Cook 2007, 80) ซึ่งผลของการกระทำดังกล่าวของประธานาธิบดีมูบารัคได้แปรเปลี่ยนให้กองทัพอียิปต์กลายเป็นกลุ่มผลประโยชน์ทางธุรกิจ

แต่อย่างไรก็ดีในระยะหลังกองทัพไม่ค่อยให้การสนับสนุนประธานาธิบดีมูบารัค โดยเฉพาะในช่วงที่มีการชุมนุมประท้วงเมื่อค.ศ. 2011 กองทัพของอียิปต์ ได้ “ลด” การสนับสนุนประธานาธิบดีมูบารัคและหันไปสนับสนุนกลุ่มผู้ชุมนุมแทนเห็นได้จากนายพลมูฮัมหมัด ฮุสเซ็น ทันทาวิ รัฐมนตรีกลาโหมและผู้บัญชาการสามเหล่าทัพ ได้เดินเข้าไปกลางที่ชุมนุมประท้วงเพื่อแสดงการสนับสนุนผู้ประท้วงเมื่อวันที่ 30 มกราคม 2011 โดยมีเหตุปัจจัย คือ ในระยะหลังนายทหารอียิปต์เริ่มรู้สึกถึงหน้าที่อันพึงมีต่อชาติและขมขื่นใจต่อสภาพความเป็นชายชาตินักรบที่ถูกละทิ้ง ไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่มากเท่าที่ควรจากการถูกทำให้เป็นอิสระจากกระทรวงมหาดไทย ซึ่งแนวคิดดังกล่าวเปรียบเสมือนเป็นแรงบันดาลใจให้กองทัพต้องการฟื้นฟูเกียรติยศศักดิ์ศรีของตนขึ้นมาใหม่อีกครั้ง (Kasian Tejapira 2011) ซึ่งกองทัพอียิปต์มีเพียง 2 เหล่าทัพที่ยังคงภักดีต่อประธานาธิบดีมูบารัค คือ กองทหารองครักษ์ประธานาธิบดีและกองทัพอากาศ (ประธานาธิบดีมูบารัคเป็นผู้บัญชาการทหารอากาศก่อนที่จะดำรงตำแหน่งประธานาธิบดี) ในขณะที่เหล่าทหารทั่วไปไม่ค่อยสนับสนุนประธานาธิบดีเท่าใดนักกรบกับกองทัพอียิปต์เห็นว่ากลุ่มทุนเสรีนิยมใหม่ที่มีเส้นสายเกี่ยวข้องกับนาย กามาล มูบารัค (บุตรชายของประธานาธิบดีมูบารัค) เป็นศัตรูคู่แข่งทางธุรกิจที่สำคัญเนื่องจากกลุ่มธุรกิจของนาย กามาล มูบารัค ต้องการจะแปรรูปกิจการของรัฐเพื่อหาประโยชน์ให้กับธุรกิจของครอบครัวตนเอง (Barany 2011, 32)

(2) กลุ่มศาสนา คือ กลุ่มภราดรภาพมุสลิมหรือมุสลิมบราเธอร์ฮูด (Muslim Brotherhood) ที่ถือเป็นกลุ่มการเมืองฝ่ายค้าน ซึ่งกลุ่มมุสลิมบราเธอร์ฮูดในอียิปต์เริ่มมีขึ้นเมื่อค.ศ.1928 ในฐานะที่เป็นองค์กรสังคมทางศาสนาในระดับรากหญ้า มีการสอน

ศาสนาอิสลาม มีการตั้งโรงพยาบาลและวิสาหกิจขนาดเล็กเพื่อคนยากจน (Kerckhove 2012, 1) ซึ่งมุสลิมบราเธอร์ฮูด มักจะไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมืองของอียิปต์เนื่องจากรัฐบาลของประธานาธิบดีมูบารัคมักเน้นการดำเนินกิจการของรัฐในรูปแบบที่เป็นโลกวิสัย (Secular) ไม่เน้นการเคร่งครัดด้านศาสนาและเน้นการพัฒนาแบบตะวันตก ดังนั้นขบวนการอิสลาม (Islamic movement) จึงเรียกร้องให้ใช้แนวทางดั้งเดิมตามกฎหมายอิสลาม (Sharia law) ในการปกครองอียิปต์ (Barker 2011) ผู้นำของอียิปต์ใช้ชีวิตอย่างชาวตะวันตกและนิยมเอียงกับประเทศตะวันตกแต่กตัญญูและไม่ดูแลประชาชนของประเทศ ดังนั้นมุสลิมบราเธอร์ฮูดจึงเรียกร้องให้มีความยุติธรรมในสังคม ปฏิเสธวิถีแบบตะวันตก มีการขจัดความยากจนและการทุจริตมิชอบ เรียกร้องให้มีสิทธิเสรีภาพทางการเมืองมากขึ้น และสนับสนุนการเมืองในระบอบประชาธิปไตยซึ่งมุสลิมบราเธอร์ฮูดถูกจัดว่าเป็นองค์กรณีศึกษาโดยตลอด เนื่องจากเป็นกลุ่มที่ต่อต้านระบอบเผด็จการทหารภายใต้ผู้นำคนเดียวนับตั้งแต่สมัยประธานาธิบดีนัสเซอร์หรือแม้แต่ประธานาธิบดีมูบารัค กระนั้นก็ตามกลุ่มมุสลิมบราเธอร์ฮูด ก็ได้เข้าร่วมและมีบทบาททางการเมืองในรัฐสภาของอียิปต์ในที่สุด

(3) กลุ่มคนหนุ่มสาวและกรรมกรเป็นกลุ่มคนที่มีบทบาทสำคัญในการลุกฮือขึ้นต่อต้านรัฐบาลของประธานาธิบดีมูบารัคเนื่องจากไม่พอใจการบริหารประเทศที่ทำให้เกิดปัญหาเศรษฐกิจและการว่างงานในอัตราที่สูง

(4) กลุ่มทุนขนาดเล็ก/ขนาดกลางและชนชั้นกลาง ซึ่งคนกลุ่มนี้ได้รับผลกระทบจากวิกฤติเศรษฐกิจและสินค้าที่ราคาแพง โดยต้องการให้ตนเองสามารถกลับมาดำเนินธุรกิจได้ในบรรยากาศ

ที่มีความหวังมากขึ้น (Anuch Arphapirom 2011, 42)

กลุ่มบุคคลเหล่านี้ได้รวมตัวกันชุมนุมประท้วงโดยเริ่มต้นเมื่อวันที่ 25 มกราคม 2011 บริเวณกรุงไคโรและในเมืองอื่นๆ ทั่วประเทศ เพื่อต่อต้านการปกครองของประธานาธิบดีมูบารัคที่ปกครองแบบเผด็จการมาอย่างยาวนานตลอด 30 ปี รวมทั้งรัฐบาลยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจที่ตกต่ำลงได้ซึ่งกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญ คือ คนหนุ่มสาวชาวอียิปต์ โดยอาศัยสื่อสังคมออนไลน์ (Social media) ไม่ว่าจะเป็นเฟสบุ๊ก (Facebook) และทวิตเตอร์ (Twitter) ในการติดต่อสื่อสารและส่งต่อข่าวสารต่างๆ ทางการเมืองระหว่างกลุ่มเพื่อรวมตัวกันประท้วงและต่อต้านรัฐบาล จนรัฐบาลต้องทำการตัดสัญญาณโทรศัพท์มือถือและปิดสัญญาณอินเทอร์เน็ตเพื่อยุติการสื่อสารระหว่างประชาชน ทำให้ทวิตเตอร์ต้องออกโปรแกรมพิเศษชื่อ Speak-2-Tweet ที่ชาวอียิปต์สามารถใช้โทรศัพท์บ้านหรือโทรศัพท์สาธารณะในการส่งข้อความผ่านทางทวิตเตอร์ได้

สภาพเศรษฐกิจของประเทศอียิปต์

นโยบายด้านเศรษฐกิจของประธานาธิบดีมูบารัคมีลักษณะแบบเดียวกับของอดีตประธานาธิบดีอันวา ซาดัต (ค.ศ. 1974) คือนโยบายเปิดประตูเสรีทางเศรษฐกิจ (Open Door Economic Policy : ODEP) เป็นการดำเนินนโยบายเพื่อเปิดเสรีเศรษฐกิจการค้าของอียิปต์ไปสู่ตลาดโลกเพื่อขยายการค้าและดึงดูดเงินลงทุนการลงทุนและเทคโนโลยีจากภายนอกประเทศ (Dessouki 1981, 410) แต่อย่างไรก็ดีนโยบายเปิดประตูเสรีทางเศรษฐกิจของอดีตรัฐบาลซาดัตกลับสร้างความร่ำรวยให้กับชนชั้นนายทุนอย่างมากจนนำไปสู่ปัญหาช่องว่างด้านรายได้ระหว่างคนรวยและคนจน ซึ่งปัญหาดังกล่าวก็สืบเนื่องมาจากจนถึงสมัยประธานาธิบดีมูบารัคเนื่องด้วยรัฐบาล

มูบารัคมักดำเนินการเพื่อเอื้อประโยชน์ให้กับกลุ่มธุรกิจของตนเอง ชนชั้นนำจึงมีความร่ำรวยมากขึ้น โดยประชากรอียิปต์ทั้งหมด 80 ล้านคนมีประชากรถึงร้อยละ 20 ที่มีค่าครองชีพต่ำกว่าเส้นแบ่งระดับความยากจน (Baizhi 2011,121) อาจกล่าวได้ว่านโยบายเปิดประตูเสรีทางเศรษฐกิจทำให้เศรษฐกิจของอียิปต์อิงอยู่กับเศรษฐกิจระหว่างประเทศค่อนข้างสูงและก่อให้เกิดปัญหาภาวะเงินเฟ้อรุนแรงและเกิดความผันผวนทางเศรษฐกิจสูงซึ่งข้อมูลตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจของอียิปต์จาก CIA World Factbook 2005-2012 พบว่านับตั้งแต่ ค.ศ. 2005 ประธานาธิบดีมูบารัคดำเนินนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจโดยจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจ 5 ปี ซึ่งทำให้เศรษฐกิจของอียิปต์ขยายตัวอย่างต่อเนื่อง แต่อย่างไรก็ดีเมื่อพิจารณาจากรายได้ประชากรต่อหัว (GDP-per capita : PPP) พบว่ามีค่าเพียง 6,600 เหรียญสหรัฐ (ค.ศ. 2010) ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับสหรัฐอเมริกาและสหราชอาณาจักรที่มีอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจต่ำกว่าแต่กลับมีรายได้ประชากรต่อหัวมากกว่าเท่ากับ 47,200 และ 34,800 เหรียญสหรัฐ (ค.ศ. 2010) ตามลำดับ นอกจากนี้การที่อียิปต์มีอัตราการเพิ่มจำนวนประชากรอย่างรวดเร็วจากจำนวน 59.3 ล้านคนในค.ศ. 1996 เป็น 83 ล้านคน ในค.ศ. 2012 (อัตราการเกิดเฉลี่ยร้อยละ 2.04 ต่อปี) มีผลกระทบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไม่ว่าจะเป็นปัญหาการว่างงาน ปัญหาเงินเฟ้อ หรือปัญหาการบริโภคและความต้องการพลังงานที่สูง อียิปต์มีอัตราการว่างงานและภาวะเงินเฟ้อที่สูงอย่างต่อเนื่อง อียิปต์มีประชากรวัยแรงงาน (Labor force) จำนวน 22.6 ล้านคน ซึ่งในจำนวนดังกล่าวมีประชากรวัยแรงงานที่ว่างงานคิดเป็นร้อยละ 9 โดยผู้ว่างงานส่วนใหญ่ร้อยละ 90 เป็นประชากรวัยหนุ่มสาวที่มีอายุต่ำกว่า 29 ปี โดยกลุ่มผู้ว่างงานหนุ่มสาวเป็นผู้ว่างงานที่มี

การศึกษาร้อยละ 18 (Baizhi 2011, 120) ซึ่งหนุ่มสาวที่มีการศึกษาบางคนไม่มีงานทำจำเป็นต้องไปขั้บรถแท็กซี่ (Aubermann 2011,19) ซึ่งกลุ่มวัยแรงงานหนุ่มสาวที่ตกงานเหล่านี้เป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในการประท้วงขับไล่ประธานาธิบดีมูบารัคให้ออกจากตำแหน่ง

อียิปต์มีอัตราเงินเฟ้อสูงโดยเฉลี่ยร้อยละ 10 ต่อปี ซึ่งปัญหาเงินเฟ้อในระดับสูงเกิดจากการที่รัฐบาลอียิปต์มักจะอุดหนุน (Subsidies) สินค้าอุปโภคบริโภคที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน เช่น ขนมปัง (Bread) หรือธัญพืช (Grain) ซึ่งปัญหาเงินเฟ้อสูงและเศรษฐกิจตกต่ำทำให้โรงงานอุตสาหกรรมหลายโรงงานในประเทศอียิปต์ทยอยปิดตัวลงซึ่งผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงคือกลุ่มคนวัยหนุ่มสาวที่มองไม่เห็นอนาคตในการทำมาหากินและดำรงชีพ (Fam and Alexander 2012) มูลเหตุสำคัญอีกประการของปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำของอียิปต์ คือ ภาวะเศรษฐกิจโลกตกต่ำ เนื่องจากเศรษฐกิจของอียิปต์ผูกติดอยู่กับเศรษฐกิจระหว่างประเทศ กล่าวคือระบบเศรษฐกิจของอียิปต์ขึ้นอยู่กับรายได้หลัก 4 สาขา คือ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว การที่แรงงานอียิปต์ไปทำงานในต่างประเทศ เงินภาษีจากธุรกิจในตลาดของชูเอส และเงินภาษีจากธุรกิจน้ำมัน (Golia 2009) เมื่อเศรษฐกิจโลกตกต่ำก็กดดันให้เศรษฐกิจของอียิปต์ตกต่ำลงไปด้วย นอกจากนี้ประธานาธิบดีมูบารัคยังไม่ค่อยสนับสนุนการปฏิรูปที่สำคัญและไม่มีความนโยบายหลักๆ ที่จะทำให้อียิปต์มีอนาคตที่ดีขึ้น ทำให้พื้นที่ในเมืองต่างๆ เกือบทั้งหมดของอียิปต์ขาดการบำรุงในขณะที่รัฐบาลกลับใช้จ่ายเงินงบประมาณส่วนใหญ่ของประเทศไปกับการทหารในปริมาณที่สูง โดยเพิ่มขึ้นจากจำนวน 13,333 ล้านปอนด์ในค.ศ. 2002 เป็นจำนวน 25,396 ล้านปอนด์ ในค.ศ. 2010

ซึ่งค่าใช้จ่ายด้านการทหารก็สูงขึ้นแทบทุกปี (Freeman, Cooper, Ismail, Skona and Solmirano 2011, 204) ซึ่งการใช้จ่ายเงินงบประมาณไปกับการทหารจำนวนมากก็เพื่อรักษาเสถียรภาพของระบอบการปกครองของประธานาธิบดีมูบารัค (Deeb 2007, 423) ในช่วงครึ่งปีหลังค.ศ.2010 รัฐบาลอียิปต์มีหนี้ต่างประเทศมากถึง 35 พันล้านเหรียญสหรัฐ

สภาพทางสังคมของประเทศอียิปต์

ประเด็นสำคัญประการหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการชุมนุมประท้วงขับไล่ประธานาธิบดีมูบารัคคือ ผู้ชุมนุมส่วนใหญ่เป็นประชาชนวัยหนุ่มสาวที่ไม่พอใจการบริหารงานของรัฐบาล โดยผลสำรวจโครงสร้างอายุประชากรชาวอียิปต์ในค.ศ. 2012 ของ CIA World Factbook พบว่าโครงสร้างอายุประชากรส่วนใหญ่ของอียิปต์อยู่ที่ประชากรวัยแรงงานที่มีอายุตั้งแต่ 25-34 ปี โดยมีสัดส่วนเพศชายและเพศหญิงไม่แตกต่างกันมากนัก คนหนุ่มสาวเหล่านี้เป็นกำลังสำคัญในการผลักดันให้เกิดการชุมนุมประท้วงขับไล่ประธานาธิบดีมูบารัคขึ้นโดยใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์คือ เฟซบุ๊ก (Facebook) และทวิตเตอร์ (Twitter) เป็นกลไกสำคัญที่ขับเคลื่อนให้คนจำนวนมากมารวมตัวเพื่อประท้วงขับไล่ประธานาธิบดีมูบารัค โดยหน้าเพจเฟซบุ๊กมีใจความเรียกร้องให้ผู้ประท้วงทั่วทั้งอียิปต์มารวมตัวชุมนุมกันหลังจากกิจกรรมการสวดมนต์ในวันศุกร์ แต่ต่อมารัฐบาลก็สั่งปิดเครือข่ายสังคมออนไลน์ในประเทศทั้งหมด ซึ่งนายมาร์ค เกรกอรี่ ผู้สื่อข่าวด้านเทคโนโลยีของสำนักข่าว BBC กล่าวว่รัฐบาลอียิปต์ได้จำกัดการเข้าถึงการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของประชาชนอย่างเฟซบุ๊กและทวิตเตอร์แต่ผู้ประท้วงที่มีความสามารถด้านเทคโนโลยีก็สามารถหาวิธีการแก้ไขและเข้าถึงเครือข่ายสังคมออนไลน์ได้ในที่สุด (BBC News 2011)

สถานการณ์การชุมนุมประท้วงในอียิปต์

ช่วงต้นค.ศ. 2011เกิดการชุมนุมประท้วงในอียิปต์ขึ้นโดยเริ่มต้นเมื่อวันที่ 25 มกราคม 2011 ประชาชนจำนวน 15,000 คนและกลุ่มมุสลิมบราเธอร์ฮูดมาชุมนุมที่กรุงไคโรและในเมืองอื่นๆ ทั่วประเทศ ซึ่งกลุ่มมุสลิมบราเธอร์ฮูดมาร่วมชุมนุมแต่ไม่ได้เป็นผู้นำการชุมนุม โดยพวกเขาไม่ต้องการให้การชุมนุมครั้งนี้ถูกมองว่าเป็นการปฏิบัติอิสลาม (Kerckhove 2012,1) ซึ่งส่วนใหญ่ของกลุ่มประชาชนที่ออกมาต่อต้านรัฐบาลไม่มีแกนนำทางการเมืองเป็นผู้ชี้นำ ผู้สังเกตการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศมองว่าการเคลื่อนไหวในครั้งนี้เป็นการร่วมแรงร่วมใจของคนหนุ่มสาวส่วนใหญ่เพื่อต่อต้านการปกครองของประธานาธิบดีมูบารัคที่ปกครองแบบเผด็จการมาอย่างยาวนานตลอด 30 ปี ประชาชนต้องการให้มีการเลือกตั้งใหม่ ต้องการให้รัฐบาลแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ เช่น ราคาสินค้าที่สูงขึ้น อัตราการว่างงานสูง ค่าแรงต่ำ และต้องการให้รัฐบาลดูแลประชาชนให้มากขึ้นดังเช่นที่นายมอสตาฟา อัลชาเฟย์ หนึ่งในผู้ชุมนุมประท้วงกล่าวแก่สำนักข่าว BBC ว่า “ผมอยากจะเป็นจุดจบของรัฐบาลที่ปกครองโดยระบบเผด็จการโดยนายมูบารัคพวกเราเบื่อกับต้องเผชิญกับราคาสินค้าและค่าครองชีพที่สูงขึ้นๆ ทุกวัน” (The BBC 2011) นอกจากนี้ The International Business Times ระบุว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้คนหนุ่มสาวชาวอียิปต์ลุกฮือขึ้นชุมนุมประท้วง คือ ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำของประเทศ มีอัตราการว่างงานสูง และนักการเมืองในรัฐบาลมีการคอร์รัปชันสูง โดยกลุ่มผู้ชุมนุมต้องการให้รัฐบาลมีการปฏิรูปเศรษฐกิจโดยด่วน (White 2011) ในวันที่ 28 มกราคม 2011 การชุมนุมประท้วง

ยังคงดำเนินต่อไปและเริ่มกระจายตัวออกไปเรื่อยๆ จนต้องประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินในกรุงไคโร อเล็กซานเดรียและซูเอซต่อมาในวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2011 กลุ่มผู้ชุมนุมยังคงชุมนุมประท้วงบริเวณจัตุรัส ตะห์รีร์ เรียกว่า ‘Day of Departure’ ต่อมาในวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2011 เจ้าหน้าที่ระดับสูงของพรรค NDP รวมถึงผู้นำกองทัพออกแถลงการณ์ให้ประธานาธิบดี ลาออกจากตำแหน่งแต่ประธานาธิบดีแถลงผ่านโทรทัศน์ว่าจะไม่ลงจากตำแหน่งจนกว่าจะถึงการเลือกตั้งในเดือนกันยายน ค.ศ. 2011 อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากชุมนุมประท้วงที่ดำเนินมายาวนานถึง 18 วันประธานาธิบดีมูบารัค ตัดสินใจลาออกจากตำแหน่งในวันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2011 ซึ่งการชุมนุมประท้วงครั้งนี้มีประชาชนเสียชีวิต จำนวน 846 คน และได้รับบาดเจ็บ จำนวน 6,000 คนอาจกล่าวได้ว่าการชุมนุมประท้วงในอียิปต์นับตั้งแต่ช่วงต้น ค.ศ. 2011 เป็นต้นมา เพื่อต่อต้านและขับไล่ประธานาธิบดี มูบารัคออกจากตำแหน่งมีมูลเหตุมาจากทั้งปัจจัยทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ที่เป็นเงื่อนไขสำคัญที่นำไปสู่การเปลี่ยนผ่านประชาธิปไตย จนนำไปสู่การลาออกจากตำแหน่งประธานาธิบดี มูบารัคที่ปกครองอียิปต์มาอย่างยาวนานตลอด 30 ปี

กรณีศึกษาสาธารณรัฐอิสลามอิหร่าน

การชุมนุมประท้วงขับไล่ประธานาธิบดี มะห์มูด อะห์หมัดดีนีญัดมีเหตุปัจจัยหลายประการ ทั้งปัญหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

สภาพการเมืองการปกครองของประเทศอิหร่าน

ในอดีตอิหร่านปกครองโดยระบอบกษัตริย์มาเป็นระยะเวลายาวนาน โดยกษัตริย์พระองค์สุดท้าย คือ พระเจ้ามุฮัมมัด เรซา ซาห์ปาร์สลาวิ ซึ่งการดำเนินนโยบายที่ให้มีการปฏิรูปที่ดินได้รับการต่อต้านเนื่องจากคนในราชวงศ์และข้าราชการใกล้ชิดได้รับที่ดินจำนวนมาก อีกทั้งผลประโยชน์ในการพัฒนาประเทศกลับตกอยู่ที่พระบรมวงศานุวงศ์ ในขณะที่ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ยากลำบาก จนกระทั่งวันที่ 1 เมษายน 1979 เกิดการปฏิวัติในอิหร่าน เรียกว่าการปฏิวัติอิสลาม (Islamic Revolution) เป็นการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบกษัตริย์ เป็นระบอบรัฐอิสลาม (Islamic State) ภายใต้การนำของอยาตุลลอฮ์ โคไมนี (Ayatollah Komeini) ผู้นำทางศาสนาสูงสุด และนับจากนั้นเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน อิหร่านได้กลายเป็นประเทศสาธารณรัฐอิสลาม โดยยึดแนวทางศาสนาเป็นหลักกฎหมายในการปกครองประเทศอย่างเคร่งครัด และปฏิเสธแนวทางทุนนิยมตะวันตกอย่างสิ้นเชิง (Donlaya Thienthong 2008, 152) โดยมีอยาตุลเลาะห์หรือประมุขสูงสุด (Supreme leader) คือ ผู้นำทางจิตวิญญาณหรือผู้นำทางศาสนา เป็นผู้นำสูงสุดทั้งฝ่ายศาสนจักรและอาณาจักร ส่วนประธานาธิบดีจะทำหน้าที่หัวหน้าฝ่ายบริหารที่ได้รับการเลือกตั้งจากประชาชนทุกๆ 4 ปี (ไม่เกิน 2 สมัย) ซึ่งประธานาธิบดีที่ปกครองอิหร่านในช่วงก่อนการเรียกร้องประชาธิปไตยในอาหรับ คือ ประธานาธิบดีมะห์มูด อะห์หมัดดีนีญัด (Mahmoud Ahmadinejad) เข้ารับตำแหน่งประธานาธิบดีของอิหร่านเมื่อเดือนสิงหาคม ค.ศ.

2005 ซึ่งเป็นผู้มีแนวคิดอนุรักษนิยม (Conservative) มีความเป็นชาตินิยมสูง มีท่าทีแข็งกร้าว และไม่ได้เป็นนักการศาสนาเหมือนประธานาธิบดีคนอื่น ๆ ที่ผ่านมา แต่เขาก็แสดงเจตนาที่มุ่งเน้นความสำคัญต่อหลักการอิสลาม

การเมืองภายในของอิหร่านแบ่งเป็น 3 ฝ่ายที่สำคัญ ได้แก่ (1) ฝ่ายอนุรักษนิยมสายเก่าดั้งเดิมของผู้นำสูงสุดอายาตุลลอฮ์ อาลี คาเมเนอี และประธานาธิบดีมะห์มูด อะห์หมัดดีนีญัด (2) ฝ่ายอนุรักษนิยมสายกลาง (Moderate conservative) เป็นกลุ่มที่ไม่ค่อยพอใจการดำเนินนโยบายของประธานาธิบดีมะห์มูด อะห์หมัดดีนีญัด ทำให้แยกตัวออกมาตั้งเป็นกลุ่มใหม่ แต่ยังคงเป็นพันธมิตรสำคัญของฝ่ายอนุรักษนิยมสายเก่าเนื่องจากยังคงภักดีต่ออายาตุลลอฮ์ โคไมนี ผู้นำการปฏิวัติอิสลามใน ค.ศ. 1979 ซึ่งเป็นผู้วางรากฐานแนวคิดฝ่ายอนุรักษนิยมมาแต่แรกเริ่ม (3) ฝ่ายปฏิรูป (Reformist) มีแนวคิดเสรีนิยมภายใต้การสนับสนุนของอดีตประธานาธิบดีโมฮัมหมัด คอตาลี ซึ่งสภาพการเมืองภายในของอิหร่านมีลักษณะผูกขาดอำนาจโดยฝ่ายอนุรักษนิยมเพียงฝ่ายเดียวโดยไม่มีขั้วอำนาจอื่นมาถ่วงดุลเหมือนในสมัยประธานาธิบดีคอตาลี กล่าวคือ ทั้งประมุขสูงสุดของอิหร่านและผู้นำฝ่ายบริหารเป็นผู้มีแนวความคิดอนุรักษนิยมแบบเดียวกัน เป็นการสะท้อนว่าพลังทางการเมืองของฝ่ายปฏิรูป (Reformist) กำลังอ่อนแอลง อาจกล่าวได้ว่าการเมืองของอิหร่านมีลักษณะเป็นคณะเผด็จการทางทหารของเหล่านักการศาสนา (Military dictatorship of the mullahtariat) ซึ่งเป็นเครือข่ายขนาดใหญ่ที่ประกอบไปด้วยฝ่ายของประธานาธิบดีมะห์มูด อะห์หมัดดีนีญัด, อยาโตลเลาะห์ อาลี คาเมเนอีผู้นำสูงสุด (Supreme Leader), นักการศาสนาของฝ่ายรัฐบาล และกลุ่มกิจการทางทหารที่ผสมผสานกิจการทาง

ธุรกิจที่บริหารควบคุมโดยกองกำลังพิทักษ์การปฏิวัติอิสลาม (Islamic Revolutionary Guards Corps : IRGC) (Escobar 2011) แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลประธานาธิบดีมะห์มูด อะห์หมัดดีนีญัดมีกองทัพที่แข็งแกร่งคอยสนับสนุนเสริมความเข้มแข็งให้กับระบอบเผด็จการของตนกับประธานาธิบดีมีการแปรรัฐวิสาหกิจโดยเฉพาะธุรกิจโทรคมนาคมเพื่อเอื้อประโยชน์ให้กับกลุ่มกองกำลังพิทักษ์การปฏิวัติอิสลาม (Metghalchi 2011, 2) ซึ่งกองกำลังพิทักษ์การปฏิวัติอิสลามถือเป็นกองทหารส่วนตัวของประมุขสูงสุดของอิหร่านที่แยกออกจากกองทัพปกติและเป็นกองกำลังที่เข้มแข็งมากที่สุดของอิหร่านที่คอยสนับสนุนรัฐบาล

ความเป็นระบอบเผด็จการอำนาจนิยมในการปกครองของประธานาธิบดีมะห์มูด อะห์หมัดดีนีญัด สามารถแสดงให้เห็นได้จากตัวชี้วัดความเป็นประชาธิปไตย (Democracy index) ของ Economist Intelligence Unit ค.ศ. 2007-2011 พบว่าคะแนนตัวชี้วัดความเป็นประชาธิปไตยของอิหร่านในแต่ละด้านไม่ว่าจะเป็นระดับการเลือกตั้ง การมีส่วนร่วมทางการเมือง หรือระดับเสรีภาพของประชาชน อยู่ในระดับต่ำโดยเฉลี่ยที่ 2-3 คะแนนต่อปี (Scale อยู่ที่ -10 ถึง 10) โดยในค.ศ. 2010 ช่วงก่อนการชุมนุมประท้วงอิหร่านมีค่าความเป็นประชาธิปไตยที่ระดับ 1.98 โดยมีระดับกระบวนการเลือกตั้งและพหุนิยม (Electoral process and pluralism) เท่ากับ 0.00 มีระดับการมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political participation) เท่ากับ 2.78 ซึ่งถือว่าอิหร่านมีค่าความเป็นประชาธิปไตยต่ำกว่าอียิปต์ค่อนข้างมาก

ในค.ศ. 2006 เริ่มปรากฏสิ่งที่สะท้อนว่าประชาชนเริ่มไม่นิยมในประธานาธิบดีมะห์มูด อะห์หมัดดีนีญัดคือ ในการเลือกตั้งผู้แทนท้องถิ่นของอิหร่าน

เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2006 ผู้สมัครที่ประธานาธิบดีให้การสนับสนุนได้รับการเลือกตั้งเพียง 3 ที่นั่ง ขณะที่ฝ่ายปฏิรูปได้รับการเลือกตั้ง 4 ที่นั่ง และกลุ่มอนุรักษนิยมสายกลาง (Moderate conservative) ได้รับการเลือกตั้งมากถึง 15 ที่นั่ง (The Associated Press 2006) และในค.ศ. 2008 เริ่มมีการต่อสู้ทางการเมืองภายในระหว่างฝ่ายอนุรักษนิยม (Conservatives) และฝ่ายปฏิรูป (Reformists) เห็นได้จากเมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2008 มีการเลือกตั้งสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งรัฐสภาอิหร่าน (Majlis) รอบแรก จำนวน 208 ที่นั่ง และรอบที่สอง จำนวน 82 ที่นั่ง (รวมทั้งหมด 290 ที่นั่ง) ซึ่งผลการเลือกตั้งปรากฏว่าฝ่ายอนุรักษนิยมสายเก่าดั้งเดิมของผู้นำสูงสุดอายาตุลลอฮ์ อาลี คามาเนอี และประธานาธิบดี มะห์มูด อะห์หมัดดิเนอี ได้ 117 ที่นั่ง ฝ่ายอนุรักษนิยมสายกลาง ได้ 53 ที่นั่ง และฝ่ายปฏิรูป ได้ 46 ที่นั่ง ฝ่ายชนกลุ่มน้อยทางศาสนา ได้ 5 ที่นั่ง และผู้สมัครอิสระ ได้ 69 ที่นั่ง (Donlaya Thienthong 2009, 215-216) อย่างไรก็ตามแม้ว่าผลการเลือกตั้งครั้งนี้ฝ่ายปฏิรูปจะได้ที่นั่งเพียง 46 ที่นั่ง แต่ก็เป็นที่ทราบกันดีว่าฝ่ายปฏิรูปถูกสกัดกั้นเกือบทุกทางจากผู้มีอำนาจชี้ขาดที่ส่วนใหญ่เป็นฝ่ายอนุรักษนิยม โดยผู้สมัครฝ่ายปฏิรูปถูกขัดขวางและตัดสิทธิไม่ให้ลงสมัครรับเลือกตั้ง จำนวน 1,700 คน ซึ่งการที่ฝ่ายปฏิรูปถูกขัดขวางไม่ให้ลงสมัครเลือกตั้ง เนื่องจากฝ่ายปฏิรูปเริ่มได้รับความนิยมมากขึ้นเรื่อยๆ จากประชาชนชาวอิหร่านที่เป็นชนชั้นกลางวัยหนุ่มสาว ปัญญาชน กลุ่มหัวก้าวหน้า และผู้ที่ต้องการแนวทางอิสระแม้ว่าฝ่ายอนุรักษนิยมจะชนะการเลือกตั้ง แต่เมื่อพิจารณาแล้วจะพบว่าที่นั่งของฝ่ายอนุรักษนิยมมีสองกลุ่ม คือ กลุ่มสายเก่าดั้งเดิมกับกลุ่มสายใหม่ ดังนั้นจึงสะท้อนให้เห็นภาพความไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของฝ่ายอนุรักษนิยม ซึ่งเป็น

ความเปราะบางที่ซ่อนอยู่ภายใต้ความแข็งแกร่งของฝ่ายอนุรักษนิยมที่ครองอำนาจในอิหร่านมายาวนานนับตั้งแต่การปฏิวัติอิสลามเมื่อค.ศ. 1979 (Donlaya Thienthong 2009, 217)

ในค.ศ. 2009 สถานการณ์ที่สำคัญต่อการเมืองอิหร่าน คือ การเลือกตั้งประธานาธิบดีคนที่ 10 ของอิหร่านที่มีขึ้นในวันที่ 12 มิถุนายน 2009 โดยมีผู้สมัครจำนวน 4 คน คือ (1) นายมะห์มูด อะห์หมัดดิเนอี ประธานาธิบดีคนปัจจุบันฝ่ายอนุรักษนิยม (2) นายโมห์เซน ราชาลี อดีตผู้บัญชาการกองกำลังปฏิวัติอิหร่านและเลขาธิการสภาที่ปรึกษาผู้นำสูงสุดฝ่ายอนุรักษนิยม (3) นายเมห์ดี กัรรูบี อดีตโฆษกสภามัจลิส ฝ่ายปฏิรูป (4) นายมีร์ฮอสเซน มุซาวี อดีตนายกรัฐมนตรีคนสุดท้ายของอิหร่าน (ค.ศ. 1981-1989) ฝ่ายปฏิรูป และเป็นผู้ที่อดีตประธานาธิบดีคอตามีให้การสนับสนุน (Donlaya Thienthong 2010, 169-170) ซึ่งฝ่ายที่ถูกจับตามองมากที่สุด คือ ฝ่ายอนุรักษและฝ่ายปฏิรูปที่กำลังแย่งชิงคะแนนนิยมจากประชาชน ทั้งสองฝ่ายปราศรัยหาเสียงและกล่าวหาฝ่ายตรงข้ามอย่างดุเดือด ก่อนการเลือกตั้งในวันที่ 23 พฤษภาคม 2009 รัฐบาลอิหร่านได้ปิดช่องทางสื่อสารทางอินเทอร์เน็ตระบบเฟซบุ๊ก เนื่องจากมีรายงานข่าวจาก Gulf News ว่าได้มีผู้สมัครรับเลือกตั้งหลายคนส่งข้อความโจมตีประธานาธิบดี มะห์มูด อะห์หมัดดิเนอี ผ่านระบบเฟซบุ๊ก ในที่สุดผลการเลือกตั้งปรากฏว่านายมะห์มูด อะห์หมัดดิเนอีได้รับการเลือกตั้งประธานาธิบดีเป็นสมัยที่สอง ได้คะแนนเสียง 24,527,516 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 62.63 อันดับสอง คือ นายมีร์ฮอสเซน มุซาวี ได้คะแนนเสียง 13,216,411 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 33.75 อันดับสาม คือ นายเรซาร์อี ได้คะแนนเสียง 648,240 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 1.73 และอันดับสี่คือ นายกัรรูบี ได้คะแนนเสียง 333,635 คะแนน

คิดเป็นร้อยละ 0.89 ซึ่งการที่นายมะห์มุด อะห์หมัด ดินีญัตต์ได้รับการเลือกตั้งประธานาธิบดีเป็นสมัยที่สอง ได้สร้างความไม่พอใจให้กับประชาชนหลายกลุ่ม รวมถึงผู้สมัครเลือกตั้งโดยเฉพาะอย่างยิ่งนาย มีร์ฮอสเซ็น มุซาวิ ที่อ้างว่าเขามีผู้สนับสนุนมากกว่า 10 ล้านคน เป็นไปไม่ได้ที่เขาจะได้คะแนนเพิ่มขึ้น จากฐานเสียงเดิมเพียงเล็กน้อย เขาเชื่อว่าการเลือกตั้งครั้งนี้ไม่บริสุทธิ์ยุติธรรม มีการคัดค้านผลการเลือกตั้ง โดยประชาชนออกมาชุมนุมประท้วงหลายหมื่นคน บนท้องถนนในกรุงเตหะรานและเมืองสำคัญอื่นๆ ซึ่งผู้ชุมนุมส่วนใหญ่เป็นผู้สนับสนุนนายมีร์ฮอสเซ็น มุซาวิ (ฝ่ายปฏิรูป) และกลุ่มผู้สนับสนุนอดีตประธานาธิบดี คอตามี

สภาพเศรษฐกิจของอิหร่าน

ปัญหาทางเศรษฐกิจของอิหร่านเป็นผลพวง มาจากการดำเนินนโยบายประชานิยมของ ประธานาธิบดีมะห์มุด อะห์หมัดดินีญัตต์ เช่น การขยาย การใช้จ่ายงบประมาณประจำปีโดยให้การอุดหนุน สินค้าที่จำเป็นประเภทเชื้อเพลิง อาหาร และที่อยู่อาศัย เพื่อให้มีราคาถูกลง ซึ่งรัฐบาลอิหร่านให้เงิน อุดหนุนสินค้าประเภทเชื้อเพลิงมากถึงร้อยละ 12 ของ GDP ของประเทศ (ค.ศ. 2008) รวมทั้งยังอุดหนุน สินค้าอุปโภคบริโภคราวปีละ 100,000 ล้านดอลลาร์ เพื่อไม่ให้สินค้าอุปโภคบริโภคมีราคาแพงมาก เกินไป นอกจากนี้รัฐบาลมีการปล่อยเงินกู้ดอกเบี้ย ต่ำให้กับภาคเกษตรกรรม ภาคการท่องเที่ยว และ ภาคอุตสาหกรรม (Donlaya Thienthong 2009, 219-220) เป็นเหตุให้รัฐบาลต้องแบกรับภาระค่าใช้จ่าย จำนวนมากซึ่งจากการรวบรวมตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจ ของอิหร่านของ CIA World Factbook ค.ศ. 2005-2012 พบว่าอัตราเงินเฟ้อของอิหร่านอยู่ในระดับสูง เรืออังกัดติดต่อกันมาหลายปีนับตั้งแต่ประธานาธิบดี

มะห์มุด อะห์หมัดดินีญัตต์ ขึ้นมาบริหารประเทศ เมื่อค.ศ. 2005 ในระหว่างค.ศ. 2005-2012 อัตรา เงินเฟ้ออยู่ระหว่างร้อยละ 13-26 เป็นเพราะรัฐบาล ใช้นโยบายการเงินและการคลัง (Monetary and Fiscal Policy) เพื่อกระตุ้นการสร้างงานให้เกิดขึ้นและ ลดภาระหนี้บางส่วนของรัฐ ซึ่งนโยบายดังกล่าว ก่อให้เกิดผลดีในระยะสั้นแต่ก่อให้เกิดปัญหาใน ระยะยาวตามมา (Donlaya Thienthong 2007, 370) ซึ่ง การที่อัตราเงินเฟ้ออยู่ในระดับสูงส่งผลให้ค่าครองชีพ ของประชาชนสูงขึ้น สินค้าอุปโภคบริโภคมีราคาสูงขึ้น โรงงานอุตสาหกรรมหลายแห่งต้องปิดกิจการลง ทำให้เกิดการเลิกจ้างและนำไปสู่ปัญหาการว่างงาน (Mazdak 2008) ในค.ศ. 2009 ก็มีการในภาค อุตสาหกรรมในเมืองอิสฟาฮาน (เมืองใหญ่อันดับ 3 ของอิหร่าน) ค้างจ่ายค่าจ้างให้กับพนักงาน จำนวน 200 คน เป็นระยะเวลา 7 เดือน ทำให้พนักงาน ไม่พอใจอย่างมาก อีกทั้งเหมืองแร่ในจังหวัดคอร์แกน ยังไม่ได้จ่ายค่าจ้างให้กับพนักงานเป็นระยะเวลา 6 เดือน และยังมีการปลดพนักงานมากถึง 2,000 คน (Donlaya Thienthong 2010, 176)

อัตราเงินเฟ้อของอิหร่านที่สูงมากส่งผลให้ ประชาชนชาวอิหร่าน นักเศรษฐศาสตร์ และ นักการเมืองแสดงท่าทีไม่พอใจการบริหารงานของ ประธานาธิบดี โดยในเดือนเมษายน ค.ศ. 2008 นายดาเวูด ดานิช ญะฮ์ฟารี (Davoud Danesh Jafari) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังและเศรษฐกิจ ให้ สัมภาษณ์ Far News Agency ต่อนโยบายเศรษฐกิจ ของประธานาธิบดีมะห์มุด อะห์หมัดดินีญัตต์อย่าง รุนแรง ว่า “...ในช่วงเวลาที่ทำงาน ไม่มีการนำผล กระทบที่ประชาชนได้รับมาคำนึงถึง และไม่มีการ วางแผนล่วงหน้าสำหรับอนาคต ปัญหาบางอย่าง เล็กน้อย แต่กลับให้ความสำคัญอันดับแรกๆ” (Donlaya Thienthong 2009, 222) เหตุการณ์ดังกล่าว

เป็นเหตุให้มีการเปลี่ยนแปลงอำนาจการตัดสินใจด้านเศรษฐกิจจากที่เคยอยู่ในความรับผิดชอบของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง คณะกรรมการวางแผนและการจัดการ และธนาคารกลางแห่งอิหร่าน ให้เป็นอำนาจการตัดสินใจของประธานาธิบดีมะห์มูด อะห์หมัดดีนีญัด แต่เพียงผู้เดียว (Donlaya Thienthong 2008, 156)

สิ่งสำคัญประการหนึ่งที่มีผลกระทบต่อสภาพเศรษฐกิจตกต่ำของอิหร่าน คือ การที่อิหร่านแสดงจุดยืนอย่างแข็งกร้าวที่จะไม่ยุติการพัฒนาโครงการนิวเคลียร์ทำให้อิหร่านถูกสหประชาชาติดำเนินมาตรการคว่ำบาตรเมื่อวันที่ 23 ธันวาคม 2006 อิหร่านมีความยากลำบากมากขึ้นในการดำเนินธุรกรรมทางการเงินในรูปของเงินสกุลดอลลาร์สหรัฐ (USD) อีกทั้งธนาคารแห่งสหภาพยุโรป Germany's Commerzban, Deutsche Bank, ธนาคาร HSBC และธนาคาร Standard Chartered ของอังกฤษก็ได้ลดการทำธุรกรรมทางการเงินกับอิหร่านด้วย (Chambers 2008) นอกจากนี้อิหร่านยังถูกลดความช่วยเหลือทางการเงินและถูกจำกัดเงินกู้ นอกจากนี้สหรัฐอเมริกาทราบดีว่าหัวใจของเศรษฐกิจอิหร่านมาจากธุรกิจเชื้อเพลิง ในเดือนตุลาคม ค.ศ. 2010 สหรัฐอเมริกาประกาศมาตรการคว่ำบาตรบริษัท Naftiran Intertrade เป็นบริษัทในเครือบริษัทน้ำมันของอิหร่าน และดำเนินการให้บริษัทน้ำมันต่างชาติ 4 แห่ง ได้แก่ บริษัท Total of France บริษัท Anglo-Dutch บริษัท Shell Norway's Statoil และบริษัท Eni ของอิตาลี หยุดทำธุรกิจกับอิหร่านมาตรการคว่ำบาตรส่งผลให้การส่งออกน้ำมันซึ่งเป็นหัวใจของเศรษฐกิจอิหร่านลดลงอย่างหนัก โดยมีการคาดการณ์ในเดือนกรกฎาคม 2010 ว่าอิหร่านอาจมีการผลิตน้ำมันต่ำกว่า 3 ล้านบาร์เรลต่อวันซึ่งต่ำสุดในรอบ 20 ปี (Chubin 2012, 13) และการผลิตน้ำมันที่ตกต่ำ

ลงก็ส่งผลให้อิหร่านต้องทำการปิดบ่อน้ำมันไปหลายแห่งจากปัญหาการขายน้ำมันในตลาดโลกไม่ได้

ในช่วงค.ศ. 2011-2012 เศรษฐกิจของอิหร่านก็ยังคงอยู่ในภาวะตกต่ำอันเนื่องมาจากปัญหาเศรษฐกิจภายในประเทศดั้งเดิมที่เรื้อรังมานาน การถูกสหประชาชาติคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจกระทบกับสภาพเศรษฐกิจระหว่างประเทศที่อยู่ในภาวะถดถอย สหภาพยุโรปเผชิญกับวิกฤตเศรษฐกิจปัญหาต่างๆ ช้างต้นเป็นการยากที่สภาพเศรษฐกิจของอิหร่านจะฟื้นตัวขึ้นในเร็ววัน เมื่อเริ่มต้นค.ศ. 2012 ค่าเงินเรียลของอิหร่านในราคาตลาดอยู่ที่ระดับ 17,800 เรียลต่อดอลลาร์ แต่ต่อมาเมื่อวันอังคารที่ 2 ตุลาคม 2012 ค่าเงินอิหร่านก็ร่วงมาแตะระดับต่ำเป็นประวัติการณ์ที่ 37,500 เรียลต่อดอลลาร์ อัตราเงินเฟ้อของอิหร่านอยู่ที่ 23.6% และอัตราการว่างงานอยู่ที่ 15.5% และต่อมาเมื่อวันพุธที่ 3 ตุลาคม 2012 ประชาชนชาวอิหร่านจำนวนมากออกมาประท้วงขว้างปาก้อนหินและถังขยะที่จุดไฟใส่เจ้าหน้าที่ตำรวจที่ออกมาปราบปรามการจลาจลเนื่องจากไม่พึงพอใจการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของประธานาธิบดีมะห์มูด อะห์หมัดดีนีญัด

สภาพทางสังคมของประเทศอิหร่าน

ประเด็นสำคัญประการหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการชุมนุมประท้วงประธานาธิบดีมะห์มูด อะห์หมัดดีนีญัดของอิหร่านที่มีความคล้ายคลึงกับกรณีของอียิปต์ คือ ผู้ชุมนุมประท้วงส่วนใหญ่เป็นประชาชนวัยหนุ่มสาวที่ไม่พอใจการบริหารงานของรัฐบาลจากข้อมูลโครงสร้างอายุประชากรชาวอิหร่านใน ค.ศ. 2012 ของ CIA World Factbook 2012 พบว่าโครงสร้างอายุประชากรส่วนใหญ่ของประเทศอิหร่านอยู่ที่ประชากรวัยแรงงานที่มีอายุตั้งแต่ 20-34 ปี โดยมีสัดส่วนเพศชายและเพศหญิงไม่แตกต่างกัน

มากนัก ซึ่งคนหนุ่มสาวเหล่านี้เป็นกำลังสำคัญในการผลักดันให้เกิดการชุมนุมประท้วงขับไล่รัฐบาลปัจจุบันซึ่งปัจจัยสำคัญที่กระตุ้นให้การชุมนุมประท้วงขยายตัวและมีผู้มาร่วมชุมนุมจำนวนมากคือ เทคโนโลยีการติดต่อสื่อสารและอินเทอร์เน็ต ซึ่งรัฐบาลอิหร่านได้ตัดสัญญาณและปิดกั้นการสื่อสารทุกชนิดเพื่อไม่ให้ผู้ชุมนุมชาวอิหร่านติดต่อสื่อสารกันได้ อิหร่านเป็นประเทศที่มีการทำเว็บบล็อก (Blog) ที่ใหญ่ที่สุดประเทศหนึ่ง มีการสร้างเว็บบล็อกประมาณ 60,000 บล็อกโดยรัฐบาลจะตรวจสอบการโพสต์ข้อความหรือข่าวสารต่างๆ ในเว็บบล็อกที่เป็นอันตรายต่อความมั่นคงของรัฐบาล (Metghalchi 2011, 2) ซึ่ง The Freedom House ของสหรัฐอเมริการะบุว่าประเทศอิหร่านมีระดับสิทธิเสรีภาพในการใช้สื่ออินเทอร์เน็ตอยู่ในระดับต่ำสุดเมื่อเดือนเมษายน ค.ศ. 2011

สถานการณ์การชุมนุมประท้วงในอิหร่าน

สถานการณ์การชุมนุมประท้วงในอิหร่านเริ่มคุกรุ่นมาตั้งแต่ค.ศ. 2009 เมื่อผลการเลือกตั้งปรากฏว่าประธานาธิบดีมะห์มูด อะห์หมัดดีนีญัดชนะการเลือกตั้งมีผู้มาชุมนุมจำนวนหลายแสนคนและการชุมนุมก็รุนแรงขึ้น รัฐบาลสั่งใช้กำลังเข้าสลายการชุมนุมจนเกิดการปะทะกันอย่างรุนแรง ทำให้เหตุการณ์บานปลายจนกลายเป็นการจลาจล มีการทำลายสถานที่ราชการ ธนาคาร บ้านเรือน และรถยนต์ของประชาชน รวมทั้งมีผู้บาดเจ็บและเสียชีวิตจำนวนมาก ซึ่งการชุมนุมประท้วงครั้งนี้ถือเป็นการชุมนุมครั้งร้ายแรงที่สุดในประวัติศาสตร์อิหร่านนับจากการปฏิวัติอิสลามเมื่อค.ศ. 1979 โดยผู้ชุมนุมประท้วงถูกจับกุมมากกว่า 170 คน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักเคลื่อนไหวอิสระ นักข่าวนักหนังสือพิมพ์

หัวก้าวหน้า และนักการเมืองฝ่ายปฏิรูป เป็นต้น ในวันที่ 19 มิถุนายน 2009 อยาตุลลอฮ์ คอเมเนอี ประมุขสูงสุดของอิหร่าน ได้ออกมาแถลงต่อประชาชนชาวอิหร่านอย่างเป็นทางการว่าให้ชาวอิหร่านอยู่ในความสงบ ยุติการประท้วง และขอให้เคารพผลการเลือกตั้งที่ประกาศอย่างเป็นทางการแล้ว เนื่องจาก การเลือกตั้งครั้งนี้เป็นไปอย่างบริสุทธิ์ยุติธรรมภายใต้ความเข้มงวดของระบอบกฎหมายอิสลาม อย่างไรก็ตามก็ดีแม้ว่าอยาตุลลอฮ์ คอเมเนอี จะออกมาแถลงต่อประชาชน แต่การชุมนุมประท้วงก็ยังคงดำเนินอยู่เป็นระยะยาวนานมากที่สุดเป็นเวลา 7 เดือน (มิถุนายน-ธันวาคม ค.ศ.2009) และเมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2011 เกิดการชุมนุมประท้วงขึ้นอีกครั้ง โดยกลุ่มผู้เคลื่อนไหวในชื่อขบวนการสีเขียว (Green movement) บริเวณกรุงเตหะรานอันเป็นผลพวงจากกระแสการเรียกร้องประชาธิปไตยในโลกอาหรับ ซึ่งรัฐบาลมีคำสั่งให้กองกำลังความมั่นคงสลายการชุมนุม (Escobar 2011) อย่างไรก็ตามแม้จะมีการชุมนุมต่อเนื่องยาวนานตั้งแต่ค.ศ.2009 -2012 ประชาชนชาวอิหร่านก็ยังไม่สามารถขับไล่ประธานาธิบดีมะห์มูด อะห์หมัดดีนีญัดให้ออกจากตำแหน่งได้เป็นผลสำเร็จจากกล่าวได้ว่าการชุมนุมประท้วงในอิหร่านนับตั้งแต่ช่วงต้น ค.ศ.2009เป็นต้นมา เพื่อต่อต้านและขับไล่ประธานาธิบดีมะห์มูด อะห์หมัดดีนีญัดออกจากตำแหน่งมีมูลเหตุมาจากทั้งปัจจัยทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ที่เป็นเงื่อนไขสำคัญที่นำไปสู่การเปลี่ยนผ่านประชาธิปไตย

สรุป

การศึกษาปรากฏการณ์เปลี่ยนผ่านประชาธิปไตยในอาหรับโดยอาศัยแนวคิดเรื่องการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตย โดยพิจารณาปัจจัยทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของอียิปต์

และอิหร่านเพื่อตอบคำถามว่าลักษณะร่วมและลักษณะต่างที่นำไปสู่การปฏิวัติของทั้งสองประเทศเป็นเช่นไรนั้น การศึกษาพบว่าปัจจัยทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ที่เป็นลักษณะร่วมของทั้งสองประเทศที่นำไปสู่การปฏิวัติประชาธิปไตยในอาหรับคือ (1) ปัญหาเผด็จการอำนาจนิยมของรัฐบาลทั้งสองที่มีการผูกขาดอำนาจยาวนาน โดยประธานาธิบดีมูบารัคเป็นผู้นำที่ครองอำนาจยาวนานที่สุดในประวัติศาสตร์การเมืองของอียิปต์นาน 30 ปี (ค.ศ. 1981-2011) รัฐบาลไม่อนุญาตให้ประชาชนเคลื่อนไหวทางการเมือง รัฐบาลมีการแทรกแซงฝ่ายตุลาการส่วนประธานาธิบดีมะห์มูด อะห์หมัดดีนีย์ผู้ดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีสองสมัยรวมระยะเวลาการครองอำนาจยาวนาน 8 ปี (ค.ศ. 2005-2013) การเมืองอิหร่านมีลักษณะผูกขาดอำนาจจากฝ่ายอนุรักษนิยมเพียงฝ่ายเดียวทั้งประมุขสูงสุดและประธานาธิบดีมีแนวคิดแบบอนุรักษนิยมสายเก่าแบบเดียวกัน เรียกว่าเป็นเผด็จการทหารของเหล่านักการศาสนาที่มีกองทัพที่แข็งแกร่งคอยสนับสนุนรัฐบาล (2) ปัญหาการคอร์รัปชัน รัฐบาลอียิปต์และอิหร่านเผชิญกับปัญหาการคอร์รัปชันในระดับสูงและโดนโจมตีเรื่องความบริสุทธิ์ยุติธรรมในการเลือกตั้งที่ผ่านมา (3) ปัญหาความขัดแย้งในกลุ่มชนชั้นนำทางการเมือง โดยรัฐบาลอียิปต์เผชิญปัญหากับกลุ่มการเมืองต่างๆ ที่เริ่มไม่พอใจการทำงานรัฐบาลและมีความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ ส่วนอิหร่านก็ประสบปัญหาเช่นเดียวกัน (4) ปัญหาเศรษฐกิจ อียิปต์และอิหร่านประสบกับปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ มีอัตราการว่างงานสูง และภาวะเงินเฟ้อที่สูงอย่าง

ต่อเนื่องตั้งแต่ค.ศ. 2005-2012 และ (5) ปัญหาทางสังคม คือ โครงสร้างประชากรส่วนใหญ่ของประเทศอียิปต์และอิหร่านเป็นประชากรวัยแรงงานที่มีอายุระหว่าง 20-35 ปี ที่ไม่พอใจการบริหารงานของรัฐบาล โดยมีสื่อออนไลน์ทั้งเฟซบุ๊กและทวิตเตอร์เป็นกลไกสำคัญที่ขับเคลื่อนให้คนจำนวนมากมาชุมนุมประท้วงขับไล่รัฐบาลเผด็จการ

ส่วนลักษณะต่าง คือ บทบาทของกองทัพที่มีต่อรัฐบาล ซึ่งแม้ว่าอียิปต์และอิหร่านจะเป็นประเทศมุสลิมแต่ก็เป็นประเทศเผด็จการที่ทหารมีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อการคงอยู่และเสถียรภาพของรัฐบาล ดังนั้นผลลัพธ์ของการปฏิวัติของอียิปต์และอิหร่านที่แตกต่างกันโดยอียิปต์ประชาชนสามารถโค่นล้มรัฐบาลประธานาธิบดีมูบารัคได้เนื่องจากกองทัพสนับสนุนฝ่ายประชาชน ซึ่งกองทัพอียิปต์ไม่สนับสนุนรัฐบาลประธานาธิบดีมูบารัคเนื่องด้วยความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ทางธุรกิจและเมื่อไม่มีกลุ่มทหารสนับสนุนอยู่เบื้องหลังเป็นเหตุให้ประธานาธิบดีมูบารัคถูกโค่นอำนาจลงจากการเป็นผู้นำประเทศในค.ศ. 2011 ในขณะที่อิหร่านไม่ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบอบการเมืองการปกครองเนื่องจากกองทัพอิหร่านที่นำโดยอยาตุล्लाห์เลาะห์ซึ่งเป็นฝ่ายเดียวกับรัฐบาลยังคงให้การสนับสนุนรัฐบาลอย่างเข้มแข็ง ดังนั้นในปรากฏการณ์การปฏิวัติที่เป็นปรากฏการณ์ร่วมกันของประเทศในอาหรับไม่ได้หมายความว่าทุกประเทศจะต้องมีผลลัพธ์การปฏิวัติที่เหมือนกัน แต่ละประเทศล้วนมีเงื่อนไขและปัจจัยเฉพาะของแต่ละประเทศที่ทำให้ผลลัพธ์การปฏิวัติมีความแตกต่างกัน

References

- Anuch Arphapirom. 2011. Korany lookkunsu tee Tunisia lae Egypt: Head pudjai lae phusadang samkan. [Tunisia and Egypt Uprising: Factors and Important actors]. *Matichon Weekly Online*, June 3. (in Thai)
- Aubermann, Ashley V. 2011. Corruption in Egypt: The effects of ‘Koosa’ on economic development and political stability. Master’s Thesis, Western Michigan University.
- Baizhi, Liao. 2011. The reasons for and the impacts of the Egypt Revolution. *CIR* 21(2): 119-127.
- Barany, Zoltan. 2011. Comparing the Arab Revolts: The role of the military. *Journal of Democracy* 22 (4): 28-39.
- Barker, Anne. 2011. Islamist groups dominate protests in Cairo. *ABC News*, July 30.
- Chambers, Madeline. 2008. German imports from Iran up despite nuclear row-paper. *Reuters News*, January 9.
- Chaiwat Khamchoo, and Niti Nerngchamnong. 2016. *Kanmuangpreabtiab: Tidsadee, naewkid lae koranesuksa*. [Comparative politics: Theories, concepts and case studies]. Bangkok: Chulalongkorn University Press. (in Thai)
- Chubin, Shahram. 2012. *Iran and the Arab Spring: Ascendancy frustrated*. Gulf Research Center: GRC GULF PAPERS.
- Cook, S.A. 2007. *Ruling but not governing: The military and political development in Egypt Algeria and Turkey*. Baltimore, MD: The John Hopkins University Press.
- Deeb, M. 2007. *The government and politics of the Middle East and North Africa*. 5th ed. Boulder, CO: Westview Press.
- Dessouki, A.E.H.. 1981. Policy making in Egypt: A case study of the open door economic Policy. *Social Problems* 28 (4): 410-416.
- Diamond, Larry. 2011. Arab Spring kab vikitrakarn kong Thai: Prachatippathai nail ok. [From Arab Spring to Thai crisis: The spirit of global democratization]. Public Speaking held by King Prajadhipok’s Institute, Institute of Security and International Studies: ISIS, Thailand Democracy Watch (TDW) ; The Faculty of Political Science, Chulalongkorn University. (in Thai)

- Donlaya Thienthong. 2007. Eiran. [Iran]. *Asian Journal* 2550/2007. Bangkok: Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University. (in Thai)
- . 2008. Sarthalanarad Itsalam Eiran. [Islamic Republic of Iran]. *Asian Journal* 2551/2008. Bangkok: Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University. (in Thai)
- . 2009. Sarthalanarad Itsalam Eiran. [Islamic Republic of Iran]. *Asian Journal* 2552/2009. Bangkok: Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University. (in Thai)
- . 2010. Sarthalanarad Itsalam Eiran. [Islamic Republic of Iran]. *Asian Journal* 2553/2010. Bangkok: Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University. (in Thai)
- Economist Intelligence Unit. 2010. *Democracy index 2010: Democracy in retreat*. London: The Economist Group.
- Escobar, Pepe. 2011. Iran's post-Islamist generation. *Asia Times Online*, February 17.
- Fam, Mariam, and Caroline Alexander. 2011. Egypt's economy reels as capital flees. *Bloomberg Business Week*, December 2.
- Freeman-Perlo, Sam, Julian Cooper, Olawale Ismail, Elisabeth Skona and Carina Solmirano. 2011. *SIPRI yearbook 2011: Armaments, disarmament and international security*. Stockholm: Stockholm International Peace Research Institute.
- Golia, M. 2009. *Egypt: painting by numbers: the economic picture in Egypt is changing*. Gale Academic One File Database: The Middle East.
- Haggard, Stephan, and Robert Kaufman. 1997. The political economy of democratic Transitions: Transitions to democracy. *Comparative Politics* 29(3): 263-283.
- Kasian Tejapira. 2011. Kon Mubarak?. [The elimination of Mubarak President]. *Matichon Online*, February 19. (in Thai)
- Kerckhove, Ferry de. 2012. *Egypt's Muslim Brotherhood and the Arab Spring*. Ottawa: Canadian Defence & Foreign Affairs Institute.
- Mazdak, Siha. 2008. Iran : Inflation, privatization intensify working class struggles. *World Socialist Website*, May 29.

- Metghalchi, Nazanine. 2011. *Is Iran immune from the Arab Spring?* Madrid: A European Think Tank For Global Action-FRIDE.
- Stolpestad, Ingrid Westgaard. 2011. *The Arab Spring and international debt: Tunisia, Egypt and Bahrain's debt to Norway*. Oslo: Norwegian Church Aid and the Norwegian Coalition for Debt Cancellation (SLUG).
- Surachart Bamrungasuk. 2011. Prachatipataipiwat jak Tunesia su Egypt lae. [Democracy: From Tunesia to Egypt]. *Matichon Weekly Online*, February 11. (in Thai)
- Surapol Rajbhandarak, and Suraphan Thabsuwan. 1980. *Kanmuang rawang prathed nai Tawanookklang*, [International politics in the Middle East]. Bangkok: Ramkhamhaeng University Press. (in Thai)
- The Associated Press. 2006. Iranian President suffers defeat in Local elections. *The Tuscaloosa News*, December 19.
- The BBC. 2011. Egypt protests: Anti-Mubarak demonstrators arrested. *BBC News*, January 26.
- Thompson, J. 2008. *A history of Egypt: From earliest times to the present*. New York: The American University in Cairo Press.
- Transparency International. 2010. *Corruption perceptions index 2010*. Berlin: Transparency International Secretariat.
- White, Jeremy B. 2011. Arab Spring: in foreign aid to Egypt and Tunisia, questions loom. *International Business Times*, June 17.
- Williams, Daniel, and Robin Wright. 2005. Controversy swirls over Egypt vote. *The Washington Post*, September 9.

Guidelines for the Reform of Inquiry Police in Thailand**

Punchada Sirivunnabood*

Abstract

The investigation of a criminal case is a major responsibility of the Royal Thai Police in the justice system. This investigation process is the first step before those criminal cases will be delivered to the prosecutor, the judge and the collection process respectively. The inquiry police are key persons in charge of investigating criminal cases. They, therefore, play a significant role in influencing the fundamental justice process for the benefit of the people and the society. However, the responsibility of the inquiry police was widely questioned about the transparency by the public, which resulted in the decline in people's trust toward the role of the Thai police. As a result, there are a lot of debates on how to develop the investigation system executed by the Royal Thai Police. Focusing on the qualitative method, this research proposes three possible structures of the development of police investigation system. Each structure introduces different internal arrangements; however, they achieve the same objective of how to improve the police investigation system to benefit Thai people as a whole.

Keywords: *police, investigation system, the development of investigation system, Royal Thai Police*

*Faculty of Social Sciences and Humanities, Mahidol University, Phuttamonthon 4 Road, Salaya, Nakhon Pathom. Email: punchada.sir@mahidol.ac.th

**Received July 5, 2016; Accepted September 22, 2016

แนวทางการปฏิรูประบบงานสอบสวน ของตำรวจไทย**

พรรณชฎา ศิริวรรณบุญชัย*

บทคัดย่อ

การสอบสวนคดีอาญาเป็นหน้าที่หลักอันสำคัญของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ในงานด้านกระบวนการยุติธรรม ซึ่งเป็นกระบวนการเบื้องต้นที่จะนำไปสู่อัยการ ศาล และราชทัณฑ์ ดังนั้นพนักงานสอบสวนเป็นบุคลากร ผู้ปฏิบัติงานด้านการสอบสวนโดยตรง จึงมีบทบาทเป็นผู้อำนวยความยุติธรรมเบื้องต้นในกระบวนการสอบสวนให้แก่ประชาชนและสังคมอย่างแท้จริง ในปัจจุบันการทำงานของพนักงานสอบสวน มักถูกตั้งคำถามถึงความโปร่งใสในการปฏิบัติหน้าที่อยู่บ่อยครั้ง ส่งผลต่อความเชื่อมั่นของประชาชนที่ลดน้อยลง จึงได้เริ่มมีแนวคิดในการพัฒนาระบบงานสอบสวนอยู่หลายรูปแบบ โดยงานวิจัยฉบับนี้ได้เก็บข้อมูลเพื่อศึกษาแนวทางอันเป็นไปได้ในการพัฒนาระบบงานสอบสวน ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 3 แนวทางสำคัญ แต่ละแนวทางมีกระบวนการในการปรับโครงสร้างแตกต่างกัน แต่จุดประสงค์หลักของทุกแนวทางคือให้งานสอบสวนเป็นที่พึงของประชาชนได้อย่างแท้จริง

คำสำคัญ: ตำรวจ, ระบบงานสอบสวน, แนวทางการพัฒนาระบบงานสอบสวน, ประเทศไทย, สำนักงานตำรวจแห่งชาติ

*คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม

อีเมล punchada.sir@mahidol.ac.th

**งานวิจัยฉบับนี้ได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิเอเชีย (Asia Foundation) และภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ได้รับบทความ 5 กรกฎาคม 2559; อนุมัติให้จัดพิมพ์ 22 กันยายน 2559

บทนำ

สำนักงานตำรวจแห่งชาติ เป็นหน่วยงานอิสระที่ขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรีเป็นหน่วยงานราชการที่มีความสัมพันธ์กับการดำรงชีวิตของประชาชนในการปกป้อง ดูแลทุกข์สุข และอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนในด้านต่างๆ มากมาย ทั้งสังคมเมือง ชนบท และเป็นการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับสิทธิเสรีภาพของประชาชน

สถานีตำรวจเป็นหน่วยงานระดับปฏิบัติการที่สำคัญที่สุดหน่วยงานหนึ่งของสำนักงานตำรวจแห่งชาติในการที่จะปฏิบัติภารกิจให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ ปัจจุบันมีสถานีตำรวจนครบาล สถานีตำรวจภูธรอำเภอ และสถานีตำรวจภูธรตำบล ทั่วประเทศ โดยได้แบ่งสายการบังคับบัญชาและสายงานการปฏิบัติต่างลักษณะและความรับผิดชอบ แบ่งออกเป็น 5 สายงาน ได้แก่ งานสอบสวน งานสืบสวน งานป้องกันและปราบปราม งานจราจร และงานธุรการ

การสอบสวนคดีอาญา เป็นหน้าที่หลักที่สำคัญของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ในงานด้านกระบวนการยุติธรรม ซึ่งเป็นกระบวนการเบื้องต้นที่จะนำไปสู่อัยการ ศาล และราชทัณฑ์ ดังนั้นพนักงานสอบสวนเป็นบุคลากรผู้ปฏิบัติงานด้านการสอบสวนโดยตรง จึงมีบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวกยุติธรรมเบื้องต้นในกระบวนการสอบสวนให้แก่ประชาชนและสังคมอย่างแท้จริง ทำให้พนักงานสอบสวน ต้องมีความรอบรู้เกี่ยวกับกฎหมาย ตลอดจนระเบียบข้อบังคับ คำสั่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องโดยต้องแท้ เพราะหน้าที่หลักของพนักงานสอบสวนคือ การดำเนินการสอบสวนคดีอาญา และดำเนินการตามพระราชบัญญัติที่มีโทษทางคดีอาญาต่าง ๆ

โดยหน้าที่ความรับผิดชอบของพนักงานสอบสวนนั้นเริ่มจากการสอบสวนผู้กล่าวหาหรือผู้เสียหายที่มาแจ้งความร้องทุกข์ ผู้ต้องหา พยาน ตลอดจนการรวบรวมพยานหลักฐานต่างๆ แล้วมีความเห็นทางคดีว่าจะสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้อง หรืองดการสอบสวน เพื่อส่งสำนวนการสอบสวนที่เสร็จสิ้นแล้วไปยังพนักงานอัยการเพื่อพิจารณาดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้องต่อไป นอกจากนี้พนักงานสอบสวนจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในตัวบทกฎหมายต่างๆ แล้ว พนักงานสอบสวนยังจะต้องเป็นผู้ที่เอาใจใส่ในการปฏิบัติงานอย่างจริงจัง และต้องเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีด้วย เพราะจะต้องสัมผัสกับประชาชนโดยตรง ดังนั้นงานสอบสวนจึงมีความสำคัญในกระบวนการยุติธรรมเบื้องต้นอย่างมาก พนักงานสอบสวนต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ มีความเป็นวิชาชีพ และมีความอิสระในระดับที่เหมาะสมจากการแทรกแซง รวมทั้งต้องมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน และเป็นผู้ที่ทรงไว้ซึ่งคุณธรรมและจรรยาบรรณ จึงจะสามารถปฏิบัติภารกิจที่กฎหมายให้อำนาจไว้ได้สำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ

พนักงานสอบสวนจึงถือได้ว่าเป็นต้นทางแห่งกระบวนการยุติธรรมที่มีบทบาทสำคัญในการรวบรวมพยานหลักฐานและสำนวนความเห็นในทางคดี จึงมีความจำเป็นที่ต้องได้รับการยอมรับจากประชาชนทั่วไป อย่างไรก็ตามการปฏิบัติงานของพนักงานสอบสวนที่ผ่านมา กลับไม่เป็นที่พึงพอใจของประชาชนมากนัก เนื่องจากมีปัญหาอุปสรรคอยู่หลายประการ เช่น สภาพปัญหาเกี่ยวกับโครงสร้างอัตรากำลังของสถานีตำรวจ คือ มีกำลังพนักงานสอบสวน และปริมาณงานไม่สมดุลกัน พนักงานสอบสวนมีไม่เพียงพอที่จะให้บริการประชาชนด้วยความสะดวกรวดเร็วได้ ทั้งจากสภาพปัญหาเกี่ยวกับตัวพนักงานสอบสวนเอง เช่น การขาดคุณธรรม

จริยธรรม และการขาดจิตสำนึกในหน้าที่ เป็นต้น ปัญหาอุปสรรคอีกส่วนหนึ่งอันเกิดจากการพนักงานสอบสวนปฏิบัติงานสอบสวนโดยไม่ถูกต้องไม่ชอบด้วยบทบัญญัติแห่งกฎหมาย การปฏิบัติงานสอบสวนที่ล่าช้า และการปฏิบัติงานสอบสวนที่ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรม อันจะส่งผลเสียต่อบุคคลที่เกี่ยวข้อง สังคม และกระบวนการยุติธรรมในภาพรวม

การปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวนในปัจจุบันจึงมาถึงจุดที่ไม่ได้รับความเชื่อถือจากประชาชนอย่างมากและควรต้องได้รับการแก้ไขอย่างแท้จริง ที่สำคัญการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวนต้องสามารถถูกตรวจสอบได้จากทุกฝ่ายไม่ว่าจะโดยอัยการที่ต้องพัฒนาการทำงานให้มีมาตรฐานสูงขึ้น ผู้ว่าราชการจังหวัดและนายอำเภอต้องเป็นที่พึ่งของประชาชนได้ เมื่อได้รับการร้องเรียนย่อมมีอำนาจตรวจสอบสั่งการ นอกจากนั้นสายงานนิติวิทยาศาสตร์ งานพิสูจน์หลักฐานก็ต้องเป็นอิสระและเชื่อถือได้ ไม่มีใครตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับการรวบรวมหลักฐานและการตรวจพิสูจน์ และคดีใดอัยการสั่งไม่ฟ้องผู้เสียหายต้องมีสิทธิขอเอกสารการสอบสวนทั้งหมดมาตรวจสอบว่าทำกันโดยชอบตามกฎหมายหรือไม่

ในช่วงปีที่ผ่านมาจึงมีการเรียกร้องจากพนักงานสอบสวนจำนวนมากที่ต้องการก่อให้เกิดการปฏิรูประบบงานสอบสวนอย่างแท้จริง เพื่อให้งานสอบสวนเกิดความเป็นธรรม โปร่งใส ไม่ถูกแทรกแซงจากนักการเมืองหรือผู้มีอำนาจในการทำงาน พนักงานสอบสวนสามารถเจริญก้าวหน้าในวิชาชีพได้ และที่สำคัญที่สุดพนักงานสอบสวนได้ปฏิบัติงานเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนอย่างแท้จริง ที่ผ่านมามีผู้นำเสนอแนวทางการปฏิรูป

ระบบงานสอบสวนอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น ให้งานสอบสวนแยกออกจากสำนักงานตำรวจแห่งชาติอย่างแท้จริง หรือให้งานสอบสวนย้ายไปอยู่ในหน่วยงานการกำกับดูแลของอัยการ ซึ่งยังหาข้อสรุปไม่ได้ชัดเจน งานวิจัยฉบับนี้จึงมุ่งเน้นศึกษาแนวทางการปฏิรูปโครงสร้างระบบงานสอบสวน เพื่อความโปร่งใสและยุติธรรมในการทำงาน รวมทั้งพนักงานสอบสวนได้ทำหน้าที่เพื่อประโยชน์สุข และตอบสนองความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคของการทำงานสอบสวนที่เกิดขึ้นในงานตำรวจไทยปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาหาแนวทางเลือกในการปฏิรูปงานสอบสวนให้มีประสิทธิภาพ และเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายที่มีหน้าที่เกี่ยวข้อง
3. เพื่อศึกษาหาแนวทางปฏิรูประบบงานสอบสวนให้เป็นการทำงานที่เข้าถึงประชาชน และได้รับการยอมรับจากประชาชนอย่างแท้จริง

งานวิจัยฉบับนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพมุ่งศึกษาแนวทางในการปฏิรูประบบงานสอบสวนของตำรวจ เพื่อเพิ่มศักยภาพในการทำงานให้สามารถเข้าถึงประชาชนได้อย่างแท้จริง รวมทั้งเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน และตรวจสอบการทำงานของพนักงานสอบสวนต่อไป

ระเบียบวิธีวิจัย

เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการจากผู้มีส่วนได้เสียในการปฏิบัติงานสอบสวน คณะผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมต่างๆ เช่น หนังสือ บทความวิชาการ

บทความวารสาร หนังสือพิมพ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาปรับใช้เป็นข้อคำถามในการจัดทำสัมมนากลุ่มย่อย (Focus group) ในพื้นที่ต่างๆ ของประเทศ รวมทั้งสิ้น 9 เวที เช่น กรุงเทพมหานคร เชียงใหม่ สงขลา นครราชสีมา และเวทีใหญ่รวมที่กรุงเทพมหานคร 1 ครั้งเพื่อจัดทำบทสรุปงานวิจัย โดยในการจัดประชุมกลุ่มย่อยผู้วิจัยจะเชิญบุคคลากรผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในงานสอบสวนจากหลากหลายสาขาวิชาชีพ เช่น เจ้าหน้าที่ตำรวจที่ปฏิบัติงานด้านการสอบสวน เจ้าหน้าที่ตำรวจระดับสูงที่รับผิดชอบด้านงานสอบสวน พนักงานฝ่ายปกครอง แพทย์นิติเวช องค์กรด้านสิทธิมนุษยชน นักวิชาการด้านอาชญาวิทยา ทนายความ โดยในแต่ละการประชุมกลุ่มย่อยจะประกอบด้วยผู้เข้าร่วม 20-25 ท่านแล้วแต่จังหวัด โดยการจัดสัมมนากลุ่มย่อยในบางพื้นที่ผู้วิจัยได้ใช้กระบวนการสนทนาทางออก (Deliberative dialogue) เพิ่มเติม วิธีการสนทนาทางออกนั้นเป็นรูปแบบการจัดประชุมที่เชิญผู้มีส่วนได้เสียที่มีความหลากหลายทั้งด้านบทบาท ประสบการณ์ มุมมอง ฯลฯ มาร่วม สนทนาปรึกษาหารือในเรื่องที่เป็นประโยชน์สาธารณะ ที่ผู้มีส่วนได้เสียนั้นเกี่ยวข้องและสนใจ โดยมีเอกสารเชิงประเด็น (Issue book) ช่วยในการสนทนาและแสดงความคิดเห็นต่อแนวทางต่างๆ รวมถึงผลที่ตามมาของแต่ละแนวทางนั้นๆ การสนทนาแบบนี้จะช่วยให้ผู้สนทนาเห็นความสัมพันธ์ของทางเลือกต่างๆ และอาจนำไปสู่การสรุปหาแนวทางร่วมที่เป็นทางออกของประเด็นปัญหานั้นอย่างมีดุลพินิจที่รอบด้านมากยิ่งขึ้น

โดยการประชุมกลุ่มเจาะจง (Focus group discussion) และการจัดสนทนาทางออก (Deliberative Dialogue) มีรายละเอียด ดังนี้

1. จัดประชุมกลุ่มเจาะจง (Focus group discussion) ครั้งที่ 1 ที่มูลนิธิเอเชีย กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2558 โดยมีผู้เข้าร่วมประชุม 8 ท่าน ได้แก่ ผู้แทนจากสมาคมพนักงานสอบสวนแห่งประเทศไทย พนักงานสอบสวนจากสถานีตำรวจภูธรเมืองสงขลา และสถานีตำรวจนครบาลพญาไท ผู้แทนจากคณะอนุกรรมการปฏิรูประบบตำรวจสภาปฏิรูปแห่งชาติ เจ้าหน้าที่ในสังกัดคณะกรรมการปฏิรูปกฎหมาย อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหิดล และพนักงานไทยพีบีเอส

2. จัดประชุมกลุ่มเจาะจง (Focus group discussion) ครั้งที่ 2 ที่โรงแรมดุสิตธานี กรุงเทพฯ วันเสาร์ที่ 4 กรกฎาคม 2558 โดยมีผู้เข้าร่วมประชุม 10 ท่าน โดยเป็นอาจารย์ประจำจาก 7 สถาบันการศึกษาที่มีการเรียนการสอนในสาขาการบริหารงานยุติธรรมหรือเกี่ยวข้อง ได้แก่ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยรังสิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ ผู้แทนจากคณะกรรมการปฏิรูปกฎหมายและสำนักกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม

3. จัดประชุมกลุ่มเจาะจง (Focus group discussion) ครั้งที่ 3 ที่โรงแรมดุสิตธานี กรุงเทพฯ วันเสาร์ที่ 18 กรกฎาคม 2558 โดยมีผู้เข้าร่วม 10 ท่าน ได้แก่ ผู้พิพากษา พนักงานอัยการ พนักงานฝ่ายปกครอง ทนายความและองค์กรด้านสิทธิมนุษยชน เช่น สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายแห่งประเทศไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์ มูลนิธิเพื่อสิทธิมนุษยชนและการพัฒนา ขบวนการผู้หญิงปฏิรูปประเทศไทย ชมรมช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรม เป็นต้น

4. จัดเวทีสนทนาทางออก (Deliberative dialogue) ครั้งที่ 1 ที่โรงแรมเซ็นทารา อำเภอ

หาดใหญ่ จังหวัดสงขลา วันเสาร์ที่ 22 สิงหาคม 2558 กลุ่มเป้าหมายจำนวนประมาณ 17 ท่านในพื้นที่ภาคใต้ ประกอบด้วย บุคลากรในกระบวนการยุติธรรมภาครัฐ (พนักงานตำรวจ พนักงานอัยการ ผู้พิพากษา) พนักงานฝ่ายปกครอง แพทย์นิติเวช นักวิชาการ ทนายความและองค์กรด้านสิทธิมนุษยชน

5. จัดเวทีสนทนาทางออก (Deliberative dialogue) ครั้งที่ 2 ที่โรงแรมดวงตะวัน จังหวัดเชียงใหม่ วันเสาร์ที่ 19 กันยายน 2558 กลุ่มเป้าหมายจำนวนประมาณ 17 ท่านในพื้นที่ภาคเหนือ ประกอบด้วย บุคลากรในกระบวนการยุติธรรมภาครัฐ (พนักงานตำรวจ พนักงานอัยการ ผู้พิพากษา) พนักงานฝ่ายปกครอง แพทย์นิติเวช นักวิชาการ ทนายความและองค์กรด้านสิทธิมนุษยชน

6. จัดเวทีสนทนาทางออก (Deliberative dialogue) ครั้งที่ 3 ที่โรงแรมดุสิตธานี กรุงเทพฯ วันเสาร์ที่ 31 ตุลาคม 2558 กลุ่มเป้าหมายจำนวนประมาณ 20 ท่าน ประกอบด้วยผู้แทนจากชมรมพนักงานสอบสวนหญิง สมาคมพนักงานสอบสวน สหพันธ์พนักงานสอบสวน กองบังคับการปราบปราม กองบัญชาการตำรวจนครบาล กองบัญชาการศึกษารองเรียนนายร้อยตำรวจ สถาบันส่งเสริมงานสอบสวน สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการตำรวจ สำนักงานพิสูจน์หลักฐานตำรวจ สถาบันนิติเวชวิทยา โรงพยาบาลตำรวจ สมาคมผู้สื่อข่าวและช่างภาพอาชญากรรมแห่งประเทศไทย และอดีตคณะกรรมการปฏิรูปตำรวจแห่งชาติ

7. จัดเวทีสนทนาทางออก (Deliberative dialogue) ครั้งที่ 4 ที่โรงแรมสีมาธานี จังหวัดนครราชสีมา วันเสาร์ที่ 14 พฤศจิกายน 2558 กลุ่มเป้าหมายจำนวนประมาณ 20 ท่านในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือประกอบด้วยบุคลากรในกระบวนการยุติธรรม (พนักงานตำรวจ พนักงาน

อัยการ ผู้พิพากษา) พนักงานฝ่ายปกครอง แพทย์นิติเวช นักวิชาการ ทนายความและองค์กรด้านสิทธิมนุษยชน

8. จัดงานสัมมนาสาธารณะ กรุงเทพมหานคร เดือนมกราคม 2559 กลุ่มเป้าหมายจำนวนประมาณ 100 ท่าน ประกอบด้วยบุคลากรในกระบวนการยุติธรรม (พนักงานตำรวจ ทนายความ พนักงานอัยการ ผู้พิพากษา ทนายความ) พนักงานฝ่ายปกครอง แพทย์นิติเวช องค์กรด้านสิทธิมนุษยชน นักวิชาการ ประชาชน และสื่อ โดยจะถ่ายทอดสดงานสัมมนาผ่านการสื่อสารออนไลน์ และจะมีการทำไฮเวตภายในงาน เพื่อค้นหาผลการตัดสินใจของผู้เข้าร่วมประชุมต่อข้อเสนอแนวทางการปฏิรูปงานสอบสวนตำรวจในช่วงท้ายของงานสัมมนา

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยหรือเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบข้อคำถามในการสัมมนากลุ่มย่อย และการสรุปประเด็นสำคัญในแต่ละเวทีในรูปแบบเอกสารเชิงประเด็น (Issue book) เพื่อให้ผู้เข้าร่วมสัมมนาในการสัมมนากลุ่มย่อยให้คำแนะนำในการปรับเอกสารดังกล่าวเพื่อจัดทำเป็นร่างนโยบาย หรือ Policy brief เพื่อนำเสนอเป็นแนวทางในการพัฒนาระบบงานสอบสวนให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือผู้ที่เกี่ยวข้องต่อไป

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคของการทำงานสอบสวนที่เกิดขึ้นในงานตำรวจไทยปัจจุบัน

จากการศึกษาพบว่าในปัจจุบันระบบงานสอบสวนของตำรวจนั้นมีปัญหาและอุปสรรคใน

หลายประเด็น ส่วนใหญ่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน กับผลการศึกษาของคณะกรรมการปฏิรูปกฎหมาย (Khanakammakarn picharana prabprung lae phatha nakot mai dan krabuankan yutitham, 2014: 7 – 22) โดยพบว่า การสอบสวนคดีอาญาในความรับผิดชอบของสำนักงานตำรวจแห่งชาติปัจจุบันอยู่ในภาวะวิกฤต อันเนื่องจากไม่สามารถคุ้มครองสิทธิเสรีภาพประชาชนได้เพียงพอ ล่าช้า ประชาชนส่วนใหญ่ไม่เชื่อถือ ไม่เชื่อมั่นว่าการสอบสวนเป็นไปอย่างสุจริต มีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง มีการเลือกปฏิบัติต่อบุคคลโดยไม่เป็นธรรม สาเหตุหลักที่ทำให้เกิดภาวะวิกฤติงานสอบสวนจากโครงสร้าง และการบริหารงานของสำนักงานตำรวจแห่งชาติมีผลจากการล้มเหลวมุมย่อยสามารถสรุปประเด็นสำคัญของระบบงานสอบสวนของตำรวจได้ดังนี้

(1) ระบบงานสอบสวนของตำรวจนั้น มีระบบการบังคับบัญชาคล้ายกับระบบการบังคับบัญชาแบบทหาร และการบริหารงานแบบรวมศูนย์ อำนาจของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ไม่สอดคล้องกับลักษณะงานสอบสวนที่เป็นงานในสายงานกระบวนการยุติธรรมมากกว่างานป้องกันและปราบปรามอันเป็นงานหลักของตำรวจ

(2) พนักงานสอบสวนขาดหลักประกันเรื่องความเป็นอิสระ ถูกแทรกแซงจากผู้บังคับบัญชา และผู้มีอิทธิพลได้ง่าย ในบางครั้งพนักงานสอบสวนมักถูกแทรกแซงในการทำงานจากผู้มีอำนาจเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนรูปคดี เช่น ให้มีการเปลี่ยนพยานหลักฐาน หรืออาจไม่ปฏิบัติหน้าที่อย่างตรงไปตรงมา จนทำให้เกิดความเสียหายต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง หลายครั้งที่มีการจับผู้ต้องหาผิดคน บุคคลผู้บริสุทธิ์หลายคนกลายเป็นแพะรับบาป หากแก้ไขการแทรกแซงการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวนได้แล้วนั้น ย่อมส่งผลต่อความน่าเชื่อถือในการทำงาน

ของตำรวจ และได้รับการยอมรับจากประชาชนอย่างแท้จริง

(3) งานสอบสวนถูกแทรกแซงจากนโยบายลด-เลือกรับคดี-ไม่ได้รับความร่วมมือจากฝ่ายงานอื่น ในหลายครั้งที่พนักงานสอบสวนถูกแทรกแซงในการปฏิบัติหน้าที่ โดยพนักงานสอบสวนที่เข้าร่วมสัมมนาได้ให้ข้อมูลในลักษณะเดียวกันว่ามีการเป่าคดีอยู่หลายครั้งเพื่อให้คดีจบเร็ว หรือเพื่อให้ไม่มีการรับคดีเป็นต้น การแทรกแซงดังกล่าวทำให้คดีหลายคดี 'ไม่ได้ผ่านกระบวนการยุติธรรม และหากเป็นคดีที่ประชาชนได้รับผลกระทบ และประชาชนไม่เข้าใจถึงปัญหาด้วยแล้วย่อมส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นของประชาชนต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจ

(4) การทำงานของพนักงานสอบสวนไม่ได้รับการสนับสนุนอย่างเพียงพอ ทั้งด้านบุคลากรงบประมาณ การพัฒนาและฝึกอบรม จึงขาดประสิทธิภาพและขวัญกำลังใจ พนักงานสอบสวนจำนวนมากกล่าวในลักษณะเดียวกันว่าขาดงบประมาณและเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ ในหลายกรณีที่พนักงานสอบสวนต้องออกค่าใช้จ่ายส่วนตัวในการปฏิบัติงานเพื่อให้งานบรรลุตามเป้าหมาย นอกจากนี้พนักงานสอบสวนยังขาดบุคลากรที่สามารถให้ความช่วยเหลือในการปฏิบัติงาน เช่น ตำแหน่งผู้ช่วยพนักงานสอบสวน เพื่อให้แบ่งเบาภาระงานบางอย่างที่ไม่ต้องการความเชี่ยวชาญของพนักงานสอบสวนเพื่อให้ปฏิบัติงานได้อย่างรวดเร็วและคล่องตัวมากขึ้น

(5) พนักงานสอบสวนมีปริมาณงานต่อคนมากจนเกินไป ผลจากการสัมมนาพบว่าพนักงานสอบสวนจำนวนมากโดยเฉพาะที่ปฏิบัติหน้าที่ในเมืองขนาดใหญ่ต้องรับผิดชอบคดีมากกว่า 20 คดี อันส่งผลให้พนักงานสอบสวนไม่สามารถปฏิบัติงานได้อย่างเต็มความสามารถ ในบางกรณีทำให้คดีเกิด

ความล่าช้าและบ่อยครั้งที่ถูกดำเนินคดีโดยประชาชนผู้มีส่วนได้เสียในคดีนั้นๆ อย่างไรก็ตามในพื้นที่ที่ยังไม่เป็นเมืองขนาดใหญ่ หรือพื้นที่ชนบทจำนวนคดีจะมีไม่มากเท่ากับพนักงานสอบสวนในพื้นที่ใหญ่ จึงเกิดความไม่เท่าเทียมกันในการปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ที่แตกต่างกันด้วย

(6) ระบบการตรวจสอบขาดการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชนและสาธารณะในการตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวน เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในการทำงานของพนักงานสอบสวนกับประชาชนควรเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบการทำงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจในระบบงานสอบสวน ในปัจจุบันการตรวจสอบการทำงานของพนักงานสอบสวนยังขึ้นอยู่กับผู้บังคับบัญชา หรือคณะกรรมการจากสำนักงานตำรวจแห่งชาติ หากประชาชนมีโอกาสเข้ามาตรวจสอบการทำงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ หรือ สำนักงานตำรวจแห่งชาติแล้วจะช่วยเพิ่มความเชื่อมั่นให้แก่ประชาชน และยังทำให้ตำรวจและประชาชนมีความใกล้ชิดกันและร่วมมือกันเพื่อปฏิบัติงานในพื้นที่มากขึ้นอีกด้วย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ศึกษาหาแนวทางเลือกในการปฏิรูปงานสอบสวนให้มีประสิทธิภาพ และเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายที่มีหน้าที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากการสัมมนากลุ่มย่อยสามารถสรุปแนวทางการปฏิรูปและพัฒนากระบวนการสอบสวนได้ 3 แนวทางสำคัญ แต่ละแนวทางมีความแตกต่างกันทั้งโครงสร้างแนวทางการปฏิบัติงานของพนักงานสอบสวน และการตรวจสอบการทำงานโดยภาคประชาชนดังนี้

แนวทาง 1 แยกงานสอบสวนออกจากสำนักงานตำรวจแห่งชาติ (สตช.) และจัดตั้งองค์กรใหม่ที่มีความเป็นอิสระคือการปฏิรูปเชิงโครงสร้างงานสอบสวนทั้งระบบโดยหลักการและเหตุผลสำคัญคืองานป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมอันเป็นงานหลักของสตช. มีธรรมชาติลักษณะแตกต่างจากงานสอบสวนซึ่งเป็นงานในกระบวนการยุติธรรมที่มุ่งเน้นการพิสูจน์ความจริงและให้ความยุติธรรมงานสอบสวนจึงไม่ควรผูกติดกับสตช. ที่มีวัฒนธรรมองค์กรเป็นระบบอุปถัมภ์และบังคับบัญชาด้วยชั้นยศต้องเชื่อฟังคำสั่งผู้บังคับบัญชาอย่างเคร่งครัดทำให้เกิดการแทรกแซงจากผู้บังคับบัญชาหรือผู้มีอิทธิพลได้ง่ายจึงจะเหมาะสมกว่าที่จะปฏิรูปงานสอบสวนโดยแยกออกจากสตช. เพื่อให้พนักงานสอบสวนใช้ดุลพินิจได้อย่างเป็นอิสระเพิ่มความเข้มแข็งในการตรวจสอบถ่วงดุลงานสืบสวนป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมของสตช. ป้องกันการทุจริต ละเมิดสิทธิประชาชนหรือบิดเบือนทำลายหลักฐานเพื่อช่วยผู้กระทำผิดและยกระดับให้พนักงานสอบสวนมีเกียรติและศักดิ์ศรีเทียบเท่ากับบุคลากรอื่นในกระบวนการยุติธรรม โดยในการปฏิบัติตามแนวทางดังกล่าวมีรายละเอียดดังนี้

(1) โครงสร้าง

- ออกกฎหมายจัดตั้งองค์กรสอบสวนที่เป็นอิสระจากสตช.อย่างแท้จริง กำหนดให้บริหารจัดการองค์กรในรูปแบบคณะกรรมการที่มีคุณธรรมและจริยธรรมในวิชาชีพ ยกเลิกระบบชั้นยศทหารโดยใช้ระบบการเลื่อนตำแหน่งแบบอัยการ/ผู้พิพากษา

- ออกกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการงานสอบสวนโดยตรงเช่น พระราชบัญญัติการสอบสวนแห่งชาติซึ่งต้องกำหนดลักษณะคดีที่จะอยู่ในขอบเขต

อำนาจหน้าที่ไม่ให้ทับซ้อนกับงานสอบสวนของหน่วยงานอื่นรวมทั้งกำหนดบทบาทหน้าที่และความร่วมมือในการทำงานระหว่างองค์กรใหม่กับสตช. และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่นๆให้ชัดเจนเพื่อความราบรื่นในการประสานงานในอนาคต

- กำหนดแนวทางการปฏิบัติงานในลักษณะคณะพนักงานสอบสวนเพื่อถ่วงดุลอำนาจและป้องกันการแทรกแซงจากผู้บังคับบัญชา

- กำหนดโครงสร้างองค์กรใหม่ให้มีความเป็นอิสระเรื่องการบริหารคดีการบริหารงานบุคลากร (การสรรหา การเลื่อนขั้น การโยกย้าย ฯลฯ) และการบริหารงบประมาณ

- ออกแบบการทำงานให้พนักงานอัยการมีบทบาทในกระบวนการสอบสวนคดีอาญาร่วมกับพนักงานสอบสวนตั้งแต่เริ่มต้นอย่างแท้จริงเพื่อถ่วงดุลอำนาจและประสิทธิภาพในการสั่งและฟ้องคดี

- ผลักดันให้มีกฎหมายโอนงานสอบสวนที่มีใช้ภารกิจหลักคืนให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะ

(2) งบประมาณ

- จัดให้มีงบประมาณที่เพียงพอต่อการบริหารจัดการองค์กรและงานสอบสวนโดยครอบคลุมทั้งเงินเดือน เงินประจำตำแหน่ง เงินสำหรับลงพื้นที่ปฏิบัติงานเงินสำหรับค่าเครื่องมือ/วัสดุ/อุปกรณ์ที่เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติงาน

- มีค่าตอบแทนแก่พยานและผู้สนับสนุนงานสอบสวน (เช่น ล่าม) อย่างเหมาะสม

(3) บุคลากร

- กำหนดอัตราและหลักเกณฑ์การโอนตำแหน่งพนักงานสอบสวนจากสตช.เฉพาะผู้ที่สมัครใจย้ายไปสังกัดองค์กรใหม่

- กำหนดหลักเกณฑ์การคัดเลือกบุคลากรใหม่เข้าปฏิบัติงานให้เป็นบุคคลที่มีความรู้จากหลากหลายสาขาเช่น นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ อาชญาวิทยา วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นต้น

- ให้มีอัตรากำลังผู้ช่วยพนักงานสอบสวนและเจ้าหน้าที่ช่วยงานสืบสวนหลังเกิดเหตุที่เพียงพอ

(4) ระบบการตรวจสอบและสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ประชาชน

- เพิ่มช่องทางการร้องเรียนที่ประชาชนสามารถเข้าถึงได้ง่ายเช่น Call center

- ออกแบบระบบการจับผิดคดีที่ถูกต้องตามความเป็นจริงเพื่อการควบคุมตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพ

- ใช้ผลสัมฤทธิ์ของคดีและความพึงพอใจของประชาชนเป็นตัวชี้วัดประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานสอบสวน

- จัดตั้งคณะกรรมการตรวจสอบงานสอบสวนทั้งระดับประเทศและระดับท้องถิ่น โดยกำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคประชาชนมีส่วนร่วม

(5) ความก้าวหน้า

- ใช้หลักเกณฑ์การพิจารณาค่าตอบแทนและการเลื่อนตำแหน่งเช่นเดียวกับอัยการ/ผู้พิพากษา

- จัดให้มีการพัฒนาศักยภาพเจ้าหน้าที่งานสอบสวนและบุคลากรในองค์กรให้เท่าทันสถานการณ์และความรู้ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างสม่ำเสมอและเพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในวิชาชีพ

- จัดตั้งสถาบันฝึกอบรมให้ความรู้การสอบสวนเฉพาะทางเพื่อเพิ่มศักยภาพในการทำงานให้เกิดความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านแก่พนักงานสอบสวน

(6) อุปสรรค

- ไม่ได้รับการสนับสนุนและ/หรือถูกต่อต้านจากผู้มีอำนาจและผู้เสียผลประโยชน์
- ไม่ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนที่ไม่เข้าใจอย่างถ่องแท้ว่าจะได้รับประโยชน์จากการแยกงานสอบสวนออกจากสตช.อย่างไรหรือองค์กรใหม่จะมีโครงสร้างที่เป็นไปได้หรือไม่
- อาจไม่ได้รับงบประมาณสนับสนุนที่เพียงพอเนื่องจากการจัดตั้งองค์กรใหม่ต้องใช้ทรัพยากรต่างๆจำนวนมาก
- พนักงานสอบสวนทั้งที่โอนมาจากหน่วยงานเดิมหรือบรรจุเข้าใหม่อาจต้องใช้เวลาในการปรับทัศนคติปรับตัวและการทำงานตามวัฒนธรรมองค์กรใหม่ระยะหนึ่ง

หากเลือกแนวทางที่ 1 อาจส่งผลกระทบต่อความเข้าใจในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจของประชาชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในช่วงแรกเนื่องจากการปรับเปลี่ยนโครงสร้างและระบบการปฏิบัติงานทั้งหมดในองค์กร นอกจากนี้พนักงานสอบสวนในสังกัดสตช.ที่มีความรู้และประสบการณ์สูงบางส่วนอาจไม่ประสงค์จะย้ายมาสังกัดหน่วยงานใหม่ อาจมีความรู้สึกไม่เชื่อมั่นกับองค์กรใหม่และทิศทางในการเจริญก้าวหน้าในหน้าที่ของตนเอง นอกจากนี้การจัดตั้งหน่วยงานใหม่อาจต้องใช้งบประมาณสูงอันอาจส่งผลกระทบต่องบประมาณโดยรวมของรัฐบาลได้

แนวทางที่ 2 งานสอบสวนยังคงอยู่กับสำนักงานตำรวจแห่งชาติ (สตช.) เพียงแต่ปรับปรุงการบริหารงานให้ดีขึ้น คือ การออกนโยบายแก้ไขหรือเพิ่มกฎระเบียบข้อบังคับภายในสตช. เพื่อแก้ไขปัญหางานสอบสวนตำรวจโดยหลักการและเหตุผลสำคัญคืองานแต่ละส่วนในโครงสร้าง

สตช. มีหน้าที่ของตนเองและจำเป็นต้องทำงานร่วมกันจึงจะมีประสิทธิภาพในการตอบสนองต่อภารกิจหลักคือ การป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมรักษาความสงบเรียบร้อยและอำนวยความยุติธรรมแก่ประชาชนยิ่งกว่านั้นปัญหางานสอบสวนตำรวจเป็นปัญหาเชิงเทคนิคไม่ใช่ปัญหาเชิงโครงสร้างจึงอาจแก้ไขได้โดยเพิ่มศักยภาพการทำงานให้กับพนักงานสอบสวนบูรณาการการปฏิบัติงานภายในหน่วยงานโดยเฉพาะระดับสถานีตำรวจทั้งงานสืบสวนป้องกันและปราบปรามเพื่อสนับสนุนงานสอบสวนไม่ให้เกิดข้อบกพร่องที่หนักเกินควรและปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมืออาชีพและมีประสิทธิภาพ โดยในการปฏิบัติตามแนวทางดังกล่าวมีรายละเอียดดังนี้

(1) โครงสร้าง

- ปรับปรุงระเบียบคำสั่งของสตช.เพื่อลดภาระงานที่ไม่ใช่ภารกิจหลักและที่ต้องการความเชี่ยวชาญเฉพาะของพนักงานสอบสวนและจัดให้มีกำลังพลตำแหน่งผู้ช่วยพนักงานสอบสวนตามอัตรากำลังที่มีอยู่แล้วเพื่อแก้ไขปัญหาปริมาณงานสอบสวนล้นมือ

- แก้ไขปรับปรุงระเบียบคำสั่งของสำนักงานตำรวจแห่งชาติโดยเฉพาะคำสั่งสตช.419/2556 ซึ่งควบคุมการทำงานของพนักงานสอบสวนโดยไม่สอดคล้องกับเงื่อนไขที่หรือลักษณะงานที่ต้องปฏิบัติอย่างแท้จริงอันมีผลต่อการบันทึกพยานหลักฐานของผู้ปฏิบัติงาน

- ออกแบบการทำงานให้พนักงานอัยการมีบทบาทในกระบวนการสอบสวนคดีอาญาร่วมกับพนักงานสอบสวนตั้งแต่เริ่มต้นอย่างแท้จริงเพื่อถ่วงดุลอำนาจและประสิทธิภาพในการสั่งและฟ้องคดี

- ออกกฎหมายระเบียบคำสั่งให้มีทางเลือกในการลดภารกิจของพนักงานสอบสวนเช่น ส่งเสริม

กระบวนการยุติธรรมทางเลือก โอนงานสอบสวนที่มีใช้ภารกิจหลักคืนให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและมีศักยภาพในการปฏิบัติงานสอบสวนโดยเฉพาะหน่วยงานระดับจังหวัดและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

(2) งบประมาณ

- ฝ่ายงานสอบสวนสามารถบริหารจัดการงบประมาณภายในฝ่ายโดยไม่ต้องขออนุญาตเบิกจ่ายจากหัวหน้าสถานีตำรวจ

- ต้องจัดให้มีงบประมาณที่เพียงพอต่อการบริหารจัดการงานสอบสวนโดยครอบคลุมทั้งเงินเดือน เงินประจำตำแหน่ง เงินสำหรับลงพื้นที่ปฏิบัติงานเงินสำหรับค่าเครื่องมือ/วัสดุ/อุปกรณ์ที่ใช้อำนวยความสะดวกต่อการปฏิบัติงานและเงินค่าทำการสอบสวนคดี (ค่าทำสำนวน)

- ต้องจัดให้มีงบประมาณและหลักเกณฑ์การเบิกจ่ายเงินที่ชัดเจนสำหรับทีมสหวิชาชีพที่ร่วมปฏิบัติงานสอบสวน

(3) บุคลากร

- กำหนดหลักเกณฑ์การคัดเลือกบุคลากรใหม่เข้าปฏิบัติงานให้เป็นบุคคลที่มีความรู้จากหลากหลายสาขาเช่น นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ อาชญวิทยา วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นต้น

- กำหนดค่าตอบแทนและจัดสวัสดิการที่เหมาะสมในการปฏิบัติงานให้กับพนักงานสอบสวน เช่น ค่าทำการสอบสวนคดียานพาหนะและค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องในการออกปฏิบัติงานนอกสถานีตำรวจ เป็นต้น

(4) ระบบการตรวจสอบและสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ประชาชน

- แก้ไขระเบียบสำนักงานตำรวจแห่งชาติ เพื่อให้อิสระแก่พนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบคดีตามที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

กำหนดไว้ และให้หัวหน้าพนักงานสอบสวนประจำสถานีตำรวจมีอำนาจบริหารคดีร่วมกับผู้กำกับสถานี โดยให้ผู้กำกับสถานีมีอำนาจตรวจสอบความสมบูรณ์ในการรวบรวมพยานหลักฐานและให้หัวหน้าพนักงานสอบสวนเป็นผู้มีความเห็นในการสั่งคดี

- ส่งเสริมและสนับสนุนให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานกับตำรวจเช่น การเจรจาไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

(5) ความก้าวหน้า

- กำหนดหลักเกณฑ์การดำรงตำแหน่ง การเลื่อนตำแหน่งและการโยกย้ายไว้ในระเบียบของหน่วยงานอย่างชัดเจนโดยให้พนักงานสอบสวนสามารถขึ้นเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุดของแต่ละระดับชั้นได้เท่าเทียมกับฝ่ายงานอื่นๆในสตช.เพื่อสร้างหลักประกันเรื่องความเป็นธรรมและป้องกันการซื้อขายตำแหน่งหรือกลั่นแกล้งของผู้บังคับบัญชา

- จัดให้มีการพัฒนาศักยภาพเจ้าหน้าที่งานสอบสวนให้เท่าทันสถานการณ์และความรู้ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างสม่ำเสมอโดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาพนักงานสอบสวนให้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางสำหรับคดีสำคัญหรือคดีพิเศษ เช่น คดียาเสพติด คดีทางเพศ คดีอาชญากรรมข้ามชาติ ฯลฯ

(6) อุปสรรค

- วัฒนธรรมองค์กร เช่น ระบบอุปถัมภ์ในการเลื่อนตำแหน่งในสตช.ฝังรากลึกมายาวนาน จึงแก้ไขได้ยาก

- การสนับสนุน/ตอบสนองหรือถ่วงเวลาในการดำเนินการเพื่อการปฏิรูปของผู้บริหาร สตช.เนื่องจากผู้มีอำนาจตัดสินใจของหน่วยงานอาจมองว่าแนวทางนี้ทำให้ตนเสียประโยชน์หรือ

ไม่ให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาและพัฒนา
งานสอบสวนในสตช.ตามแนวทางนี้

- วัฒนธรรมการส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบการทำงานของตำรวจยังไม่เกิดขึ้นอย่างจริงจังเช่น การคัดเลือกตัวแทนที่มีคุณสมบัติเหมาะสมและสามารถทำหน้าที่ได้อย่างแท้จริง

หากเลือกแนวทางที่ 2 จะช่วยให้การพัฒนาระบบงานสอบสวนทำได้รวดเร็วกว่าแนวทางอื่นๆ และไม่ใช้งบประมาณที่สูงมากนัก สตช. เพียงแค่ต้องปรับปรุงกฎระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานของพนักงานสอบสวนให้มากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามแนวทางนี้อาจไม่สามารถแก้ปัญหาจากเหง้าวัฒนธรรมองค์กรตำรวจเช่น ระบบอุปถัมภ์หรือการวิ่งเต้นใช้เส้นสายทำให้การทุจริตคอร์รัปชันหรือความพยายามแทรกแซงงานสอบสวนยังคงมีอยู่ และอาจไม่ช่วยส่งเสริมระดับความเชื่อมั่นของประชาชนต่อระบบงานสอบสวนและระบบงานตำรวจภายใต้กระบวนการยุติธรรมทั้งระบบ

แนวทางที่ 3 งานสอบสวนยังคงอยู่กับสำนักงานตำรวจแห่งชาติ (สตช.) แต่ให้มีกองบัญชาการสอบสวนโดยเฉพาะคือการจัดตั้ง “กองบัญชาการสอบสวน” ในสังกัดสตช. ที่ไม่ใช่กองบัญชาการตำรวจสอบสวนกลาง (บช.ก.) ปรับปรุงระบบการบริหารงานงานบุคคลและงานงบประมาณเพื่อสร้างหลักประกันความเป็นอิสระและควมมีประสิทธิภาพในการทำงานของพนักงานสอบสวน โดยยังสามารถบูรณาการกับฝ่ายงานอื่นๆ ในสตช. เพื่อประโยชน์สูงสุดในการอำนวยความสะดวกโดยหลักการสำคัญคือกำหนดให้ผู้บังคับบัญชาสูงสุดของงานสอบสวนตั้งแต่ระดับสถานีตำรวจไปจนถึงระดับกองบัญชาการต้องเป็นผู้มีความรู้และความเชี่ยวชาญในงานสอบสวนและเข้าใจกระบวนการ

ยุติธรรมอย่างแท้จริงเพื่อไม่ให้ผู้บังคับบัญชาภายนอกสายงานสอบสวนแทรกแซงการทำงานของพนักงานสอบสวนป้องกันปัญหาการเล่นพรรคเล่นพวกและการวิ่งเต้นคดี อีกทั้งเพิ่มขวัญกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่แก่พนักงานสอบสวนโดยการปฏิบัติตามแนวทางดังกล่าวมีรายละเอียดดังนี้

(1) โครงสร้าง

- จัดตั้งกองบัญชาการสอบสวนขึ้นในสตช. โดยมีผู้บัญชาการสอบสวนเป็นผู้บริหารสูงสุดของหน่วยงานที่ตั้งใหม่โดยให้กำหนดโครงสร้างของตำแหน่งในหน่วยงานไม่ให้สูงมาก (แต่ยังคงยศไว้) เพื่อลดช่องว่างระหว่างเจ้าหน้าที่กับประชาชน เนื่องจากงานสอบสวนต้องทำงานกับประชาชนและอาศัยความร่วมมือจากประชาชน

- ออกระเบียบคำสั่งที่กำหนดภารกิจหลักและขอบเขตอำนาจหน้าที่ของพนักงานสอบสวนแต่ละระดับให้ชัดเจนเช่น อำนาจในการบริหารคดี การใช้ดุลพินิจเพื่อส่งสำนวนคดีที่สอบสวนแล้วให้พนักงานอัยการพิจารณาสั่งฟ้อง/ไม่ฟ้องคดี เป็นต้น

- กำหนดแนวทาง/มาตรการให้ชัดเจนและมีประสิทธิภาพมากขึ้นในการปฏิบัติงานร่วมกับสหวิชาชีพโดยเฉพาะคดีสำคัญหรือคดีลักษณะเฉพาะ เช่น คดีเด็กและเยาวชน คดีทางเพศ คดีผู้มีความผิดพล ฯลฯ

- กำหนดแนวทาง/มาตรการให้ชัดเจนและมีประสิทธิภาพมากขึ้นในการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานอื่นที่จำเป็นเช่น สำนักงานพิสูจน์หลักฐาน ตำรวจ สถาบันนิติวิทยาศาสตร์ ฝ่ายปกครอง ฯลฯ

- ออกแบบการทำงานให้พนักงานอัยการมีบทบาทในกระบวนการสอบสวนคดีอาญาร่วมกับพนักงานสอบสวนตั้งแต่เริ่มต้นอย่างแท้จริงเพื่อถ่วงดุลอำนาจและประสิทธิภาพในการสั่งและฟ้องคดี

- โอนงานสอบสวนที่มีใช้ภารกิจหลักคืนให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและมีศักยภาพในการปฏิบัติงานสอบสวนโดยเฉพาะหน่วยงานระดับจังหวัดและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

(2) งบประมาณ

- กองบัญชาการสอบสวนต้องมีอิสระในการบริหารจัดการงบประมาณ

- ต้องจัดให้มีงบประมาณที่เพียงพอต่อการบริหารจัดการงานสอบสวนโดยครอบคลุมทั้งเงินเดือน เงินประจำตำแหน่ง เงินสำหรับลงพื้นที่ปฏิบัติงาน เงินสำหรับค่าเครื่องมือ/วัสดุ/อุปกรณ์ที่ใช้อำนวยต่อการปฏิบัติงาน และเงินค่าทำการสอบสวนคดี

- ต้องจัดให้มีงบประมาณและหลักเกณฑ์การเบิกจ่ายเงินที่ชัดเจนสำหรับทีมสหวิชาชีพที่ร่วมปฏิบัติงานสอบสวน

(3) บุคลากร

- บุคคลที่จะมาดำรงตำแหน่งสูงสุดของกองบัญชาการสอบสวนจะต้องมีความรู้ความเข้าใจและเชี่ยวชาญงานสอบสวนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

- การคัดเลือกบุคคลมาเป็นพนักงานสอบสวนต้องพิจารณาถึงความรู้ความสามารถเกี่ยวกับงานสอบสวนและความรู้เฉพาะในสาขาที่เกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์ต่องานสอบสวนอีกทั้งต้องคำนึงถึงพฤติกรรม บุคลิกภาพ คุณธรรมและจริยธรรมประกอบ

- จัดให้มีกำลังพลตำแหน่งผู้ช่วยพนักงานสอบสวนที่มีความรู้ความเข้าใจงานสอบสวน

(4) ระบบการตรวจสอบและสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ประชาชน

- ออกระเบียบสำนักงานตำรวจแห่งชาติ เพื่อให้อิสระแก่พนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบคดี

ตามที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญากำหนดไว้และให้การตรวจสอบความสมบูรณ์ของการรวบรวมพยานหลักฐานและการพิจารณาว่าจะดำเนินคดีต่อหรือไม่นั้นเป็นอำนาจหน้าที่ของพนักงานสอบสวนและหัวหน้าพนักงานสอบสวนโดยผู้บัญชาการสอบสวนมีอำนาจสูงสุดในการวินิจฉัยชี้ขาด

- จัดตั้งคณะกรรมการตรวจสอบงานสอบสวนระดับประเทศและระดับจังหวัด โดยกำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคประชาชนมีส่วนร่วมเป็นคณะกรรมการตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวน

(5) ความก้าวหน้า

- กำหนดหลักเกณฑ์การดำรงตำแหน่ง การเลื่อนตำแหน่งและการโยกย้ายไว้ในระเบียบของหน่วยงานอย่างชัดเจนเพื่อเป็นหลักประกันเรื่องความเป็นธรรมและป้องกันการซื้อขายตำแหน่งหรือกลั่นแกล้งของผู้บังคับบัญชา

- กำหนดหลักเกณฑ์เรื่องการพิจารณาความดีความชอบของพนักงานสอบสวน โดยคำนึงถึงลักษณะงานกระบวนการทำงานและผลการปฏิบัติงานที่มีความแตกต่างจากลักษณะงานอื่นในสตช.

- จัดให้มีการพัฒนาศักยภาพเจ้าหน้าที่งานสอบสวนให้เท่าทันสถานการณ์และความรู้ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างสม่ำเสมอโดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาพนักงานสอบสวนให้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางสำหรับคดีสำคัญหรือคดีพิเศษลักษณะต่างๆ เช่น คดียาเสพติด คดีทางเพศ คดีอาชญากรรมข้ามชาติ ฯลฯ

(6) อุปสรรค

- วัฒนธรรมองค์กรเช่น ระบบอุปถัมภ์ในการเลื่อนตำแหน่งในสตช. ผังรากลึกมายาวนาน จึงแก้ไขได้ยาก

- การสนับสนุน/ตอบสนองหรือถ่วงเวลาในการดำเนินการเพื่อการปฏิรูปของผู้บริหารสตช. เนื่องจากผู้มีอำนาจตัดสินใจของหน่วยงานอาจมองว่าแนวทางนี้ทำให้ตนเสียประโยชน์หรือไม่ให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาและพัฒนาางานสอบสวนในสตช.ตามแนวทางนี้

- วัฒนธรรมการส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบการทำงานของตำรวจยังไม่เกิดขึ้นอย่างจริงจัง เช่น การคัดเลือกตัวแทนที่มีคุณสมบัติเหมาะสมและสามารถทำหน้าที่ได้อย่างแท้จริง

หากเลือกแนวทางที่ 3 การแก้ปัญหายังอาจไม่ถึงรากถึงโคน เนื่องจาก สตช. ยังคงมีอำนาจในการบังคับบัญชาหน่วยงานใหม่ เป็นเพียงการปรับปรุงการบริหารจัดการองค์กร ไม่ใช่การปฏิรูปงานสอบสวนและกระบวนการยุติธรรมทั้งระบบ แต่แนวทางนี้จะช่วยประหยัดงบประมาณได้เป็นอย่างดี แนวทางนี้อาจได้ผลดีและส่งเสริมประสิทธิภาพในการทำงานของพนักงานสอบสวน หากมีการบังคับใช้กฎระเบียบในการปฏิบัติหน้าที่อย่างเคร่งครัด และยกระดับความเชี่ยวชาญงานสอบสวนเฉพาะด้านให้แก่พนักงานสอบสวน

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ศึกษาหาแนวทางปฏิรูประบบงานสอบสวนให้เป็นการทำงานที่เข้าถึงประชาชน และได้รับการยอมรับจากประชาชนอย่างแท้จริง

(1) ระบบงานสอบสวนที่ผ่านมามากไม่ได้รับความเชื่อถือจากประชาชน ทั้งนี้เห็นได้จากการเรียกร้องสิทธิ หรือการเรียกร้องให้พนักงานสอบสวนทำงานให้โปร่งใสจากประชาชนโดยผ่านสื่อต่างๆ ยิ่งในปัจจุบันด้วยแล้วที่สื่อสังคม (Social media) เข้าถึงประชาชนในทุกพื้นที่จึงได้เห็นประชาชนเรียกร้องความโปร่งใสและความยุติธรรมในการปฏิบัติหน้าที่

ตามกระบวนการยุติธรรมของพนักงานสอบสวน ดังนั้นเพื่อเพิ่มความโปร่งใสในการปฏิบัติงาน และยกระดับความน่าเชื่อถือจากประชาชน ควรมีการจัดตั้งกรรมการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบการทำงานของพนักงานสอบสวน โดยอาจเป็นกรรมการในระดับพื้นที่หรือระดับชาติเพื่อให้ประชาชนได้ติดตามการทำงานของพนักงานสอบสวนอย่างใกล้ชิด ปัญหาความเคลงใจในงานสอบสวนจะได้มีระดับที่ลดน้อยลง

(2) ในปัจจุบันการกระทำผิดของคดีต่างๆ มีความสลับซับซ้อน แตกต่างจากในอดีต ดังนั้นเพื่อให้พนักงานสอบสวนมีทักษะในการทำงานเพิ่มขึ้น และสามารถติดตามหาพยานหลักฐานจากผู้กระทำผิดได้ถูกต้อง รวดเร็ว แม่นยำ ควรมีการส่งเสริมให้พนักงานสอบสวนได้มีโอกาสเข้าร่วมอบรมความรู้เฉพาะด้านเพื่อเพิ่มศักยภาพในการทำงาน เช่น คดีที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ พนักงานสอบสวนที่จะทำงานด้านนี้ควรมีความรู้เฉพาะทางเพื่อสามารถปฏิบัติงานได้อย่างเต็มขีดความสามารถ นอกจากนี้ยังควรต้องมีการอบรมเรื่องกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการทำงานของพนักงานสอบสวนเพื่อให้ได้รับการพัฒนาความรู้อย่างต่อเนื่อง และทบทวนความรู้อยู่เสมอเพื่อจะได้ปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้องและรวดเร็ว

(3) นอกจากนี้ยังควรจัดหางบประมาณเพื่อเพิ่มบุคลากร และทรัพยากรให้พนักงานสอบสวนมีศักยภาพมากขึ้น ในการปฏิบัติงานในปัจจุบันพนักงานสอบสวนแต่ละคนต้องดูแลคดีเป็นจำนวนมาก ดังนั้นจึงเกิดความล่าช้าและอาจผิดพลาดได้ หากประชาชนไม่เข้าใจการทำงานของพนักงานสอบสวนย่อมมีการต่อว่า และไม่เชื่อมั่นในการปฏิบัติหน้าที่ ดังนั้นควรจัดตั้งตำแหน่งผู้ช่วยพนักงานสอบสวนเพื่อคอยสนับสนุนการทำงานของพนักงาน

สอบสวนในเรื่องต่างๆ เช่น งานด้านเอกสาร งานส่ง วัสดุพยาน เป็นต้น ผู้ช่วยพนักงานสอบสวนอาจ คัดเลือกมาจากอาสาสมัครในพื้นที่ที่มีความสนใจ ปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจ หรืออยากเข้ามามีบทบาท ในการทำงานของกระบวนการยุติธรรม หรือหากมี งบประมาณเพียงพออาจจัดจ้างเจ้าหน้าที่ทำงาน ประจำได้ด้วยเช่นกัน

สรุป

ระบบงานสอบสวนถือเป็นงานเริ่มต้นของ กระบวนการยุติธรรม ดังนั้นพนักงานสอบสวนจึงมี บทบาทสำคัญเพื่อทำให้เกิดคดีต่างๆที่เกิดขึ้นนั้นมีความ โปร่งใสและได้รับความเชื่อถือจากประชาชน อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันกระบวนการสอบสวนเผชิญปัญหา ต่างๆเป็นจำนวนมากทั้งจากภายในและภายนอก อาทิ การขาดแคลนทรัพยากรในการทำงานหรือ การถูกแทรกแซงจากผู้มีอิทธิพลในการปฏิบัติหน้าที่ ทำให้หลายครั้งงานสอบสวนและพนักงานสอบสวน ไม่ได้ได้รับความเชื่อถือจากประชาชน งานวิจัยฉบับนี้ จึงมุ่งเน้นศึกษาหาแนวทางในการปฏิรูปหรือพัฒนา ระบบงานสอบสวนให้มีประสิทธิภาพ เพื่อเป็น แนวทางให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปใช้เป็นข้อมูล เบื้องต้นในการปฏิรูปและพัฒนาระบบงานสอบสวน ต่อไป

แนวทางในการปรับปรุงระบบงานสอบสวน ที่นำเสนอนี้ได้รวบรวมมาจากการจัดทำสัมมนา กลุ่มย่อย หรือ Focus group และการจัดเสวนาหา ทางออก หรือ Deliberative dialogue แต่ละแนวทาง มีผลดีผลเสียที่แตกต่างกันไป อย่างไรก็ตามในการ เลือกแนวทางใดแนวทางหนึ่งเพื่อการพัฒนา ระบบงานสอบสวนนั้นจำเป็นต้องตระหนักถึงประชาชน เป็นสำคัญ การพัฒนาระบบงานสอบสวนควรก่อให้เกิด

เกิดประโยชน์สูงสุด และสร้างความเชื่อมั่นในการ สอบสวนแก่ประชาชนมากที่สุด เพราะในปัจจุบัน ระบบงานสอบสวนมักถูกตั้งคำถามเรื่องความ โปร่งใสจากประชาชนและภาคส่วนต่างๆเป็นจำนวน มากหากการปฏิรูปหรือการพัฒนาระบบงาน สอบสวนมุ่งเน้นความสำคัญเรื่องอื่นมากกว่า ประโยชน์ที่ประชาชนจะได้รับแล้วนั้นการพัฒนาหรือ ปรับปรุงระบบงานสอบสวนที่จะเกิดขึ้นย่อมอาจ ไม่ประสบผลสำเร็จและนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงไป ในทางที่ด้อยอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาและรับฟังความคิดเห็นของ ประชาชนผู้มีส่วนได้เสียหลักจากหลากหลายภาค ส่วนโดยการสนับสุนของโครงการสนับสุนเสี่ยง สาธารณะเพื่อการปฏิรูปการเมืองประเทศไทยด้าน การกระจายอำนาจและการปฏิรูปงานสอบสวน ตำรวจพบว่าไม่ว่าจะเลือกแนวทางการปฏิรูปงาน สอบสวนตำรวจตามแนวทางใด มีประเด็นที่รัฐบาล และสถาบันที่มีอำนาจตัดสินใจด้านนโยบายเกี่ยวกับการปฏิรูปโครงสร้างระบบงานสอบสวนของประเทศ ควรเร่งพิจารณาดำเนินการเพื่อให้การปฏิรูปงาน สอบสวนตำรวจมีประสิทธิภาพ พื้นฟูความเชื่อมั่นของ ประชาชนต่อกระบวนการยุติธรรมของประเทศได้ ดังนี้

1. ให้มีกฎหมาย ระเบียบ คำสั่ง ที่รับรอง ความเป็นอิสระของพนักงานสอบสวน ให้อำนาจการ ตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับการสอบสวนและการรับ ผิดชอบคดีให้แก่ผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในงาน สอบสวนและเข้าใจกระบวนการยุติธรรมทางอาญา อย่างแท้จริง เพื่อแก้ไขปัญหาหลักของงานสอบสวน คือการถูกแทรกแซงการปฏิบัติหน้าที่ อันทำให้เกิด

ความเสียหายอย่างร้ายแรงต่อกระบวนการยุติธรรม และความมั่นคงของชาติทั้งระบบ

2. กระจายอำนาจการสอบสวนไปให้หน่วยงานที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะ เพื่อช่วยลดปริมาณงานของพนักงานสอบสวน ทำให้การสอบสวนคดีมีประสิทธิภาพมากขึ้น

3. ส่งเสริมการทำงานแบบบูรณาการระหว่างพนักงานสอบสวนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากการปฏิบัติงานสอบสวนต้องอาศัยผู้มีความรู้ความชำนาญหลายสาขาวิชาชีพ ไม่ควรปล่อยให้หน้าที่การสอบสวนเป็นความรับผิดชอบของพนักงานสอบสวนตำรวจเท่านั้น

4. ออกแบบการทำงานให้พนักงานอัยการ มีบทบาทในกระบวนการสอบสวนคดีอาญา ร่วมกับพนักงานสอบสวนตั้งแต่เริ่มต้นอย่างแท้จริง เพื่อถ่วงดุลอำนาจและประสิทธิภาพในการสั่งและฟ้องคดี

5. จัดอัตรากำลังพลด้านบุคลากร และงบประมาณที่เพียงพอและสอดคล้องกับค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจริงในการปฏิบัติงานของพนักงานสอบสวน ขณะเดียวกันก็ต้องมีระบบการบริหารบุคลากร และงบประมาณที่ทำให้มั่นใจว่าจะสนับสนุนความเป็นอิสระในการปฏิบัติงานของพนักงานสอบสวนด้วย

6. จัดตั้งคณะกรรมการตรวจสอบงานสอบสวนระดับชาติและระดับภูมิภาค โดยให้มีการคัดเลือกตัวแทนจากภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคประชาชน ในสัดส่วนที่เหมาะสมเข้ามาเป็นคณะกรรมการทั้งสองระดับ เพื่อส่งเสริมหลักความรับผิดชอบและตรวจสอบได้ของงานสอบสวน

7. เพิ่มศักยภาพในการทำงานของพนักงานสอบสวนให้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เพื่อให้เป็นพนักงานสอบสวนมืออาชีพที่ได้รับการยอมรับจากประชาชน

References

- Khanakammakarn Picharana Prabprung lae Phathana Kotmai dan Krabuankan Yutitham. 2014. *Krobkan picharana phuea prabprung lae phathana ngan tamruad*. [Guideline for consideration on improvement and development of police] document for the committee on the improvement and development of laws in justice administration No. 13/2014. (in Thai)
- Metha Wadecharoen. 1996. *Botbat khong chaophanakngantamroud naikan sobsuan khadeearya : Threatsadee kab patibutthamdai tae maikhoi cha trongkan?* [The role of police in investigating criminal cases: Theories and practice able to conduct but not parallel practice?] Bangkok: Sootphaisal. (in Thai)

Japan–India Security Relations in the Changing Power Configuration**

Kitti Prasirtsuk*

Abstract

Increasing challenges in the 21st century, particularly the rise of China, which keeps beefing up maritime military capability, serve as the push factor that leads Japan and India to enhance their relations towards strategic and global partnership. Specifically, the two nations are of China's assertiveness in territorial disputes in the East China Sea and the South China Sea, as well as Beijing's attempts to expand its sphere of influence into the Indian Ocean particularly through Myanmar and Pakistan. Accordingly, the increasing Japan–India cooperation can be explained by “structural realism” and “balance of threat.” Owing to the changing international power configuration in which China is becoming much stronger both economically and militarily, Japan and India have to strengthen their security cooperation, as the two regional powers that have potentials to balance China. Meanwhile, the two nations also bandwagon with the United States and Australia, as the countries that adhere to universal values especially in terms of democracy, in order to balance and undermine China's influence in the region.

Keywords: *Japan–India relations, China's rise, the United States, power configurations, balance of threat*

*Faculty of Political Science, Thammasat University, 2 Prachan Road, Phra Nakorn, Bangkok 10200

Email: kitti.prasirtsuk@gmail.com

**Received November 14, 2016; Accepted January 19, 2017

ความสัมพันธ์ด้านความมั่นคงระหว่าง ญี่ปุ่นกับอินเดียในโครงสร้าง อำนาจที่เปลี่ยนแปลงไป*

กิตติ ประเสริฐสุข**

บทคัดย่อ

ความท้าทายที่เพิ่มขึ้นในศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะการทะยานขึ้นมาของจีนที่มียุทธศาสตร์เพิ่มแสนยานุภาพทางทะเลเป็นปัจจัยผลักดันให้ญี่ปุ่นกับอินเดียหันมากระชับความสัมพันธ์ระหว่างกัน โดยยกระดับความสัมพันธ์เป็นหุ้นส่วนเชิงยุทธศาสตร์ (Strategic partnership) และหุ้นส่วนระดับโลก (Global partnership) ทั้งนี้ ทั้งสองประเทศมีความกังวลเกี่ยวกับท่าทีที่แข็งกร้าวของจีนในข้อพิพาทดินแดนในทะเลจีนตะวันออกและทะเลจีนใต้ ตลอดจนความพยายามของจีนที่จะขยายเขตอิทธิพลทางทะเลมายังมหาสมุทรอินเดียผ่านทางเมียนมาและปากีสถาน ด้วยความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-อินเดียที่เพิ่มขึ้นนี้สามารถวิเคราะห์ได้ด้วยทฤษฎีสัจนิยมเชิงโครงสร้าง (Structural realism) และการถ่วงดุลภัยคุกคาม (Balance of threat) เพราะโครงสร้างอำนาจระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลงไปในลักษณะที่จีนเข้มแข็งขึ้นมากทั้งด้านเศรษฐกิจและการทหาร ทำให้ญี่ปุ่นกับอินเดียเพิ่มความร่วมมือกันด้านความมั่นคงในฐานะประเทศมหาอำนาจภายในภูมิภาคที่มีศักยภาพในการถ่วงดุล (Balancing) ต่อจีน ขณะเดียวกันก็ร่วมขบวน (Bandwagon) กับสหรัฐอเมริกาและออสเตรเลียในฐานะประเทศที่ยึดถือค่านิยมสากลโดยเฉพาะประชาธิปไตยเพื่อคานอำนาจและลดทอนอิทธิพลของจีนด้วย

คำสำคัญ: ความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-อินเดีย การทะยานขึ้นของจีน สหรัฐอเมริกา โครงสร้างอำนาจ การถ่วงดุล ภัยคุกคาม

*คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เลขที่ 2 ถนนพระจันทร์ เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200 อีเมล Kitti.Prasirtsuk@gmail.com

**ได้รับบทความ 14 พฤศจิกายน 2559; อนุมัติให้จัดพิมพ์ 19 มกราคม 2560

บทนำ

ญี่ปุ่นและอินเดียเป็นประเทศที่มีความสำคัญในเอเชียทั้งด้านความมั่นคง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศเป็นทั้งผลและเหตุของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจภายในภูมิภาค ทั้งสองประเทศได้พัฒนาความร่วมมือด้านความมั่นคง โดยมีปัจจัยผลักดันที่สำคัญคือ “การทะยานขึ้นมาของจีน” (China’s Rise) ซึ่งหลายประเทศรวมทั้งญี่ปุ่นและอินเดียมีความกังวลต่อการดำเนินนโยบายที่แข็งกร้าวของจีน โดยเฉพาะในประเด็นข้อพิพาททางดินแดน ซึ่งญี่ปุ่นและอินเดียถือเป็นคู่พิพาทโดยตรงของจีน ตลอดจน “ยุทธศาสตร์ปักหมุดเอเชีย” (Pivot to Asia) ของสหรัฐอเมริกา ที่หันมาให้ความสำคัญแก่เอเชียอีกครั้ง หลังจากมุ่งจัดการภัยก่อการร้ายในตะวันออกกลางและเอเชียใต้ตลอดทศวรรษ 2000 ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าว สหรัฐอเมริกาได้เปลี่ยนท่าทีมาเป็นหุ้นส่วนด้านความมั่นคงกับอินเดีย เพื่อร่วมมือกันต่อต้านการก่อการร้ายและขยายไปสู่ความร่วมมือในด้านอื่นๆ อันเป็นอีกปัจจัยที่สนับสนุนให้ญี่ปุ่นและอินเดียมีความร่วมมืออย่างใกล้ชิดในฐานะพันธมิตรและหุ้นส่วนด้านความมั่นคงของสหรัฐอเมริกา

ศตวรรษที่ 21 เริ่มขึ้นพร้อมการเปิดศักราชใหม่แห่งความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-อินเดีย โดยนายกรัฐมนตรีโยชิโระ โมริ (Yoshiro Mori) ได้เดินทางเยือนอินเดียในปี ค.ศ. 2000 ถือเป็นจุดเริ่มต้นการเป็นหุ้นส่วนระหว่างกัน จากนั้นผู้นำทั้งสองประเทศได้ไปเยือนกันและกันอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในสมัยนายกรัฐมนตรีจุนอิชิโร โคะอิซุมิ (Junichiro Koizumi) ที่ความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-จีนตกต่ำมาก ในที่สุดญี่ปุ่นและอินเดียจึงได้ยกระดับความสัมพันธ์เป็นหุ้นส่วนเชิงยุทธศาสตร์และหุ้นส่วนระดับโลกในปี ค.ศ. 2006

เมื่อครั้งการเยือนญี่ปุ่นของนายกรัฐมนตรีมันโมฮัน ซิงห์ (Manmohan Singh) ต่อมาในสมัยนายกรัฐมนตรีทาโร อะโซ (Taro Aso) ก็ได้เน้นย้ำการมีค่านิยมสากลร่วมกัน โดยเฉพาะค่านิยมประชาธิปไตย

ครั้นนายกรัฐมนตรีชินโซ อาเบะ (Shinzo Abe) กลับมาดำรงตำแหน่งผู้นำประเทศเป็นสมัยที่สอง (ค.ศ. 2012-ปัจจุบัน) ได้สานต่อนโยบายความมั่นคงเชิงรุก ด้วยการปรับกลไกและนโยบายความมั่นคงเพื่อรับมือกับภัยคุกคามที่เพิ่มขึ้นโดยเฉพาะจากจีน ญี่ปุ่นกับอินเดียบรรลุข้อตกลงหลายฉบับที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคง เห็นได้จากการสานต่อการฝึกซ้อมร่วมทางทหารทั้งในระดับทวิภาคีและพหุภาคี ข้อตกลงการค้าขายยุทธโภภกรณ์และเทคโนโลยีและบันทึกความเข้าใจว่าด้วยการใช้พลังงานนิวเคลียร์เพื่อสันติ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับอินเดียในโครงสร้างอำนาจที่เปลี่ยนแปลงไป” ซึ่งได้ศึกษาความร่วมมือระหว่างญี่ปุ่นกับอินเดียทั้งด้านความมั่นคง และเศรษฐกิจ ภายใต้โครงสร้างอำนาจภายในภูมิภาคที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องพบว่า งานเขียนที่เป็นภาษาไทยมีน้อยมาก ส่วนใหญ่เป็นงานเขียนภาษาอังกฤษ มักเป็นการอธิบายและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับอินเดียตั้งแต่สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงกลางทศวรรษ 2000 และส่วนใหญ่ไม่ได้ใช้กรอบแนวคิดทฤษฎีที่ชัดเจนในการวิเคราะห์ (Ghosh 2008; Jain 2010; Kesavan 2010; Brewster 2010; Sato 2012; Mathur 2012) บางงานก็ศึกษาความสัมพันธ์ทวิภาคีเป็นหลัก โดยมีได้ให้ความสำคัญกับปัจจัยโครงสร้างอำนาจนัก (Chaiwat 2006) ซึ่งในช่วงที่ผ่านมาปัจจัยโครงสร้างอำนาจที่เปลี่ยนแปลงไปมีผลต่อความ

สัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับอินเดียอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะตั้งแต่ปีค.ศ. 2010 ที่จีนผงาดขึ้นมาเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจอันดับสองของโลกขงญี่ปุ่น ในขณะที่มีความตึงเครียดในข้อพิพาทดินแดนในทะเลจีนตะวันออกและทะเลจีนใต้เพิ่มมากขึ้น กอปรกับสหรัฐอเมริกาเป็นนโยบายปักหมุดเอเชียเพื่อถ่วงดุลจีน อีกทั้งยังมีภัยคุกคามรูปแบบใหม่ ปัจจัยเหล่านี้ล้วนส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางนโยบายและยุทธศาสตร์ของทั้งญี่ปุ่นและอินเดียจึงจำเป็นต้องมีการศึกษาสถานภาพความสัมพันธ์ในปัจจุบันที่ทันสมัย โดยวิเคราะห์บนฐานกรอบแนวคิดทางทฤษฎีที่ชัดเจน

บทความนี้ จึงเน้นศึกษา 3 ส่วน คือ

- 1) ความสัมพันธ์ระหว่างชาติมหาอำนาจในภูมิภาค
- 2) พัฒนาการความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-อินเดีย และ
- 3) ความร่วมมือด้านความมั่นคงระหว่างญี่ปุ่นกับอินเดีย เพื่อตอบคำถาม 3 ข้อ คือ ความสัมพันธ์ญี่ปุ่น-อินเดียตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 21 มีพัฒนาการและมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร ด้วยปัจจัยผลักดันใด และมีแนวโน้มอย่างไรในอนาคต ตลอดจนสะท้อนการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างอำนาจใหม่ในเอเชีย-แปซิฟิกอย่างไร โดยใช้กรอบแนวคิดดังต่อไปนี้

กรอบแนวคิด

บทความนี้ใช้ “ทฤษฎีสัจนิยมเชิงโครงสร้าง” (Structural realism) และ “การถ่วงดุลภัยคุกคาม” (Balance of threat) ในการวิเคราะห์ความร่วมมือระหว่างญี่ปุ่นกับอินเดียที่ได้ยกระดับเป็นหุ้นส่วนเชิงยุทธศาสตร์และหุ้นส่วนระดับโลก

ในทฤษฎีของนักสัจนิยมเชิงโครงสร้าง รัฐยังคงเป็นตัวแสดงหลัก โดยเฉพาะประเทศมหาอำนาจ ขณะที่องค์การระหว่างประเทศต่างๆ ยังไม่

สามารถมีอำนาจที่แท้จริงในระบบโลก ทุกประเทศจึงพยายามแสวงหาอำนาจเพื่อรับประกันความมั่นคงและความอยู่รอดของตนเอง แนวคิดสัจนิยมเชิงโครงสร้างแบ่งออกเป็น 2 แนวคิด คือ สัจนิยมเชิงรับ (Defensive realism) นำโดยเคนเน็ธ วอลทซ์ (Waltz 1979, 103-105) มองว่า หากรัฐใดรัฐหนึ่งมีอำนาจมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด จะเกิดการถ่วงดุลโดยประเทศมหาอำนาจอื่นจะร่วมมือด้านการทหารและสร้างแนวร่วมเพื่อถ่วงดุลกับประเทศดังกล่าว

ขณะที่สัจนิยมเชิงรุก (Offensive realism) นำโดยจอห์น เมียร์ชไฮเมอร์ (Mearsheimer 2013, 77-80) ถกเถียงว่า รัฐจะแสวงหาอำนาจมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ และอาจนำไปสู่การครองความเป็นเจ้า (Hegemony) ซึ่งเป็นหนทางที่ดีที่สุดที่จะรักษาความมั่นคงและความอยู่รอดในระบบโลกที่ไร้ความแน่นอน และมองว่าการถ่วงดุลอำนาจเป็นวิธีการอันไร้ประสิทธิภาพ เนื่องจากแต่ละรัฐให้ความสำคัญแก่การแสวงหาอำนาจสูงสุดมากกว่าการรักษาผลประโยชน์ของประเทศอื่น

อย่างไรก็ตาม สตีเฟน วอลท์ (Walt 1987, 66-68) มีข้อโต้แย้งว่า การถ่วงดุลมักมิได้มีผลเหตุมาจากรัฐอื่นมีอำนาจมากขึ้น แต่จะเกิดขึ้นเมื่อรัฐหนึ่งรับรู้ว่าอีกรัฐหนึ่งเป็นภัยคุกคาม แม้ว่ารัฐนั้นอาจจะยังมีอำนาจไม่มากนัก ดังนั้น การถ่วงดุลจึงเป็นการต่อต้านภัยคุกคาม (Balance against threats) มากกว่าการต่อต้านแต่เพียงอำนาจเท่านั้น สำหรับระดับของภัยคุกคามจะขึ้นอยู่กับอำนาจโดยรวม (Aggregate power) ความใกล้ชิดทางภูมิศาสตร์ (Geographic proximity) ศักยภาพเชิงรุก (Offensive capability) และการรับรู้เจตนา (Perceived intention) กล่าวคือ หากรัฐที่เป็นประเทศเพื่อนบ้านหรืออยู่ภายในภูมิภาคเดียวกันมีอำนาจโดยรวมเพิ่มมากขึ้น

มีศักยภาพก้าวสู่การเป็นประเทศที่มีอิทธิพลและอำนาจ พร้อมกับมีเจตนาที่ความต้องการแสวงหาอำนาจเพื่อครองความเป็นเจ้า เหล่านี้ล้วนถือเป็นแรงผลักดันให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อต่อต้านหรือคานอำนาจกับรัฐอื่นๆ โดยเฉพาะประเทศใกล้เคียงที่จะได้รับผลกระทบมากที่สุด จากแนวคิดนี้แสดงให้เห็นว่า “รัฐจะเลือกรวมกลุ่มกันเพื่อตอบโต้รัฐที่แสดงท่าทีเป็นภัยคุกคามมากที่สุด แม้ว่ารัฐดังกล่าวจะไม่ใช่อำนาจที่มีอำนาจมากที่สุดในระบบการเมืองโลก”

แนวทางการรวมกลุ่มของรัฐตามทฤษฎีของวอลท์ (1987, 66-68) แบ่งออกเป็น 2 แนวคิด ได้แก่ การถ่วงดุล (Balancing) คือ การเป็นพันธมิตรเพื่อต่อต้านภัยคุกคามที่มีอำนาจเหนือกว่า โดยการร่วมมือที่ปลอดภัยที่สุด คือ การร่วมมือกับรัฐที่ไม่มีศักยภาพในการครอบงำพันธมิตร เพื่อหลีกเลี่ยงการถูกรอบงำโดยรัฐมหาอำนาจ และการร่วมขบวน (Bandwagoning) คือ การเป็นพันธมิตรกับรัฐที่เป็นภัยคุกคามหรือรัฐมหาอำนาจ จำแนกได้เป็นการร่วมขบวนในเชิงรับ (Defensive bandwagoning) เป็นการร่วมมือเพื่อรักษาผลประโยชน์พื้นฐานที่สำคัญอย่างเอกราชและความมั่นคง และการร่วมขบวนในเชิงรุก (Offensive bandwagoning) เป็นการร่วมขบวนกับรัฐที่ได้เปรียบในสงครามเพื่อหวังส่วนแบ่งจากชัยชนะ สรุปได้ว่า การถ่วงดุลอำนาจถือเป็นการลดความสูญเสียจากภัยคุกคามที่ก่อตัวขึ้น ขณะที่การร่วมขบวนเป็นแนวคิดที่เน้นการเพิ่มพูนผลประโยชน์ให้แก่ประเทศ

ในปัจจุบัน การทะยานขึ้นมาของจีนมักถูกมองว่าเป็นภัยคุกคามต่อประเทศเพื่อนบ้าน เพราะท่าทีและการดำเนินนโยบายของจีน โดยเฉพาะการเพิ่มงบประมาณทางการทหารอย่างต่อเนื่อง

ความแข็งแกร่งในการจัดการปัญหาข้อพิพาทหมู่เกาะเซ็นคาคุ/เตี้ยวหยู (Senkaku/Diaoyu) และการยื่นกรณำใช้การเจรจาวิภาคีแก้ไขปัญหามหาอำนาจในญี่ปุ่นในฐานะประเทศเพื่อนบ้านและมหาอำนาจในภูมิภาคจึงมีความกังวล และพยายามยกระดับขีดความสามารถในการรักษาความมั่นคงของประเทศ เช่น การปรับเปลี่ยนนโยบายความมั่นคง การจัดหาอาวุธยุทโธปกรณ์ และการแสวงหาพันธมิตรด้านความมั่นคง ซึ่งตามแนวคิดของวอลท์ ญี่ปุ่นได้ร่วมขบวนกับสหรัฐอเมริกา เพื่อต้านทานอำนาจของจีนที่กำลังเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม การพึ่งสหรัฐอเมริกาเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอ จึงต้องแสวงหาพันธมิตรและหุ้นส่วนอื่น โดยอินเดียเป็นประเทศที่เหมาะสม เพราะทั้งสองประเทศได้รับผลกระทบจากนโยบายอันแข็งแกร่งของจีน อีกทั้งอินเดียยังเป็นรัฐที่ไม่มีศักยภาพหรือแนวโน้มที่จะครอบงำพันธมิตร จึงเป็นตัวเลือกที่เหมาะสมสำหรับญี่ปุ่น

ความสัมพันธ์ระหว่างชาติ มหาอำนาจในภูมิภาค

ความสัมพันธ์ระหว่างชาติมหาอำนาจ ทั้งความร่วมมือและความขัดแย้ง เป็นทั้งผลและเหตุที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างอำนาจ (Power reconfiguration) ที่มีมูลเหตุสำคัญจากการทะยานขึ้นมาของจีนทั้งด้านเศรษฐกิจ อิทธิพลทางการเมืองระหว่างประเทศ และการเพิ่มแสนยานุภาพทางทหาร ในขณะที่สหรัฐอเมริกาประสบวิกฤตเศรษฐกิจในปีค.ศ. 2008 ส่งผลให้เกิดภาวะหนี้สินจำนวนมหาศาล จึงเท่ากับว่ามีการเปลี่ยนแปลงสัดส่วนอำนาจและการกระจายอำนาจในโครงสร้างอำนาจโลกที่จีนมีอำนาจเพิ่มขึ้น

ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นปัจจัยผลักดันให้ญี่ปุ่นกับอินเดียกระชับความสัมพันธ์ระหว่างกัน งานวิจัยนี้ศึกษาพลวัตความสัมพันธ์ของชาติมหาอำนาจในลักษณะทวิภาคี ได้แก่ สหรัฐอเมริกา-จีน จีน-อินเดีย สหรัฐอเมริกา-อินเดีย และญี่ปุ่น-จีน เพื่อสะท้อนให้เห็นโครงสร้างอำนาจที่เปลี่ยนแปลงไปในภูมิภาค

ความสัมพันธ์สหรัฐอเมริกา-จีน

นโยบายต่างประเทศของสหรัฐอเมริกา ในทศวรรษ 2000 มีจุดเปลี่ยนสำคัญ คือ เหตุการณ์การก่อวินาศกรรมตึกเวิลด์เทรดเซ็นเตอร์ (World Trade Center) ที่นิวยอร์กในวันที่ 11 กันยายน ค.ศ. 2001 ทำให้สหรัฐอเมริกาหันมาให้ความสำคัญแก่การแสวงหาพันธมิตรในการทำสงครามต่อต้านการก่อการร้าย (War on terror) จึงทำให้รัฐบาลจอร์จ ดับเบิลยู. บุช (George W. Bush) ปรับเปลี่ยนท่าทีที่ไม่เป็นมิตรต่อจีนในตอนแรก มาพยายามรักษาความสัมพันธ์อันดีกับจีนไว้ ซึ่งมองได้ว่าสหรัฐอเมริกาไม่ต้องการเปิดศึกสองด้าน เพื่อให้สามารถทุ่มสรรพกำลังทำสงครามต่อต้านการก่อการร้ายในอัฟกานิสถานและอิรักได้

ต่อมาในสมัยประธานาธิบดีบารัค โอบามา (Barack Obama) สหรัฐอเมริกาได้ปรับเปลี่ยนนโยบายกลับมาให้ความสำคัญแก่ภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก หลังจากทศวรรษ 2000 ที่สหรัฐอเมริกามุ่งจัดการกลุ่มก่อการร้ายในตะวันออกกลางเป็นหลัก โอบามาได้ประกาศ “ยุทธศาสตร์ปักหมุดเอเชีย” (Pivot to Asia) ในปีค.ศ. 2011 อันเป็นการรักษาผลประโยชน์ของสหรัฐอเมริกา และถ่วงดุลอิทธิพลของจีนภายในภูมิภาค โดยเน้นยกระดับความร่วมมือกับพันธมิตรและหุ้นส่วนเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการรับมือกับภัยคุกคามที่เพิ่มขึ้นในศตวรรษที่ 21

ซึ่งการถ่วงดุลภัยคุกคามจากจีนของสหรัฐอเมริกา จะอยู่ภายในกรอบที่จะไม่นำไปสู่ความขัดแย้งรุนแรงกับจีน เพราะจะไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่สหรัฐอเมริกาที่ต้องพึ่งพาอาศัยจีนทางเศรษฐกิจ

ความสัมพันธ์จีน-อินเดีย

ในทศวรรษ 1990 ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับอินเดียพัฒนาขึ้นอย่างมาก อันเป็นผลจากการสิ้นสุดสงครามเย็นที่นานาประเทศล้วนหันมาให้ความสำคัญด้านเศรษฐกิจ ซึ่งสอดคล้องกับ “นโยบายมองตะวันออก” (Look East Policy) ของอินเดีย มีการเดินทางแลกเปลี่ยนระดับผู้นำมากขึ้น รวมทั้งการบรรลุข้อตกลงต่างๆ เพื่อยกระดับความสัมพันธ์สู่การเป็นหุ้นส่วนความร่วมมือ โดยนายกรัฐมนตรีอตัล บีฮารี วัชปายี (Atal Behari Vajpayee) ได้เดินทางเยือนจีนในปีค.ศ. 2003 และออกปฏิญญาว่าด้วยการเป็นหุ้นส่วนความร่วมมือและการสร้างสรรค์ระยะยาวบนพื้นฐานหลัก 5 ประการแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ หลังจากนั้น นายกรัฐมนตรีเวินเจียเป่า (Wen Jiabao) ได้เดินทางเยือนอินเดียในปีค.ศ. 2005 ซึ่งมีแถลงการณ์ร่วมว่าด้วย “การเป็นหุ้นส่วนในความร่วมมือและยุทธศาสตร์เพื่อสันติภาพและความรุ่งเรือง” และมีข้อตกลงร่วม 11 ฉบับ ฉบับที่สำคัญคือ หลักปฏิบัติเพื่อการจัดการกับปัญหาบริเวณพรมแดนของจีน-อินเดีย ในการนี้ นายกรัฐมนตรีของจีนได้กล่าวอย่างชัดเจนว่า “รัฐสิกขิมเป็นส่วนหนึ่งของอินเดีย” (Arif 2013, 136)

นายกรัฐมนตรีซิงไห่ได้เดินทางเยือนจีนปีค.ศ. 2008 และมีแถลงการณ์ร่วมว่าด้วย “วิสัยทัศน์ร่วมในศตวรรษที่ 21” เพื่อการเป็นหุ้นส่วนเชิงยุทธศาสตร์ที่ครอบคลุมในด้านความมั่นคง ทั้งสองประเทศให้ความสำคัญแก่การเยือนแลกเปลี่ยนระดับผู้นำทางทหาร ซึ่งในปีค.ศ. 2008 ผู้บัญชาการกองทัพเรือจีน

เดินทางเยือนอินเดียเป็นครั้งแรก และมีการขอความร่วมมือระหว่างกองทัพทั้งสองประเทศในภารกิจต่อต้านการก่อการร้ายภายใต้ชื่อ “Join Hands-2008” (Arif 2013,137)

ต่อมา ประธานาธิบดีสีจิ้นผิง (Xi Jinping) เดินทางเยือนอินเดียในปีค.ศ. 2014 ซึ่งมีการลงนามความร่วมมือทางเศรษฐกิจถึง 20 ฉบับ ทั้งด้านโครงสร้างพื้นฐาน พลังงาน และพลังงานน้ำ ซึ่งจีนตั้งเป้าลงทุนในอินเดียให้ได้ 100,000 ล้านดอลลาร์ภายใน 5 ปี ความร่วมมือที่สำคัญ อาทิ การลงนามบันทึกความเข้าใจ (MOU) จัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมในรัฐคุชราต (Gujarat) และรัฐมหาราษฏระ (Maharashtra) อันเป็นแนวคิดของผู้นำจีนในการร่วมมือระหว่างจีนในฐานะโรงงานของโลกกับอินเดียในฐานะสำนักงานบริหารที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจโลก การเดินทางเยือนอินเดียของผู้นำจีนครั้งนี้เป็นการดำเนินนโยบายเชิงรุกเพื่อรักษาดุลแห่งอำนาจภายในภูมิภาค เนื่องจากนายกรัฐมนตรีนเรนทรา โมดี (Narendra Modi) ของอินเดียเพิ่งเดินทางเยือนญี่ปุ่นก่อนหน้านั้นไม่นาน จีนจึงกังวลว่าการเป็นพันธมิตรด้านความมั่นคงระหว่างญี่ปุ่นกับอินเดีย โดยเฉพาะความมั่นคงทางทะเล (Jha 2014) จะส่งผลกระทบต่อยุทธศาสตร์ทางทะเลของจีนทั้งในทะเลจีนใต้และมหาสมุทรอินเดีย

การเยือนจีนของนายกรัฐมนตรีโมดีในปีค.ศ. 2015 สะท้อนให้เห็นยุทธศาสตร์ของรัฐบาลอินเดีย เพราะขณะที่อินเดียให้ความสำคัญแก่ความร่วมมือกับสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่นทั้งในด้านความมั่นคงและเศรษฐกิจ อินเดียก็ได้มองข้ามการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับจีน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่ออินเดียในด้านความมั่นคง การเยือนเป็นการสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกัน และในด้านเศรษฐกิจ

อินเดียหวังให้จีนเข้ามาลงทุนและสร้างงานให้แก่คนอินเดีย เช่น การร่วมมือจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรม 2 แห่งในอินเดีย

อย่างไรก็ตาม อินเดียยังกังวลเกี่ยวกับการแผ่อิทธิพลของจีนในทะเลจีนใต้และมหาสมุทรอินเดีย ด้วยการหาเส้นทางออกทะเลของจีนตอนใต้ผ่านทางพม่า รวมทั้งยุทธศาสตร์ “ร้อยสร้อยไข่มุก” (String of pearls) ของจีนที่แสวงหาแหล่งที่เป็นฐานทางทะเลให้จีนได้ เช่น ศรีลังกา ปากีสถาน โดยเฉพาะปากีสถานนับเป็นประเทศปรปักษ์กับอินเดีย ซึ่งจีนช่วยเหลืออยู่เป็นเนืองนิจ ดังนั้น นโยบายของอินเดียจึงมีทั้งการสานสัมพันธ์กับจีน และถ่วงดุลกับจีน โดยผ่านการกระชับความร่วมมือกับญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกา

ความสัมพันธ์สหรัฐอเมริกา-อินเดีย

การล่มสลายของสหภาพโซเวียตนำไปสู่การปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์ของอินเดีย โดยมีท่าทียึดหยุ่นมากขึ้นกับสหรัฐอเมริกาความสัมพันธ์มาสะดุดลงเมื่ออินเดียทำการทดลองนิวเคลียร์ในปีค.ศ. 1998 สหรัฐอเมริกาได้ตอบโต้ด้วยการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจต่อทั้งอินเดียและปากีสถาน แต่การก่อการร้าย 9/11 เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สหรัฐอเมริกาหันมาสานสัมพันธ์กับอินเดียจนกลายเป็นหุ้นส่วนด้านความมั่นคง ซึ่งจากกรอบความสัมพันธ์ใหม่ด้านความมั่นคงระหว่างสหรัฐอเมริกา-อินเดียในปีค.ศ. 2005 ได้เน้นการจัดการกับการก่อการร้ายและกลุ่มหัวรุนแรง การฝึกซ้อมร่วมทางทหาร การแบ่งปันข้อมูลข่าวสาร และการช่วยเหลือปรับปรุงกฎหมายให้ทันสมัย (Kerr, Martin, and Vaughn 2011, 82-83) ในปีค.ศ. 2005 สหรัฐอเมริกาและอินเดียได้ประกาศขยายความเป็นหุ้นส่วนให้ครอบคลุมยิ่งขึ้นทั้งด้านเศรษฐกิจ ความมั่นคงทางพลังงาน การส่งเสริม

ประชาธิปไตย ความมั่นคงทางทะเล และความร่วมมือด้านเทคโนโลยีและอวกาศ เพื่อยกระดับสู่การเป็นหุ้นส่วนระดับโลก ตลอดจนขยายการเชื่อมรบบทางทะเลมาลาบาร์ (Malabar) ให้เป็นการเชื่อมรบบแบบพหุภาคีในปีค.ศ. 2007 และเห็นชอบให้มีความร่วมมือพัฒนาพลังงานนิวเคลียร์เพื่อสันติภายใน “ข้อตกลงนิวเคลียร์เพื่อสันติระหว่างสหรัฐอเมริกา–อินเดีย” (U.S.–India Civil Nuclear Agreement) โดยอินเดียยินยอมแยกโรงงานพลังงานนิวเคลียร์เพื่อพลเรือนออกจากมาตรการตามข้อพิทักษ์ (Safeguards) ขององค์การปรมาณูระหว่างประเทศ (International Atomic Energy Agency: IAEA) (Malone and Mukherjee 2009, 1064 –1065)

อินเดียเป็นประเทศสำคัญในยุทธศาสตร์ปักหมุดเอเชียของสหรัฐอเมริกาในฐานะมหาอำนาจในภูมิภาคที่มีศักยภาพในการรักษาความมั่นคงภายในภูมิภาคและมหาสมุทรอินเดีย ประธานาธิบดีโอบามาจึงให้ความสำคัญแก่อินเดียในฐานะหุ้นส่วนต่อต้านภัยคุกคาม ด้วยการเยือนอินเดียถึง 2 ครั้งในปีค.ศ. 2011 และปีค.ศ. 2015 ถือเป็นผู้นำอเมริกันคนแรกที่เยือนอินเดีย 2 ครั้งระหว่างดำรงตำแหน่ง

การเยือนอินเดียในปีค.ศ. 2015 ประธานาธิบดีโอบามาได้หารือกับนายกรัฐมนตรีโมดี ในประเด็น

- 1) ความมั่นคงทางทะเล เน้นการรักษาความปลอดภัยทางทะเลและการเดินเรืออย่างเสรีทั้งในมหาสมุทรแปซิฟิกและอินเดีย
- 2) ความร่วมมือด้านการทหาร บรรลุข้อตกลงในการร่วมมือพัฒนาอาวุธและเทคโนโลยีด้านความมั่นคงและการเชื่อมรบบ
- 3) พลังงานรูปแบบใหม่
- 4) ความร่วมมือในการพัฒนาพลังงานนิวเคลียร์ และ
- 5) ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ โดยเพิ่มการลงทุนในอินเดียอีก 4,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ แบ่งเป็นการลงทุนในโครงการพัฒนาพลังงานรูปแบบ

ใหม่จำนวน 2,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ และเงินทุนจำนวน 1,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐเพื่อพัฒนาธุรกิจขนาดเล็กและขนาดกลาง (SME) ของอินเดีย (HSS 2015) สหรัฐอเมริกากับอินเดียกลายเป็นหุ้นส่วนเชิงยุทธศาสตร์ระดับโลกในทศวรรษ 2000 โดยมีประเด็นต่อต้านการก่อการร้ายเป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้สองประเทศหันมาร่วมมือกันด้านความมั่นคงมากขึ้น ที่สำคัญนโยบายที่แข็งกร้าวขึ้นของจีนทำให้อินเดียกังวลจะสูญเสียอิทธิพลและผลประโยชน์ของตนในภูมิภาคเอเชียใต้ ยุทธศาสตร์ดังกล่าวของจีนจึงเป็นภัยคุกคามอินเดียไปโดยปริยาย อินเดียกับสหรัฐอเมริกา จึงมีทั้งผลประโยชน์และภัยคุกคามร่วมเป็นแรงขับให้ร่วมมือกันในฐานะหุ้นส่วนเชิงยุทธศาสตร์อย่างครอบคลุม

ความสัมพันธ์ญี่ปุ่น–จีน

ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับจีนมีความเปราะบาง จากประเด็นประวัติศาสตร์และข้อพิพาทหมู่เกาะเซ็นคาคุ/ไต้ผิง ตลอดจนประเด็นไต้หวัน สิทธิมนุษยชน และการพัฒนาทางทหาร (Chaiwat, 223) อีกทั้งการทะยานขึ้นมาของจีน ทำให้จีนเป็นคู่แข่งของญี่ปุ่นทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจภายในภูมิภาค ในสมัยนายกรัฐมนตรีโคเออิซุมิ ได้เลือกดำเนินนโยบายชาตินิยม และเดินทางไปเยือนศาลเจ้ายาสุคุนิซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของสงครามโลกครั้งที่สอง ทำให้จีนและเกาหลีใต้ไม่พอใจมาก ความสัมพันธ์ญี่ปุ่น–จีนจึงเรียกได้ว่าถึงจุดต่ำสุด หลังจากนั้น ผู้นำญี่ปุ่นทั้งสามคนจากพรรคเสรีประชาธิปไตย (Liberal Democratic Party: LDP) คือ ชินโซ อาเบะ (สมัยแรก) ยาสุโอะ ฟูกูดะ (Yasuo Fukuda) และ ทาโร อะโซ ต่างพยายามปรับปรุงความสัมพันธ์กับจีนที่ตกต่ำลง (Yoshimatsu 2012, 111) เช่น การที่นายกรัฐมนตรีอาเบะพยายามสานสัมพันธ์กับจีน

โดยองค์การเยือนศาลเจ้ายาสุคุนิและเดินทางเยือนจีน ในปีค.ศ. 2006

ในปีค.ศ. 2009 เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งสำคัญ คือ พรรคประชาธิปไตยญี่ปุ่น (Democratic Party of Japan: DPJ) ชนะเลือกตั้งและปรับเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศใหม่โดยต้องการดำเนินนโยบายที่เป็นอิสระจากสหรัฐอเมริกา โดยผลักดันการย้ายฐานทัพสหรัฐอเมริกาที่เกาะโอกินาวา ขณะเดียวกัน ก็เน้นยกระดับความร่วมมือในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้มากขึ้น แต่หลังนายกรัฐมนตรีนาโตะ คัง (Naoto Kan) เข้าดำรงตำแหน่งได้เพียง 3 เดือน ความขัดแย้งเหนือหมู่เกาะเซ็นคาคุ/เตียวหยู ก็ทวีความเข้มข้นยิ่งขึ้น ส่งผลต่อความพยายามฟื้นฟูความสัมพันธ์กับจีนของพรรค DPJ ความขัดแย้งกับจีนทำให้ญี่ปุ่นกลับมาให้ความสำคัญแก่การเป็นพันธมิตรสหรัฐอเมริกา เช่น ในปีค.ศ. 2011 นายกรัฐมนตรีคังได้กล่าวสุนทรพจน์ว่า ความเป็นพันธมิตรระหว่างสหรัฐอเมริกา-ญี่ปุ่น ถือเป็น “แกนหลักแห่งการทูตญี่ปุ่น” (Yoshimatsu 2012, 122)

การกลับมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีรอบที่สองของอาเบะเป็นช่วงเวลาที่มีความสัมพันธ์กับจีนอยู่ในภาวะตึงเครียดจากประเด็นข้อพิพาทหมู่เกาะ ผนวกกับปัญหาคาการอ้างสิทธิเหนือทะเลจีนใต้ระหว่างจีนกับประเทศอื่นๆ ในภูมิภาค และการเสริมสร้างแสนยานุภาพทางทหารและยุทธโภภรณ์ของจีน ทำให้นายกรัฐมนตรีอาเบะเลือกดำเนินนโยบายแบบชาตินิยม โดยให้ความสำคัญแก่การปฏิรูปทั้งด้านความมั่นคงและเศรษฐกิจ ตั้งแต่การตีความมาตรา 9 ของรัฐธรรมนูญใหม่ เพื่อให้ญี่ปุ่นสามารถจัดการกำลังทหารของตนเองได้เช่นเดียวกับประเทศอื่น นำไปสู่การออกกฎหมายความมั่นคงในเดือนกันยายน ค.ศ. 2015 ที่จะทำให้ญี่ปุ่น

สามารถเข้าร่วมกับพันธมิตรในการป้องกันตนเองร่วม (Collective self-defense) โดยสามารถส่งกำลังทหารเพื่อตอบโต้ภัยคุกคามประเทศพันธมิตรได้

ก่อนหน้านั้น นายกรัฐมนตรีอาเบะได้จัดทำยุทธศาสตร์และสร้างกลไกเพื่อขับเคลื่อนนโยบายความมั่นคงให้ไปในทิศทางเดียวกัน ได้แก่ การจัดตั้งสภาความมั่นคงแห่งชาติ (National Security Council: NSC) พร้อมกับการจัดทำยุทธศาสตร์ความมั่นคงแห่งชาติ (National Security Strategy) และหลักปฏิบัติในการป้องกันประเทศ (National Defense Program Guideline) ในเดือนธันวาคม ค.ศ. 2013 อีกทั้งรัฐบาลญี่ปุ่นได้กำหนดหลักการซื้อขายเทคโนโลยีและยุทธโภภรณ์ด้านความมั่นคง (Three Principles on Transfer of Defense Equipment and Technology) โดยกำหนดให้ญี่ปุ่นต้องทำการซื้อขายตามกฎหมายและบรรทัดฐานระหว่างประเทศ นอกจากนี้ ยังได้เพิ่มงบประมาณทางทหารและปรับปรุงอาวุธยุทธโภภรณ์สู่ความทันสมัย เน้นสร้างสมรรถนะในการปกป้องประเทศ พื้นที่โดยรอบ และบริเวณที่สำคัญต่อความมั่นคงและผลประโยชน์ของญี่ปุ่น เช่น ทะเลจีนใต้และมหาสมุทรอินเดีย

ตลอดสองทศวรรษที่ผ่านมา โครงสร้างอำนาจภายในภูมิภาคมีการเปลี่ยนแปลงที่สัมพันธ์กับความสัมพันธ์ระหว่างชาติมหาอำนาจภายในภูมิภาค การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดจากปัจจัยสำคัญ ได้แก่ การทะยานขึ้นมาของจีน ยุทธศาสตร์ปักหมุดเอเชียของสหรัฐอเมริกา ความต้องการรักษาและยกระดับสถานะของอินเดีย และการเปลี่ยนแปลงนโยบายความมั่นคงของญี่ปุ่น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลย้อนกลับสู่นโยบายต่างประเทศของประเทศต่างๆ ในภูมิภาค นำไปสู่การแสวงหาหุ้นส่วนและพันธมิตร

พัฒนาการความสัมพันธ์ระหว่าง ญี่ปุ่นกับอินเดีย

หลังจากได้รับเอกราชในปีค.ศ. 1947 อินเดียให้ความสำคัญแก่ความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศในเอเชีย เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีและต้องการเข้าเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมระหว่างประเทศในฐานะประเทศเอกราช แต่ในช่วงทศวรรษ 1960-1980 ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับอินเดียไม่สู้ดีนัก ซึ่งไชยวัฒน์ คำชู (Chaiwat 2006, 373-383) ได้ให้เหตุผลไว้ 3 ประการ ดังนี้

1) ทิศทางนโยบายและยุทธศาสตร์ที่แตกต่างกัน ญี่ปุ่นเน้นสร้างความเป็นพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกา ส่วนอินเดียเลือกดำเนินนโยบายไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด (Non-Aligned Movement: NAM) แต่มีความใกล้ชิดกับโซเวียต โดยมีสนธิสัญญาสันติภาพ มิตรภาพและความร่วมมือระหว่างกันเป็นข้อตกลงพื้นฐาน

2) การทดลองนิวเคลียร์ของอินเดียในปีค.ศ. 1974 ได้สร้างความตื่นตระหนกแก่ญี่ปุ่นที่พยายามส่งเสริมการไม่แพร่ขยายอาวุธนิวเคลียร์บนเวทีระหว่างประเทศ

3) ญี่ปุ่นไม่สนับสนุนอินเดียเมื่อเกิดปัญหาในช่วงเวลาดังกล่าวอินเดียมีความขัดแย้งกับประเทศเพื่อนบ้านจนนำไปสู่การแก้ไขปัญหาด้วยความรุนแรง เช่น สงครามระหว่างอินเดียกับจีนในปีค.ศ. 1962 และอินเดียกับปากีสถานในปีค.ศ. 1965 ซึ่งญี่ปุ่นเลือกวางตัวเป็นกลางแทนการสนับสนุนอินเดีย ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับอินเดียในช่วงนี้ตกต่ำลงนับตั้งแต่สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2

ความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศเริ่มดีขึ้นเมื่อนายกรัฐมนตรียาสุฮิโร นะกะโซเน่ (Yasuhiro Nakasone) เดินทางเยือนอินเดียในปีค.ศ. 1984 ถือเป็น

การเยือนครั้งแรกในรอบ 32 ปีของผู้นำญี่ปุ่นหลังจากการเยือนของนายกรัฐมนตรีฮายาโตะ อิเคดะ (Hayato Ikeda) ในปีค.ศ. 1961 ในปีถัดมานายกรัฐมนตรีราจีฟ คานธี (Rajiv Gandhi) ได้เยือนญี่ปุ่น ถือเป็นผู้นำที่ให้ความสำคัญแก่ญี่ปุ่น เพราะเดินทางเยือนญี่ปุ่นถึง 3 ครั้ง ในช่วงปีค.ศ. 1985-1989 ในการเยือนญี่ปุ่นในปีค.ศ. 1985 ทั้งสองได้ทำข้อตกลงในการถ่ายโอนเทคโนโลยีและให้การช่วยเหลืออินเดียในการพัฒนาระบบรางและอุตสาหกรรมสิ่งทอสมัยใหม่ โดยนายกรัฐมนตรีราจีฟ คานธี ได้กล่าวสุนทรพจน์ต่อรัฐสภาญี่ปุ่นถึงการสร้างความสัมพันธ์ที่ตรงกัน (Mathur 2012, 11-12)

ความสัมพันธ์หลังสงครามเย็น

ในยุคหลังสงครามเย็น นายกรัฐมนตรีรสิงหาราว (Narasimha Rao) ได้ริเริ่ม “นโยบายมองตะวันออก” (Look East Policy) ในปีค.ศ. 1991 เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์กับประเทศในเอเชียตะวันออก เนื่องจากสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศได้เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะการล่มสลายของสหภาพโซเวียตได้ส่งผลกระทบต่ออินเดียที่ใกล้ชิดกับโซเวียต เศรษฐกิจอินเดียยังถูกซ้ำเติมจากสงครามอ่าวเปอร์เซียและวิกฤตพลังงานในปีค.ศ. 1990 (Mathur 2012, 21) ตลอดจนความร่วมมือในสมาคมเพื่อความร่วมมือแห่งภูมิภาคเอเชียใต้ (South Asian Association for Regional Cooperation: SAARC) ไม่มีความคืบหน้าเท่าที่ควร เพราะปัญหาระหว่างอินเดียกับปากีสถานตรงข้ามกับความร่วมมือในเอเชียตะวันออกที่มีความคืบหน้ามากดังนั้นอินเดียจึงปรับเปลี่ยนนโยบายโดยหันมาให้ความสำคัญกับการยกระดับความสัมพันธ์กับประเทศทางตะวันออกเพิ่มขึ้น ในช่วงแรกอินเดียเน้นร่วมมือด้านเศรษฐกิจกับอาเซียน จากนั้นได้ขยายความร่วมมือกับญี่ปุ่น เกาหลีใต้ และจีน โดย

อินเดียได้เป็นประเทศคู่เจรจา (Dialogue partner) กับ อาเซียนในปีค.ศ. 1994 และเข้าเป็นสมาชิกในเวทีความร่วมมือด้านการเมืองและความมั่นคงในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก (ASEAN Regional Forum: ARF) ในปีค.ศ. 1996 (Kasavan 2010, 6-7)

สำหรับความร่วมมือระหว่างอินเดียบกับญี่ปุ่น ทั้งสองประเทศเห็นพ้องกันถึงการดำเนินนโยบายเชิงรุกเพื่อกระชับความสัมพันธ์ยิ่งขึ้น โดยนายกรัฐมนตรีโทชิเกะ ไคฟู (Toshiki Kaifu) ได้เดินทางเยือนอินเดียในปีค.ศ. 1991 และปีถัดมานายกรัฐมนตรีราว ได้เยือนญี่ปุ่นเนื่องในโอกาสครบรอบ 40 ปี ของการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต เน้นการสร้างความร่วมมือในทุกมิติ เช่น ด้านความมั่นคง จัดตั้งกลไกในระดับ Track II ระหว่างสถาบันวิเคราะห์และศึกษาความมั่นคงของอินเดีย (Institute for Defence Studies and Analyses: IDSA) กับสถาบันการระหว่างประเทศของญี่ปุ่น (Japan Institute of International Affairs: JIIA) เพื่อเป็นเวทีหารือประจำปีด้านความมั่นคงของสองประเทศ (Joshi 2001, 186) ในด้านเศรษฐกิจ มีการผลักดันความร่วมมือตามนโยบายมองตะวันออกของอินเดีย อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศมาถึงจุดเปลี่ยนอีกครั้ง เมื่ออินเดียทดลองอาวุธนิวเคลียร์ในปีค.ศ. 1998 ญี่ปุ่นมีปฏิกิริยาตอบโต้อย่างรุนแรงโดยประกาศคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจ รัฐบาลให้เงินช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (Official Development Assistance: ODA) อีกทั้งได้ร่วมประณามอินเดียในที่ประชุมระหว่างประเทศต่างๆ

ความสัมพันธ์ในทศวรรษ 2000

ญี่ปุ่นกับอินเดียได้ปรับความเข้าใจกันเพียงหนึ่งปีให้หลัง โดยมีปัจจัยสำคัญคือ การที่สหรัฐอเมริกาเริ่มปรับเปลี่ยนท่าทีต่ออินเดีย อีกทั้งการ

ระงับการให้ ODA มิได้ส่งผลกระทบต่ออินเดีย โดยเฉพาะผลทางการเมือง ดังนั้น ผู้นำญี่ปุ่นจึงปรับท่าทีมาให้ความสำคัญแก่อินเดียในฐานะหุ้นส่วนที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน เห็นได้จากการเดินทางเยือนอินเดียในปีค.ศ. 2000 ของนายกรัฐมนตรีโมริ ถือเป็นผู้นำญี่ปุ่นคนแรกที่เยือนอินเดียเป็นประเทศแรกหลังเข้าดำรงตำแหน่ง และได้ประกาศว่า “ญี่ปุ่นกับอินเดียเป็นหุ้นส่วนระดับโลก” (Global partner) นำไปสู่การเจรจาด้านความมั่นคงทวิภาคีอย่างรอบด้าน ครั้งที่ 1 ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 2001 ที่กรุงโตเกียว โดยความมั่นคงในเอเชียและการไม่แพร่ขยายอาวุธนิวเคลียร์เป็นประเด็นสำคัญในการหารือ

การเยือนญี่ปุ่นของนายกรัฐมนตรีวัชปายีในเดือนธันวาคม ค.ศ. 2001 เป็นการตอกย้ำถึงความสำคัญของความร่วมมือด้านความมั่นคง มีการลงนาม “ปฏิญญาร่วมระหว่างญี่ปุ่น-อินเดีย” (Japan-India Joint Declaration) โดยเห็นชอบกับผลการเจรจาความมั่นคงทวิภาคีและการปรึกษาหารือระหว่างนายทหารสองประเทศ ที่ครอบคลุมประเด็นการลดอาวุธและการแพร่ขยายอาวุธ การรักษาความมั่นคงทางทะเล การแลกเปลี่ยนทางทหาร และการริเริ่มกลไกความร่วมมือด้านการต่อต้านการก่อการร้าย โยริโกะ คาวากูชิ (Yoriko Kawaguchi) รัฐมนตรีต่างประเทศของญี่ปุ่นได้กล่าวถึงความสำคัญของความร่วมมือด้านความมั่นคงระหว่างญี่ปุ่น-อินเดียว่า “ความสำเร็จของความร่วมมือด้านความมั่นคงและการทหารเป็นสิ่งสำคัญในความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศ” (Kasavan 2010, 10-11)

การเยือนอินเดียของนายกรัฐมนตรีโคะอิซุมิ ในปีค.ศ. 2005 มีการลงนาม “ความเป็นหุ้นส่วนระหว่างญี่ปุ่น-อินเดีย ในยุคใหม่ของเอเชีย: การเป็นหุ้นส่วนระดับโลกที่เน้นความร่วมมือเชิงยุทธศาสตร์”

(Japan-India Partnership in a New Asian Era: Strategic Orientation of Japan-India Global Partnership) เน้นความร่วมมือในประเด็นข้อริเริ่ม 8 ประการ (Eight-fold Initiative) ประกอบด้วย 1) การยกระดับกรอบการเจรจาในระดับสูง 2) การสร้างความเกี่ยวพันรอบด้านทางเศรษฐกิจผ่านการขยายการค้าและการบริการ การลงทุน และข้อตกลงความ เป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระหว่างญี่ปุ่น-อินเดีย 3) การขยายการเจรจาและความร่วมมือด้านความ มั่นคง เน้นการพัฒนากลไกการเจรจาและการ แลกเปลี่ยนด้านความมั่นคง โดยเฉพาะประเด็น ความมั่นคงทางทะเล 4) ข้อริเริ่มความร่วมมือด้าน วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี 5) ข้อริเริ่มความร่วมมือ ด้านการศึกษาและวัฒนธรรม 6) ความร่วมมือใน การก้าวสู่เอเชียยุคใหม่คือ โลกยุคโลกาภิวัตน์และ การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน 7) การร่วมมือใน สหประชาชาติและองค์การระหว่างประเทศอื่นๆ และ 8) การร่วมมือจัดการกับปัญหาความท้าทายของโลก (MOFA 2016)

ข้อริเริ่ม 8 ประการแสดงให้เห็นว่า ทั้งสอง ประเทศมีเป้าหมายพัฒนากรอบความร่วมมือด้าน ความมั่นคงให้เป็นรูปธรรมยิ่งขึ้นแบ่งเป็น 3 ระดับ คือ ระดับทวิภาคีที่เน้นสร้างความสัมพันธ์อัน แข็งแกร่งทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจ ระดับ ภูมิภาค ทั้งสองประเทศจะร่วมกันส่งเสริมสันติภาพ และความมั่นคงภายในภูมิภาค และในระดับโลก จะร่วมมือกันปฏิรูปสหประชาชาติ (United Nations: UN) สนับสนุนการไม่แพร่ขยายอาวุธ การต่อต้าน การก่อการร้ายและส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ต่อมา นายกรัฐมนตรีซิงห์เดินทางเยือน ญี่ปุ่นเพื่อเข้าร่วมประชุมสุดยอดผู้นำกับนายกรัฐมนตรีอาเบะในปี.ศ. 2006 ทั้งสองเห็นชอบกับ

การยกระดับความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันยิ่งขึ้นด้วย แถลงการณ์ร่วม “สู่การเป็นหุ้นส่วนเชิงยุทธศาสตร์ และหุ้นส่วนระดับโลกระหว่างญี่ปุ่นกับอินเดีย” (Towards India-Japan Strategic and Global Partnership) มีสาระสำคัญ ได้แก่ 1) การจัด ประชุมสุดยอดผู้นำทวิภาคีประจำปี 2) การจัดตั้ง เวทีเจรจาเชิงยุทธศาสตร์ระดับรัฐมนตรีต่างประเทศ ให้เป็นรูปธรรม 3) ผลักดันการเจรจาข้อตกลงความ เป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจให้แล้วเสร็จ 4) จัดตั้งเวทีหารือระดับผู้นำทางธุรกิจ 5) ร่วมมือในด้าน วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี 6) ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนในระดับประชาชน และ 7) ร่วมมือบนเวที พหุภาคี เช่น สหประชาชาติ SAARC การประชุม สุดยอดเอเชียตะวันออก (East Asia Summit: EAS) และ ARF ขณะเดียวกันญี่ปุ่นได้เสนอแนวคิดริเริ่ม “วงแห่งเสรีภาพและความรุ่งเรือง” (Arc of Freedom and Prosperity) โดย นายทาโร อะโซ รัฐมนตรี กระทรวงการต่างประเทศในขณะนั้น อันเป็น แนวทางการทูตของญี่ปุ่นที่ต้องการสานความสัมพันธ์ กับประเทศที่มีค่านิยมพื้นฐานเดียวกัน คือ ค่านิยม สากล (ประชาธิปไตย นิติรัฐ สิทธิมนุษยชน) ได้แก่ สหรัฐอเมริกา อินเดีย และออสเตรเลีย ซึ่งได้พัฒนา เป็น “ข้อริเริ่มความร่วมมือ 4 ฝ่าย” (Quadrilateral initiative) ในปี.ศ. 2007 อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอ ดังกล่าวไม่ได้รับการตอบรับอย่างที่คาดหวังไว้ เพราะประเทศเหล่านี้ไม่ต้องการให้ความร่วมมือ ระหว่างกันกระทบต่อผลประโยชน์ที่มีกับจีน อีกทั้ง นายกรัฐมนตรีคนต่อมา ยาสุโอะ ฟุคุดะ มิได้สาน ต่อข้อริเริ่มความร่วมมือ 4 ฝ่ายนี้ (Kasavan 2010, 13) ทำให้แนวคิดนี้ลดความสำคัญลงไป

ในสมัยพรรคประชาธิปไตยญี่ปุ่น (DPJ) นายกรัฐมนตรียูกิโอะ ฮาโตยามะ (Yukio Hatoyama) ได้แสดงถึงความสำคัญของอินเดียในฐานะหุ้นส่วน

เชิงยุทธศาสตร์ ด้วยการเยือนอินเดียในเดือนธันวาคม ค.ศ. 2009 และมีแถลงการณ์ร่วมย้ำถึงความเป็นหุ้นส่วนบนพื้นฐานของค่านิยมสากลและผลประโยชน์ทางยุทธศาสตร์ และต้องการสานความสัมพันธ์เชิงลึกในฐานะหุ้นส่วนยุทธศาสตร์โลก ตลอดจนการมี “แผนปฏิบัติการเพื่อความก้าวหน้าในความร่วมมือด้านความมั่นคง” (Action Plan to Advance Security Cooperation) ที่ให้ความสำคัญแก่ความร่วมมือด้านความมั่นคงอย่างรอบด้านใน 9 ประเด็น เช่น การพัฒนากลไกความร่วมมือด้านความมั่นคง ความมั่นคงทางทะเล ความร่วมมือในสหประชาชาติ การจัดการภัยพิบัติ การไม่แพร่ขยายอาวุธนิวเคลียร์ เป็นต้น โดยได้จัดประชุมด้านความมั่นคงอย่างรอบด้าน 2+2 ในระดับรัฐมนตรีต่างประเทศและรัฐมนตรีกลาโหม ตลอดจนเจ้าหน้าที่ระดับสูงประจำปี ซึ่งเป็นเวทีขับเคลื่อนความร่วมมือระหว่างสองประเทศให้ไปในทิศทางเดียวกัน (Panda 2012, 314–315) ในสมัยของนายกรัฐมนตรีคัง ก็ได้สานต่อความร่วมมือด้านความมั่นคงกับอินเดีย เพราะได้ขยายความร่วมมือด้านความมั่นคงเพื่อรับมือกับภัยคุกคามที่เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะความมั่นคงทางทะเล ที่ทั้งสองประเทศจะร่วมมือกันปกป้องเสรีภาพของเส้นทางการเดินเรือ การต่อต้านโจรสลัด การช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมและภัยพิบัติ รวมทั้งการฝึกซ้อมร่วมแบบทวิภาคีและพหุภาคี (Khan 2011, 22-23) กล่าวได้ว่า การเปลี่ยนแปลงการเมืองภายในของญี่ปุ่นไม่ส่งผลต่อความร่วมมือด้านความมั่นคงระหว่างญี่ปุ่นกับอินเดีย เนื่องจากทั้งสองประเทศเล็งเห็นความสำคัญของการเป็นหุ้นส่วนเชิงยุทธศาสตร์

ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับอินเดียในปัจจุบัน

ในสมัยนายกรัฐมนตรีอาเบะ (ค.ศ. 2012 - ปัจจุบัน) เป็นช่วงเวลาที่มีสภาพแวดล้อมความมั่นคงภายในภูมิภาคมีความตึงเครียดจากข้อพิพาทพรมแดนในทะเลจีนตะวันออกและทะเลจีนใต้ที่ทวีความเข้มข้นขึ้น อินเดียถือเป็นหุ้นส่วนด้านความมั่นคงที่สำคัญอย่างมากในสมัยรัฐบาลอาเบะ สอดคล้องกับการปรับปรุงนโยบายความมั่นคงของประเทศใหม่ โดยนายกรัฐมนตรีกล่าวว่า เป็นการยกระดับญี่ปุ่นสู่ “การเป็นประเทศที่มีบทบาทเชิงรุกในการรักษาสันติภาพของโลก (Proactive contribution to peace) หรือการเป็นประเทศรุกรานที่ มีบทบาทเชิงรุก (Proactive pacifism)” แต่เป็นที่รู้กันว่า การเพิ่มงบประมาณทางทหาร การเพิ่มขีดความสามารถในการใช้กำลังทางทหาร การยกเลิกข้อกำหนดห้ามส่งออกอาวุธ และการจัดตั้งสภาความมั่นคงแห่งชาติในสมัยรัฐบาลอาเบะ ก็เพื่อรับมือกับภัยคุกคามรูปแบบใหม่ เช่น ภัยก่อการร้าย โจรสลัด และที่สำคัญคือ ภัยคุกคามรูปแบบเดิม ซึ่งหมายถึงภัยคุกคามจากจีนและเกาหลีเหนือนั่นเอง อินเดียในฐานะชาติมหาอำนาจและมีพื้นฐานค่านิยมสากลจึงสามารถร่วมมือกับญี่ปุ่นคานอำนาจจีนได้

เมื่อนายกรัฐมนตรีชินโซเอะอึนิงูในปีค.ศ. 2013 ผู้นำทั้งสองเห็นชอบกับการซ้อมรบร่วมระหว่างกองทัพเรืออินเดียกับกองกำลังป้องกันตนเองทางทะเลของญี่ปุ่น (Maritime Self-Defense Force: MSDF) อีกทั้งยังได้จัดตั้งคณะทำงานร่วมในประเด็นการซื้อขายเครื่องบินสะเทินน้ำสะเทินบก US-2 ที่ได้รับการพัฒนาโดยญี่ปุ่นเพื่อใช้งานในกองกำลังป้องกันตนเอง (Self-Defense Force: SDF) ซึ่งเป็นก้าวสำคัญของการสร้างความสัมพันธ์อันแข็งแกร่งด้าน

ความมั่นคงระหว่างสองประเทศ (Nagao 2013, 57) คาดว่า อินเดียต้องการซื้อประมาณ 15 ลำ อีกทั้ง นายกรัฐมนตรีอาเบะได้เดินทางเยือนอินเดียเพื่อเข้าพบหรือขอราชการกับนายกรัฐมนตรีซิงห์ ซึ่งผู้นำทั้งสองมีแถลงการณ์ร่วมเพื่อ “ยกระดับการเป็นหุ้นส่วนเชิงยุทธศาสตร์และหุ้นส่วนระดับโลก” (Intensifying the Strategic and Global Partnership) โดยประเด็นความมั่นคงทางทะเลและการร่วมมือด้านการพัฒนาพลังงานนิวเคลียร์เป็นประเด็นที่ได้รับการเน้นย้ำในการประชุมครั้งนี้

นอกจากนี้ นายกรัฐมนตรีอาเบะได้เดินทางเยือนอินเดียเพื่อประชุมสุดยอดกับนายกรัฐมนตรีโมดี ประจำปี 2015 ผู้นำทั้งสองมีแถลงการณ์ร่วมว่าด้วย “วิสัยทัศน์ปี 2025 ในฐานะหุ้นส่วนพิเศษในเชิงยุทธศาสตร์และระดับโลก” (Japan and India Vision 2025 Special Strategic and Global Partnership) (MOFA2016) ประเด็นสำคัญ ได้แก่

1) ความมั่นคงและการทหาร โดยเฉพาะความมั่นคงทางทะเล จึงได้ลงนามในข้อตกลงเกี่ยวกับการซื้อขายยุทโธปกรณ์และเทคโนโลยี (Agreement Concerning the Transfer of the Defense Equipment and Technology) เช่น เครื่องบินสะเทินน้ำสะเทินบก US-2 ของญี่ปุ่น และข้อตกลงเกี่ยวกับมาตรการความมั่นคงเพื่อปกป้องข้อมูลความลับทางทหาร (Agreement Concerning Security Measures for the Protection of Classified Military) ในการนี้ ผู้นำอินเดียได้เชิญญี่ปุ่นให้เข้าร่วมซ้อมรบทางทะเลมาลาบาร์ร่วมกับอินเดียและสหรัฐอเมริกา ซึ่งนายกรัฐมนตรีอาเบะกล่าวว่า การเข้าร่วมซ้อมรบระหว่างญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา และอินเดีย จะช่วยสร้างความแข็งแกร่งให้ความร่วมมือ JAI¹ (Japan,

America and India) อันเป็นกลุ่มความร่วมมือที่นำเสนอบริการโดยนายกรัฐมนตรีโมดีในการประชุมสุดยอดครั้งที่ผ่านมา

2) พลังงานนิวเคลียร์ ทั้งสองประเทศได้ลงนามบันทึกความเข้าใจว่าด้วยการใช้พลังงานนิวเคลียร์เพื่อสันติระหว่างญี่ปุ่น-อินเดีย (Memorandum Concerning the Agreement between Japan and India in the Peaceful Uses of Nuclear Energy) ซึ่งญี่ปุ่นจะช่วยเหลืออินเดียจัดหาพลังงานไฟฟ้าให้เพียงพอด้วยการสนับสนุนเทคโนโลยีด้านการพัฒนาพลังงานนิวเคลียร์ ญี่ปุ่นยังหวังว่าการร่วมมือดังกล่าวนี้จะช่วยให้ญี่ปุ่นกับอินเดียร่วมมือเชิงลึกในการเจรจาลดอาวุธและการแพร่ขยายอาวุธนิวเคลียร์ อันเป็นหนึ่งในพันธกิจของนโยบายต่างประเทศในการเสริมสร้างบทบาทนำในเวทีระหว่างประเทศ

3) การพัฒนาระบบขนส่งมวลชน ญี่ปุ่นลงนามความร่วมมือพัฒนาระบบรถไฟความเร็วสูงของอินเดียมูลค่า 15 ล้านเหรียญสหรัฐ หลังจากเจรจาข้อตกลงมาร่วม 3 ปี สะท้อนถึงความสัมพันธ์ทวิภาคีเชิงลึกของสองประเทศ เส้นทางรถไฟดังกล่าวมีความยาว 505 กิโลเมตรเชื่อมโยงศุนย์กลางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมของประเทศ คือ มุมไบ-อาห์เมดาบัด (Mumbai-Ahmedabad)

ปัจจุบัน ญี่ปุ่นและอินเดียมีความสำคัญในฐานะหุ้นส่วนที่มีผลประโยชน์และภัยคุกคามร่วมกัน จึงพยายามกระชับความสัมพันธ์เพื่อรักษาผลประโยชน์และรับมือกับภัยคุกคาม โดยเฉพาะภัยคุกคามจากจีน เพราะการทะยานขึ้นมาของจีนส่งผลกระทบต่อโครงสร้างอำนาจภายในภูมิภาค ประกอบกับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับจีนไม่สู้ดีนัก

¹คำว่า JAI มาจากภาษาฮินดี แปลว่า ชัยหรือชัยชนะ ซึ่งนำมาใช้ในภาษาไทยในความหมายเดียวกัน

เนื่องจากปัญหาความขัดแย้งในการอ้างสิทธิ์เหนือหมู่เกาะเซ็นคาคุ/เตี้ยวหยู ตลอดจนปัญหาความขัดแย้งในทะเลจีนใต้ และการแผ่ขยายอำนาจสู่มหาสมุทรอินเดีย ซึ่งสร้างความกังวลแก่อินเดีย เพราะมหาสมุทรอินเดียถือเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ที่สำคัญต่อผลประโยชน์แห่งชาติ (Nagao 2013, 69–72) ทั้งสองประเทศจึงมองการทะยานขึ้นมาของจีนเป็นภัยคุกคาม อีกทั้งยังเป็นช่วงเวลาที่ยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงอย่างสหรัฐอเมริกา หันกลับมาให้ความสำคัญแก่ภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิกอีกครั้ง ถือเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้ญี่ปุ่นและอินเดียมั่นใจในการดำเนินนโยบายที่สะท้อนการคานอำนาจอิทธิพลจีนด้วย เช่น ความมั่นคงทางทะเล การฝึกซ้อมร่วมทางทหาร และการแลกเปลี่ยนทางทหาร

ความร่วมมือด้านความมั่นคง

ความร่วมมือด้านความมั่นคงเป็นหนึ่งในประเด็นความร่วมมือหลักที่ทั้งญี่ปุ่นและอินเดียผลักดันให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม เพราะทั้งสองประเทศมีผลประโยชน์และภัยคุกคามร่วมกัน โดยความร่วมมือด้านความมั่นคงที่สำคัญ ได้แก่ ความมั่นคงทางทะเล การปฏิรูปคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ (United Nations Security Council: UNSC) และการพัฒนาพลังงานนิวเคลียร์เพื่อสันติ

ความมั่นคงทางทะเล

ความมั่นคงทางทะเลเป็นประเด็นที่ญี่ปุ่นและอินเดียให้ความสำคัญมากที่สุด เนื่องจากมีทั้งผลประโยชน์และภัยคุกคามร่วม อาทิ ความมั่นคงทางพลังงาน การขนส่งสินค้าทางเรือ ปัญหาโจรสลัด และยุทธศาสตร์แผ่ขยายอำนาจทางทะเลของจีน

อินเดียเป็นประเทศที่สำคัญในมหาสมุทรอินเดียเห็นได้จากการกำหนดยุทธศาสตร์ความมั่นคงทางทะเล และการยกระดับความสามารถของกองทัพเรือปี 2015 (Ensuring Secure Seas: Indian Maritime Strategy Document) เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการปฏิบัติการในทะเลหลวง อันเป็นความพยายามของอินเดียที่จะรักษาสถานะและปกป้องผลประโยชน์ที่เพิ่มขึ้น (Lee and Lee 2016, 293–294) ประกอบกับข้อจำกัดในการใช้กำลังทางทหารของญี่ปุ่น ญี่ปุ่นจึงให้ความสำคัญแก่การร่วมมือกับอินเดีย รักษาความมั่นคงทางทะเล ดังนั้น ความมั่นคงทางทะเลจึงเป็นประเด็นหลักในการประชุมสุดยอดผู้นำระหว่างญี่ปุ่นกับอินเดีย เพื่อสร้างเสถียรภาพและปกป้องผลประโยชน์ที่ครอบคลุมตั้งแต่มหาสมุทรอินเดียถึงมหาสมุทรแปซิฟิก

หนึ่งในผลประโยชน์ร่วมที่สำคัญ คือ ความมั่นคงทางพลังงาน เนื่องจากญี่ปุ่นเป็นประเทศที่ต้องพึ่งพาการนำเข้าพลังงานเป็นจำนวนมาก จากข้อมูลของหน่วยบริหารข้อมูลพลังงานของสหรัฐอเมริกา (U.S. Energy Information Administration: EIA) ปีค.ศ. 2012 พบว่า ญี่ปุ่นเป็นประเทศอันดับสองที่นำเข้าพลังงานฟอสซิลมากที่สุดในโลกรองจากจีน โดยแหล่งนำเข้าน้ำมันดิบของญี่ปุ่นส่วนใหญ่มาจากตะวันออกกลาง

สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของอินเดียที่ต้องการปกป้องผลประโยชน์และเพิ่มบทบาทในการรักษาความมั่นคงทางทะเล ด้วยตำแหน่งภูมิรัฐศาสตร์ของอินเดีย ความมั่นคงของมหาสมุทรอินเดียจึงสำคัญต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจ และความมั่นคงของประเทศ อีกทั้งยังเป็นโอกาสที่อินเดียจะเสริมสร้างบทบาทบนเวทีโลก เพราะมหาสมุทรอินเดียเป็นเส้นทางเดินเรือที่สำคัญของโลก มีการประเมินว่า

การขนส่งสินค้าผ่านมหาสมุทรอินเดียถือเป็นร้อยละ 33 ของการขนส่งทางทะเลทั้งหมดในโลก รวมถึงการขนส่งน้ำมันถึงครึ่งหนึ่งของโลก (Panda 2010, 92)

การขนส่งทางทะเลถือเป็นเส้นทางการค้าหลักของอินเดีย เพราะสัดส่วนการค้าระหว่างอินเดียกับประเทศเพื่อนบ้านในเอเชียใต้มีน้อยมาก ข้อมูลการค้าของญี่ปุ่นและอินเดียแสดงให้เห็นว่า ความมั่นคงทางทะเลสำคัญยิ่งต่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอันนำไปสู่ความร่วมมือด้านความมั่นคงทางทะเล

ในระดับทวิภาคีญี่ปุ่นกับอินเดียได้พัฒนาความร่วมมือมาเป็นลำดับนับตั้งแต่ปี 2001 ครั้งการเยือนญี่ปุ่นของนายกรัฐมนตรีวิชัยปายี โดยผู้นำทั้งสองเห็นชอบให้มีการฝึกซ้อมร่วมระหว่างหน่วยยามฝั่ง (Indo–Japan Coast Guard Joint Exercise) เป็นประจำทุกปี และในครั้งการเยือนอินเดียของรัฐมนตรีต่างประเทศญี่ปุ่นในปีค.ศ. 2003 ก็ได้มีการเจรจาหลักปฏิบัติการต่อต้านโจรสลัดและความมั่นคงในเส้นทางขนส่งทางทะเล (Sea Line of Communication: SLOC) เพราะเป็นปัญหาที่คุกคามความมั่นคงและเสรีภาพในการเดินเรือ (Ghosh 2008, 287-288) อีกทั้งได้สร้างกลไกการปรึกษาหารือประจำปีระหว่างหน่วยงานด้านความมั่นคง สำหรับการเจรจาความร่วมมือในประเด็นความมั่นคงทางทะเล มีขึ้นอย่างเป็นทางการในปีค.ศ. 2013 ภายใต้ชื่อ “การประชุมหารือด้านกิจการทางทะเลระหว่างญี่ปุ่นกับอินเดียครั้งที่ 1” (The 1st Meeting of the Japan–India Maritime Affairs Dialogue) และครั้งที่ 2 ในปีค.ศ. 2015 (MOFA 2016) นอกจากนี้ ญี่ปุ่นกับอินเดียยังมีกลไกหารือด้านการเมืองและความมั่นคงที่ได้หยิบยกประเด็นความมั่นคงทางทะเลมาเป็นประเด็นหลักของเวทีประชุม อาทิ เวทีการหารือระดับรัฐมนตรีกลาโหมประจำปี การหารือที่ปรึกษา

ความมั่นคงแห่งชาติ การเจรจา 2+2 การเจรจายนโยบายความมั่นคง การพูดคุยระหว่างกองทัพ และความร่วมมือระหว่างหน่วยยามฝั่ง

พัฒนาการที่สำคัญเกิดขึ้นในปีค.ศ. 2012 คือ การฝึกซ้อมร่วมระหว่างกองทัพเรือของอินเดียกับกองกำลังป้องกันตนเองทางทะเลของญี่ปุ่นในชื่อ “JIMEX 12” (Japan–India Maritime Exercise) จากข้อเสนอของรัฐมนตรีกลาโหมอินเดีย ครั้งการเยือนญี่ปุ่นในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 2011 (Borah 2012, 7-8) การฝึกซ้อมร่วมครั้งแรกเกิดขึ้นที่ชายฝั่งญี่ปุ่นประกอบด้วยเรือพิฆาต 2 ลำ เรือลาดตระเวนและเฮลิคอปเตอร์หลายลำขณะที่อินเดียส่งเรือรบ 3 ลำ และเรือสนับสนุนการรบ (Panda 2012, 317) โดยเน้นภารกิจการจัดการกับภัยคุกคามใหม่ ได้แก่ การช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมและปฏิบัติการบรรเทาภัยพิบัติ การปราบปรามโจรสลัด และการประสานความร่วมมือต่อต้านภัยคุกคามทั้งสามมิติ (ทางบก น้ำ และอากาศ) เพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างทหารของทั้งสองประเทศให้มากขึ้น หนึ่ง ปีค.ศ. 2012 ถือเป็นปีครบรอบ 60 ปีความสัมพันธ์ญี่ปุ่น–อินเดีย จึงแสดงให้เห็นถึงความร่วมมือด้านความมั่นคงที่เป็นรูปธรรม

การซ้อมรบ JIMEX ครั้งที่ 2 ในปีค.ศ. 2013 จัดขึ้นที่อ่าวเบงกอล เน้นภารกิจปราบปรามโจรสลัดโดยอินเดียได้ส่งทั้งเรือประจัญบาน เรือฟริเกต และเรือคอร์เวต ขณะที่ญี่ปุ่นได้ส่งเรือพิฆาต 2 ลำเป็นเรือธงในการซ้อมรบดังกล่าว สำหรับการซ้อมรบร่วมครั้งที่ 3 จัดขึ้นที่ญี่ปุ่น อันเป็นผลจากการหารือระดับผู้นำในครั้งนายกรัฐมนตรีอาเบะเยือนอินเดียในเดือนมกราคม ค.ศ. 2014 อีกทั้งยังเห็นชอบกับการฝึกซ้อมร่วมขนาดเล็กระหว่างหน่วยยามฝั่งบริเวณทะเลอาหรับ และการแลกเปลี่ยนความเชี่ยวชาญด้านการต่อต้านการก่อการร้าย การช่วยเหลือทาง

มนุษยธรรมและภัยพิบัติระหว่างกองทัพอินเดียกับกองกำลังป้องกันตนเองทางบกของญี่ปุ่น (Ground Self-Defense Force: GSDF) ตลอดจนความเป็นไปได้ถึงการหารือระหว่างกองทัพอากาศอินเดียกับกองกำลังป้องกันตนเองทางอากาศของญี่ปุ่น (Air Self-Defense Force: ASDF) ในการแลกเปลี่ยนด้านเทคนิค เช่น การฝึกซ้อมการบินและความปลอดภัยทางอากาศ (Gokhale 2014)

ในระดับพหุภาคีญี่ปุ่นได้เข้าร่วมซ้อมรบทางทะเลมาลาบาร์ซึ่งเป็นการซ้อมรบระหว่างอินเดียกับสหรัฐอเมริกาที่เริ่มมาตั้งแต่ปีค.ศ. 1992 โดยเชิญประเทศพันธมิตรเข้าร่วมฝึกซ้อมเป็นบางปี ซึ่งญี่ปุ่นได้รับเชิญเข้าร่วมในปีค.ศ. 2007 พร้อมกับออสเตรเลียและสิงคโปร์ ทำให้การซ้อมรบมาลาบาร์ในปีนั้นถือเป็นการซ้อมรบแบบพหุภาคีครั้งใหญ่ที่สุด ประกอบด้วยเรือรบ 27 ลำ จากกองทัพเรือสหรัฐอเมริกา 14 ลำ กองทัพอากาศอินเดีย 8 ลำ กองกำลังป้องกันตนเองทางทะเลญี่ปุ่นและกองทัพเรือออสเตรเลีย ประเทศละ 2 ลำ และกองทัพเรือสิงคโปร์ 1 ลำ (Garg 2007) อีกทั้งยังเป็นปีแรกที่มีการซ้อมรบนี้จัดขึ้นในมหาสมุทรแปซิฟิก นอกชายฝั่งเกาะโกลิโนวา จึงกลายเป็นธรรมเนียมที่จะจัดซ้อมรบสลับระหว่างมหาสมุทรอินเดียกับแปซิฟิก (เขตทะเลญี่ปุ่น) แต่ช่วงปีค.ศ. 2008-2013 อินเดียและสหรัฐอเมริกามีได้เชิญประเทศอื่นเข้าร่วมซ้อมรบด้วย จากการที่จีนไม่พอใจการเชิญญี่ปุ่นเข้าร่วมซ้อมรบในมหาสมุทรอินเดียอย่างไรก็ตาม ในปีค.ศ. 2014 อินเดียและสหรัฐอเมริกา ต้องการเชิญญี่ปุ่นเข้าร่วมการซ้อมรบมาลาบาร์อีกครั้ง ซึ่งอดีตนายทหารของอินเดียมองว่า การทะยานขึ้นมาของจีน โดยเฉพาะการขยายอิทธิพลทางทหารในมหาสมุทรอินเดียด้วยการยกระดับความสัมพันธ์ทางทหารและสร้างท่าเรือร่วมกับ

เมียนมา ปากีสถาน และศรีลังกา ผลักดันให้อินเดียแสวงหาหุ้นส่วนด้านความมั่นคง

ญี่ปุ่นจึงได้เข้าร่วมซ้อมรบมาลาบาร์ในปีค.ศ. 2015 ซึ่งเป็นครั้งแรกในรอบ 8 ปี และในการประชุมสุดยอดผู้นำญี่ปุ่น-อินเดียประจำปีค.ศ. 2015 ผู้นำอินเดียได้เชิญญี่ปุ่นให้เข้าร่วมซ้อมรบมาลาบาร์ประจำปีค.ศ. 2016 ซึ่งนายกรัฐมนตรีอาเบะเห็นชอบที่จะเข้าร่วม เพื่อสร้างความมั่นคงตั้งแต่มหาสมุทรอินเดียจนถึงแปซิฟิก ด้วยความร่วมมือที่ใกล้ชิดระหว่างญี่ปุ่นอินเดีย และสหรัฐอเมริกาอันสะท้อนให้เห็นความกังวลต่อยุทธศาสตร์แผ่ขยายอิทธิพลทางทะเลของจีน

ความร่วมมือสามฝ่ายและสี่ฝ่าย

ญี่ปุ่นพยายามผลักดันความร่วมมือแบบสามฝ่ายและสี่ฝ่ายมาตั้งแต่สมัยนายกรัฐมนตรีอาเบะสมัยแรก โดยเน้นประเทศที่มีค่านิยมสากลเป็นพื้นฐานและเป็นพันธมิตรทางการทหารกับสหรัฐอเมริกา ได้แก่ การหารือสามฝ่ายระหว่างญี่ปุ่น-อินเดีย-สหรัฐอเมริกา และญี่ปุ่น-อินเดีย-ออสเตรเลีย

การหารือสามฝ่ายระหว่างญี่ปุ่น-อินเดีย-สหรัฐอเมริกามีขึ้นอย่างเป็นทางการครั้งแรกในปีค.ศ. 2011 ที่สหรัฐอเมริกา ทั้งสามประเทศเล็งเห็นการมีค่านิยมและผลประโยชน์ร่วมกัน จึงเห็นควรมีเวทีหารือเพื่อสร้างความร่วมมือที่ใกล้ชิดกันยิ่งขึ้น ในครั้งแรกเป็นเพียงการหารืออย่างกว้างๆ เกี่ยวกับสถานการณ์ภายในภูมิภาคเอเชียและโลก เช่น ประเด็นนิวเคลียร์อิหร่านและสถานการณ์ในอัฟกานิสถาน ในการประชุมปีค.ศ. 2014 ได้หารือกันในประเด็นการเชื่อมโยงข้ามพรมแดน การช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมและการรับมือกับภัยพิบัติ อีกทั้งญี่ปุ่น-อินเดีย

เห็นพ้องถึงการยกระดับการหารือสามฝ่ายจากระดับ ปลัดกระทรวงเป็นระดับรัฐมนตรี

การหารือสามฝ่ายระหว่างญี่ปุ่น-อินเดีย-ออสเตรเลีย จัดขึ้นครั้งแรกในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 2015 ที่กรุงนิวเดลี โดยมีปลัดกระทรวงการต่างประเทศ อินเดีย รัฐมนตรีช่วยต่างประเทศญี่ปุ่น และปลัดกระทรวงการต่างประเทศและการค้าออสเตรเลีย เป็นหัวหน้าคณะ ประเด็นหารือหลัก คือ ความมั่นคงทางทะเล ได้แก่ เสรีภาพการเดินเรือในทะเลจีนใต้ และความร่วมมือทางทะเลไตรภาคีในมหาสมุทรแปซิฟิกและมหาสมุทรอินเดีย เป้าหมายของความร่วมมือ คือ ปกป้องผลประโยชน์และความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ อีกทั้งจากแหล่งข่าวของกองทัพเรืออินเดียเป็นไปได้ที่จะหารือเกี่ยวกับการซ้อมรบร่วมระหว่างสามประเทศ แต่ยังคงเป็นเพียงข้อริเริ่มอย่างไม่เป็นทางการเท่านั้น (Paramewaran, 2015)

ในการประชุมสุดยอดผู้นำญี่ปุ่น-อินเดีย ประจำปี 2015 นายกรัฐมนตรีอาเบะและนายกรัฐมนตรีโมดี แสดงท่าทีที่ชัดเจนในการผลักดันความร่วมมือสามฝ่ายให้คืบหน้า โดยมีแถลงการณ์ร่วมจัดประชุมสามฝ่ายระหว่างญี่ปุ่น-อินเดีย-สหรัฐอเมริกา และญี่ปุ่น-อินเดีย-ออสเตรเลีย เพื่อสร้างสถาปัตยกรรมภายในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิกที่มี “เสถียรภาพและความโปร่งใส” ในการนี้ ได้ประกาศจัดการประชุมสามฝ่ายร่วมกับออสเตรเลียครั้งที่ 2 ในปีค.ศ. 2016

นอกจากนั้น นายกรัฐมนตรีอาเบะได้เสนอ “ข้อริเริ่มความร่วมมือสี่ฝ่าย” (Quadrilateral Initiative) เพื่อเป็นเวทีหารือความร่วมมือด้านความมั่นคงอย่างเป็นทางการระหว่างญี่ปุ่น อินเดีย สหรัฐอเมริกา และออสเตรเลีย โดยพูดคุยอย่างเป็นทางการกับ

นายกรัฐมนตรีชินโซ Abe ในครั้งการเยือนญี่ปุ่นในปีค.ศ. 2006 และหารือกรอบในที่ประชุม ARF ที่ฟิลิปปินส์ในปีค.ศ. 2007 จุดประสงค์ คือ โน้มน้าวอินเดียให้เข้าร่วมในยุทธศาสตร์ความมั่นคงของญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกา (Jain 2008, 22) ในฐานะประเทศที่มีค่านิยมสากลเป็นพื้นฐาน เพื่อคานอำนาจและยับยั้งอิทธิพลของจีนภายในภูมิภาคเอเชีย (Brewster 2010, 97-98) อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอความร่วมมือสี่ฝ่ายนี้มีอุปสรรคสำคัญ คือ มุมมองที่แตกต่างกันของแต่ละประเทศ ในขณะที่สหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่นแสดงความกังวลต่อการทะยานขึ้นมาของจีนทั้งด้านเศรษฐกิจและทางทหารอันนำไปสู่ภัยคุกคาม แต่อินเดียและออสเตรเลียมีมุมมองต่อจีนในด้านบวกมากกว่า เพื่อลดความกังวลดังกล่าว นายทาโร อะโซ รัฐมนตรีต่างประเทศในขณะนั้น ได้ออกมากล่าวว่า “ญี่ปุ่นเน้นสร้างความสัมพันธ์อันแข็งแกร่งกับอินเดีย ซึ่งเป็นประเทศประชาธิปไตยที่ใหญ่ที่สุด อันจะช่วยส่งเสริมการสร้างสันติภาพและเสถียรภาพของโลกได้ โดยมีได้เจาะจงต่อต้านประเทศใดประเทศหนึ่ง” เพื่อสร้างความสบายใจแก่ทั้งจีนและประเทศอื่นในความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับอินเดียบนความร่วมมือสี่ฝ่าย (Jain 2008, 23) ถึงกระนั้น ข้อเสนอความร่วมมือสี่ฝ่ายก็ถูกวิจารณ์จากทั้งพรรคร่วมรัฐบาลพรรคฝ่ายค้าน และข้าราชการญี่ปุ่น ที่มองว่าข้อเสนอดังกล่าวแข็งกร้าวเกินไป ทำให้ไม่ได้รับการสานต่อในรัฐบาลต่อมา (Brewster 2010, 97-98)

แต่เมื่อนายกรัฐมนตรีอาเบะ กลับมาดำรงตำแหน่งเป็นสมัยที่สองก็ได้ประกาศใช้ “Strategic Diamond” เป็นยุทธศาสตร์หนึ่งในนโยบายต่างประเทศในเดือนมกราคม ค.ศ. 2013 มีสาระสำคัญ คือ การกระชับความสัมพันธ์กับ 3 ประเทศประชาธิปไตยที่เป็นพันธมิตรของญี่ปุ่น (สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย

และอินเดีย) เพื่อปกป้องความมั่นคงทางทะเล อันเป็นความพยายามสร้างความร่วมมือที่ฝายให้เกิดขึ้นอย่างเป็นทางการอีกครั้ง โดยมีภัยคุกคามจากการทะยานขึ้นมาของจีน (Lee and Lee 2016, 285) โดยเฉพาะการเสริมสร้างกองทัพเรือและการแผ่ขยายอิทธิพลภายในภูมิภาคเป็นปัจจัยผลักดันให้ญี่ปุ่นการกระชับความสัมพันธ์กับประเทศพันธมิตรเพื่อถ่วงดุลอำนาจของจีน ซึ่งนักวิเคราะห์ของจีนก็มองว่า ยุทธศาสตร์นี้เป็นความพยายามในการปิดล้อมจีนไม่ต่างจากยุทธศาสตร์ของสหรัฐอเมริกา (Madcalf 2013) นอกจากนี้ บทบาทนำของญี่ปุ่นในการผลักดันความร่วมมือที่ฝายด้านความมั่นคงจะเพิ่มขึ้นหลังจากกฎหมายความมั่นคง เมื่อเดือนกันยายน ค.ศ. 2015 ที่ช่วยให้ญี่ปุ่นดำเนินนโยบายด้านความมั่นคงได้อย่างอิสระยิ่งขึ้น

การก่อการร้ายข้ามชาติและปัญหาโจรสลัด

การก่อการร้ายถือเป็นภัยคุกคามที่ร้ายแรงที่สุดในทศวรรษ 2000 นับตั้งแต่การก่อวินาศกรรมที่สหรัฐอเมริกา ในปีค.ศ. 2001 ญี่ปุ่นและอินเดียในฐานะประเทศที่เคยได้รับความสูญเสียจากภัยก่อการร้ายและต้องการมีบทบาทนำบนเวทีระหว่างประเทศได้ร่วมมือกันการต่อต้านการก่อการร้าย จากเหตุการณ์ก่อการร้ายที่นครมุมไบ นายกรัฐมนตรีอะไซได้ส่งสารถึงนายกรัฐมนตรีซิงห์มีใจความว่า “ญี่ปุ่นสนับสนุนความพยายามของอินเดียในการต่อสู้กับลัทธิก่อการร้าย และย้ำถึงความร่วมมืออย่างต่อเนื่องระหว่างสองประเทศในการจัดการกับการก่อการร้ายข้ามชาติ” และได้ย้ำผ่านแถลงการณ์ร่วมในปีค.ศ.2008 ที่จะร่วมมือกันต่อต้านการก่อการร้ายอย่างแข็งขันผ่านคณะทำงานร่วมด้านการต่อต้าน

การก่อการร้าย (Joint Working Group on Counter-Terrorism) ที่ได้จัดตั้งขึ้นในปีค.ศ. 2005 รวมทั้งผ่านกลไกของสหประชาชาติ (Rath 2010, 139-141) ซึ่งญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับการจัดการกับบ่อเกิดของลัทธิการก่อการร้าย โดยให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา (ODA) สนับสนุนการสร้างประชาธิปไตยและความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน และส่งเสริมการแก้ไขปัญหาด้วยสันติวิธี อันเป็นแนวทางแก้ไขปัญหการก่อการร้ายอย่างยั่งยืน

การก่อการร้ายทางทะเล (Maritime terrorism) ได้สร้างความเสียหายแก่การขนส่งทางทะเล ซึ่งมีความสำคัญต่อทั้งอินเดียและญี่ปุ่น ทั้งสองประเทศจึงได้เน้นการปกป้องเส้นทางเดินเรือร่วมกันตั้งแต่มหาสมุทรอินเดียถึงแปซิฟิก โดยเฉพาะบริเวณช่องแคบมะละกาซึ่งเป็นบริเวณโจรสลัดชุกชุม การที่เรืออลอนด้าเรนโบว์ (Alondra Rainbow) สัญชาติญี่ปุ่นถูกโจรสลัดปล้นบริเวณช่องแคบมะละกาในปี ค.ศ. 1999 ทำให้ทั้งสองประเทศตระหนักความสำคัญของการร่วมมือเพื่อจัดการปัญหาโจรสลัด จึงมีข้อตกลงความมั่นคงของเส้นทางเดินเรือทางทะเล (SLOC) เป็นหลักการพื้นฐานของการเป็นหุ้นส่วนต่อต้านการก่อการร้ายทางทะเล โดยญี่ปุ่นและอินเดียได้ร่วมมือกันลาดตระเวนบริเวณช่องแคบมะละกาในภารกิจต่อต้านโจรสลัด รวมทั้งเพิ่มความร่วมมือในการต่อต้านโจรสลัดบริเวณอ่าวเอเดน (Panda 2012, 317)

ความร่วมมือด้านพลังงานนิวเคลียร์

ความร่วมมือด้านการพัฒนาพลังงานนิวเคลียร์เป็นหนึ่งในประเด็นความร่วมมือในฐานะหุ้นส่วนยุทธศาสตร์ ญี่ปุ่นสามารถมีบทบาทในการสร้างเสถียรภาพทางพลังงานแก่อินเดียได้ เพราะ

เป็นที่ยอมรับจากนานาประเทศว่า มีเทคโนโลยีด้านนิวเคลียร์ที่ก้าวหน้าและปลอดภัยที่สุด (Nagao 2016, 29)

เดิมที่ญี่ปุ่นกับอินเดียยึดถือหลักการเกี่ยวกับการพัฒนานิวเคลียร์ที่แตกต่างกัน เนื่องจากอินเดียไม่ยอมเข้าเป็นภาคีสมาชิกสนธิสัญญาไม่แพร่ขยายอาวุธนิวเคลียร์ (Non-Proliferation Treaty: NPT) ตลอดจนมีการทดลองอาวุธนิวเคลียร์ในปีค.ศ.1974 และปีค.ศ.1998 ซึ่งญี่ปุ่นมองว่าเป็นการกระทำที่ละเมิดต่อบรรทัดฐานการใช้พลังงานนิวเคลียร์ และอาจนำไปสู่ความไร้เสถียรภาพในเอเชียใต้ การร่วมมือด้านการพัฒนานิวเคลียร์จึงขัดต่อหลักปฏิบัติการส่งออกนิวเคลียร์ของญี่ปุ่น

แต่หลังบรรลุข้อตกลงด้านนิวเคลียร์ระหว่างอินเดียบกับสหรัฐอเมริกา ซึ่งสหรัฐอเมริกา ได้ประกาศว่า “อินเดียนั้นในฐานะรัฐที่มีความรับผิดชอบและมีเทคโนโลยีนิวเคลียร์ที่ก้าวหน้าควรได้รับประโยชน์และความร่วมมือด้านนิวเคลียร์เช่นเดียวกับรัฐนิวเคลียร์อื่น ภายใต้ระเบียบและกฎหมายระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้อง” ญี่ปุ่นจึงปรับเปลี่ยนท่าทีมายอมรับอินเดียนิวเคลียร์ว่า มีความชอบธรรมที่จะพัฒนาพลังงานนิวเคลียร์ เพราะเป็นไปได้ที่อินเดียจะยอมรับสนธิสัญญา NPT อีกทั้งญี่ปุ่นเริ่มมองอินเดียนิวเคลียร์เป็นหุ้นส่วนสำคัญในการรักษาความมั่นคงและเสถียรภาพภายในภูมิภาค การขยายความร่วมมือด้านนิวเคลียร์กับอินเดียจึงเป็นหนึ่งในช่องทางสร้างความสัมพันธ์เชิงยุทธศาสตร์

ประเด็นความร่วมมือพัฒนาพลังงานนิวเคลียร์เริ่มเป็นที่พูดถึงมากขึ้นในเวทีการประชุมสุดยอดผู้นำทวีปเอเชียประจำปี 2006 เมื่อนายกรัฐมนตรีชินห์ ได้กล่าวถึงความจำเป็นของการพัฒนาพลังงานอย่างยั่งยืนด้วยพลังงานนิวเคลียร์ ขณะที่นายกรัฐมนตรี

อาเบะ ได้ให้คำมั่นว่า จะดำเนินนโยบายอย่างสร้างสรรค์ในการส่งเสริมความร่วมมือด้านการพัฒนาพลังงานนิวเคลียร์เพื่อสันติกับอินเดีย โดยจะให้ความสำคัญแก่การหารือทั้งในระดับทวิภาคีกับอินเดียและพหุภาคีกับกลุ่มประเทศผู้จัดหานิวเคลียร์ (Nuclear Suppliers Group: NSG) (Nandakumar and Kumar 2007, 973–977)

ญี่ปุ่นเห็นชอบกับการสร้างความร่วมมือด้านพลังงานนิวเคลียร์กับอินเดียตามหลัก 3 ประการ คือ ความเคารพต่อหลักการไม่แพร่ขยายนิวเคลียร์และการยุติการทดลองอาวุธนิวเคลียร์ การแสดงความโปร่งใสต่อกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง และการมีมาตรการที่เข้มงวดในการส่งออกนิวเคลียร์ ที่สำคัญหลังปีค.ศ. 2008 อินเดียได้รับยกเว้นจากหลักปฏิบัติว่าด้วยการส่งออกของกลุ่มผู้ผลิตนิวเคลียร์ (Export Guideline of the NSG) ปีค.ศ. 1992 ที่มีสาระสำคัญคือ ห้ามภาคีสมาชิกร่วมมือด้านนิวเคลียร์กับประเทศที่ยังไม่รับรองการพิทักษ์ทางนิวเคลียร์ของสำนักพลังงานปรมาณูระหว่างประเทศ (IAEA) จากการที่อินเดียแสดงความโปร่งใสและยึดมั่นหลักสากลในการไม่แพร่ขยายนิวเคลียร์ ส่งผลให้ความร่วมมือระหว่างสองประเทศดีขึ้น

ญี่ปุ่นกับอินเดียได้จัดประชุมว่าด้วยความร่วมมือด้านพลังงานนิวเคลียร์เป็นครั้งแรกในปีค.ศ. 2010 ที่กรุงโตเกียว เพื่อหาข้อสรุปในการร่วมมือด้านนิวเคลียร์กับอินเดียเช่นเดียวกับประเทศ NSG อื่น ต่อมาได้จัดเวทีหารือเชิงยุทธศาสตร์ระดับรัฐมนตรีต่างประเทศของอินเดียและญี่ปุ่นครั้งที่ 4 ที่กรุงนิวเดลี โดยในการทำข้อตกลงความร่วมมือเพื่อการพัฒนาพลังงานนิวเคลียร์ ญี่ปุ่นต้องการมาตรการที่ชัดเจน หากอินเดียดำเนินการทดสอบอาวุธนิวเคลียร์ ญี่ปุ่นจะยุติความร่วมมือทันที สำหรับอินเดีย มี

ความประสงค์ที่จะเข้าถึงเทคโนโลยีนิวเคลียร์ขั้นสูงของญี่ปุ่น โดยอินเดียกังวลถึงข้อห้ามทางกฎหมายของญี่ปุ่น (Nakanishi 2015, 1086–1087)

ในการประชุมความร่วมมือด้านพลังงานนิวเคลียร์ระหว่างสองประเทศครั้งที่ 5 ในปีค.ศ. 2013 ที่ญี่ปุ่นได้แถลงว่า ข้อตกลงความร่วมมือด้านพลังงานนิวเคลียร์ระหว่างอินเดียนับว่าญี่ปุ่นจะได้ข้อสรุปภายใน 2 ปี อีกทั้งญี่ปุ่นจะสนับสนุนอินเดียให้เข้าเป็นภาคีสมาชิกกลุ่มความร่วมมือที่เกี่ยวข้องกับนิวเคลียร์ ได้แก่ กลุ่มประเทศผู้ส่งออกนิวเคลียร์กลุ่มควบคุมเทคโนโลยีขีปนาวุธ (Missile Technology Control Regime) (MOFA 2016) เพื่อต้องการดึงอินเดียให้เข้าร่วมกรอบการไม่แพร่ขยายนิวเคลียร์ โดยอินเดียได้ยืนยันว่าจะไม่นำเทคโนโลยีนิวเคลียร์ของญี่ปุ่นไปใช้ในกิจการทางทหาร

การร่วมมือพัฒนาพลังงานนิวเคลียร์มีความคืบหน้าสำคัญ ในการประชุมสุดยอดผู้นำประจำปี 2015 ที่มีการลงนามบันทึกความเข้าใจว่าด้วยการใช้พลังงานนิวเคลียร์เพื่อสันติระหว่างญี่ปุ่น-อินเดีย (Memorandum Concerning the Agreement between Japan and India in the Peaceful Uses of Nuclear Energy) แม้ว่าจะเป็นเพียงบันทึกความเข้าใจ และยังคงต้องหารือรายละเอียดทางเทคนิคและเงื่อนไขก่อนจะลงนามในข้อตกลง แต่ก็ถือเป็นจุดเริ่มต้นอย่างเป็นทางการของการร่วมมือพัฒนาพลังงานนิวเคลียร์ หลังจากที่อินเดียพยายามสร้างความร่วมมือด้านนี้กับญี่ปุ่นมาตลอดทศวรรษ 2000

สรุป

ความท้าทายในศตวรรษที่ 21 ทั้งความมั่นคงรูปแบบเดิมและรูปแบบใหม่ โดยเฉพาะการทะยานขึ้นมาจากจีนที่มียุทธศาสตร์เพิ่ม

แสนยานุภาพทางทะเลเป็นปัจจัยผลักดันให้ญี่ปุ่นและอินเดียหันมาแย่งชิงความสัมพันธภาพเป็นหุ้นส่วนเชิงยุทธศาสตร์และหุ้นส่วนระดับโลก ความสัมพันธ์ที่เพิ่มขึ้นนี้วิเคราะห์ได้ด้วยทฤษฎีสังคมนิยมเชิงโครงสร้างและการถ่วงดุลภัยคุกคามเพราะโครงสร้างอำนาจระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้สองประเทศร่วมมือกันรักษาผลประโยชน์และสถานะของประเทศ ซึ่งนับว่าเป็นความร่วมมือในฐานะประเทศมหาอำนาจในภูมิภาคที่มีศักยภาพในการถ่วงดุลจีนและร่วมขบวนการกับสหรัฐอเมริกา และออสเตรเลีย ในฐานะประเทศที่มีประชาธิปไตยเป็นค่านิยมพื้นฐาน

ความสัมพันธ์ระหว่างชาติมหาอำนาจมีความสัมพันธ์ต่อการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างอำนาจภายในภูมิภาค จากการทะยานขึ้นมาของจีน ยุทธศาสตร์ปักหมุดเอเชียหรือการปรับสมดุลของสหรัฐอเมริกา การปรับเปลี่ยนนโยบายความมั่นคงของญี่ปุ่นและความต้องการยกระดับสถานะของอินเดีย ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลต่อความสัมพันธ์ของชาติมหาอำนาจภายในภูมิภาค เพราะการที่รัฐใดรัฐหนึ่งมีอำนาจเพิ่มขึ้นย่อมส่งผลกระทบต่อรัฐอื่น หรือกลายเป็นภัยคุกคามต่อผลประโยชน์แห่งชาติ

การเล็งเห็นผลประโยชน์ที่สอดคล้องกันทำให้ในปีค.ศ. 2000 ญี่ปุ่นและอินเดียเห็นชอบที่จะพัฒนาความสัมพันธ์ นับแต่นั้นความสัมพันธ์ก็แน่นแฟ้นมากขึ้นจนยกระดับเป็นหุ้นส่วนเชิงยุทธศาสตร์และระดับโลก โดยมีการประชุมสุดยอดผู้นำประจำปีเป็นกลไกหลักในการผลักดันความร่วมมือ โดยเฉพาะด้านความมั่นคงที่ทั้งสองประเทศต้องการยกระดับเป็นหุ้นส่วนในการรักษาความมั่นคงและเสถียรภาพในภูมิภาค อันเนื่องจากมีภัยคุกคามร่วมกันจากการขยายอำนาจของจีนและภัย

คุกคามรูปแบบใหม่ ความร่วมมือที่สำคัญ ได้แก่ การเข้าร่วมซ้อมรบทั้งแบบทวิภาคีและพหุภาคีเพื่อรักษาความมั่นคงทางทะเล การจัดตั้งเวทีปรึกษาหารือกับประเทศที่มีค่านิยมสากลเป็นพื้นฐานและมียุทธศาสตร์ความมั่นคงในทิศทางเดียวกับสหรัฐอเมริกาและออสเตรเลียในรูปแบบเวทีความร่วมมือ 3 ฝ่าย และ 4 ฝ่าย การจัดตั้งกลไกความร่วมมือเพื่อต่อต้านการก่อการร้าย และการร่วมมือพัฒนาพลังงานนิวเคลียร์เพื่อสันติ

ข้อตกลงครั้งการเยือนอินเดียของนายกรัฐมนตรีนเรนทรา โมดี ในปี ค.ศ. 2015 แสดงถึงความก้าวหน้าอันสำคัญของความเป็นหุ้นส่วนเชิงยุทธศาสตร์และระดับโลก ดังเห็นได้จากข้อตกลงการซื้อขायและการพัฒนาเทคโนโลยีและยุทโธปกรณ์ทางทหาร ข้อตกลงในการปกป้องความลับทางการทหาร และบันทึกความเข้าใจในการใช้พลังงานนิวเคลียร์เพื่อสันติ รวมทั้งข้อตกลงในการพัฒนารถไฟความเร็วสูง ทั้งนี้ เน้นความมั่นคงทางทะเลเป็นสำคัญ ซึ่งผู้นำทั้งสองแสดงความกังวลต่อความขัดแย้งในทะเลจีนใต้และเสรีภาพการเดินเรือ อันมีนัยคือ ญี่ปุ่นกับอินเดียมองยุทธศาสตร์และแนวทางการดำเนินนโยบายของจีนเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงทาง

ทะเล อันเป็นผลประโยชน์ที่ทั้งสองประเทศจะต้องร่วมมือปกป้องไว้ สรุปได้ว่า ผลประโยชน์และภัยคุกคามร่วมโดยเฉพาะจากจีนมีอำนาจและอิทธิพลเพิ่มขึ้น ทำให้ญี่ปุ่นและอินเดียหันมาร่วมมือกันในฐานะหุ้นส่วนเชิงยุทธศาสตร์และหุ้นส่วนระดับโลก ตลอดจนร่วมมือกับชาติพันธมิตรอย่างสหรัฐอเมริกา เพื่อรักษาดุลแห่งอำนาจในโครงสร้างอำนาจที่เปลี่ยนแปลงไปจากการทะยานขึ้นมาของจีน

ในอนาคต ญี่ปุ่นกับอินเดียน่าจะยังคงกระชับความร่วมมืออย่างรอบด้านต่อไป ถึงแม้ว่ายุทธศาสตร์ต่อเอเชีย-แปซิฟิกของสหรัฐอเมริกาจะเปลี่ยนไปตามนโยบายของนายโดนัลด์ ทรัมป์ (Donald Trump) ประธานาธิบดีคนใหม่ที่มุ่งเน้นการสร้างความแข็งแกร่งของสหรัฐอเมริกาและอาจให้ความสำคัญต่อเอเชีย น้อยลง แต่ปัจจุบันนโยบายที่แข็งแกร่งของจีน นโยบายเชิงรุกของญี่ปุ่นในสมัยอาเบะ และความต้องการยกระดับสถานะประเทศของอินเดีย ตลอดจนภัยคุกคามความมั่นคงที่ทั้งญี่ปุ่นและอินเดียเผชิญร่วมกันยังคงดำรงอยู่ ปัจจัยเหล่านี้จะส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศในระยะสั้นและระยะกลางจะยังคงดำเนินอย่างต่อเนื่อง ในฐานะหุ้นส่วนเชิงยุทธศาสตร์อย่างครอบคลุม

References

- Arif, Sheikh Mohd. 2013. A history of Sino–Indian relations: From conflict to cooperation. *International Journal of Political Science and Development* 14(4): 129–137.
- Brewster, David. 2010. The India–Japan security relationship: An enduring security partnership? *Asian Security* 6(2): 95–120.
- Borah, Rupakjyoti. 2012. *Japan–India maritime cooperation in the Asia-Pacific region: Prospects and problems*. Gujarat: Pandit Deendayal Petroleum University.
- Chaiwat Khamchoo. 2006. *Nayobai khong prathet Yipun: Khwamtonueang lae khwamplianplaeng*. [Japan’s foreign policy: Continuity and change]. Bangkok: Lake and Fountain Printing. (in Thai)
- Garg, Vinay. 2007. Indian navy tests mettle in the Malabar exercise. *India Strategic*, September. <http://www.indiastrategic.in/topstories46.htm> (Accessed on April 14, 2015)
- Ghosh, Madhuchanda. 2008. India and Japan’s growing synergy: From a political to a strategic focus. *Asian Survey* 48(2): 282–302.
- Gokhale, Nitin A. 2014. Modi, Japan and diplomatic balancing. *The Diplomat*, September 3. <http://thediplomat.com/2014/09/modi-japan-and-diplomatic-balancing/> (Accessed on July 10, 2015)
- Hanns Seidel Stiftung (HSS). 2015. *U.S. President Barack Obama’s visit to India*. http://www.hss.de/fileadmin/india/downloads/US_President_Barack_Obama_s_Visit_to_India.pdf. (Accessed on October 30, 2015)
- Jain, Purnendra. 2010. Japan-India Relations: Peaks and Troughs. *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs* 99(409): 403–412.
- . 2008. Westward ho! Japan eyes India strategically. *Japanese Studies* 28(1): 15–30.
- Jha, Saurav. 2014. Xi Jinping in India: A breakthrough in relations? *The Diplomat*, September 18. <http://thediplomat.com/2014/09/xi-jinping-in-india-a-breakthrough-in-relations/> (Accessed on October 20, 2015)
- Joshi, Sanjana. 2001. Prospects for security cooperation between India and Japan. *Strategic Analysis* 25(2): 185–196.

- Kesavan, K. V. 2010. *India and Japan: Changing dimensions of partnership in the post-Cold War period*. New Delhi: Observer Research Foundation.
- Khan, Shamshad A. 2011. *Indo–Japan strategic cooperation: Issues, expectations and challenges*. Sapporo: Slavic-Eurasian Research Center.
- Kerr, Paul K., Michael F. Martin, and Bruce Vaughn. 2011. India: Domestic issues, strategic dynamics, and U.S. relations. *Congressional research service*. <https://www.fas.org/sgp/crs/row/RL33529.pdf>. (Accessed on March 22, 2015)
- Lee, Lavina and John Lee. 2016. Japan–India cooperation and Abe’s democratic security diamond: Possibilities, limitations and the view from Southeast Asia. *Contemporary Southeast Asia* 38(2): 284–308.
- Madcalf, Rory. 2013. Shinzo Abe’s strategic diamond. *The Diplomat*, January 15. <http://thediplomat.com/2013/01/shinzo-abes-strategic-diamond/> (Accessed on December 4, 2015)
- Malone, David M. and Rohan Mukherjee. 2009. India–US relations: The shock of the new. *International Journal* 64(4): 1057–1074.
- Mathur, Arpita. 2012. *India–Japan relations: Drivers, trends and prospects*. Singapore: S. Rajaratnam School of International Studies, Nanyang Technological University.
- Mearsheimer, John J. 2013. Structural realism. In *International relations theories: Discipline and diversity*, eds. Tim Dunne, Milja Kurki, and Steve Smith, 77–93. 3rded. Oxford: Oxford University Press.
- Ministry of Foreign Affairs of Japan (MOFA). 2016. *Japan–India relations*. <http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/india/index.htm/>. (Accessed on July 25, 2016)
- Nagao, Satoru. 2016. The importance of Japan–India nuclear cooperation. *Japan Perspectives* 16: 28–33.
- . 2013. Japan–India military partnership: India is the new hope for Asia. *CLAWS Journal* (Winter): 57–78.
- Nakanishi, Hiroaki. 2015. Japan–India civil nuclear energy cooperation: Prospects and concerns. *Journal of Risk Research* 18(8): 1083–1098.

- Nandakumar, J., and A. Vinod Kumar. 2007. India–Japan relations: Are there prospects for civil nuclear cooperation? *Strategic Analysis* 31(6): 973–984.
- Panda, Rajaram. 2010. India and Japan: Exploring strategic potentials. *Journal of Defense Studies* 4(4): 89–107.
- . 2012. India–Japan defense partnership. *Indian Foreign Affairs Journal* 7(3): 311–320.
- Parameswaran, Prashanth. 2015. India, Japan and Australia: A trilateral in the making? *The Diplomat*. <http://thediplomat.com/2015/06/india-japan-and-australia-a-trilateral-in-the-making/>. (Accessed on June 30, 2015)
- Rath, Saroj Kumar. 2010. India–Japan: Partners against terrorism. *World Affairs* 14(1): 138–143.
- Sato, Takahiro. 2012. Economic relations between India and Japan. *Eurasian Geography and Economics* 53(4): 457–478.
- Walt, Stephen. 1987. *Theorigins of alliances*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Waltz, Kenneth N. 1979. *Theory of international politics*. Boston, MA: Addison-Wesley.
- Yoshimatsu, Hidetaka. 2012. Japan’s China policy in domestic power transition and alliance politics. *Asian Affairs: An American Review* 39(2): 106–126.

Book Review / บทวิจารณ์หนังสือ

Arayah Preechametta. *Dulyaparp tee leurmlum*. [An equilibrium without equality]. 2016. Bangkok.

Thammasat University Press, 2016. 200 pp. (in Thai)

อารายะ ปรีชาเมตตา. *ดุลยภาพที่เหลื่อมล้ำ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2559. 200 หน้า, ISBN 978-6-164-06884-1

หนังสือเรื่อง *ดุลยภาพที่เหลื่อมล้ำ* ของ ศ.ดร.อารายะ ปรีชาเมตตา เป็นหนังสือที่เขียนออกมาในช่วงเวลาที่ประเด็นปัญหาเรื่องความเหลื่อมล้ำกำลังได้รับความสนใจอย่างมากทั้งในบริบทสังคมไทยและสังคมโลก ดังจะเห็นได้จากการที่นักเศรษฐศาสตร์ที่มีชื่อเสียงระดับโลกอย่าง Joseph E. Stiglitz ได้เขียนหนังสือเรื่อง *The price of inequality: How today's divided society endanger our future* ในปี ค.ศ. 2012 และตามมาด้วยงานเขียนที่โด่งดังแห่งปี ค.ศ. 2014 เรื่อง *Capital in the twenty-first century* ซึ่งเขียนโดย Thomas Piketty รวมไปถึง Angus Deaton ซึ่งได้รับรางวัลโนเบลสาขาเศรษฐศาสตร์ประจำปี ค.ศ. 2015 ก็มีงานเขียนเกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำไว้หลายเรื่อง อาทิ *The great escape: Health, wealth, and the origins of inequality* อย่างไรก็ตาม หนังสือของ ศ.ดร.อารายะ ปรีชาเมตตา เล่มนี้ได้มุ่งหมายที่จะศึกษาความเหลื่อมล้ำในบริบทสังคมไทยเป็นสำคัญโดยได้ประยุกต์ใช้กระบวนการทัศน์ทางเศรษฐศาสตร์และศาสตร์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อสืบหาบ่อเกิดและพัฒนาการของความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยนับตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นจวบจนกระทั่งยุคสมัยปัจจุบัน

ศ.ดร.อารายะ ปรีชาเมตตา ได้แบ่งหนังสือเล่มนี้ออกเป็น 8 บท โดยเริ่มจากเรื่องการปรองดองท่ามกลางความเหลื่อมล้ำ สงครามและความเหลื่อมล้ำ ความเหลื่อมล้ำในระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพ ชาตินิยมกับความเหลื่อมล้ำ การรวมศูนย์อำนาจกับความเหลื่อมล้ำ ความเหลื่อมล้ำระหว่างเมืองกับพื้นที่ชายขอบ ทุจริตในวงราชการกับความเหลื่อมล้ำ และบทสุดท้ายเรื่องสู่ดุลยภาพที่ดีกว่า โดยผู้แต่งได้ทำการถักทอเนื้อความได้อย่างกระชับ รัดกุมและเป็นระบบซึ่งจะสามารถสรุปสาระสำคัญของแต่ละบทดังนี้

บทแรกเริ่มจากการทบทวนองค์ความรู้เกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจที่มีอยู่ นับแต่งานเขียนปี ค.ศ. 1955 ของ Simon Kuznets เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างความเหลื่อมล้ำ (Inequality) กับระดับ

การพัฒนาทางเศรษฐกิจ (Economic development) ซึ่งต่อมาเราเรียกว่า Kuznets Curve จนกระทั่งถึงการโต้แย้งสมมติฐานความสัมพันธ์ข้างต้นโดย Thomas Piketty ที่ว่าระดับการพัฒนาของเศรษฐกิจมิได้ทำให้ความเหลื่อมล้ำลดลง นอกจากนั้นยังได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์ทางสังคม (Social identity) กับการกระจายรายได้ (Income redistribution) ต่อจากนั้นผู้แต่งได้ผนวกทั้งสองแนวคิดข้างต้นเข้าด้วยกันทำให้เกิดแนวคิดต่อยอดที่ว่า การกระจายรายได้ในระบบเศรษฐกิจอาจมีดุลยภาพที่หลากหลายรูปแบบ (Multiple equilibria) และรูปแบบการกระจายรายได้อาจเป็นดุลยภาพที่มีความเหมาะสมรองลงไปก็ได้ (Sub-optimal equilibrium) จากนั้นผู้แต่งได้นำไปวิเคราะห์ปรากฏการณ์

ทางประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยสองช่วงเวลา ช่วงแรก นับตั้งแต่ยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์จนถึงก่อนสนธิสัญญาเบาว์ริง และช่วงที่สองจะเป็นหลังทำสัญญาเบาว์ริงไปถึงสมัยรัชกาลที่ 5 โดยชี้ให้เห็นว่ารูปแบบคุณภาพของการกระจายรายได้ที่หลากหลายได้เคยปรากฏขึ้นจริงในประวัติศาสตร์ไทย

บทที่สองเสนอกระบวนการที่เกี่ยวกับการคิด และตัดสินใจอย่างมีเหตุผลของผู้ปกครองสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์โดยจะต้องจัดสรรทรัพยากรไพร่พลหรือแรงงานที่มีอยู่อย่างจำกัดเพื่อให้ราชอาณาจักรได้รับประโยชน์สูงสุด นอกจากนี้ยังได้เสนอแบบจำลองเพื่ออธิบายแรงจูงใจในการทำสงครามเพื่อขยายราชอาณาจักรให้มีขนาดที่เหมาะสมที่สุด นอกจากนั้นผู้แต่งได้แสดงให้เห็นถึงนโยบายการทำศึกสงครามขยายอาณาเขตส่งผลให้ความเหลื่อมล้ำทางสังคมทั้งแนวระนาบ (ระหว่างพื้นที่) และแนวตั้ง (ระหว่างชนชั้น) เพิ่มมากขึ้นด้วย

บทที่สามกล่าวถึงสภาวะคุณภาพของความเหลื่อมล้ำของสังคมในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ทั้งแนวระนาบและแนวตั้ง โดยเริ่มจากความเหลื่อมล้ำแนวตั้งซึ่งชี้ให้เห็นว่าการพ่ายอย่างย่อยยับของกรุงศรีอยุธยาครั้งที่สองทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจระหว่างชนชั้นไม่ต่างกันเพราะบ้านเมืองถูกเผาทำลายสิ้นจนถึงขั้นต้องย้ายกรุงราชธานีใหม่ ในแง่นี้จึงแทบไร้ความเหลื่อมล้ำในแนวตั้งในช่วงกรุงธนบุรีและต้นกรุงรัตนโกสินทร์ อย่างไรก็ตาม สำหรับคุณภาพความเหลื่อมล้ำในแนวระนาบได้เกิดขึ้นจากการพยายามแก้ปัญหาจริยวิบัติ (Moral hazard) ที่เกิดขึ้นเนื่องจากการบังคับเกณฑ์แรงงานไพร่ซึ่งทำให้ราชอาณาจักรได้รับประโยชน์น้อยกว่าที่ควรจะเป็น ผู้ปกครองจึงต้องออกมาตรการผ่อนคลายเป็นด้วยการลดระยะเวลาเกณฑ์แรงงานไพร่พร้อมทั้ง

ทำการสร้างแรงจูงใจด้วยการลดอัตราค่าเช่าที่นาหลวงแรงงานไม่ทำการอพยพย้ายถิ่นฐาน ชาวนาจึงมีแรงจูงใจในการผลิตข้าวมากพอที่จะใช้บริโภคและขายในตลาดข้าว นอกจากนี้พ่อค้าคนกลางชาวจีนยังทำให้ตลาดข้าวในเขตเมืองขยายตัวอย่างมาก ผลที่ตามมาคือชาวนาในแต่ละเขตพื้นที่จะมีผลผลิตและรายได้ที่แตกต่างกัน

บทที่สี่ชี้ให้เห็นถึงผลกระทบจากปัจจัยภายนอกคือภัยคุกคามจากการล่าอาณานิคมของชาติตะวันตกในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทำให้เกิดกระแสชาตินิยมในสยาม อย่างไรก็ตามสยามก็ได้ตกอยู่ภายใต้อาณานิคมเนื่องจากประเทศอังกฤษและประเทศฝรั่งเศสได้ตกลงใช้สยามเป็นรัฐกันชนเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาข้อพิพาทที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต สองปัจจัยข้างต้นเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองสยามทำการปฏิรูประบบการปกครองโดยรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ส่วนกลางซึ่งการปฏิรูปข้างต้นจะส่งผลให้ความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ (Spatial inequality) เพิ่มขึ้น กระนั้นก็ยังมียุทธศาสตร์ที่ทำให้ความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ลดลงอันเนื่องมาจากการขยายตัวของเศรษฐกิจแบบตลาดซึ่งเป็นผลพวงจากสนธิสัญญาเบาว์ริง ฉะนั้นปัจจัยด้านการถูกล่าอาณานิคมจึงทำให้ความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่จึงสามารถเพิ่มขึ้นและลดลงได้

บทที่ห้าอธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับการรวมศูนย์อำนาจส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ การรวมศูนย์เข้าสู่ส่วนกลางมิใช่เพียงการรวมอำนาจการปกครองของหัวเมืองรอบนอกและประเทศราชเท่านั้นแต่ยังรวมถึงการรวมทรัพยากรต่างๆ เข้าสู่ศูนย์กลางด้วย ดังจะเห็นได้จากการปฏิรูประบบการคลังและโครงสร้างรายได้ภาษีต่างๆ ฉะนั้นระดับความเหลื่อมล้ำระหว่างพื้นที่จึงเพิ่มสูงขึ้น นอกจากนี้การปฏิรูปการปกครองข้างต้นต้องมีผู้ได้ประโยชน์

กับผู้เล่นประโยชน์ (Zero-sum game) ส่งผลให้มีการตอบโต้ด้วยการก่อกบฏหลายครั้ง ผู้ปกครองสยามจึงต้องแก้ปัญหาการก่อกบฏภายใต้งบประมาณที่มีอยู่อย่างจำกัดเพื่อบรรลุดุลยภาพการบริหารราชการนี้ให้ได้รับประโยชน์และมีประสิทธิภาพสูงสุด

บทที่หกได้กล่าวถึงกระบวนทัศน์แบบจำลองเมืองศูนย์กลางและพื้นที่ชายขอบ (Core and periphery model) ซึ่งได้อธิบายถึงรูปแบบกิจกรรมทางเศรษฐกิจในพื้นที่เขตเมืองที่มีการกระจุกตัวหนาแน่นกว่าในเขตพื้นที่ชนบท โดยผู้แต่งได้ชี้ให้เห็นว่าการปฏิรูปเพื่อรวมศูนย์กลางปกครอง การค้าขายกับต่างประเทศและนโยบายการลงทุนในอุตสาหกรรมเพื่อทดแทนการนำเข้าในเวลาต่อมา เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการขยายตัวทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมอย่างมากในเขตพื้นที่เมืองซึ่งเรียกว่า รูปแบบดุลยภาพของเมืองเดียวกับพื้นที่บริวาร (Core and periphery pattern) ซึ่งเกิดขึ้นเนื่องจากหน่วยผลิตที่อยู่ในเขตเมืองได้ประโยชน์จากผลตอบแทนที่เพิ่มสูงขึ้นตามขนาดของหน่วยผลิต (Increasing returns) ดังนั้นหน่วยผลิตจึงย้ายเข้าสู่เขตเมืองมากขึ้น นอกจากนี้ผลจากการขยายขนาดของตลาด (Home market effect) และผลทางด้านราคา (Price effect) ได้ทำให้ค่าจ้างที่แท้จริงในเมืองสูงกว่าชนบท ฉะนั้นแรงงานจึงต้องการอพยพเข้ามาทำงานในเมืองมากขึ้นด้วย ซึ่งสอดคล้องกับบริบทไทยที่มีหน่วยผลิตอุตสาหกรรมและประชากรกระจุกตัวหนาแน่นในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล ในขณะที่พื้นที่เกษตรกรรมและเมืองขนาดเล็กอยู่รายล้อมรอบนอก ผลลัพธ์คือความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่เมืองกับชนบทเพิ่มสูงขึ้น

บทที่เจ็ดอธิบายว่าระบบราชการสมัยใหม่ (Bureaucracy) ได้ทำให้เกิดปัญหาการทุจริต

(Corruption) ที่มีความซับซ้อนและยากต่อการตรวจสอบ เนื่องจากข้าราชการจะสามารถอาศัยอำนาจหน้าที่ในฐานะผู้กำกับดูแลนโยบายสาธารณะไปแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจ (Economic rent) ฉะนั้นหนทางหนึ่งในการแก้ปัญหาข้างต้นคือการที่รัฐบาลจะต้องให้ค่าจ้างตามประสิทธิภาพ (Efficiency wage) ซึ่งสูงกว่าค่าจ้างดุลยภาพ อย่างไรก็ตาม การจ่ายค่าจ้างตามประสิทธิภาพก็ไม่ช่วยลดการทุจริตแบบ “กินตามน้ำ” ได้เพราะข้าราชการชั้นผู้น้อยจะถูกกลั่นแกล้งเพื่ออับปางบังคับรีดสินบนอีกทอดหนึ่ง ข้าราชการชั้นสูงที่ได้กระทำการทุจริตจึงร่ำรวยขึ้นๆ ฉะนั้นการทุจริตจึงนับเป็นสาเหตุสำคัญของความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยมาเป็นระยะเวลายาวนาน

บทที่แปดเป็นการเสนอวิถีทางที่จะนำพาสังคมไทยไปสู่ดุลยภาพที่ดีกว่าที่เป็นอยู่ปัจจุบัน ปัจจัยสำคัญอันดับแรกคือการเข้าใจประโยชน์ของการเห็นต่างซึ่งจะเป็นระบบคานอำนาจกันเพื่อให้เกิดดุลยภาพการแข่งขันทางการเมืองและการกระจายรายได้ที่มากกว่าหนึ่งรูปแบบ นอกจากนี้ผู้แต่งยังชี้ให้เห็นความสำคัญของการเรียนรู้ของแรงงานหรือการสะสมทุนมนุษย์ (Human capital accumulation) จะสร้างความมั่งคั่งให้กับสังคมมากกว่าปัจจัยที่ดิน เนื่องจากการที่เทคโนโลยีได้เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจะสร้างผลตอบแทนมหาศาลให้กับผู้ที่สามารถรู้จักใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยี สำหรับประเด็นต่อมาผู้แต่งได้เสนอกรอบความคิด “สังคมประชาธิปไตยที่มีการเรียนรู้” ว่าเป็นกุญแจสำคัญที่จะช่วยลดความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย สุดท้ายผู้แต่งได้เสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่จะช่วยลดต้นทุนสังคมไทยไปสู่ดุลยภาพที่ดีขึ้นได้

โดยสรุปแล้วสิ่งหนึ่งที่ผู้แต่งหนังสือได้ยกขึ้นมาและมีความสำคัญมาก การนำเสนอเพื่อพิสูจน์

Book Review

ให้ประจักษ์ถึงคุณภาพของการกระจายรายได้ที่สามารถมีได้มากกว่าหนึ่งรูปแบบ ขึ้นอยู่กับโครงสร้างทางสังคม กฎหมายและตลาด โดยใช้กระบวนการที่กระตุ้นแรงจูงใจทางเศรษฐกิจ (Economic incentives) การเข้าใจปัญหาและสภาพแวดล้อมของปัญหาจะทำให้ บรรลุถึงคุณภาพที่ดีกว่า ยิ่งไปกว่านั้นหนังสือเล่มนี้ยังเป็นงานเขียนเชิงสังคมอุดมคติที่มุ่งแสวงหาคุณภาพของสังคมที่ดีกว่าเดิม โดยมีได้ละเอียดที่จะศึกษารากเหง้าประวัติศาสตร์โดยใช้กระบวนการที่ทางเศรษฐศาสตร์ นอกจากนี้ยังได้เสนอแนวคิดช่วยลดปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยด้วย หนังสือเล่มนี้เหมาะสำหรับผู้ที่สนใจเรื่องความเหลื่อมล้ำในมิติเชิงพื้นที่ที่อธิบายผ่านประวัติศาสตร์ไทย ผู้อ่านจะได้เห็นการนำเอาทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ การพัฒนา (Economic development) ศาสตร์เชิงพื้นที่ (Regional sciences) และรัฐศาสตร์เกี่ยวกับ

อัตลักษณ์ทางสังคม (Social identity) เพื่อต่อยอดองค์ความรู้ใหม่มาอธิบายเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ไทย จึงถือว่าหนังสือเล่มนี้สามารถช่วยให้ผู้อ่านได้มีความรู้เพิ่มเติมนอกเหนือไปจากบทเรียนในห้องเรียนได้เป็นอย่างดี ข้อดีของหนังสือเล่มนี้คือมีรูปภาพประกอบการอธิบายที่น้อยทำให้อ่านต้องจินตนาการตามมากพอสมควร อย่างไรก็ตาม หนังสือเล่มนี้นับเป็นหนังสือที่คุ้มค่ากับการอ่านเพื่อประดับสติปัญญาเป็นอย่างมาก กระผมขอแนะนำ

Panupong Sukkerd

Faculty of Economics at Sriracha, Kasetsart University
Sriracha Campus, Sriracha District, Chonburi 20230

ปานูปพงษ์ สุขเกิด

คณะเศรษฐศาสตร์ ศรีราชา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
วิทยาเขตศรีราชา อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี 20230

panupong.sukk@ku.th

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความวารสารสังคมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีที่ 46 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2559)

ศาสตราจารย์ ดร.อมรา	พงศาพิชญ์
ศาสตราจารย์ ดร.สุรชาติ	บำรุงสุข
รองศาสตราจารย์ ดร.วีระ	สมบุญ
รองศาสตราจารย์ ดร.จุฑารัตน์	เอื้ออำนวย
รองศาสตราจารย์ ดร.ประภาส	ปิ่นตบแต่ง
รองศาสตราจารย์ สรวิศ	ชัยนาม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกษม	เพ็ญภินันท์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรรณภา	ติระสังขะ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐนันท์	คุณมาศ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรรณชฎา	ศิริวรรณบุศย์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ จรุง	เกณี
อาจารย์ ดร.บัณฑิต	จันทร์โรจนกิจ
อาจารย์ ดร.ตามไท	ดิลกวิทยรัตน์
อาจารย์ ดร.ธิกานต์	ศรีนารา
อาจารย์ ดร.ภูริ	พวงศ์เจริญ
อาจารย์ กัลยา	เจริญยิ่ง
ดร.นัทธี	จิตสว่าง

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความวารสารสังคมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีที่ 46 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2559)

ศาสตราจารย์ ดร.อมรา	พงศาพิชญ์
ศาสตราจารย์ ดร.ไชยวัฒน์	คำชู
ศาสตราจารย์ ดร.จรัส	สุวรรณมาลา
รองศาสตราจารย์ ดร.ปรีชา	คุณินทร์พันธุ์
รองศาสตราจารย์ ดร.เอก	ตั้งทรัพย์วัฒนา
รองศาสตราจารย์ ดร.ธเนศ	วงศ์ยานนาวา
รองศาสตราจารย์ ดร.จุฑารัตน์	เอื้ออำนวย
รองศาสตราจารย์ ดร.วีระ	สมบูรณ์
รองศาสตราจารย์ ดร.จุลณี	เทียนไทย
รองศาสตราจารย์ สรวิศ	ชัยนาม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกษม	เพ็ญภินันท์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศุภมิตร	ปิติพัฒน์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนศักดิ์	สายจำปา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาวีกา	ศรีรัตนบัลล์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จักรกริช	สังขมณี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุรัตน์	โหราชัยกุล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ จรุง	เกษ
อาจารย์ ดร.บัณฑิต	จันทร์โรจนกิจ
อาจารย์ ดร.เกียรติ	ชินพิทยาธร
อาจารย์ กัลยา	เจริญยิ่ง
ดร.มูฮัมหมัดอิลยาส	หญ้าปริง
พันตำรวจตรี ดร.ชวนัสต์	เจนการ
Dr. Carl	Middleton

แบบเสนอบทความ

เพื่อตีพิมพ์ในวารสารสังคมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทความวิจัย

บทความปริทัศน์

บทความหนังสือ

ชื่อบทความ

ภาษาไทย.....

ภาษาอังกฤษ.....

ชื่อ/นามสกุลผู้เขียน (ตัวบรรจง)

ภาษาไทย.....

ภาษาอังกฤษ.....

หน่วยงาน (สังกัด).....

ตำแหน่งทางวิชาการ (ถ้ามี).....

ตำแหน่งบริหาร (ถ้ามี).....

ที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้สะดวก

บ้านเลขที่..... ซอย..... ถนน.....

แขวง..... เขต..... จังหวัด.....

รหัสไปรษณีย์..... E-mail:.....

โทรศัพท์..... โทรศัพท์มือถือ.....

ข้าพเจ้าขอรับรองว่าบทความดังกล่าวเป็นของข้าพเจ้าจริงโดยมิได้คัดลอก หรือละเมิดลิขสิทธิ์ของ
ผู้ใด รวมทั้งไม่เคยตีพิมพ์ที่ใดมาก่อน และไม่อยู่ระหว่างการพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารอื่นภายใน 2 เดือน
นับจากวันที่ทางกองบรรณาธิการได้รับต้นฉบับ

ลงชื่อ.....

(.....)

...../...../.....

กองบรรณาธิการวารสารสังคมศาสตร์

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถนนอังรีดูนังต์ แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330

โทรศัพท์ 08-0213-7244 / 02-218-7333 โทรสาร 02-218-7331

<http://www.library.polsci.chula.ac.th/journal2> Email: cusocscij@gmail.com

คำแนะนำสำหรับผู้เขียนบทความ

เพื่อตีพิมพ์ในวารสารสังคมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วารสารสังคมศาสตร์ (Journal of Social Sciences) พิจารณาตีพิมพ์บทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ประเภทบทความวิจัย (Research Article) บทความปริทัศน์ (Review Article) และบทวิจารณ์หนังสือ (Book Review) ที่มีเนื้อหาวิชาการทางรัฐศาสตร์ การเมืองการปกครอง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา รัฐประศาสนศาสตร์ และสาขาอื่นที่เกี่ยวข้อง ที่ไม่เคยตีพิมพ์ หรือไม่อยู่ระหว่างการพิจารณาเพื่อตีพิมพ์ในสิ่งพิมพ์วิชาการใด

รายละเอียดบทความ ประกอบด้วย

1. ข้อมูลทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ประกอบด้วย ชื่อบทความ // ชื่อ-สกุล // ชื่อหน่วยงานที่สังกัด // คำสำคัญ (keywords) ไม่เกิน 5 คำ // E-mail
2. รูปแบบตัวอักษร Cordia New ขนาดตัวอักษร 16 pt. ระยะระหว่างบรรทัด 1 บรรทัด (single space)
3. ขนาดความยาวของเนื้อหาหมวดภาคนวกและส่วนอ้างอิงของบทความ (Articles) ระหว่าง 15-25 หน้า และบทวิจารณ์หนังสือ (Book reviews) ความยาวระหว่าง 2-3 หน้า กระดาษ A4 พิมพ์ด้วยโปรแกรม Microsoft Word
4. บทความต้องมีบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ วางตำแหน่งของบทคัดย่อภาษาอังกฤษก่อนบทคัดย่อภาษาไทย จำนวนไม่น้อยกว่า 150 คำ และไม่เกิน 200 คำ
5. ถ้ามีเอกสารอ้างอิงภาษาไทย ให้แปลเป็นภาษาอังกฤษและระบุในวงเล็บว่า (in Thai) และเรียงรวมกับเอกสารอ้างอิงภาษาอังกฤษ และส่วนที่เป็น in-text citation เขียนเป็นภาษาอังกฤษ
6. หากเป็นงานแปลหรือเรียบเรียงจากภาษาต่างประเทศ ต้องมีหลักฐานการได้รับอนุญาตให้ตีพิมพ์เป็นลายลักษณ์อักษรจากเจ้าของลิขสิทธิ์
7. ต้นฉบับที่มีตาราง ต้องระบุชื่อตาราง คำอธิบายตารางและที่มาด้วย สำหรับต้นฉบับที่มีภาพประกอบของผู้เขียนหรือได้รับสิทธิ์ตามกฎหมายให้ตีพิมพ์ได้ โปรดส่งไฟล์ภาพแยกต่างหากจากต้นฉบับโดยให้แนบเป็นไฟล์สกุล .jpg หรือ .gif หรือ .png เป็นต้น โดยมีความละเอียดอย่างน้อย 150 dpi. เพื่อความคมชัดในการพิมพ์
8. ส่งต้นฉบับโดยกรอกแบบฟอร์มการส่งบทความเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารสังคมศาสตร์ พร้อมผลงานได้ทาง http://www.library.polsci.chula.ac.th/journal2_submission/

เกณฑ์การพิจารณา บทความที่เสนอเพื่อพิจารณาตีพิมพ์จะได้รับการ

1. พิจารณาเบื้องต้นโดยกองบรรณาธิการภายใน 1 เดือนหลังจากได้รับต้นฉบับ
2. ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 2-3 ท่าน เป็นผู้พิจารณาเนื้อหาและตรวจสอบคุณภาพทางวิชาการภายใน 1 เดือนหลังจากได้รับต้นฉบับ

การอ้างอิง

ใช้การอ้างอิงแบบนาม-ปี (Author-date citation system) และการเขียนเอกสารอ้างอิง (Reference) แบบ The Chicago Manual of Style ตัวอย่างเช่น

(Wilson 2011, 261)

(Dorothy and Clay 2010, 237)

(Chuncharee Ketmaro 2014, 113)

(Pasuk Phongpaichit and Baker 2003, 97)

หนังสือ

Norris-Tirrell, Dorothy, and Jay A. Clay. 2010. *Strategic collaboration in public and nonprofit administration: A practice-based approach to solving shared problems*. Boca Raton, FL, CRC Press.

Pasuk Phongpaichit and Chris Baker. 2003. *Setthakit kanmuang thai samai krungthep*. [Thailand: Economy and politics]. 3rd ed. Chiangmai: Silkworm Books. (in Thai)

วารสาร

Somkiat Wanthana. 2015. *Kamnued lae kham yonyang khong seriprachatippatai*. [Origins and paradox of liberal democracy]. *Journal of Social Sciences* 45(2): 127-145. (in Thai)

Wilson, James Lindley. 2011. Deliberation, democracy, and the rule of reason in Aristotle's politics. *American Political Science Review* 105(2): 259-274.

นิตยสาร/หนังสือพิมพ์

Giglio, Mike. 2011. The facebook freedom fighter. *Newsweek*, February 21, 22-25.

Hookaway, James. 2011. Hanoi detains critic after uprising call. *The Wall Street Journal*. March 1, 3.

วิทยานิพนธ์

Gonsrud, Lars Siland. 2009. Market capitiation and interstate war: Limits to university in international relations. Master's thesis, Sociology and Political Science, Norwegian University of Science and Technology.

แหล่งข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

Blanev, Dallas. 2010. Understanding global civil society: Theory, governance and the global water crisis. PhD. diss., Colorado State University. In ProQuest Dissertations and Theses, <http://proquest.uni.com/pqderb?did>. (Accessed on August 26, 2011)

ตัวอย่างการเขียนเอกสารอ้างอิง

References

- Bodaar, Annemarie. 2008. *Cities and the “Multicultural State”: Immigration, multi-ethnic neighborhoods, and the socio-spatial negotiation of policy in the Netherlands*. Ph.d.diss. The Ohio State University.
- Breslin, Shaun. 2007. *Theorising East Asian regionalism(s): New regionalism and Asia’s future(s)*. London: Routledge.
- Chuncharee Ketmaro. 2014. *Archewa anamai*. [Occupational health]. 2nd ed. Bangkok: Ramkamhaeng University. (in Thai)
- Declaration on Asean unity in cultural diversity. 2554*. <http://www.asean.org/archive/documents/19th%20summit/Culture.pdf> (Accessed on December 15, 2014).
- Smith, Patriann. 2013. Accomplishing the goals of multicultural education. *Curriculum and Teaching Dialogue* 15(1): 27-40.
- Somkiat Wanthana. 2015. *Kamnued lae kham yonyang khong seriprachatippatai*. [Origins and paradox of liberal democracy]. *Journal of Social Sciences* 45(2): 127-145. (in Thai)
- Wahdah, Raihani. 2011. *Education for multicultural citizens in Indonesia: Policies and practices*. <http://socsc.smu.edu.sg/sites/default/files/socsc/pdf/raihani.pdf> (Accessed on June 18, 2015).
- The United Church of Canada. 2014.** *Defining multicultural, cross-cultural, and intercultural*. http://www.united_church.ca/files/intercultural/Multicultural-crosscultural-intercultural.pdf (Accessed on December 16, 2014)

Author Guidelines

Journal of Social Sciences, Faculty of Political Science,
Chulalongkorn University

Manuscript Submission

The Journal of Social Sciences seeks original and academic papers, namely research articles, review articles, book reviews and other types of academic articles written in Thai or English that fall within the scope of political science, government, international relations, sociology, anthropology, public administration and related fields. Articles submitted to *Journal of Social Sciences* should be original contributions and should not be under consideration by any other publication at the same time.

Instructions to Contributors

1. All manuscripts must include: the title of the manuscript; the author's name, academic position (if applicable), affiliated institution and e-mail; and up to five keywords.
2. Research and review articles in principle must be no more than 8,000 words in length, including references. The length of book reviews must be no more than 3,000 words. Articles must be in MS Word format, using the 12-point Times New Roman font, and single spaced.
3. All manuscripts must include an abstract that is between 200 and 500 words in length.
4. Articles translated or excerpted from foreign language texts must obtain a written permission from the copyright holder.
5. When tables are used, the title, description and source must be clearly stated. Any pictures or photographs included must not infringe on copyright laws. Pictures or photographs should be sent in separate files saved in .jpg, .gif or .png format. The image resolution should be at least 150 dpi.
6. All manuscripts and completed Manuscript Proposal Forms must be submitted electronically as separate attachments to http://www.library.polsci.chula.ac.th/journal_submission/
7. In the case that the author wishes to withdraw from publication an approved article, the request must be expressed in writing to the editorial board within at least 7 days after the approval of the said article.

Evaluation Process

1. The Editorial Board will give a preliminary review of all received manuscripts within one month of their submission.
2. Accepted manuscripts will then be peer-reviewed by 2-3 reviewers. This process will take approximately one month. Manuscripts will then be returned to the authors for any necessary correction.

Parenthetical Citation

Use the basic author-date citation system.

Examples:

(Wilson 2011, 261)

(Dorothy and Clay 2010, 237)

References

Use The Chicago Manual of Style.

Examples:

Book

Norris-Tirrell, Dorothy, and Jay A. Clay. 2010. *Strategic collaboration in public and nonprofit administration: A practice-based approach to solving shared problems*. Boca Raton, FL, CRC Press.

Pasuk Phongpaichit and Chris Baker. 2003. *Setthakit kanmuang thai samai krungthep*. [Thailand: Economy and politics]. 3rd ed. Chiangmai: Silkworm Books.

Journal

Wilson, James Lindley. 2011. Deliberation, democracy, and the rule of reason in Aristotle's politics. *American Political Science Review* 105 (2): 259-274.

Rachain Chintayarangsan. 2011. Khunnaphap cheewit kap kan terbto tang sedthakit lae kan krachai raidai. [Economic growth, income distribution and quality of life]. *NIDA Development Journal*. 51(1): 1-18.

Magazine/Newspaper

- Giglio, Mike. 2011. The facebook freedom fighter. *Newsweek*, February 21, 22-25.
- Hookaway, James. 2011. Hanoi detains critic after uprising call. *The Wall Street Journal*. March 1, 3.

Dissertation

- Gonsrud, Lars Siland. 2009. Market capitiation and interstate war: Limits to university in international relations. Master's thesis, Sociology and Political Science, Norwegian University of Science and Technology.

Electronics Sources

- Blanev, Dallas. 2010. Understanding global civil society: Theory, governance and the global water crisis. PhD. diss., Colorado State University. In ProQuest Dissertations and Theses, <http://proquest.uni.com/pqderb?did>. (accessed August 26, 2011)

Example

References

- Bodaar, Annemarie. 2008. *Cities and the “Multicultural State”: Immigration, multi-ethnic neighborhoods, and the socio-spatial negotiation of policy in the Netherlands*. Ph.d.diss. The Ohio State University.
- Breslin, Shaun. 2007. *Theorising East Asian regionalism(s): New regionalism and Asia’s future(s)*. London: Routledge.
- Chuncharee Ketmaro. 2014. *Archewa anamai*. [Occupational health]. 2nd ed. Bangkok: Ramkamhaeng University. (in Thai)
- Declaration on Asean unity in cultural diversity. 2554*. <http://www.asean.org/archive/documents/19th%20summit/Culture.pdf> (Accessed on December 15, 2014).
- Smith, Patriann. 2013. Accomplishing the goals of multicultural education. *Curriculum and Teaching Dialogue* 15(1): 27-40.
- Somkiat Wanthana. 2015. *Kamnued lae kham yonyang khong seriprachatippatai*. [Origins and paradox of liberal democracy]. *Journal of Social Sciences* 45(2): 127-145. (in Thai)
- Wahdah, Raihani. 2011. *Education for multicultural citizens in Indonesia: Policies and practices*. <http://socsc.smu.edu.sg/sites/default/files/socsc/pdf/raihani.pdf> (Accessed on June 18, 2015).
- The United Church of Canada. 2014.** *Defining multicultural, cross-cultural, and intercultural*. <http://www.unitedchurch.ca/files/intercultural/Multicultural-crosscultural-intercultural.pdf> (accessed on December 16, 2014)

ใบสมัครสมาชิก

วารสารสังคมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- สมัครสมาชิกใหม่
- ต่ออายุ หมายเลขสมาชิก.....

วารสารสังคมศาสตร์ เป็นวารสารราย 6 เดือน ตีพิมพ์เผยแพร่ปีละ 2 ฉบับ
(ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน และฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม)

กรุณากรอกรายละเอียด

ชื่อ-สกุล (นาย/นาง/นางสาว).....

หน่วยงานสังกัด.....ตำแหน่ง.....

ที่อยู่สำหรับจัดส่งวารสาร.....

.....

โทรศัพท์.....โทรสาร.....E-mail.....

สนใจสมัครสมาชิกวารสารในรูปแบบ

- ฉบับพิมพ์ 200 บาท/ปี สมัครสมาชิกปีที่..... ฉบับที่.....

ชำระค่าสมาชิกวารสารโดย

- โอนเงิน

ชื่อบัญชี คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เลขที่บัญชี 045-2-06661-0

ธนาคาร ไทยพาณิชย์ สาขาสภาอากาศไทย

(กรุณาส่งหลักฐานการโอนเงินโดยแฟกซ์มาที่ 02-218-7331 หรือส่งมายัง cusocscij@gmail.com)

กองบรรณาธิการวารสารสังคมศาสตร์

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถนนอรัญญินต์ แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330

โทรศัพท์ 08-0213-7244 / 02-218-7333 โทรสาร 02-218-7331

<http://www.polsci.chula.ac.th/library/journal2> Email: cusocscij@gmail.com

